

5^{ik} Negyed.

1828.

Minerva' Czelja 's Foglalatja.

A' Folyó-írásokat minden pallérozott Nemzetek úgy tekintették mindenkor, mint olyan eszközöket, mellyek által a Nyelv' 's Tudományok' esmérte és kimiveltetése leg-hathatósabban mozdittatik-elő. Nem is ok nélkül; mert olyan tudós Tárházak ezek, mellyekben a' kisebb 's nagyobb Tudósoknak külömb-külobmféle munkáik, külömbösen az olyanok, mellyek kisebbek, mint-sem hogy egy egészet formálhatnának; de sokkal becsesbbek, mint-sem hogy semmivé légyenek, egygyüvé rakatnak; 's e'képp' egy egésze-bé állittatván, a' mondott czélra legjöbbit tehetnek. Ha igaz, hogy a' Tudományok' véghetetlenre terjedő mereje bejáratatlan, 's azoknak forrása kiapadhatatlan, — nem lehet mondani, hogy a' hasonló Gyűjtemények még az olyan Nemzeteknél is, mellyek a' Tudományok' felső lépcsőjén állanak, szükségtelenek volnának; — sőt mennél pallérozottabb valamely Nemzet, annál inkább bővülködik még is az illyes Gyűjtemények-vel — ott pedig, hol a' Nemzet a' Nyelv' 's Tudományok' kimiveltetésében, a' pallero-zottságnak még csak felmértékét sem érte-el, — mulhatatlanul is szükségesek. A' Haza-i Literatúrának virágzásával szorososan össze lévén kötve a' Nemzeti dicsőség; annak előmenetelét segedelelesen munkáiban, hazafiai kötelesség; 's ezen nemcs büz-góságból kezdődött, ily nemcs czélra rendeltetett ezen Folyó-Írás is; mellyet a' Ki-adó, ha a' hazafiai segedelem tőle meg nem vonatik, több esztendőkre is folytatni, 's minden esztendőben inkább-inkább tökéletesíteni fáradohatatlantul igyekszik. Azon tárgyak, mellyek e' Nemzeti Folyó-írásban állhatatosan felvételnek és kiadatnak, e' követ-kezendők:

A' felsőbb Tudományokat szorosabban illető Értékesítések; név szerént azok, mellyek a' Historiát, a' nevezetesebb Férjfiak' és Asszonyok' élet-leírásait, a' Föld-leírás', — Ég-virágzás' — Természet' tudományát, — Régiség' esmérteit, Statistikát 's a' t. leginkább annyiban illetik, a' mennyiben azoknak Hazánkra befolyások vagyon. Továbbá olyan tárgyak, mellyek a' hasznos gyönyörködtetővel kötik-össze; nevezetesen: Topographiai nevezetességek, Nemzetek' különös szokásai, Utazások', természeti-ritkaságok' leírása, szép Literatúrára tartozó vig 's érzékeny rajzolatok, kébltemények; némely kiválógatott jele-sebb poétai munkácskák, 's a' t. hasonlóan a' Hazára való tekintetből vétetve. Végtere a' Tudományok' és Mesterségek' állapotja felől való tudósítások; úgymint: új találmányok, újonnan kijött könyvek, 's azoknak illendő szabadsággal való megítélése; házi 's mezői gazdálkodásra tartozó észrevételek, javallatok 's t. e'f.

Ezen Folyó-írás, mint eddig, úgy ezután is minden esztendőben negyedenként jelenik-meg, 's minden Negyedet egy nevezetes nagy Hazafinak jól eltalált képe fog éke-síteni. Az Elő-fizetés' ára szép medián papírosra 6 for. — Velintre 10 for. Conv. pénz, ide értvén a' szabad posta küldést. Az 1825-ik, 1826-ik és 1827-beli Folyamatok is ugyan ezen áron még találtnak a' Kiadó Könyv-áros boltjában.

Kastó, Szeptember 30-án 1823.

A' Kiadó és a' Redactzió.

Észrevették báró Pronay Sándor
Tö-lalmáni könyvtárával 1894.

Felső Magyar-Országi

NEMZETI

FOLYÓÍRÁS.

1828.

Oyo Gbi vultun maña et praedara mianzã. Hor.

Negyedik Esztendei Folyamat. — III^{dik} Negyed.

JÚLIUSZ, AUGUSZTUSZ, SZEPTEMBER.

A Felsőges Kir. Magyar Helytartó-Tanács' kegyes engedelmével.

KASSÁN,

ELLINGER ISTVÁN, CS. KIR. PRIV. KÖNYV-NYOMTATÓ ÉS ÁROS BETŰVEL 'S KÖLTSÉGIN.

Él Magyar, áll Buda még!

KISFALUDY KÁROLY.

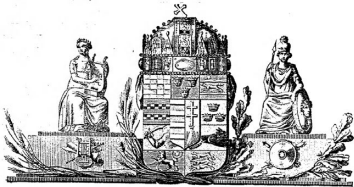

MÁRIA

NAGY LAJOS LEÁNYA, SIGMOND KIRÁLY NŐJE

SZÜLETETT 1570^{be} MEG-HÓLT MAI 17^{be} 1593^{be}

A' Bécsi Kömettazó Intézetből

M Á R I A,

NAGY LAJOS' LEÁNYA, 'SIGMOND' NŐJE.

Nagy Lajos, Magyar-országgal együtt melynek három tenger-part vala határa, tízezer-három tartományok szabott törvényt, a Királyi ezim még most is nevezia a tartományok neveit. Uralkodása alatt gazdag, virágzó, tudományos volt ez Ország mint soha többé, védszent gyánút tisztelte őt dérek Anyával Erzsébettel László Lengyel Király lelkes leányával, minden buxgó, minden jó. Ez a nagy Király, fíjdalom! őü maradék nélkül lépe-le a koszorús pályáról, hitvese sziatén Erzsébet Bosznial Bón' gyermeke, két leánnyal Máriával és Hedviggel örvendezteté-meg. Szomoró mind a két hölgy' sorsa, 's szolló, tanúság: hogy a Thron' bíborase menthet-meg az emberi szívet a keservek 's nyomorúságok' mirígyétül. Nagy szépséggel ajándékozta-meg mind kettejét a' kegyes természet, úgy látszik csak azért, hogy csapásuk inkább érdekeljék a' szívet. Látta Lajos tég-országát, esngedetlen munkásságának pompásan virágzó szerzeményét, mint siet minden tekintetben a' fő lépcsőhöz, képzelmé kellett, mint fognak kincs-terem őiben; majd a' kül-kezek dűlni, 's mélyen fíjjalta őt mert nem remélte, hogy a' büszke 's hárcokat megszokta Magyar Nemzet Asszony-körösnök tudaa 's fogna hódolni; mindazonáltal hogy leánya' sorsa bítosodjon, őt IV. Károly Császár fiának 'Sigmundnak jegyzé-el 1372. Tíz év múlva ezután Sept. 11-én Székes-Fehérváron eltemettetett, nagyságával a' hon' nagysága; keservek korok torlódtak ezután hazánkra, melyek Lajos' lebutkált még sáralmatosabbá terék.

Forró hála buzgott még minden melyben a' Lajos emlékezésél, 's ennek bizonyításául a' Nemzet egy létekké válna Máriát választá Királynőnek, 's ott, hol Országunk nagy Királyjait fogadta Székes-Fehérvárott, némellyek szerint Sept. 16-án mások után pedig 17-én a' 12 évü gyenge szízet Anya jelenlétében Tamás Esztergomi Érsek által Fejedelmének kezeté, Attya nagy tartományinak és sok dícsőséginek örökösödé tette, szívet e' hatalmas virágzó Nemzet boldogítása' reményivel terhelé. Az innesp üsüm nem szikkasztható-meg a' Lajos emlékenetének szentelt könyveket; mert ugyan azon templom' sírboltja fedé hanvalt, és a' kedres maradványok látásánál, a' múlt korok képei repkedék körül a' magas szíve ket.

Erszékét uralkodása szemjének, kielégítése kűtféjét mely eddig előtte elzárva volt meglelé. Eleven elme, a' legtitkosab Olaszos fonóberást tapasztal tudó lélek, a' legheveseb indulatok' szabóságára elég erő, és minden dolgának a' környüllálásokhoz' alkalmaztatni tudás, voltak e' hölgy' tulajdai. Ezen Asszony keszbe juts a' hadakozó Nemzet' kormánya, mind addig míg a' gyönyörű tulajdonságú Mária' megérne a' Fejedelmi súly viselésére. — Erszékét minden finom elméssége mellett nem bízott magába, 's titkálba Gara Miklóst a' Nádort avatta.

Gara maga vágyott uralkodni, 's azért azok ellen, kik céljait sejték, vagy távolról akadályoztatni szándékozták, kemény bosszút forrala, mely Laczkovich István Dalmat-Országi Bán' tisztétől való megfosztása alkalmával kitört, — ekkor Garának gazdag ellenel Pál Zagrábi bitoros vezérlete alatt összeszövetkezének. E' szövetség tagjai valának Laczkovich István és András, kiknek Lajos a' Sztregói 's Csaktorayai uradalmakat ajándékozá, Horváthy László Horváth Bán, Horváthy János Aurana Pörjölje, Simonytornyai István, Zuglath László, Hédervári István, Grabov Berizsló János és Perenza, végre Twartho Bosznai Királya oly erős köszületeket tett Draovicza Városban, hogy 1383 a' Ragusaiak megtiltanak az elség eladását.

A' Dalmatakat szerették Laczkovics Istvánt, 's így hivatali utódja Szent-Györgyi Tamás nem volt kétségkér, azért Laczkovics' kegyenczei, Zana, Draperio, Dancarolla, Francalanea, Miletios, Jadrá falakra a' vér-szopó lázadás lobogóját szögezték, ezen merész tettökért életökkel 's javakkal adózták. A' koczka vetve volt, a' kemény büntetés-által magasban dagadt a' pártosok' keblébe a' harag dagályja, 's hatalmak a' Királyi hadkéshez képest csekély lévén, képtelenítettek Sz. Chrysoszon eréklyéjéél a' hűség eskét letenni, de ezzel nem fejtattott-el a' lázadás forrása, csupán bédngatott hogy nagyobb dühhel rohansék-elő megteltével.

A' moraj nagyobb lán, 's Erszék Garával egygyütt érné bűnét — azért a' Nemzet szívét az ártalmas bajlóngástól visszazaronni, 's a' hűségbe megerősíteni akarván, Jerusalemi András' mindenker szeretet N. Lajos által megerősítetett, boldog emlékezető arany Hullóját, a' Magyar Nemesség Magna Chartáját Máriaival 1384 megerősített. — De nem gyógyítá az ódes azér a' vérengző sérelmeket, kifakadásokra az ajtatosság szövé a' fedező palástot.

Horváthy Pál Zagrábi bitoros, oly ügyesen tudá szívét titkalt elrejtetni, hogy benne a' Pártfőt seaki még az éles szemű Gara se gyazította. Máradtól engedelmét kért, és nyert Rómába utazhatni, 's Pál mint a' pártosok' meghatalmasottja Nápolyba repült, a' szerencsétlen Durazzo Károlynak, kit Lajos, mint András testvérre meggyilkoltatásában Jehanna rát bna segédjét Nápolyban lefejeztetett, hason nevű fahos Károlyhoz, azt a' fényes Magyar thronnal megkínálni, 's azonnál elfoglalására kihívni: Károlytól nem féltek a' Királynek eltanýtra, hogy mivel bírta a' had szerencsésjétől függött, ennek megtartására a' Machovial Bánt küldének. Károlynak Lajos hatalma szerzé a' birodalmat, nem álmodozhattak tehát az aszonnyok' oly fekete hátállanságról, mellyel magát védséssel esztus mooskál, nem képzelhették hogy az, a' ki erős esküvel fogadta Lajosnak magzata kedvelmét, fegyverést ellene fordítandja.

Pál Nápolyba érkezvén magát Károlynál mint a' Magyar Zászlósok' és Nagyok követjét bejelenté, 's Károlynak a' békételenek hitelenő levelet által-adá, mellynek tartalma arra kéré, hogy Pálnak mindenben telyes hitelt adjon, féltek azok, ne talán Pálon valami emberi túrtérvén, a' bőrebb írásbeli kinyilatkoztatás, mindent felfedezzen. Sokáig gondolkodott Károly, meghalassa e' a' Páspököt, órezvén hogy a' ki nem ejtett szó el-nem csúbithatja hitegető hangjával a' szívet, eltávorítá még-is a' kívántságot az ösvényről, 's Pálnak engedelmét adott a' szállásra. Szónoki ügyességgel fétt ez Magyar-ország' nyomonosságát, 's azon igazságtalanságokat, mellyek a' gyenge Asszonyok' gonossz szívű Kegyzenczének uralkodásából áradóznak, 's minden nemest elfojtani törekednek, elevenen ábrázolá mennyire gyengíték-meg a' belső villongások az Ország hatalmát, melly a' kül-ellenek' most nem képes megfelelni, elő-számlálá az Ország ten'edek kincszeit, 's ingerül távol érdeklé N. Lajosnak, Atyján vett bosszúját. Sokáig küzdé Károly, egy részről a' belső Bíró szava, más részről agadó hitese Margaretha' eszög kérelme-is. De hatalmas volt a' Korona fénye, mint-sem hogy le-nem csillagítottá volna a' kétségeket, elszándólván Károly a' Pártos törzbe esett-'s vesztét lelé benne látó példáól, hogy nem hagyja az ég büntetles a' hitaszegést.

Azomban a Magyar földön napról-napra fenyegetőbb lett a párt-fergeteg, de ennek kirohanásait Erzsébet jobb szerrel nem remélte elháríthatni, mintha a Király leányának férjét ad. A hamar hírvára megjelent 'Sigmond, 's megnyervén egybe-kötése felett az Anya-szentegyház áldását, Maria, Erzsébet és Gara unszolására, azonnal Cseh-országha testvéréhez Iusta Venczelhez átvett árgéd-lemért.

Károly' nője kérelmeire Lázál fát Nápolyba hagyván, útnak eredt Magyar-ország felé, 's a pártosok' kimondhatatlan öröme Szeptember 8-án 1385. Zengnél horgonyozott, ott lejárni akarván mit szülnének a' legközelebbi napok megjelenése után. Erzsébet most képmutatáshoz folyamodá, 's nem remélhetvén titkos ellenét erő-hatalommal megverhetni, azt szíveit kegyvel iparkodá megjárta; azért Károly előre követet küldé, ki által jötte' czéjait tudakoztata, de Karoly sem vala járatlan a' tekervényes Olasz fundorlásban, 's mintha előre eltalálta volna ellene' fortélyát, azt szintén caellel törekede megjárta. A' követnek azt felelé, hogy Lajos jövéteményi enlékezetenél szive mélyen megindált annak örökösül veszélyes állapotja miatt, 's ezeknek megmentésük, 's a' zúgó zaj lecsendesítése végett, költöze-kí szep Országából, a' megbontott egyet-értést helyre-állítani, 's a' Király 's Rendek' szíveit egybe-forrasztani, jövétele czéjja. Ezután körül vére napokékat számosan szidától, útját minden gátlás és ellenzés nélkül Budáig folytatta, hol betérvén a' változó nép öröme, jától, Maria és Erzsébettől nagy pompával fogadtatott — a' Fejedelmnek aranyozott hintóba vonattak magokat elébe. — A' közös öröm-idézelécek között az Asszonyok-Is örömet mutatnak, Karoly pedig sikeres mozdulatnak szívében örült. Széld lagysággal kínálta neki lakhelyül a' királyi Varas Erzsébet, Károly azonban tanácsosabbnak ítélte a' béli megtisztelést elmellőzni, 's más lakból intézni, a' nem sokára kitérőndő thronosra pártulást.

Nagy soraj telepedett fényes Budába. Eleinte minden részről titkos gyülekezetek tartattak, Károly meghittjeit végre elegendően megerősöde éreék magokat, 's őt Gubernátornak kiáltók-kí, 's az Ország' dolgaiba beavatattni kívánták, ekkor ha mit kényszerítette a' Várba szállott, 's a' kormányt kezébe ragadá, de az új Gubernátor szemében nem akart minden világos színebe megjelenul, 's azért hogy az elszunnyadt nyugalmat felkeltse Ország-gyűlést hirdetett. Meglett a' Gyűlés de majd csak-nem hasonló Vak Béla Aradi Gyűléséhez, a' Király hívei nem mertek megjeleni, 's a' többi nagy számú Gyűlők nagyobb részét a' Gubernátorhoz tartozának. Megnyíta a' fényes seregés előtt Karoly a' tanácskozás a' Fejedelmnek jelen-létében, 's zajtamád, melly súlyos panasz vala az asszonyi irakodás ellen, nyilván kiáltoznak hogy Erzsébet mindegy a' büszke 's bosszús keblü Garára bír, 's hogy az Asszony-köz nem alkalmas ally harcz-kedvelő Nemzetet vezetniel, ennek kicámpangásait fékezni, 's azon dicsőség' pontján mellyen áll fenn-tartani, 's azért Károlyt ohajták 's kiáltak Királyunk — ugyan az nap, Karácsony havában 1385. Maria lemondott a' koronáról, minékatuna egy gyegyülködő' aggon kívül védelmére senki-sem kelt. — Erzsébet képmutatva ajánlá Károly oltalmába a' Nemzetet, 's megvallá hogy azt csak erős férj-kar kormányozhatja ügyesen. Károly legfőbb rágyát elérte, Nápolyba követeket küldé, Hitevesít ügye' eljőmése felől értesíteni, 's őt a' koronázás' fényes szertartásához meghívni, de nem örült az előzetes Asszony a' szép hírek, el-nem szunyada még közelebb iszonyú gyűnyja, ez őt éhen, ez őt álmaiban üldösé, 's Károlyt csak vissza-vissza-hú karjaiba, de sikeresen hívogatta.

Örjögve örült a' sok fejű szörnyeteg, szellőt változású nép az új választásnak, 's előre terege a' sok innepék' öröme. Károly megkoronáztatását Fehérvárra rendelé, 's csődölve tovább a' tudal 's látni vágyó csoport oda. Amint est Erzsébet meghallá, kitért egy pillanatra villam gyantát sokáig fedezett tudalátja, de az annál korlátosá. Decsem. 6-ikára volt a' felkenetés' rendelve, 's a' Király vértáza Olasz katonáitól kíséretre jelent-meg a' dicső emlékezős városban, de szűnt az öröm-zibongás, 's vídámatalanabb koronázásnak nem valának még tanúji Fehérvár Basillikájának szent falai. 's csoport erőhatalom bízhatá a' Királyt. Kénstve jelenték-meg a' nap dicsőítésére, a' Trosjátol megfosztatott Maria és az üldözött Erzsébet. De a' Templomba lépőknel-fogva minden sziv elfogódott, egy gyászos jelenetnek sokogás hangzott, 's a' mint az árva Királynék kényesvő szemekkel leborulva áldozának a' dicső emlékezetü N. Lajos' sírjánál; a' jelenívőkben könyörületesség és szánozás ébredé-let

és annyira elhatott: hogy midőn a' szertartást végező Fő-pap, szokás szerint hangosan kérdend a' népet: tetsnik e' Károly Királynak? bamba zárga mintha a' királyi sírköhl támadna, futsi-el a' templomot, 's kedvesül csak Károly' szíjéji feletének.

Károly Király volt, de napja méltóságának felvillandásával sírba szállt. A' megkoronázás után Budára tért, vele a' Horváthyak 's ezeknek Zsoldosai, a' várat Alberigo kormányja alatt kevés de vido-
gatos Olaszok ültették. Fájalta Erzsébet, sajnalta Gara az uralkodó-szék' elragadtatását, 's feltevék, bár miibe teljen is az pizsasa-kerütnél. Mária szerelommal telt szívvel bízott 'Sigmundban, 's eleve ürdt azon gondolatnak, hogy a' kedves férj vissza-nyerendú az elvesztett és tartományt. Károlynak meg kellett halni hogy a' thron viszeza-kerüdjön, ezen gondolat, mind Erzsébet, mind Gara előtt világos vala, de mikor és miként, 's ki által e' felett meg nem egyeshetőnek. Gara nyugtalan sürkő-
szo véghex-vívó segédet, 's Forgács Balásiban a' Fő-pohárakban meglegé a' mit chajtott.

En híres hadi ember és biztos kezű vala, őseitől reá maradt dicsőségben tándüklött, 's nem anny-
ra jefalsnak' ígérete által, mint a' Királynék eránt való méltányos emberi szánakozástól elragadtatva
magára vállalta a' véres timent. 1386 Februárius 7-dike Károlynak halált hozott. Minden felől ne hogy
Károly megmenekedhesék egyes felirguzások tétettek. Gara épen leánya menyegzőjéft kocsult tar-
tani, 's Budáról saját várába költözni, mint bácsút vesző pompás kísérettel ment a' várba, 's ott hí-
veit alkalmosa helyekre rendelé. A' Királyné, Károlynak egy bizonyos 'Sigmund vejétől vett lerel' köz-
lése miatt alkonyatkor angolszék kósztó: 's addig-malintatás-ig a' tites-vezt Olaszok megvárni a'
várakozást, máltáság-kösszése szerze-azelődek, akkor Erzsébet a' levelet elő-vette, 's Károlynak
ada. *Bezárdultá'* rettentő porok kiseretelle várakozásától elfogva teküszgetett maga körül, Károly a'
levelet olvasni kezdé; Forgács megfogta állott, 's Gara' intására Károlyt hatalmasan fűbe vágja, nem
karddal, hanem a' mint az Anrusali Pörjölésgről adatott Oklevél ezen szavakkal: „crebris sibi datis
haenlorum lectibus" bizonyítja, nyilván buzogányal. Hibázik tehát Engel midőn munkájában az állítja:
hogy Károly az olvasás közben kard-villanus által figyelmenesül, 's a' vett seb után sebződna, mé-
lyek az épületek más szárnyán valónak szetett. Forgács csapása bizonyára oly súlyos sebet oka-
zott; hogy attól Károly annal inkább-is elszakított, mivel agyvelőjét tetemesen megsérté. A' súlynyű
öldöklő csapásra, a' ütökbe be nem avatott Mária előlétt.

Elterjedt a' vár-örzet közt hamar Károly esetjének híre, az Olaszok betörték a' Királynékhöz,
's utának szettek a' Gara legényel, Károly' véülje az iznos Forgácsra rohantak, 's ex kezében volt buzog-
ányjával Olasz-halállal szételt magának véres szét pártolóiban, az Olaszokat megszalasztották, Alberigo
pedig előlévén a' várat Gara hátsóval tömve léle, 's nem remélvén boldogulását, mind Királyt, mind
Budán bűn-hagyta, magánál vívón a' pnyuság 's hűtelenség azok szegyeését, hogy hontkerái székta
's üveggy Királynéja' átká red árdjón.

Horváthy népet őszke-segyelgető 's átát nyese magának megszabadulására. Károly alkalmatlan-
ságot szerzett a' Királynéknak, azed őt Erzsébet Visegrádra vitette, hol fogsága 17 napján, hit-
szegedséért, saját Országút, és életét elveszté 40-dik évében. Némelyeké rügalmasú tollal azt állítják:
hogy hallos sebet megmérgeztettek, meg lehet hogy Gara bosszúja a' kegyetlenségig dagadn, de e'
szemeyes tettet gyöngéd Asszonyokról feltérni tiltja a' lágyabb éredés. A' kik Károlyt ismerték, ká
termetűnek festik, 's ezért viseli hani történetelükben a' Kis-Károly nevet, szög haja volt; arcan
nem éktelen, jórása erányzott, a' tudományokat szerette, járatos vala a' Történetekben 's a' költés-
nek gyakorlója.

Megszakadt még inkább Károly ki-irtásával a' rend, 's legelőbb is Dalmáciában, melynek lakosai
mint a' bölög dalfokot hóg ősz tenger zavarogtak, szabadság felől álmodozván vesztély-fellegeteké gyjt-
tették a' Királynék ellen. Azt hitte Erzsébet hogy Károly buktaól a' népek előbbi remény duss sze-
retetek felvirul, 's hűten hívé hogy a' saj lecsillapításra elég magas személyök' megjelenése. De Hor-
váthy, kömjel által minden Budai mozdlásról tudósítottott, megtudta a' Királynéknak Gara és Forgács
társaságában tettelemlésüket, kiket a' két fennemlérttem hűsök mint ugyanannyi Védangyalok követ-
ték. A' bosszús melyű Hár mint a' halál' szomorú kerítője lesé őket kísöny de derék csoport nép-
vel Dákónál. Oda a' leszhelyre érték a' Fejedelmek, a' pártosok reájok rohamának, kardok villog-

tak, buzogányok subogának, nyílak repültek, kaponyák, csontok reoergének, vége szakadván a' rövid ütközetnek, Gara és Forgács a' hűség áldozatai lervének. Forgács merészége' bő díjjal Királyné adományával nem élhete, azt csak maradvékinnak hagyhatá tántoríthatatlan állandósága' dicsőségével. Forgácsot a' dühöngő Horváthok a' Királyi keosi ellől elhuzozolták, 's a' bosszús Bün a' Királynék előtt fejeztetf-le, 's a' derék húst az izonyodás képét saját véreben gánnyal hagyá beverni. Gara leszállott a' hárcot megazokta mádjáról 's a' Királynék hirtője mellé álla, a' koronás főkötőtőlő csep véreig védelmezni, kardja szüntelen talált és szüntelen üt, nyílzápor repült red 's szögött körülte, elanyyira; hogy azok' pattogással nélkül karjait nem mozdíthatá; de hogy ügyesebben harezolhasson eltőrdöste, hegyeiket benn-hagyván testében, halhatatlannak lűtsnek Gara, de egy ármányos Horváth a' keosi alá rejtővén lábánál ragadá-meg a' hű védet, kötelekkel gátolta mozdolatát, Horváthy elhuzozta, 's ez fejevetését parancsolja, a' mi a' kocsiában volt zsakmány lett, a' Királynék Horváthy előtt lélek aggodva várták sorokat, semmi kedvezőbbet védjeik neq gyanítván.

A' Scozsiái Máriát testvére mint vendéget fogatta-el, 's orszagától és életétől fosztotta-meg a' védelem keresőt; a' Magyar Jobbgya, 's síjadalom az a' ki szembetűnő polgári-állapotját Attyának N. Lajosnak hallálható, szoros tőmlőczkébe aanyargattá, majd Krupát majd Novigrádot terein sáralmal tanjájának. Erzsébet Thőrőczy szerint, a' Bosszúba vetetett, misok után, tőmlőczébe megfojtott.

Károly követőjének bosszúja még sem elégele a' véres áldozatokat. Gara fejt, Karoly nőjének Margitnak küldötték, 's ugyan azon alkalommal megkínálták Lászlót a' szerencsétlen-Károly fát az Attya halálával megtrusodott Thorsnal. Nem rettenté azt Attya' szomoró esztje, 's megindult a' törvényletelől nyert koronát fejére tőtetni, de minden lépés előtt ezer gátot látván, néhány sikeresen mozdulatok után vissza-tért Nápolyba, ne-hogy életét bizonytalan kockára tegye.

Azomban Horváthy teleyes erővel azon munkálódott, hogy a' szennvedő száz Királynék Nápolyba Margit bosszú-szomójának út-adhassa, megtudta azt a' hatalmas Velencez, 's vitorlált tengeréa fogyveres vigyázók kísértésében kémi figyelemmel hagyja dagadni. 'Signond is megérkezett felfegyverkezett kézzel, 's minden erejét a' Horváthok fejére irányzá, magára vállolván Magyar-ország' Kapitányja 's Gyámja nevezet slatt zavarodott dolgal kormányozását 1387 Januárius hónapjába. De sem korlátozott hatalma, sem fiakte nem vala elegendő Mária szabadságát, mely a' tettekben függetlenséget 's gyorsaságot kívánt eszközőlni, azt-ia jól látták a' kormány mellették, hogy az Ország zenebonás állapötja olly rendszabsokat kíván, melyek elegendők a' naponként ki-ki-tőró nyugtalanságokat lensilapítóni, 's így 'Signondot, kőz meeggyezéssel Királynék választották, 's Martius 31 Szőkes-Fehér-várott megkoronáztatták. A' nagy reményű 30 esztendő sző kulcsá Királynék fellépése, lelkesedőst adott az egész Nemzet-testbe. Azon grázias ronás' környűlménye, hogy gyönyörű mátkaja a' tőmlőcz levegőjét szőja, mindennel még a' gyermekekkel-is vídám játékaikban fegyvert ragadtatott, 's Mária nevével telt-el a' hon, és minden szív érte csak érette bűgött, vert és lángozott.

Aurania Pörjölje' fíradhatatlan munkássága, a' kémeleő Velencezők' megjárásisá dolgoza, rést csinálhatni remélt a' tengeren, hogy Máriát a' bizonyos vőpadra keríthesse. Miadanzóntal Barbadigo János a' kikötőűt Velencezi Kapitány, olly ügyesen vevő körül és Aurania Pörjölt, hogy ez Máriát is kéntelen vala az ellenség kezébe szolgáltatni. Kérőlyen vezette a' szerencsés Barbadigo a' nagy szőpőgű 's hatalmú Királynék Zengbe. A' sok nélkülözés után ismeré a' szabadság' becsét — öröm-kőnyűk boríták halvány arczát, 's zokogásában zengett halála, melyet Barbadigónak egy pompás fegyver-ővvel bizonyítá-bé.

A' népszajja haogosan hirdete a' Királyné szabaddalását, 's Juniusz 4-kőn az öröm' eszpongó habzásán köztek inueplé az elfegyvezett párt vizson-látása saívemelő inueplét. Mások Mária' megszabaddalását nem tulajdonítják Barbadigónak, hanem azt így adják-elő, 's ezek között leginkább hasznasítja Bonfia, (kiről mindazonáltal hitelensége' csökkentésőt szembetűnőnek gyakorta látván, el-lehet mondani hogy Thőrőczyval együtt sokat mesél) Horváthy sereges közelítéséről 'Signondnak tudáítatván, 's egyszer-smind a' feyetegető vesztő kitérésőt küzlen lenni sejtven, Máriát személyesen meglátogatta, hőne bánásával járalt elébe, a' Királyné kinek szeme előtt a' szabaddalás' reménye lobog, minden tetének elfeledését ígéré, csak most legyen kéz bűnátját elbocsátásával megbizonyítani. Horváthy

nem elégedés Mária' pusztá szavát, hanem út ennek eske által való megerősítésére ösztönöz, Mária ezt is megtevé, 's megfogadta Horváthy'nak, hogy vele való balbánásáért soha-sem fog bűntetődni. Az esküre, mellynek elmondását, ha Mária ebbéli megszabadulásának más környülmény ellent nem mondana, elhíhetők hogy életének kereszt felett kellemei húzhaták, de hogy Mária Horváthy'nak adott szavát, később csadáról megszegte volna, 's Horváthyt, Mária' nemes gondolkodása modja nem engedte volna ally büntetésre kiténni.

Minden más szübe öltözék Mária' megszabadulásával, csoportok telongtak Mária' látására, örömezzel követték kocsiját, míg Buda' harangjal' sugda között, valódi názi pompával nem fogadá. Itt azonnal Gyűlést hirdete, mellyre számosan gyűltenek, első dolga vala a' Királyi hatalmat 'Sigmond'nak átadni, megvallván hogy a' gyengébb aszszonyi természet nem képes dacos férjfiak felett uralkodni, csatákba vezetni, vetegek győzni, megvallá hogy járatlansága az Ország'ba nehéz tudomány'ban, nem tehetné boldogga a' Nemzetet, mellyet dicső 's szent emlékeztető Atyja' né' fény tetőjére ragadá.

Mária első munkája vala, hűveinek megérdemelt jutalmak által megbizonyítani hűláját. A' szerencsétlen Garaszintén Miklós nevű fia, gazdag adományokon kívül Atyjának hivatálját nyerte. Kanizsai István ki egész egy esztendeig viselé a' Királyné'ért a' láncokat, Barát helységét, Oláh Iván vagy János a' Chetini Várat és a' Szalokosi Kerületet nyerte.

'Sigmond' pedig hatalmát azonnal a' hűtelenek és pártosok példás megbüntetésére fordítá. Horváthy, társai segedelmeik által szembetűnő hadkari gyűjtött, 's magát Posega Várába voná, ott a' fegyveteg bérárat. 'Sigmond Horváthy' aszerelésára ennek esküdt halálos ellenét Gara Miklós küldé, vele kevéssel azután 'Sigmond is egyesíté erejét 's ally hűvel zaklatták a' pártost, hogy ez megmenekedéséről telyesseggel lemondván, az éj homályba azon az oldalon, hol Lack és Simontornyay csapatjai táborozának, a' Várból el-illanta, a' Szárvát átúszván útját Twarckóhoz irányozta, ettől tárt karokkal fogadtatik, mert ezaljai elősegülésére alkalmas pontban jelent-meg, azonnal lohoga a' pártulás fiákyja, 's a' Magyar alattvalóság fikeit szerte száni sietve fegyveres népd' harczhoz kürtölté. Horváthy Dobor Várat nyere védelmezésre, de 'Sigmond' nerekedő ereje csak hamar váratlanul töré meg hatalmát 's fatásra kénlette, sokáig aszompolyga az erdő sűrűben, míg Nemtője elhagyván, a' titkos törbe bukkat 's megfogattatott, és mind addig míg Bosznia meg-nem hódult fogva tartatott, azután pedig Kerpáthyval kegyetlen halált szenvedett. A' Zágrabi b'baros Egyházi tisztében megmaradt, de minden birtokait elveszté. A' többi pártosok vége bizonytalan.

Máriának a' temérdek súlyos csapások után, mellyek megviseltek élete fejlődő erejét, nem volt nagyobb kívánsága, mint napjai örömeivel deli férje társaságában nyugva élni, 's a' tudományok lelkesítő vizgatásából enyhet szívní. Laurentius de Monacis nevű Velencei tudósra b'ista gyásos történetei 's kényszerű szenvedései örökítést. Mária a' tömlöcs sérelmeit élte fogytalig síalé, öröme nem volt eleven, csendes imzésen ült arczain, melly élete fogytig el-nem hagyá, ezen szelídséggel kormányozá a' könnyen lángba olvadó 'Sigmondot, 's ez tevé őt halála után elfelejthetlenné 'Sigmond előtt. Alkonya előtt megengedé a' sors szerencsétlen testvérét Hedviget látni, a' testvér keblek, mellyeket nem sokára megtört a' halál, rokon könnyekbe önték siralmas panaszainkat, 's egy rövid örömség' csillogása után elváltak egymástól, hogy a' földön soha-se találkozzanak ismét. Mária magtalanul meghalt Május 17-én 1393-en, testvére négy év múlva Julius 17-kén követte. Mária hunyta előtt, sok Klastrosokat emelt és gazdagított. 'Sigmond eltemette Máriaival szerencsésjét. A' történet hűven feljegyzé viszontagságait, fel a' századnak zivataros pontjait, mellyek édes szép Honynkat, alatta elnyelésel fenyegettek. —

Közeledő.

FELSŐ MAGYAR-ORSZÁGI

MINERVA.

Hetedik Füzet.

Július 1823.

1.

Nemzeti különbség.

(Folytatás.)

A' tökéletes egység' szent érzése kétlen, ha volt é valaha sajátja az emberiségnek, ha lepelt-é meg az, általánosan 's egyetemben mindeneket, 's nem-is lephetett. Annyi millió embereket, kik e' földön élnek, a' tiszta 's szent erkölcsi szeretet' köz-pontjában egygyesíteni, minden emberi-érzéseket oda-húzni itt e' földön lehetetlen. Azon próbatételek, mellyek ezen érzéstől vezéreltettek szép gondolatok, de hijában valók, 's az egészre nézve kinem vihetők, csak a' síron túl a' köz-szeretet' eredeti hazájába visszavágyódó lélek' repdesései. Némelly tetsző egység, lenni látszik ugyan a' Státusokban, mellyet azoknak törvényjei meg-lehetősen össze-tartanak; de az erkölcsi-szeretet központja magas és fellengős idea, sokat 's nagyokat szinte elérhetetleneket kíván. Tisztelet azoknak, kik érezvén ennek kimeríthetetlen kellemeit, 's azon végnélkül való örömeiket, mellyeket annak érthetése nyújthat; tellyes igyekezettel törekednek elérhetni 's kimeríteni a' nagy Ideált, 's másoknak-is azt megfoghatóvá; elérhetővé tenni; de a' tetőtől még igen messze vagyunk. Azomban tellyes reménnyel bízom az időkbén, hogy oda-visi előbb utóbb az emberiséget, a' hová annak érni kell, a' mint ezt egykor a' világ' nagy Tanító-mestere előre megjövendölte. Magában érik a' gyümölcs, 's a' természetben nincsen lézag, nincs ugrás. Sok Státus, melly magára építette boldogságát, mellynek mindenik tagja érzi azt: hogy ő mire köteles, közelített a' Politikai alkotvány' tökéletességeihez, 's erős lábön-is áll; de egy dicsőbb, és szebb kinézés az egésznek erkölcsi tetőjé-felé még-csak hiú álom.

F. M. Or. Minerva 3. Negyed. 1823.

még-csak kétes jövendő. A' minden Nemzeteknek dicső rendeltetésit néha csak egy *Lycurg* veszi gondolóra, csak néha látják azt kevesek, 's még kevesebb számuak, a' kik érzik azt, maga a' természet-is örök át-hághatatlan határ lineát vonni látszik az emberek között, mikor látjuk: melly különböző gondolatokat nem szül a' Népekben az élet-mód; melly ellenkező karakterűekké, érzésűekké nem teszi azokat a' klíma, nevelés, nyelv, köntös, Cultúra, igazgatás-mód, társalkodás és a' törvények, mellyek okozzák az annyiféle Nemzeti különbségeket.

Ég-hajlat.

Alig van környül-állás, melly annyira befolyyna a' Nemzeteknek nem-csak Karakterekre, hanem színekbe is, mint az ég-hajlat. Az ember akármelly föld szegeletibe helyhezette is őt a' sors, akár-melly ég-hajlat' mostohasága sanyargatta is őt, sokféle-képen van arra formálva, hogy minden helyet, minden módosításait a' levegőnek megszokja. Légyen bár az a' fél-évig ejfedte két sark, légyen bár a' Dél' hév pontja, melly Szerencsenjeit szénfeketére sűti, légyen az örök-jéggel borított Grönland vagy Afrika' pusztá homok-térei, a' melly helyhez köti születése és rendeltetése, csak ott érzi magát boldognak. Ez a' Haza-szeretet, ez a' Honn-vágy, nagy nemes meggyőzhetetlen őszöne okozza, hogy a' Lappan, Thessáliának Igézó vidékeiről is jég-hegyeire vissza-vágy; hogy a' Néger' kétségbe esve hurczoltatik hajóra kedvesseí' karja közül, hogy a' Helvétus, mikor Hazáját örökre elhagyni kényszerítettik; *felmegy* egy hegyre, elnézi még egyszer azon reája nézve boldog vidékeket, mellyeken neveltett, feldagad mejje az űszszetódált érzések' csatáiban, szíve keblében örökre elpattan, 's meghal szállóite földjén.

A' színekbe tett különbségekre nézve, a' következő hét nevezetesebb osztályt lehet tenni az Emberi-nem között.

Elsők a' Fejérek, ide-tartoznak az Európaiak, fő-ként a' hideg ég alatt; azután az Ásiai Osmánok, Georgiaiak, az északi Perák, és Cáircaszásziak.

Másodszor: a' Feketék, Szerencsenek és Négerék. — Ezek tömöti-hajtuak, egy közép-faja a' Fejérnek és Feketének, lakja Északi-Afrikát, Égyiptomot, Nubiát, Aethiopiát kivéve.

Harmadszor: Olaj-színuék, szokott színe Ostúndiának, déli Per'siának, Arábiának, 's t. e' f. a' Malayok, 's Molukki Szigetek' lakói 's. t. e' f. feketébbek.

Negyedszer: Barnássárgák, a' Tatárok, Kalmukok, Sinaiak, Japánok 's t' e' f.

Ötödször: Sárgás-barnák, többnyire a' Grönlandok az északi Polus alatt, az Eszkimószok, Osztyiákok, Szamojédek, Lapplándok.

Hatodszor: Az Amerikaiak, kivéven Északot, nagy-részt veres-barnák.

Hetedször: Ez áll két fajokból, az egyik világosb, tündöklő, jól formált és erős, a' más setétebb színnel bír. Az elsőhöz tartoznak a' társaságos Márkezász, 's barátságos Szigetek' lakói, új Zélandiaiak; a' második új Kaledonia, 's az Új-Hebriidi lakók.

A' Kákkerlakok, Blafárdszok, Albíndszok, természet-betegei; a' Surcsos Hottentotnékat 's Pliniusnak más egyszemű 's fél-lő 's fél ember költeményjeit épen oly kevéssé ismerik az űtazók, és a' Természet-História az űjabb időben, mint a' farkas Nemzeteket.

Ily szembe-tűnő 's nevezetes nagy változást tévesen a' klíma, a' Nemzetek' karakterében 's indulatjában is, a' végtelen nagy meleg, az igen kies, termékeny, 's az életnek és jólétnek sok-féle gyönyörjeit önként osztogató ég-ally elpuhítja, dologtalanokká téveszi az embereket; a' pörusok, muskulusok' élet-nevű tartó edények' szerfeletti kibővölése, 's az örökön ingerlett sebessen izgatótt eszközök hamar elválnak, a' test erőtlenné lesz, az élő eszközök hirtelen elkopnak, 's az élet hamar ellobog; a' rend-kívül nagy hideg, még a' hőcsöben bészárja az erek' forrását, össze-húzódnak az edények, 's mindenik nemben az emberek kicsinyek és erőtelenekek lesznek. A' mérsékeltbb hideg ég alatt tartós szép ideális emberek nevednek, erősek, győzők, tartós-életűek, büszkén fenyegető tekintettel, magas kiderült homlokkal; nyílt lélekkel bírnak, — az erők nem ingerelve kelletlen felül szabadon dolgoznak; nem lévén vagy ellankasztva, vagy megakadályozva, mérészen 's szabadon repül az elme a' fenntebb világokba; 's a' léleknek minden tehetségei itt fejtdőhetnek ki legjobban. Innen vagnak e' következő nagy karakterű különbségek a' Nemzetek köz'tt.

Az Auzóniai kies ég-tájak; a' Tempe' szelidebbége, az érzések' azidoalok' legszebb világot nyitják-fel, innen Hellásznak egykori lakói, a' mu'sikának akkori nemeiben, a' képfaragásban, festésben, a' költésnek minden nemeiben, 's az építő-mesterségben, még mind e' máj-napig mustrák, remekek, követésre méltó legnagyobb példák gyanánt állanak. Az Olasz ég kies 's forró, innen az Olaszok a' mu'sikára, festésekre, 's metszési-művészségekre születnek, a' Poésis szent lángja sebessen lobog köztük, 's a' széptét ég, reszket szívek, a' mu'sikai, festési és metszési-művészség' legnagyobb Geniét nállok tanúljuk; az újabb időből az Olasz azon-közben heves, forró, képzelete tűzes, ravasz, bosszú-álló, alattomos, fántászt-égoista. A' Spanyol Grándesz büszke, türes képzeletű ógályos 's famíliája' hosszú soraiban számlálja érdemeit, Nemzete kényes, szokásos, 's buja. — Az Anglus, víz közszé helyheztetett levegője vízenyős, ez az agyvelőben össze-húzott inak' végeit durvákká, vastagokká, 's a' gondolkozásra is alkalmasabbakká téveszi, innen az Anglus mély, szeretet gondolkodni, sétálása 's üres idői, mulatsága is mély gondolkodások, Nemzetiségit mélyen érzi, süllyedt lelke mindég dőlja a' természetet. — A' Francia tüzes, jó szívű, heves Patriota, barátja az újjításoknak, pártos, lázzadó-indulatú, szeles. A' Magyar minden elnyomattatási mellett is szereti Hazáját 's Fejedelmét, Nemzeti szabadságáért hevesen buzog, erős, bátor, vendég-szerető, jó szívű Nemzet, most vigasgra, majd szomorúságra nagy mértékben hajlandó. — A' Német szorgalmatos, derék, jó szívű, fáradhatatlan tudományos Nemzet. — Az egykori Görög-vidékek, a' Fekete-tenger mellékein fekvő Tartományok, Európa-keleti részén Á'sia felel, a' kedvező természet, földet, levegőt, gazdagon megajándékozván, a' föld ezen vidékeken mindent csak-nem ingyen kevés munka és fáradság után terem, innen a' Török nagyon puha, bujasságra és henyességre hajlandó. Az Európai Északi-tartományokban a' csak-nem örökös jég-hó, hideg és fagyos ég-ally mint-egy meg-edzi a' testet, azt erőssé, vaskossá és sokat győzdővé formálja, innen az ott lakó Nemzetek erős és tartós életűek, sokat-tűrők, sanyarúságot szenvedni 's nagy terheket győzni tudók.

Ily nagy különbségeket okozván, mint a' fennebbiekből láttuk, az ég-ally és annak különböző módosítása sok Nemzetek' és Népek' bőre asínébe, tagadhatatlan az-is: hogy ezen külső látható különbség, mély nagyon befolyon a' belső karakteri,

érzelmekre, 's ezen Ellen-karakter a' maga behatásait, bényomásait, melyly különböző jelenésekben üti-ki, így például, mikor egy Néger fejécre akad, egy titkos rettenéslepi-meg 's vissza-borazad azoktól, így vonúl két egy-forma színű ember egy titkos belső barátságos vonzódással egyikik a' másikhoz, más külön-színű emberek között; bizonyosan ha illy két ellen-színű embert látna egyszerre veszélyben, az övéhez hasonlónak, a' maga fajja-bélinek nyujtana elébb segítő kezeket. Így a' Gőcög fántázia Virgil, Taszszó, Milton, 's minden fejez-színű költők, feketén rajzolták a' poklot, és annak ördögeit, így egy Európai Rajzoló, ha rettentő borzasztó bényomást akar csinálni, okozni, feketén fest; a' Néger pedig ezen ideákat fejéren rajzolja, képzli, formálja magának, azon reá-nézve rettentő színben, t. i. melylyben az Ámerikát elpusztított Spanyolok annak part-jain legelőször megjelentek, így a' nyomorúlt Hottentott; kinek egyedül-való foglalatossága méh-vadászat; így a' Lappan ki halásszat és Tárándokot lövöld, nem találja magát otthon, ha bár a' legtermékenyebb, kiesebb, 's boldogabb ég-ally alá tétetik is által; mert ott a' magáéhoz-hasonló színt, termetet, Karactert nem talál, mert durva, mostoha, szigorú, könnyörületlen klímája, testi-lelki erejét elrompította, és ezen félben felejtett természeti állapotjában minden Energia nélkül, abból nagy és sebes lépéseket a' tökéletesség felé nem tehet, semmi magasb dolgokat, lehetőségeket nem tud; semmi szelvidebb fellengősb érzelmekre nem képes, 's nem ismérhet, meg nem foghat. Illy nagy, és fontos különböző Nemzeti látható Ellen-karaktereket tehet, és formálhat a' klíma-is, a' mint ezekből kitetszik, ámbár a' mondottakat a' Nemzetek között közelébbi tekintetek, mint a' Nemzeteknek tudományos neveltetése, Cultúrája, törvényei, igazgatása módja 's. t. e. f. tekintetek szabják, és fejtik-ki bővebben 's határozzák-meg szorosabban.

Nevelés.

A' Státusok' azéjja, első össze-mezségekor vala az egésznek külső és belső boldogsága, Sennentelisz minden Státusnak külső és belső nyugalmat helyhezett a' jó törvényekbe, a' nép munkásságába és sokaságába, 's ezt téssai a' jól nevelt Polgárok' sokasága. Jól neveltetik egy Polgár akkor, ha előtte a' virtus' kötelessége lételének vég-czéjja, sorsa szórványjainak össze-ütközése, a' legtisztább képzetben állanak, 's ezek bétöltésire rugója önkéntes.

A' hol önkéntes rugója nincs a' Polgárnak, a' jóra ott hiuk minden törvények; ha a' nevelés hibázik, a' Polgár nem érzi a' virtust, nem érzi annak becsét — 's cselekedetre nem hevül; ott nem foganatosok a' Haza legszentebb törvényeij. Hány Hazai-törvények nem panaszojják a' munkásságot, szorgalmat; sok Nemzetek' nagy része még-is csak pompázni szeret, — meannél neveletlenebb valamely Nemzet, annál dologtalanabb, csak priváttekinletet forog fenn előtte, mert az egész hasznát nem látja, 's ennél fogva magának privát Interesséje calculussára végtelent, a' társaságnak pedig semmi hasznót sem hajt, — lehet-e durvább, ostobább, pallérozatlanabb Nemzet mint az Oláh és Czigány, a van-e ezeknél aluszakonyabb, lomhább teremtés? — mit tudnak ezek a' munkáról, 's annak következtetéséről? 's lehet-e csudálkozunk rajta, mikor semmi nevelése nincs?

Igy például mit tudhat egy Hollentott, egy nyomorúlt Grünlandi kötelességeiről, mellyel őt a S átus láncozolja, volt-e a néki valaha megmutatva, van-e egyébb nevelése a vadak üldözésénél? nem érti jussait, sem a másokét, sem egy jól elrendelt Státus szoros összszere-függését 's az abban élehető boldogságát, sem a jó nevelés, neveltetés' jobb-és szerencsésebb voltát, 's megvan tempúlva minden egyébbre néve a rengeteg havassai köz'tt szabad bodorgáson kívül.

Hány históriai példánk van arra, hogy a nagy gazdagság legveszedelmesebb pestisse egy műveletlen Nemzetnek, — élet-eszközei borzasztó szerszámokká válnak kezeiben; mert nem tud vele élni, olyan mint a kis gyermek kezében az öltés, a maga torkát mettszi-meg vele, mint egy jól felvitörlizott hajó, melynek vitorlái üblösítve vagynak, 's rettenetes szél-csata zúg felette és nincs Kórmányossa. — Mint Pháeton a Nap-szeke-rivel, felgyújtja a világot, mint a cizfrán aranyozott koporsó, melynek beisójében né-mely poshányúlt maradvány csontokon, egy napig élő férgek rágódnak.

Nem állhat-meg az a vélekedés és állítás, hogy egy Státus' boldogsága, annak csu-pán népességében álljon, ugyan mit tehet egy lélektelen test magától, 's mihez hason-lithatni inkább egy műveletlen Cultúra nélkül lévő ember-csoportot, mint a holt-test-hez? olyan az mint a kongó-ércz, mint a száraz felhők, mellyet minden kicsin szél meglebbernt; — mint a fáklya nagyon lángol, 's magát emészti-meg, — mint a fundamentom nélkül épített ház, melly maga terhe alatt rogyan-le, 's egy roppant borzasztó kőhalom-má vál, — 's mit ér egy munkátlan, rendeletlen csoport ott, a hol egy marék jól org-anizált nép bámiszót tetettek mivel, olyan egy népes de Cultúra nélkül lévő társaság, mint-egy számos, de nyomorúlt ház-nép; mellynek egygyike az Insej' terhe alatt el-sá-padt, mást az éhség öli-meg, másnak rongyain által sanyaritja halálra hideg tagjait, más koldulása közben rémítő könyöröltek köz'tt vész-el, más ismét kétségbe esve meg-fojtja magát, 's ugyan nem dagad-e fel keblünk, mikor látjuk Thermopilénél Leonidást egy marék emberrel száz-ezer puha, műveletlen Persákat vissza-gyúrni, nem szent öröm lep-e meg, mikor az ügyük' rettentő hangja, Belgrád falairól fülünkbe menny-dörög, 's látjuk annak Bástyáin, a nagy Hanyadú, marék embereivel erősebben állani, mint az ércz-falakat? Az elfelejthetetlen Zrínyi Saigeten, Logodi Szabács alatt trucczsol, ezer Cultú-rát nem ismerő Nemzettel, 's mint Leonidás meghal Hazájáért; mint a szélvész szórja-el a fel-kelet erejét Kínizsínk a kenyér-mezején, kevesed magával. Hány ezer példákat tudunk mutatni az újabb időkbel: említsém-e *Audrássyt*, ki *Drezda* alatt elhűl, hogy-sem mint capituláljon; igen-e *Ferdinánd* Hercegnök' Hósi bajnoki-tettét, ki csak kevesed magával, mikor *Ulma* alatt *Mack* capitulál, Francia-ország' szászötvenezerből álló roppant hadi-erejének jól elkészült battrériáin, Napoleonnak szeme láttára vitézi bátorsággal kereszt-től ront, tör, 's magát kevés vesztességgel által-vágván, szerencsésen el-jő, kiket maga Napoleon-is, vagy azért hogy rettegetőlők, vagy azért hogy becsüllé vitességeket, kö-vetni nem bátorzkodott, 's azokat útjokban akadályozni nem igyekezvén Katonáihoz így szóllott: — Hagyjátok menni, mert dühössek!

Igaz ugyan, hogy egy durva, bárdolatlan, neveletlen, vaskos erejű csoport is, nagy és világos jeleit adhatja gyakorta a maga vitézi próbáinak, erejének, a mint ezt *Dusingichán*, *Thamerlén*, *Bojazett*, *Mohamed* 's mások példáiban láthatjuk, 's az ilyenek-

ben a' borzasztókban 's rettentőkben gyönyörködők, iszonyító kedvet lelhetnek, de a' jó, szív fájdalommal tekint mindenkor az illy hódoló 's borzasztó vitézi tettekre, mely korbácsolások 's vérben gyönyörködő gyilkoló tettek, mindenkor a' neveletlenség bizonyos jelei 's rettenetes következményei. Tudjuk azt is, hogy mi tartotta-fenn Görög-ország és Róma ifjainak tudományos *Gymnastiái* és erkölcsi nevelését 's azt minden egyének elébe tévén, az akkori ismértes föld-részzeinek parancsolt; minekutánna pedig azt elmúlatta, puhaságra fajált, tulajdon Energiáját, Nemzetiségét, 's ez által a' külső Nemzetek előtt való tekintetét elvesztette, durva, neveletlen, de nyers természetű, nálloknál erősebb, hatalmasabb Nemzetek rohantak minden-felől a' birodalomra, fel-forgatták, elrontották, 's így mindenik a' maga előbbeni semmisségébe vissza-esett, 's neve is elenyészett. Így jártak sok újabb egykor hatalmasabb Nemzetek, kik a' nevelést ezen Nemzeteket fenn-tartó elevenítő lelket elmellőzvé, elpuháltak, elfajáltak, 's ez-által előbbeni Energiájokat, Nemzetiségeket, erejeket elvesztették, 's mint magokban fenn nem állható Nemzetek lenni megszüntek; látjuk ellenben azt-is, mely hatalom pólczra hágot ez által *Brütannia*, *Német-ország*; 's mi volt *Prussia* és *Francia-ország*; mivé kezdett lenni *Muska*-ország, mely látható 's tettő különbség vagyon 's határ lines, a' nevezett Tudományos Nemzetek 's szomszédjaik, 's más távolabb esők, Nemzeti-különbsége Ellen-karaktere között.

Szembe-tűnő 's látható, mely nagy különbség egy cultivált, 's Cultúra híjjával bejldő Nemzet közt! egy Angoly bezárkozva setét kamarájába, végig futja a' Természetet; egy gondolattal át-lövel a' Mindenségen, 's onnét újakat, odög nem hallottakat terem-elő, míg egy nyomorúlt *Püschbörd* számtalan verejtékek' izsádása közt jut-el oda, hogy a' négyes szám után ötöt-is mondhasson. — A' Britus-Nemzet, a' Tenger öltet Angliában, a' Német a' maga örökös Tartományjain, más Európai palléroztott Nemzetek a' magok lak-földjökön, szoros kapcsolatban egyesülnek egymással a' magok általános Nemzeti boldogságokra, míg az Afrikai Jöremény-foka alatti lakosok, a' nyomorúlt Tűzföldiek, rendetlen csoportokban alá 's fel bolyongnak, és semmi szorosabb egyesülést, vagy Nemzeti kapcsolatban nem ismernek. Ez, itt Világokat, még addig hajokat sem ismért Tengereket, nem hallott Népeket, Tartományokat, egész új Világokat fedez-fel; míg a' nyomorúlt Kámczadál, a' szigorú Grönlandi jég-hegyeknek el-kínzott lakossai, egy nyomorúlt Tarádnak, egy Tengeri-kutyának megfogásában napokat öltenek-el. — Londonnak tornyai a' felleg halmokba merülnek, 's a' Néger környéknek föld kalibáji elvagnak rejtve a' nézése elől. Egy palléroztott de terméketlen tartományra Európának, tölt Magazinnokkal előzi-meg lak-helye terméketlenségét; míg a' Déli termékeny Szigetek' földök lakói, a' természetből várnak segídést; és még az Ausztráliai házi-gazdának, egy vakondok egész Évi-gyűjteményit fel-dálja. — Egy Montgolfier a' levegőben repül; míg a' Sahira pusztáján föld-lyukakban hevernek az ott lakók. — Franklin menyköveget zaboláz 's lánczra-vev, 's egy Montezuma, pinczéjibe tejtex a' villám elől, — míg a' nyomorúlt Afrikánus a' nap melege megöli. — *Newton* a' nehézség' törvényeit találja-ki egy alma le-esésből; míg az Amerikánus a' föld-fogyatkozása elől elbúvik. —

Akár-melly kitettő eszköze legyen-is tehát a' Státus boldogságának, annak népessége, gazdagsága 's törvénye; de ha egy ezeknek elejkebe bocsátott nevelés, a' Nemzetet előre nem karakterizálja, Cultúrájának fundamentomát meg-nem veti; csak-ugyan egy

rendetlen csoport marad az mindég, melly gazdagságát csak magának gyűjti, 's törvényeit is csak épen úgy tellyesítik; ha azok, rövid-látásán belől esve ön-hasznát munkálják; ha pedig nem: kérdésen kívül köztör belőlle. Így módon a' Státus' boldogsága el-van vetve, mert az embereit nem az egéssnek, hanem csak egyges személyeknek (Individuumoknak) nevelte, e' szerént pedig egy Polgári-társaság sem állhat-fel. —

A' hol ellenben, mikor a' Hazának egy leendő polgárja legelőször pillantja-meg a' világot, bölcsője is a' Haza szent nevét ringja elébe; 's pályái közt is annak gondviselése terjed-ki rá, a' hol gondos atyai kezek, mellyek a' Státus' kezei, és tudják kötelességeket, védik benne a' gyenge csirát, melly majd a' Hazának bőv gyümölcsöket terménd; a' hol a' polgár-kötelességei tanulása közt nő-fel 's szeméisszüntelen annak Cultúrájára, nevedésére, 's boldogságára vagnak fordítva; a' hol mindenki magát úgy nézi, mint a' Hazáét, 's boldogságát annak jól-létén, szerencsáján 's fenn-állhatásán fundálja. — Itt nevednek a' Polgárok, itt jönnek elő, a' Hazai szeretet' tiszteletes példái, mert tudja mindenki, mind különös, mind közönséges kötelességeit, 's ezeknek tellyesítésére rugója önkéntes, nem kénszerített lévén, itt épül rendes alapra a' társaság. — Itt osztán a' Státus' terheit nem nevelik a' csoport köldusok, ritkák a' fog-házak a' büntető-eszközök 's vesztő-helyek mellyek mind a' Cultúra nem létének vagy mekkorasságának világos jelei; ellenben annál sűrűbbek a' nagyság' példái az Akademiák, Universitások, Institutumok, Fábrikák, Manufaktúrák, Typographiák, Folyó-írások, tanult Fők, olvasni szerető Köz-rendek 's Geniuszok.

Minden még eddig ismért Nemzeteket a' Cultúra tett nagygyá' 's mindeniknél a' nevelés eszközülte ki azt, — a' külső és belső erők' tökélltetése; a' munkásság' magas pontja, 's az ezekből folyt végtelen győzőség, mellynek a' régiekben olly sok példáját látjuk 's a' hazafői és erkölcsi kötelességeknek kettős ideállyai, 's az ezekből férfiasult Karakter, az erős lélek, 's ennek Pánja kivétele, a' Státusé volt, 's a' Státus keziben lévén a' leendő polgári Karakter' felfejtése, alkotványja caéllához mérve nevelte őket, alkotványja rendíthetelensége vagy többet, vagy kevesebbet kívánt, 's e' szerént tanult a' gyermek érezni, gondolni, 's bátor lélekkel végre is hajtani; mert az nálla önkéntesé vált, 's ettől nem rettenték vissza semmi esetek, mert a' Haza javára kellett mívelni azokat. — E' vité *Levidást* az önkéntes halálra, 's *Eurytest*, hogy szem-fájdalmi közt'is Hazája fáiival hulljon-el a' csata-piaczon; ez öntötte Spártába azt a' Hazai-lelket, hogy a' *Thermopylési* gyásznapon öröm - innepet ülön, örök gyalászatra kárhóztassa Arisztodémet, ki nem ment halálra több hazafiaival, — ez, hogy a' *Thessáliai* követségbe, az ötközetelői elküldött *Pánthás* felakasztotta magát; mert nem élhetett többé azon Hazában, melly néki *Therakia*' szordílatyát említtette, — az illy Státusokban a' privát-interesse soha-sem volt rugója a' tetteknek, 's erre nem is volt szükség; mert a' Státus' vigyázatja, minden tagjainak egész életekre kiterjedett; így az emberrel saját kívánatok nem nőttek, a' szükségek, mellyek ezek köréi kitágítsák, befojtva voltak; 's így meg volt akadályozva az is: hogy valaki ön-személyit munkássága' erányjába tegye, 's ezen lelket lehelje másokba is, — a' Vallás, értelem 's erkölcsiség' kimívelése, a' szív és ész' tárgya, példák által gyűjtötte a' lelket, 's így alapja rendíthetetlen volt, nem voltak annak csúfolói, — csak-hogy e' néhol igen - is sokra ment, 's az emelkedni törekedő lelket mint az Egyiptomiaknál vissza - verte.

Az Igazgatás-mód.

Tagadhatatlan, hogy az Igazgatás-mód is egy nevezetes különbséget tévesen a' Népek' Nemzetek' karakterében, lelkében, érzésiben, 's annak Cultúrájában — a' hol egy határtalan ön-kéntjén élő Monárkha, egy hideg vérű Despota uralkodik, — ott a' Polgár, nem Hazafi, hanem le-alacsonyított Skláv; a' hol pedig a' Polgár csak eszköz az Uralkodó kezében, a' hol annak nem szabad feltekinteni, a' hol annak csak művelni, a' mit eleibe szabnak; de soha arról gondolkodni, soha arról kérdést tenni fel: Miért nem szabad? valóban az olyan Nemzetnek mind erkölcsi, mind politikai tekintetben, nagy és tetemes hibái és fogyatkozásai vannak, ki vagyon abból halva minden jobbakra való hajlandóság, vonnattatás, tehetség, elnyomva minden lelki-erő, tűz, elevenség, Energia, megtompúlva elbotulva az érző-inaknak minden elevensége, rugóssága, annak élet-nedvei megromolva, 's ennél fogva érzéketlen 's érthetetlen, mind maga, mind mások' java 's boldogsága eránt; 's nagyon természetes dolog, hogy a' fizikai Organizáció, és a' lelki-tehetségek' erőtlensége mindenkor egygyütt jár. Kedvellen lévén az ilyen Nemzet, olyan mint a' buta Calculus, melly ha nem mozdíttatik nem mégyen; 's a' hova letéttetik megáll, mert jaj annak, ki az ő kedvét, Energiáját, 's ez által a' mechanikai erők' elevenségét egy belső megtompítás miatt elvesztette. Nem lehet itt a' lelki- és fizikai erőnek, nagyságnak, a' szép és bámúlást indító tetteknek nyomait keresni, 's azokra akadni; mert ezeknek indító eszközeinek, rugóinak, minden kútfejei bézárva vannak, hol innen a' Nemzeti-nagyság a' tökéletesség, 's melly véghetetlen elválasztó fal vonódik egy ilyen lealacsonyított, elaljasított Nemzet, és egy szabadabb uralkodású, jozanabb értelmű Igazgatás-mód, 's bölcs törvények' kormánya alatt lévő kimivelt Nemzet között. Kínában a' bot és pácza, láncz, és korbáts uralkodik a' Nemzeten, egy szabad-kényű 's jozanabb értelmű Törvények, emberibb érzések által nem határozatott Despota és Tyrannus' kezében és szájában, 's ugyan-azért e' Kínai Nemzet, minden tiszteletes Históriajü régisége mellett is lealacsonyított rabszolga, durva tudatlanságban élő Nemzet, 's annak minden kisebb nagyobb rangú Mandarinjai is, Despoták és Tyrannusok.

Ellenben egy kimivelt értelemmel, 's fel-emelkedettebb emberi-érzéssel, 's hasonló lélekkel díktált Törvények által igazgattató Nemzet, miveltebbé, felemelkedettebb érzésűé, 's minden nagy, szép és nemes tettekre alkalmatossá leszén. A' bölcs és élesen-látó Uralkodó' felvigyázása alatt, a' Nemzetnek minden lelki-ereji kifejődnek, megállapodnak, 's az ilyen Nemzet a' tökéletesedésnek, nagyságnak minden neimeiben nagy lépéseket, csudákat tévesen, mikor a' másíknál sir a' szunyadni 's meghalni kényszerített erő és elevenség. A' hol az Igazgató igaz Atyja és Birája a' népek, ki azt érzi: hogy egy szabad lelkű, kimivelt, kifejett lelkű, erejű, Nemzeten való uralkodás, tévesen tulajdon értelemben vett érdemmel Uralkodót, ki tudja azt: hogy a' bíró' élete a' népért, és az Atya' élete az ő házi-familiájáért vagyon, 's mint jó pásztor, jó vezér, annak is szenteli életét: ügyel életekre, 's a' magáét adja azokért, vigyáz belső csendességekre, jólételekre, megmaradásokra; lelki és testi erejek' kifejődésére, segíti azt, 's az egésznek

czéljára intézi, belső zűrzavaroktól, szakadástól óltalmazza, külső bérontások, támadások 's fenyegető veszélyek ellen védi. Szeretvén azokat, 's boldogítván viszont szeretetet talál azokban, és költésnősen boldogítottatik. Például lehet itt venni a' régibb időkbeli Görögországot és Rómát, 's még Carthágót is sok tekintetben; az újabb időkbeli pedig tiszta világos és jelen-lévő példák a' Német-orrszági és Brittaniai szelid, bölcs, 's józan-értelmű emberi érzésektől vezéreltetett kormányú Státusok.

Törvények.

Minekutánna már a' Nemzeti-külömbbségnek több-féle okait kevés szóban láttuk, menjünk-által annak lelkére, mely annak életet és mozgást ad, akármelly Státus fenn-maradhatásának, és így annak Nemzeti nagy megkülömböztetésének is alapja és talpköve. Két dologban helyeztetem tehát azt, t. i. a' bölcs törvényekben, és az azt szükségesképen követő rendben.

1-ső. A' bölcs törvények. Ezeknek valóságos karakterét a' következő vonások határozzák: légyenek azok vallásos erkölcsi-érzéssel írott törvények, a' Nemzet' Karakterével, szokásaival, 's ég-hajlattal megegyezők, igazsággal és kegyelemmel szeliden méréséltek, a' Nemzetek' szabadságát el-ne nyomják, annak lelkét, energiáját, Cultúráját, erkölcsi és vallásos érzéseit felemelje.

a) Legyenek azok vallásos- és erkölcsi érzéssel írva. Minden Státus alkotvány-törvény-adóinak szükségesképen szemmel kellene és kell tartani, hogy az általok hozandó törvény ezen kettős érzéstől vezéreltessék, a' Vallás szolgáljon út-mutatóul arra, hogy emberekhez illő törvényeket hozzon, ne szolllanak azok egy Tirannus' hangjával, ne nézzen azokban despotai szemekkel, melynek menny-dörgő hangjára vétkes és ártatlan egyeránt reszekessen, erkölcsi érzés diktáljon abban olyan Lelket; mely az emberiség' jussait le-ne tapodja, a' Nemzeteket le-ne láncsolja, azokra béköt ne verjen, ne kényszerítse azokat bujdósásra, elhagyni tulajdon szülőtte földöket, 's más boldogabb állapotot keresni magoknak szelidebb ég-hajlat emberibb Törvények alatt. Ne légyenek a' *Dráco* vérrrel írt Törvényei, hanem a' Nemzet boldogságát 's az egésznek fenn-maradhatására oly igen szükséges egységet, egygyesülést elő-mozdítók; így nem fog a' Státusban, a' *Nérók*, *Caigulák*, és *Domitíánok'* vérrrel mocsokkal, és kegyetlenséggel telyes életek, *Históriai* emlégetésekben a' kész világnak borzasztó rettentő például fenn-maradni, nem a' Státus vadon pusztává változni, vagy a' legrémítőbb jelenéseknek gyászos néző helye lenni.

b) Legyenek a' Nemzet Karakterével, szokásaival, 's az ég-hajlattal megegyezők, a' mely Törvény-adó arra nem vigyáz; micsoda tehetségekkel, érzésekkel, lelki-erőkkel, gondolkodás móddal bír a' Nemzet, ha annak tulajdon ősi Karaktere nem elégséges azon Törvények' elfogadására, ha a' zordon is durva, vagy puha ég-hajlat, testi lelki erejét más etányokra horták, 's a' Törvény-adó által hozott Törvények' lelkét fel-nem vehetik, azt által nem láthatják 's el nem fogadhatják? mindenkor hasztalanná lesz a' Törvények' czélja, úgy légyenek tehát azok alkalmaztatva, hogy Nemzeteknek ősi karaktereket el-ne nyomják, azt homályba ne borítsák, vagy azoknak utól-érthetetlenek ne légyenek, hanem annak

F. M. O. *Minerva* 3. *Negyed.* 1828.

minden külső és belső tehetségeit az egésznek céljára előmozdítsák, a' szerencsés equilibriumot egygeránylatot fenn-tarthassák, ne adja az Északi-tartományok' törvényeit a' melegebb ég-hajlat lakóinak, ne egy fegyverhez szokott Nemzetet a' magokat szelidebb Tudományoknak szentelt embereknek, így nem formálhattak volna talán soha a' Lycurgus Törvényei Áthénében Spártai vitézeket, 's így nem állott volna fel Böcziában a' Solon' és Epimenides századja.

c) Légyenek igazsággal és kegyelemmel szeliden mérsékeltek. Közönséges mondás: hogy minden felettébb-való nagy igazság, felettébb-való nagy igazságtalanság; arany mondas ex 's méltó volna, hogy minden szívbe eltörölhetetlen betűkkel lenne fel-metzve. Légyetek igazságosok, ezt tanítja maga a' Jésus is. Nem azt teszi ugyan ez, hogy valaki czélozásaimat félre magyarázza, de az idő jajt kiált mindenkor a' felettébb igazságosnak, csak annyit akarok tehát ezzel mondani: tégyen különbséget mindenkor az idő, hely, és környúl-állás' különbségei körül, a' cselekedetek minéműségeit végye' sinór-mértékül, ne vesse ugyan azon egy fontba a' kisebbeket a' nagyobbakkal 's ne tégye egymértékűekké.

d) A' Nemzet szabad lelkűségét el-ne nyomják. Szerencsés Státus' mely szabad lelkű józan-gondolkodású 's az egésznek boldogságát igazán értő Polgárokkal van alkotva. Erkölcsi érzésekkel párosított szabad lelkű polgárokat értek én itt, kik belső meggyőződésből hiszik, hogy az ő boldogságok az egésznek megmaradásától függ, 's annak javára valódi principiumból dolgoznak. Ugy nézi ekkor a' Polgár az ő életét, mint nem a' magáét, 's úgy a' Státust fenyegető veszélyeket, mint tulajdon életre törő rosszakat; 's a' ki a' Státusnak ellensége, úgy nézi azt minden Polgár, mint tulajdon ellenségét. Szerencsés Birodalom, melynek Polgárjai el-nem nyomott, szabad lelkű emberekből állanak! e' légyen hát a' Törvények' egyikik czélja, hogy a' Nemzetnek szabad lelkűségét gondolkozása módját, Cultúráját meg-ne akadályoztassa; hanem annak kimivéldését elősegítse, az egésznek java 's tulajdon boldogsága felől, tiszta elmét és szabad képzeteket adjon, 's azt annak által-értésére, elfogadására fel-emelje, hogy azt önkéntes meggyőződésből ne kényszerítésből tégye. Szerencsés Görög-ország! szerencsés Róma! e' tett titeket egykor világ' Uraivá, 's a' szelidebb Tudományoknak eredeti feltalálójává.

e) Legyenek, a' Nemzet Lelkét, Energiáját, Cultúráját, erkölcsi és vallásos érzéseit fel-emelők. Egy legszerencsésebb törekedés minden hasznos következkésekkel egygyütt, midőn a' Törvény ezen tüzet lobbanthatja-fel valamely Nemzetben, nincs ott szegény, nincs ott szerencsétlen Polgár; a' boldogság' két-fejei ezer meg ezer forrásokban fakadnak, 's áldást, boldogságot terjesztenek a' Státusra. A' Nemzeti-lélek' felébresztésére szerencsésen eltalált ósatón csudákat téssen, Bajnokokat, Jótévket támasz a' Hazának. A' megtisztált és kimivelt erkölcsi értelem 's érzés, vallásos tiszteletben tartja Istenét, Fejedelmét; 's a' Teremtő-lélek ezer meg ezer különbféle útakat-módokat talál-fel annak javára, boldogítására, 's megmaradására; nincsen ott a' Polgárnak semmi tulajdona, minden a' Státusé, 's a' Státusnak minden java a' Polgárok' boldogságában 's gazdagságában áll. előbe teszi ott a' Polgár tulajdon javát a' Hazainak, mert tudja: hogy az ő megmaradása attól függ, nem rágodik ott a' telhetetlen ön-haszon, nem félhet a' Nemzet a' közönséges megbukásnak nyílt-örvényétől.

1-szor: A' jó rend értelmem szerént ezekben áll;

a) Légyen minden Polgárnak a' Státusban maga rangjához, karakteréhez, élete-módjához kiszabott pályája, 's ez úgy légyen meghatározva, hogy az, egymás kerületébe által ne lépjen, annak munkásságát ne akadályozza, 's jussait meg-ne sértse. Természetes következés hogy a' megsértések, megbántások kedvetlen emlékezeteket hoznak magok után, ezek majd haragot, bosszú-állást szülnek, veszedelmes pusztító indúlatokat támasztanak a' szívben, a' titkos áskálódások zúrzavaroakat indítnak a' Polgárok közt, melyek könnyen belső szakadásokat, hazafüi háborúkat támaszthatnak, 's magok után húzhatják a' Státusok' megbukásait is.

b) Légyen kinek-kinek munkássága, kerülete, 's mennyisége kimérve, minden Polgár emeljen annyi terhet mint a' mennyit elbí. Nincs nyomorultabb Nemzet, mint a' melynek Polgárjai dologtalanok, ez minden élelmeknek jóvedelmeknek kútfejeit bészárja, maga után húzza a' Nemzet' elszegényedését, tudatlanságát; a' Szegénység terhe pedig olly nehéz, mint maga a' megvettetés, képes ez a' legrémítőbb elvetemedésekre is, irigységet szül a' szívben, a' mások boldogsága eránt jéggé fagyfal minden indúlatokat, haszna-vehetetlenné teszi a' Polgárt magának és a' Státusnak. Spanyol-országban sok a' dologtalan nép, 's alig is van valahol annyi szegény Polgár mint ott.

c) Úgy légyen a' Státus szervezve, hogy abban minden Polgárnak élete 's munkásságának kerülete az egésznek javát előmozdítsa, irtódjék-ki abból a' messze vitt nemtelen magahason - vadászat, szűli ez a' fősvényiséget, mely szinté olly veszedelmes indúlat mint az irigység, megtagad a' fősvény minden szelidebb indúlatokat, tulajdon maga háza-kerületében is eleibe teszi a' maga javát a' másokénak, elebe a' Státusnak. Néhány ravaszabb és fortélyosabb Polgár rövid időn elnyeli az egésznek boldogságát, az Egoizmus, Indifferentismus, Fanátizmus, Naturalizmus, Rigotizmus' lelke meglepi a' Polgárokat, 's maga után húzza az elszegényedést, és az egésznek megbukását. Úgy legyen tehát az elrendelve, mint az órában a' kerék; hogy mikor az meg-mozdul, mindenik költsönösön segítse az egésznek akadály nélkül-való forgását, 's ne légyen pór-szem, mely annak járását megállítsa. Ilyen a' Státus' elrendelése forgott talám IV-dik Henrik Francia Királynak eszébe, mikor egy jó barátjának azt mondotta: Nem nyugszom mind addig, 's abban igyekszem, hogy Francia-országban a' legutolsó Polgár is legalább egy héten egyszer tyúk-húst egyék.

A' Nyelv és a' Köntös.

Nincs 's nem-is lehet egy Nemzetnek nagyobb kincse, szentebb Palládiuma, mint az azt másoktól megkülömböztető nyelv és köntös; nem tudom micsoda belső titkos érzés, sajtítás vonja egymáshoz más Nemzetektől megkülömböztetőleg, az egy nyelven beszéllő embereket, 's mely csudálatos észre-vehető idegenség tolja azokat vissza másoktól. Úgy tetszik nem bízik egy más nyelven beszéllő embernek szívében és Karakterében, gyanu támad benne az iránt, tartózkodással közelít az idegen köntöshöz, 's retteg társalkodni azszal, fél kinyitni szívét annak, mert nem tudja mely idegen érzéseket, indúlatokat fedd az

idegen takaró. Veszt ezzel a társalkodás, meghűlnek 's lassanként elszakadoznak a' Nemzeti-érzések, indulatok; idegen színt, istváltanak magok is, bizodalmatlanság ül 's féskeli magát egymás eránt a' szívbe, a' nemzeti szabadabb nyílt-szívűség's barátságos érzelmek helyett a' 'Nemzetiség' szoros költözetjei felbomlanak, 's valóban jaj annak a' Nemzetnek, melly a' Honnak ezen nagy kincseit eltermette, 's más idegennel cserélte fel; az bizonyosan nem mesásze van attól, hogy nemzetiségét 's nevét is egészen elveszesse. Hány Nemzet nem siratta-meg már, de későn veszte után ezen nagy igazságokat. Nem így tett Róma és Görög-ország, ki ezen nagy kincset becsülni tudta, azt Nemzeti-Innepein, játékaín, szoros társalkodás 's egygyesülés által fenn-tartotta, törvényeiben parancsolta, 's mindent valami ennek határain kívül vólt, idegen rosznak, rúttnak, durvának, barbarusnak nézett, nevezett és tartott.

Csak kevés szókkal érintem itt most ezen Czikkelyt, de talán nem sokára a' maga egész kiterjedésében fogom azt ezen Czim alatt: „a' Honni-nyelv Literatúra, miért kell azt művelni,” ezen Folyó-írásban közölni. Készen vagyok ugyan nállam ezen munka egy nagyobb egész kidolgozásban is, mellyből e' 'Nemzeti külömbőség' Czimú értekezés kiszedegettetett 's itt közöltetik, de jobbításokra van szüksége, 's én azt mostani állapotomban nem tehetem, 's így kétséges vagyok abban is, ha azt valaha egész kidolgozásban sajtó alá adhassam. — Addig óh Magyarok! Hazám nagy Fijai halljátok-meg e' rövid felsohajtást, 's őriztétek elfajúlástól e' Honni nagy kincseket, 's tartsátok fenn ez-által Nemzetiségteket, Ásiából hozott ősi Karakterteket, nagy és dicső tulajdonságtokat. Terjeszszétek-ki ez által is híreket neveteket Nemzetekről Nemzetekre, mint egykor fegyveretek élein Kelettől Nyugotig szaguidott. Míg ezt Róma 's Görög-ország szentől őrizte, megtartotta a' maga Nagyságát is: mihelyt pedig amaz Persa szokásokat, e' pedig szomszédos nemzeti karaktereket cserélt; idegen szokások, érzések, indulatok, erkölcsök csúsztak-be a' Nemzetbe, mellyek a' Honniakat megvesztegettek, pompázásra, tékozlásra, lelketlen bujaságra fajult, Nemzeti Energiáját elvesztette, — Kől-nemzetek rohantak a' Birodalomra, tetétől talpáig fel-forgatták azt, 's vissza esett az előbbeni durvosságba, barbáriesbe, mellyből illy Koloászális nagyságra emelkedett vólt, 's hol vagynak ma az egykori Görögök és Rómaiak? —

Szigeti Gy. MÓ'SSZ.

2.

S H A K E S P E A R E
JÁTÉKSZÍNI MUNKÁJAINAK' MAGYAR FORDÍTÁSÁHOZ
TARTOZÓ JEGYZÉSEK. 1)

I. A' Nyelvre nézve.

A' később kifejlő Nemzet Literaturájának két felében kell keresni dicsőségét. Először hogy a' rangra kapott nyelvek remekait rokon lelkű fordításokban mutassa elé, másodszer eredeti munkákkal vivja magát más Eredetiek' sorába. A' helyes fordításokkal azon tuczet - emberkéket győzi-meg, a' kik annyira belé-tapodtak egy-egy külföldi virágzó nyelvbe, hogy a' magokén lehetetlennek hiszik annak ereje és szépségei kitehetését, az eredeti lelkes teremtések pedig a' néki büszkült mívelt Nemzeteket kényszerítik arra, hogy pálmásan' is az új Koszorúsok előtt magokat meghajtsák, 's őket ha későbbiek is, társáiknak ismerjék.

Fordító vagyok itten, 's a' magyar műveltség' barátjainak nagy gyűlése előtt elé akarom adni minden kimméléssel gondolataimat, melyek a' fordítás körül vezérlettek, előbb röviden keresztül reppenvén nyelvünknek vélekedésem szerint lévő állapotján.

Zrinyi Miklóson az Adriai Sziréna Iroján, és Gyöngyösi Istvánon jóval innen, de ezelőtt csak harminca egynehány esztendővel, egy kis baráti kör érzette mélyebben azt a' szégyent, melly a' maga nyelvét gyáván el-hagyó Országot nyomja, 's a' nagy erejű, de megszübbasztott Nemzetet Eleinek szózatjaira való ügyeletre bátorkodott inteni. A' nyelvvel ezek akkor úgy éltek, a' hogy kapták, 's egy két melegen dallott ének, némelly lelkes próza, nagy ébredéseket gyújtott. Kilenczvenig, azoknál 's leginkább más Országos környül-állásoknál fogva egy lángra kapott szép tűz, a' híven tisztelt Király eleibe vivé a' Hazai-nyelv' felvétele kérését, 's azölté több Ország-gyűlési törvény olly erővel parancsolja az egykor el-hagyatott Nemes ügy' védelmét; hogy a' ki Magyar-hazájában a' magyar nyelvet még most is hidegen tekinti, törvény-szegőnek a' magyar törvény általmára érdemtelennek nézetethetik.

Ez az Országos akarat, nem a' régi gondatlanokat találá, sőt mintegy haladásra intő jel, hatalmasan buzdította-fel az emelkedést úgy-is várt jobb főket.

[1] Egyszerre a' négy darabot: Matheth, Lear, Hamlet 's a' Windsorú Vig-Aczasznek: akarsán kiadni. Mikor? az környülfőlésüktől függ.

A' Vármegyék rendelkezéseket tettek a' magyar nyelvvel való közönséges élés felől, a' már munkálkodott Írók barátságos serkentéssel nyújtottak az ügy mellé merészen előlévő idők kezét, minden buzdúlt a' kinek esze és szíve volt.

Igy kezdvén-meg a' Nemzeti-nyelvnek hivatalbeli külső tekintetet adni Magyar-oroszág, (mert Erdély mind Vármegyéjén, Székely-székein, mind Királyi Tábláján 's Kormány széke üléseiben jelesen fenn-tartotta Nemzeti-nyelvét, még hazabeli Fejedelmeinek ideje óta, kik alatt több felső Magyar-orozági Vármegyék 's Városok is magyarul vitték Jegyző-könyveiket,) most az Írók a' nyelvnek belső becs-adására intézték figyelmeiket, sőt hogy kedvező idők jártával arra a' Külföldet is figyelmetessé tennék. A' nyelv grammatikájának egybe-állítása és sűrű fordítások foglalának-el legtöbbeket, és Eredetiek is kezdetek pálmáskodni. Sokan nem találták most elégségesnek a' megszokott köz-beszéd nyelvé, megengedhető vagy türehtetlen fordulásokat szőttek belé, 's perek támadának. De mehetett volna-e az a' buzgó neki fogás a' millyent láttunk, hév nélkül végbe? Nemzetünknek egyéberánt se tulajdona a' hévtelenség, 's nagy részben jó, hogy nem az, mert nagy tettek' lelke tűznél forr. Történhetett volna e' az annyiféle Nemzettel szomszédoskodó magyar' nyelvének kitisztázása tévedések nélkül? Emberi természet' s egy személyben az ügy festi magát mint sokakéban egygyütt, hogy ha a' Jót közönségesen akarják is, mindenik a' maga vélekedését gyanítja helyesebbnek, 's mikor ehhez a' nagy elmaradáson való nemes megjíjedés szikrát-is' vet, össze-bonyolódás történ. Végre lassanként szokott a' tisztább, sok elmerüléseitűn ha menttère hagyatik felülkerekedni, 's megállapodik.

A' Grammatikusok észre-vevék, hogy a' meghatározott, és határozatlan igékkel másképen él az Erdélyi 's Tisza-melleyeki Magyar, másképen azok, kik Tótokkal elegyesek vagy Németek szomszédjai, látták a' különbséget, hogy a' sok *attatom, ettetem*, inkább cselekedtető mint szenvedő forma a' Magyarnál, hogy a' mostan fenn-forgó szenvedő forma a' deákból csuszott-bé, a' maga nyelvénél más nyelvet nem tudó Magyar pedig másképen fejezi-ki a' deák szenvedő formát, 's hogy a' Magyar sokkal több és festőbb gyakoroltatokat (frequenlativumokat) fejtett-ki más Európaiáknál. Ki lett keresve minden elválasztó-külömbözés' régulája, 's az igékben két, egyebekben több felé vált pártok vélekedései megvagnak hányva vetve.

A' Fordítók általában két-felé szakadtak. Egyik fél azt tartja jónak, ha úgy teszi által nyelvünkre az idegen Író, a' mint az maga-magát kifejezte volna ha magyarul írjon, a' másik félnek tetszik a' görögöt görögösen, a' deákat deákosan, a' németet németesen, 's így a' többieket magyarul beszéltetni, hogy a' mint mondja, rá ismerjünk eredeti Karakterére, 's a' külföldi szóllások módjai' felvétele által nyelvünk hajlékonyabbá légyen, és szabadabb festésűvé változzék.

A' kevés számú eredeti Költők 's a' még kevesebb eredeti Prozaikusok, illy össze-ültkőzések között majd egyik majd másik útján jártak. Mind a' kettő akár eredetűt írt, akár fordított, észre-vevő, hogy nincs minden ideának meghatározott kijegyzésére, vagy a' kényesebb vonás érzetetésére szavunk, 's mit teve? Egyik, meglévő szavaink' analogiája szerint következtetett elé újat, másik csinált, harmadik facsart, némellyik álmodott. A' Költők e' mellett sok új össze-fűzéseket kezdetek, kerülgették a' kedvetlenül hangzó betűk' és szó-tagok' egymás mellé halmozását, Olasz és Franciaia vers-nemekbe üntögették a'

régiebbeknél magasabb szíroyallású érzelmeiket, hosszú szavaink helyett gyökereiket nyitották-meg, 's ezen kiszemelések által a' nyelvet, az érzésnek és fantáziának szabaddabb játéku alkljává kezdék tenni, úgy, a' mikép' az alkotó művész kiszedi előbb matériaia' darabosságait, hogy felmelegülése pillantataiban olyan képüvé teremthesse, a' milyen kényes kebelén keresztül magát lelkébe általjászdolja. A' Prozaikusok, kiket stylusok kellemessé tételében hasonlóképen költői kényes fül, és jól találó érzés vezethet tökéletességre, hagyogatni indultak a' felesleget, 's harmónia szerzésében helyesnek tartották követni a' Költöket. Ezen tisztogatások mellé járult mind e' két rendbeli íróktól a' régi magyar nyomtatott vagy még csak kéz-írásban lévő irások olvasásának ajánlása 1), és némelly vidéki szavak felvételének sürgetése is, hogy a' bé csúszott idegen vagy hibás új szók okosan szokkal cseréltesse ki.

Voltak csendes nézői is e' szép indulatú, majd győztesen majd elesve vívó harczosoknak. Vagy nem vala ugy-még természetekben a' megtámadozás' ingerkedése, vagy egyéb munkával kívántak eléállani, 's inkább azon való dőlgosztokban mutatták ki emez és amaz újnak irásokba vételével, hogy a' vetélkedések' gyümölcsét haszonra fordítják. Örövendve hallák egyéberánt a' zúgást, mert az azt mutatta, hogy a' nyelv ügye végre mozgásban vagyon, 's ha mint más Országokban, úgy nálunk a' dicsőbbre vezető mozgás, czélon és józan ponton túl pattanó szókellések nélkül nem történ is, eltűrték más gondolkodó Olvasókkal egygyült a' bottásokat; mert büszkén felébredett energiát láttak, melly Nemzetünket gyűlevésé lett csoportok' sorában nyavalogóni nem enged.

Ilyen iparkodás illy dajklódó vezetgetés közt kezdett nevedekni a' magyar Litteratúra' Mu'sája, egykor egy deli termetű, lelkes tüzzel tekintő, 's hódító kellemüvé válólandó hősi Leány, melly eddig ugyan inkább csak édes itt-bonunkban, 's még itt is nem nagy körben pillanta némellyik nevelőjére hálával, de ha lelkekre fogják venni Hazánk hatalmasabbjai nemes vérű származását, 's az elkezdett Országos rendelésekhez olyant kérnek Felsőges Királyunktól megerősített, melly a' nyelvet általjában szükségessé, elkerülhetetlenné teszi 2), afféle abajdoca embereket, a' kik magyar neveiket se tudják magyarul kimondani, többé neveltetni nem enged: akkor az Írókat több Olvasók fogják serkenteni, 's a' hősi Leányt természetesebb elmék úgy öltöztetik fel, hogy más Nemzetek közt halhatatlanná lett testvérei is örömmel nyújtják feléje kezeket.

Ruháztatja ugyan még most nem egészen hazai, mert némellyek azon szép elragadtatásoknál fogva, csak-hogy minél előbb a' Külföldiek Mu'sájához hasonló díszű legyen, tüzesen öltöztettek rá mindenféle idegen szeleteket, 's ez a' mód neki nem tetszik. Elég belső erőt érez e' tulajdon magában, 's örömmel azt törekednék inkább kimutatni, hogy ne elfacsart lépdelésű legyen, hanem szabadon kifejelett teremtetés. Mintegy nagyra vezető ösztönül vagynak benne saját tulajdonságai: okosabb, mintsem csak azért ne fogadna-el

1) Károly János p. o. a' maga élet-írásában (Kisita Bony Károly) sok ily régi hadi seregek emléit, mellyek helyett ma németekkel élnek. Péter Páterról pedig még Ed est írtta: Certe ejus vestigia, si instituisse Hungari, sibi iam solis deest ad primum cultum sermone patri. Notitia Hung. Tom. I. Cotta Pannoniensis pag. 612. —
2) Ezen írás még 1824-ben készült. Az 1825, 26, 27-beli Ország-gyűléstök a' Magyar-nyelv mellett.

valamit, mivel idegen földről szakadt, sőt hajlékonyan Nemzeti-köntöse széleire hézgaiba fűzi a' Külföldnek olyan ékességét, mely szemet von magára, sásvet fog meg, de magyaros különösen kiváló szabásait össze-tarkítani épen nem akarja: szabad de nem szűlj, nyájas akar lenni nem édeskés, 's mivel jól látja, hogy minden más derekabb Nemzet Mu'ájának külön megkülönböztető Karaktere van, sokkal kényesebb, és szebb büszkeségű ő is, mintsem szolgálai módon kapkodna-fel azok' nyomain holmit. — Nem a' maga népének eredeti indulatjából vágyik kifejeledestetni tulajdon díszét, 's a' mit másoktól vesz, úgy akarja hazáivá tenni, a' hogy az Olasz-földről hozott szőlő-tőkéből magyar Nektár lett. Nem oly össze-mesterkelt fa-gyümölcsseit szereti ő, melybe tíz-féle külföldi ág is belé-ültetett, 's az eredeti tör'sök' ize sudara el-van fojtva; tulajdon természete szerint dajkált fának gyönyörködik inkább koronájában, melynek által-ültetésekor, földjét a' Kertész attól megkívánt részekkel elegyítette, 's göcsös kihajtásait belső erőjének megsértése nélkül szelegette - le csinosan. Illyennek árnyéka alatt hallgatja örömmel lantosát, 's épül, nagyot nő, midőn ez hatalmas hangokat, nyelvének veltjéből szed hurjaira; nyájas könnyű társalkodást éreztet, ha a' velt folyó beszédben szőlő azon szavakat következteti édes rendben ajkain, melyekbe a' Magyar nemzeti-ézés még akkor nyomta erejét, midőn csak egy nyelvet beszélt, 's azon tördött-áttal lelke' és szíve' külön eredetiséget formáló indulatja.

Literatúránknak ekképen kifejezni vágyó Mu'ájával a' deák és német-nyelv-berzenkedik. Abból, és ebből csuszak-né a' tiszta magyar kifejezés helyett deákos és németes kifejezések. Az igazat ugyan megvallva, deákos és németes Hazánkban nem is könnyű tisztán magyarul írni, mert a' hivatalban lévőnek deákul kell dolgozni, mikor pedig előkelőbbek társaságába kivált Asszonyokéba lépünk, ott annak, a' ki kedvet akar lenni németül illik magát csinosan, folyvást kimagyarázni tudni, 's hogy ne ragadnának az emberre néha akarati ellen is oly idegen szóllások, melyek nyelvére a' deák és német mag szokott forma szerint fordítva hirtelen jönnek. Akkor vesztünk észre, hogy azokat csak úgy facsargattuk kimozdítuk-elé, midőn helyettek csupán a' maga nyelvét tudó töb-gyökeres magyar szájában egészen más ki-fejezést hallunk. De ha a' deákul író Magyaroknak hibául tulajdonítottatik, midőn deák szóllás módja helyett magyarosan fejezi-ki magát, p. o. ezen magyaros mondást jól járt így ejti: bene ambulavit, holott, res prospere ei cessit kellene írnia 's a't. Ha Reuchlin in *Epistola obscurorum virorum*, méltán szabadalgatta-meg egyéb bölcsességei mellett még azért-is azon Németeket, kik deákul illyen formán írtak németesen: sed scribite mihi propter Deum novalia, et valetis tam diu, donec unus passer ponderabit centum librās, ha az Olasz, Francia, Angoly-nyelv tanító előre köteleességének tartja arra inteni tanítványját, hogy ezen nyelveken jól akarván beszélni, fejejtse-el a' maga nyelve' különösebb tulajdonságú fordulásait; nem szükséges-e a' Magyaroknak is kikarólani azon deákos, németes mondásokat, melyek helyett tisztán magyarul is elő-adhatja gondolatját, 's néha még telkezetben? Csak egyedül akkor lehet szabad Külföldi szóllás-módjához folyamodni, midőn a' magunk nyelvét gondosan kikerestük, 's abban se a' Magyar-, se az Erdély-orosziaknál olyant nem találunk.

Az illy hézag kipótlásában áll nyelvünk nyeresége, bővítése, hajlékonyítása, ez a' közép út barátságosíthatja össze az Ázsiai szerkesztésű nyelvet az Európaiakkal. Nyel-

vünkről lévő ilyen gondolatimban az Olasz, Francia, Anglus, és Spanyol-nyelv kifejeződésének történetei 's Szász-hasonlításai még inkább megerősítettek. Látván mikép tartják-meg ezek, nyelveknek eredeti szellemét, ámbár mindenik más nyelvek' Szász-tördeit szavaiból származott Fénix, nem mentem azon a' néhány miéinkől is fel-fogott úton, mellyen vezetőjük Voss a' görög Homert németben görögös fordításokkal hintette-el, 's fijaival együtt Shakespeare' német fordítását Angoly szerkesztésű kifejezésekkel adja-ki, hanem inkább azt kérdésem a' nehezebb helyeken: Vallyon ha Shakespeare magyarul írjon, milyen tós gyökeres magyar kifejezésekbe öntötte volna mérész gondolatját. Ugyan-is miért éltém volna Angoly idiotismusokkal, mellyek magyarul egészen egyebet tehetnek? a' mint ezek felől az *Élet és Literatura* II-dik Kötetének 379-dik lapján előhoztam. Egyébiránt is a' fordításnak nem az veszi hasznát, a' ki az eredeti nyelvet is érti, hanem-ha gyönyörködni akarna az Szász-hasonlításban, de még ez a' gyönyörködés is megszűnik, ha a' maga nyelvén elfacsarásokat lát, akkor kettős okból is inkább az eredetit olvassa. Abban tetszenek neki a' nyelv tulajdon kifejezései, mert tudja hogy oda valók, 's a' magok helyeken állanak. Így tehát nem jobb-é hazsisan mintsem a' külföldről töredezzve magyarul beszélni. Velekedésem szerint jobb, mint akármely nyelv' Geniuszát az Irónak tisztelve kell követni, kényessen vezéreni, 's nem hevesen Szász-zavarni.

Minekélőtte tovább mennék, e' két-féle nemű fordítás' különbségei fejtegetésében, Chenier megjegyzését hozom elé, lásd: *Tableau historique de la Littérature française Paris 1816. 257. lap.* Copier servilement des formes étrangères, mondia, c' est travestir à la fois sa propre langue, et l' auteur que l' on interprete. Voulez vous faire un portrait ressemblant? Saisissez la physionomie. Voulez vous rendre fidèlement un classique en conservant toutes ses pensées? écrivez, comme il eut écrit dans votre langue, car ce n' est point le mot, c' est le génie, qu' il faut traduire. 1)

Eh, ezt francia írja mondják a' Németek, 's kivált Lessing után nálunk is ilyesre némellyek, könnyű francia, ki mindent a' maga szemével néz, 's mindennek francia színt ad. Megjárt ezen ellenvetés azon időre cselozva, midőn XIV. Lajos alatt a' Francia inkább csak a' felső színen futott-el, de olly mélyen tekintő francia Irók támadtak később, 's vagynak most, kiket a' mélységgel dicsekedők is tisztelni tartoznak. Voltairt magam se merném elé-hozni mustrául Shakespeare fordításában, gonoszúl szelkeskedel ő Hamlet' Monológiát, 's egyebet, hanem Chenier nem a' könnyűk közül való. 'S az ő mondásával támogatott állításom pedig nem is azt teszi, hogy Shakespeare személyei beszédein magyar színt legyen. Mi nem-is tudnánk még azt adni, mivel ollyan külön-váló magyar iskolánk, mint a' millyent a' Francia műveltség szerze magának, nincaen, 's ha annyira ózunk a' Külföldi-dicsekedést, Nemzeti színe Literaturánknak nem-is lézen. Est a' különváló nemzeti színt vesztette-el a' Német-is, nyelvbe az idegen kifejezéseknek mindenünnen Szász-halmozásával, mert a' mi külön karaktere ő neki most van, az a' több-

1) A' ki szolgáson máskül a' külföldi formákat, mind a' maga nyelvén, mind a' magyarosított írói travestizián. Hasonlatos képet akarna festeni? Fogd-fel tehát a' Physionomiát. Hűségem akarna egy Klasszikust minden gondolatjának megtartásával megismertetni? Irj tehát úgy mint ő in válna nyelveden, mert ott a' szó hanem a' lélek kell fordítani. —

fele nyelvek' fordulásainak utánnozott fel - vehetésében áll, 's mi ide haza meghasonlvá nem segittetve, mi sokkal kevesebben az ötszerté több millióból álló Német uralkodó Nemzet' szines nyeresége után eredve, környüllállásaink miatt majd se azt-el nem érzük, se irásainkra Nemzeti-bélyeget nem nyomunk, holott úgyünk mind magunk, mind a' külföld előtt leginkább az nevelhetné, magunkra jobban bérhatna, a' Külföldet saját eredeti fordulásaival figyelemre gerjeszhetné. De vissza az elébbire.

Mikor azon vezér idea szerint, nem szolgálai módon ragasszkodunk az idegen Iró' formájához, hanem annak lelkébe egészen belé varázsoljuk magunkat, 's abból és azzal beszéljük-el a' legkissebb vonásig az ő kebelében természetet, ekkor tesszük a' fordítás' nyelvét valósággal gazdaggá, mivel a' maga tulajdon erején való feljebb lépésre átásítjuk, az ő benne magában meglévő gyöngyeiből főzzük koszorúját. Mind addig ösztönöz t. i. ezen az úton felingerlett hevünk, míg a' külföldi kifejezés hatalmával 's kellemével egészen meggyógyezót nem találunk.

A' maga nyelve tulajdon fordulásaival élő Fordító tehát, a' maga nyelve' szavaiban meglévő de még őszsze nem állított erőit akarja a' külföldiekkel egy rangúlag kifejtteni, az idegen Idiotismusokat a' maga nyelvével felcserező pedig új gyarmatot hoz-bé honnyába, 's azt akarná magyarra tenni, de az csak sehonnyai lesz. Amaz egygyütt lép eredetiye mellett, ez utánna nyomról-nyomra, 's fői hajtogatva. Az első önn-erepüleg v'isgálja-meg az eleibe vett remeket, de a' magából gyuladoz annak egy díszü rokonját elő-alkotni, 's a' képet külön darabból úgy önti, hogy rajta tördelések' földözása ne léssek, a' másikat szölgává buktatta bászulása, 's megfeszített dolgozásának elborító melegében addig mesterkéli, és csönkítgat, míg a' maga maszszájának erét találja, 's széllyt repesztí. Az, olyan Virtuóz, a' ki egy nagy Hang-művész Compozitzióját hallván, a' maga szerén játszódjá utánna, ez lebegő viszhang. Merjem-é mondani, egyikben az ítélet igazgatja a' fantáziát, a' másikban csak a' fantázia játszik némelly külföldi szerencsés kifejezésekkel.

Igen-is, megkértem honnunket itt és ott az ismeretes régi 's új művelt nyelvekben egy-egy nagyon kellemes fordulás, óhajtanók azt a' magunkéba, midőn azt imással se tudjuk felcserezélni, vagy a' fenn-említett szabadságnál fogva se vehetjük fel, 's nem jobb-é illy helyen, ezt vitalja a' külföldies Fordító inkább egy kisség erőltetni nyelvünk' Geniussát, mintsem a' más mód-szerint házagot hagynunk? Nem jobb. Afféle kifejezéseket, mellyek' ingere, vagy szó-játék vagy különbsé történetkor eredett lelki-szükséllés szokott lenni, vagy a' mellyek által egyik Nemzet' nyelve 's másikánál éreztetőbben festi az emberi indulatokat 's okatlan állatok' természeti hangjait akkor fordíthatatlanoknak kell megismernünk, mint a' mi nyelvünk díszeiről és sajátjairól a' fordíthatatlanoknak kell fordítaná, ugyan ezent kellene megvallani. Mi lenne ugyan a' deák nyelvből, ha most abba a' Franciaia eufemismusokat, calembourrokat belé forgatnók, mi a' Görögből ha Angoly idiotismussal elhíntenők?

Hibás ez a' következtetés, ezt hallom erre. A' mely nyelv elérte már tökéletessége' pontját, abba nem kell külföldi szöllás, a' görögbe és deákba hát nem kell; a' magyarba szükséges, mert ez még mind nevendéke a' szép tökéletességnek. De nem fejlődött-é ki a' francziában sok olyan társaságbeli csinosan lekütelező szöllás és kedves játék,

melly a' rómaiban nincs meg, mivel mint minden emberi dolog, úgy minden nyelv is egyben jeles lehet másban fogyatkozni fog; nem formált-é az Angolynak a' Görögötől különböző kőnyúl-állása afféle kifejezéseket, mellyeket a' Görög foglalatokodása nem virított volna ki, 's tegyük-fel: ha a' Görög és Római még élének, 's hiányait az en új verseneseik módjaival akarnák ki-pótolni, hogy lenne zavarra a' görög és római karakter.

Minden Nemzetnek formálódott ugymint vagy törvényei 's Királyai, vagy életbeli foglalatosságai 's természeti vérfajja által bizonyos különvalósága, mellyet nyelvének eltérő kifejezéseiben is éreztet. Annaira meggyökeredzik pedig az azoknak mindennapi hallása között fel-növednek hozzájuk való szeretete; hogy épen az olyan különösebb ki-fejezések hatják-meg legmélyebben, mert egyszeribe nyomban gerjesztik-fel benne azon Nemzeti nagy egészhez való tartozását, melly azzal él, és bizonyos tettzeskedő negédség azokat még lelkesebben-is ejteti. Sorra hányja-meg a' nyelveket, keresi a' megkedvelt különváló kifejezésnek páriját, 's nem elégti-ki annyira egyikik-is érzését, mint a' magáé. Midőn a' frantzia-háborúk előtt a' Német-gavallér francziáskodva beszélt németül, a' valóságos jó Német kerülte beszédét, 's Koczbeue még a' játék-színen is kikacagatta, midőn a' Magyar-gavallér most németesen, 's törve beszélt a' magyar-nyelvet, nézzük-meg csak azt a' pillantatot, mellyet erre a' törzsökös Magyar vág. 'S még-is önkéntesen rontsuk-é meg Nemzetünknek nyelvbeli tulajdon karakterét? Magok az Írók rongálják-é? Zűrzavarba kell-é előbb azt a' nyelvet hozni azért hogy építeni lehessen belőle, mellynek már most tapasztaljuk eddig csak egy két németre fordított szüleményében is németül ki nem fejezhető vonásait? Rozizant hánytvetett épültre lehet csak alkalmaztatni az e' tárgyra névve védelmül felhozott példát, azt méltán szélyt-szórhatja egy Palladio. A' kopár visenys táján is helyesen vagdaltatja-ki a' vídám kertek alkotni akaró boszójait, de azt a' szerencsés helyezetű vidéket, a' hol méltóságos sudarú tölgyek, virágos hantok enyhítő ligetek vagynak 's közöttük kristály-patak elevenkedik, nem inkább az ott megjelent természet útján vezet-e 's Wren az Angol kertek kezdője, ékesebbé formálásában. Veszem észre, hogy itt egy két Írónkra való czélzást fog gyanítani az Olvasó, 's kebelem mintegy megrezene az eléadottak le-írásán, mert a' személyt örömet elakarná választani a' tárgytól, 's egyedül ennek ügyét vágnék illetni. Csak olyan megengedett szabadsággal kívánám elé-adni vélekedésem különbözősését, mint a' millyennel külön együtt létekkor élnek a' legjobb barátok-is, kiket érzések Szaszé-kaptsolva tárt, hanem némelly tárgyat belső meggyőződéshez képest másképen tekintenek. Bár a' nyomtatás által hidegebbé 's komolyabbá válni tettző színt itt is olly nyájassá lehetne tenni mint beszéd-közben, hol a' megkülönbözés kimondása alatt melegen szorítjuk-meg barátunk kezét, 's éreztetjük vele, hogy ha mindenben meg-nem egygyezünk is, ha talán az úgy mellett, mellynek diadalma nekünk épen olly egyetlen-egy búszke örömmünk mint ő néki, néhol szép megfélejtkezéssel fellobbanunk is, őtet szeretjük, érdemeit igazán tiszteljük. Becsületes lelkű ember felől e' vallomásom után nem tesszem-fel, hogy az jutna eszébe, mintha férjfiatlanul alattomosan ezt vagy amaaz döfni akarnám. Nem — a' magyar műveltség barátainak nagy gyűlése előtt kötelességem szerint nyilvánosságosan mondom-ei: hogy vélekedésem inkább Cheniernek feljebb említett szavaival egygyezik, mint Johnsonnak ezen

állításával, mely közöttünk németül lett ismeretessé, 's azért úgy kell előhíznom: „*Fremde Vorfürungen hat man als gefährlich verschrien, welche den Character der Sprache ändern sollen, aber es ist meine ernsthafte Meinung, dass sich jede lebende Sprache nach legend einer allen recht knechtlich bilden müsse, wenn unsere Schriften dauern sollen.*“ A' híres Johnsonnak úgy gondolom csak úgy volna ebben igaza, ha ez által azt értené, hogy a' később mivelődő Nemzet Írói az előbbiei' fel-emelkedett gondolkodása módját és megcsinosított ízlését tegyék magoknak mustrául, mert a' tőle megkívánt szolgáltságot minden mivelit nyelvek kifejtődése a' magok tulajdon erejebbe való biztókban nemesen félre állította. Ellen a' később kifejlésé csak az előbbinek utánzásására legyen-é kárhoztalva? Ez ne emelhesse a' maga birtokát annak kívánsága szerint úgy diszra, a' hogy azt az előbbi tulajdon östöne útján tevé?

Fontoljuk-meg, a' Római szolgálkép ragaszkodott-é az előtte régebben kiesinosított görög-nyelvhez? Nem bátorkodott-é az Olasz eltávozni a' Deák' nyomairól? A' Francia és Angoly az Olaszoknak vette-é által fordulásait? Helyen-hágy-é a' Német isminden, a' mit másunnon közibe visznek, ámbár ő e' Nemzetekhez képest legtöbb szabadsággal szeret élni a' külföldieskedés elfogadásában.

Horátiuszban igen-is látunk görög szerkezetéseket, de a' Római Íróknak nagy tiszteletű Teste azonban a' Görögénél egészen más karaktert mutat, 's így alkotódott az Olasz, Frantzia, Angoly, és Német-nyelvnek külön meg-külön való sajátága, mivel az Írók, hogy Nemzetjekre bé-hassanak leghelyesebbnek tartották azzal a' nyelvel, mely a' Nemzet nagy egészében annak indúlata 's helyhezete szerint különbözve kiformalódott, tulajdon folyamatja mentében élni.

Hijába csúsztatá Boccaccio (szül. 1318 + 1375.) az igekkel való római módú élest az Olasz' nyelvbe, századok múlva se elegyedett-el az benne, ámbár amannak legközelebbi leánya, mert Denina (szül. 1731 + 1813 Párisban mint Napoleon Bibliothecarius) 1762. kiadott munkájában: *Saggio sopra la letteratura italiana*, hibáztatja. Gróf Magalotti 1769-ben adta-ki több munkái közt leveleit. *Lettere del Conte Lorenzo Magalotti*, 's Fabroni (szül. 1732 + 1803.) ki mutogatta, hogy Magalotti hol sértette-meg az Olasz-nyelv' Geniusát, 's mikor 1769-ben a' Gróf leveleit megbővítve bocsátá megint közre, azokat sok helytt külföldieskedő Olaszból valóságos Olaszra tette-áttal. „*Ma a' è un altro carattere* mondja Denina Boccaccioról, *nello stile dell Boccaccio assai più degno di osservazione, perche fa forse cagione d' un grande ed universal difetto del-eloquenza Italiana nel Secolo XVI. che non è ancor al presente totalmente emendato. L'affettazione della costruzione Latina e Ciceroniana in cui cadde il Boccaccio col voler sopra tutto rigettare alla fine del periodo il verbo principale, che regge il senso; ed altre cosucchie si fatte fecero credere a molti esser quello il proprio del linguaggio Italiano, tutto che il Passavanti, il Villani, e Dino Compagni scrittori contemporanei di Dante, e stimati da noi come ottimi scrittori ed eleganti, potessero convincere ognuno che cotesta intralcatura di costruzione non era carattere essenziale della nostra lingua. Ma i difetti de' grandi autori sono sempre fatali.*“ 1)

1) De Boccaccio Stylusnak egy más tulajdonsága még nagyobb figyelmre méltó, mivel a' XVI-dik századbeli Olasz nyelvészekben egy olyan készenlétesen elterjedt nagy hibát észlelték, mely még mai nap sincs egészen helyen-hevve. Boc-

Fabroni pedig Magalotti nyelvét ekképen állítja nem követésre méltónak: il suo stile fu un tempo tutto puro e tutto Toscano, ma dopo aver molto viaggiato e imparato diverse lingue straniere vi mescolo un non so che di forestierismo onde ne fu sovente ripreso da' suoi concittadini. Tuttavia io credo di potere affermare, ch' egli riteneva sempre una maniera di scrivere sugosa e polputa, e massimamente in quel che scrisse nella sua piu avanzata eta e che la sua orazione è piena di maestà splendida luminosa ed ha in se una somma bellezza e porta sempre in fronte la nobiltà dell' autore. 1)

De hogy az efféle egészen ki-írt bizonyításokkal hosszasan ne legyen, rövidebben említem a' többi Nemzeteknek nyelvbéli sajtáságaikra való figyelmét. Ámbár a' Franciaák között némelly energiával teljesebb Írók, méltán kívánták Akademiájoknak egykori felettébb is feszes-jármát megszegni, 's a' sokat megrendített Revoluzió árja nyelveket mérszebb fordulásokra szabadította, mindazonáltal a' tisztító elcsendesülés Mirabeau-nak haragos tengerhez hasonló beszédeiben kapkodó tüze miatt Össze-burkolódott kifejezéseit helyben nem hagyja, 2) 's a' mostani szabadabb mozgású Francia-Írók, nyelveknek tulajdon kifejezéseit se Olasz se Angoly se Németes kifejezésekkel fel nem cserélik. A' felelet erre talán megint ez volna, hogy ezért nem, mivel nyelvek már eléggé ki van mivelve, de azon felelet azt kaphatja válaszul; hogy a' Német-Írókkal megismerkedett Franciaák, magok megvallják a' Német-nyelvnek némelly tekintetben az övéknél való gazdagabbágát, 's még-se jut eszükbe az ennek bősége után való feszengés által, a' magokét ennek rájáira csikarni. Az Angolyt tekintve, ez eleitől fogva nem állott akárhonnán is szót a' magokéi közzé felvenni, 's azonban a' sokáig Franciaák között élt és beszéde fordulásában el-franciásodott Gibbonnak hibául tulajdonította, midőn a' szavak Angolyos Össze-rakását külföldieskedni erőltette, a' mint azt Gibbon három utolsó darabjairól maga is védedésnek ismerte, 's Voss, a' Shakespear-t németül Angolyos fordulásokkal és szerkezetekkel beszéltető Voss, mivel haladta felyül Schlegelt, a' ki értelmes velős németiséggel fejezte-ki a' Brittus ereje tulajdonát? Nem tagadja a' mindent észrevenni tudó kényes érzés, hogy a' vékonyabb érzések festésére kellenek új fordulások, de vétessenek ezek a' nyelv köréből és similtassanak az újítások egészen a' nyelv természetéhez; mert a' nyomról-nyomra lépegető szolgálkodás, 's az a'-szándék, hogy a' fordító nyelve az Eredetinek még Idiotismusai minéműségeit is mutogassa törpéskedővé teszi, 's a' bátran és könnyen mozogni kívánó nyelv-szellemét homályosító hínárazások közzé facsartintja.

Igy voltak minden Nemzetnél a' mint látjuk felettébb is külföldieskedők, kik valmelly más nyelvbe vagy nagyon belé-szerettek, vagy idegen nyelvvel társaságban többszer éltek mint a' magokéval, 's majd kész akarva majd feledékenységből anyai nyelvekbe az abból kirívó idegen fordulásokat belé-csu-ztatták, azonban az ellenek lévő na-

essio a' deák 's főképp a' Ciceroi szó-szerkezetük után való feszengésbe merülés, végére tette Periodusának az értelmet igazságos ígét, 's ennél és több efféleként fogva azt kérdék sokan hiába, miháza az Olasz-beszédnek is egészen ez volna sajtósága; noha más csinos ítélet előbb rangi 's ma is becsült Írójnak úgy mint Passovani, Villani, Dina Compagni, kik Dantéval mind egy korban éltek, aközül is meggyóhettek volna munkájukban arról, hogy a' szerkezetének az a' stílus épen nem valódiság Karaktere nyelvünknek. De a' nagy Írók boldogul mindenkor sajtólták.

1) Stylusa eleinte egészen tiszta egészen Toscanai (Olasz) volt, de sokat Goussin nek idegen nyelveket tanulván valamű olyan külföldieskedésel tarkította-el, mely miatt sokszor megtámadták Írádóját.

2) Lásd Mirabeau-nak előtűnt Neologismusai ellen Cheslet.

gyobb rész nem engedte az eredeti folyamatot felforgatni. A' Németek legtöbbet fogadtak-
el az effélékből, de hány erőltetést szórtak-ki ők is az elfelejtés forgó szelének? Ment-
tőre hagyatván az illy dolog, a' tisztább és jobb szokott feljül kerekedni, 's ha össze
nincs konkolyosítva a' Nemzeti lélek, azt elveszni nem is engedi.

A' mi nyelvünk ügye, Írójink keze alatt mostanig annyira felzajlott, hogy megáll-
pításának módjától függ szerencsége, vagy belső erejétől való megfosztása. Publicumunk,
mellytől ennek elősegítése függ, érezeteni kezdi már lassanként, hogy a' szükséges újjítá-
sok elfogadására kész Írójink, kik a' Nemzeti dicsőségnek ebben vezetési, mindég több
és több olyas mit nyújtanak neki, a' mitől az vonakodik. Általatosan ragaszkodik a' Ma-
gyar a' mint Századok mutatják ahhoz, a' mi őtet Magyarának annyi fenyegető vész között
fenn-tartotta, 's ebből az foly, hogy segíteni kell inkább azt az erejét, mint össze-zavar-
ni, 's az pedig ennek kifejtéséhez nem kicsiny segedelmet nyújt, ha az Író akkép él a'
nyelvvel, a' mint az Nemzetét meghatja. Fel-emelkedik tehát a' mostanit és jövőndőt meg-
indítani kívánó Író gondolatjával magasra, de hogy azt értelmesen, tisztán kifejezze, le-
száll a' nyelvhez, 's úgy áltatati annak tulajdon eredetisége szerint lévő erő és kényes
fordulásaiba képeit, hogy azokat a' Magyar-óhozja beszéltőknek ismeri, érsi, 's a' maga
szép tulajdonának dicsőkedve hirdeti. — Nevet ad az illy író is annak, a' minék nálunk
még neve nincs, de vigyáz nagyon, vigyáz, hogy új szava értelmes, jó hangzású, kün-
nyűn kitalálható legyen; elő-szedi felette hosszú szavaink helyett azok törzskéit, hanem
csak olyan törzskéikkel él, mellyeket Analogia ajánl, nemestí a' kifejezéseket minden
efféle szók' elkerülésével, mellyek valami áértőt vagy illetlen juttatnak eszünkbe, pótol-
gatja csinos szín adással a' hézagokat, de a' míg csak tulajdon nyelvének járása szerint
valamit kifejezhet, addig semmiféle külföldiséget föl nem veszen.

Ezen meggyőződésém szerint jártam-el fordításomban, 's annak elő-adás után, most
nyelvünknek az Angolyal való össze-méréséhez térék.

Igyeksztem Machethben az eredetinek értelmét hűségesen épen annyi sorban a' men-
nyiben az írva legyen ki-tenni, 's némelly helyeken talán ottalálhattam. Néhol azonban
vagy a' mi szavaink mértéke nem fekhette-meg azon formát, mellybe az angoly-szavak
beletéttettek, vagy a' sok csak egy két szótagból álló szavai épen olyan midinkkel sűkös-
tek össze, mellyek nálunk öt, hat szó-tagból állanak, itt híjjában perelt igyekszetem. Az
egészen hívnek maradni szándékozó fordítás mindenkor nagy bajnak is fogja lenni, annak,
a' mit a' lélek első szatšne a' maga megszokott nyelvén eredeti szellemmel kifejez, tőkél-
letes hasonlatossággal való vissza-adását. Különösen pedig az Angolyból készülő fordí-
tásunkban nehéz nekünk azt elérni, hogy nálunk is annyi sorból álljon a' beszéd, a' mon-
dás, mint a' mennyit az előnkbe-ád. Pillantsunk ennek által-látása végett egy kevésbé ezen
angoly jambus rendekre:

And make my seated heart Knock at my ribs.
And his great loss sharp as his spur hath help him,
To his home before us.
Might be the be all and the end-all here.
But here, upon this bank and shoal of thine,
We'd jump the life to come.
Words to the heart of Széki: too cold breath gives.
Sleep no more.

Macheth doth murder sleep, the innocent sleep:
Sleep, that Kain on the aveng'd blood of care,
The death of each day's life, four labourer's bath,
Balm of heart minds, great nature's second course,
Chief nourish her in life's second fear.
The mind I sway by, and the heart I hear
Shall never saggwith doubt, nor a' hals with fear.

A' ki az Ángolyt nem érti-is, láthatja a' sok egy-két szótagú szavakat, 's ilyen minden lapon elég van egymás után sorjában, még felette sok is, úgy hogy ámbár a' gondolatok' tömörségét nagyon elő-segítik, hirtelen való következtéseik miatt a' kimondásában Monotonist okoznak, 's a' hosszabb és rövidebb szavak felváltódásából eredő harmóniát sértik, a' minél fogva ezen az Ángoly-költő gyakran közbe-szúrt epithetomokkal kíván segíteni, mellyek szerencséjére a' magokban érthető szavaknál több szó-tagnak. Azonban ezeknek mindenütt való kitétele a' magyarban megint új nehézség.

Igazságosnak kell hinnem ezen nehézséggel való vivás említése után e' fordítás' megítélőjít, midőn az eredetivel össze-vetvén némelly mondást és beszédet magyarul nálam több sorból állónak lennek. Ha hosszabb szavainkkal megkurtitva élünk, a' minthogy okosan élünk kell is, mert nyelvünknek az által énekre alkalmasabbá tétele mellett kevés renddel mi-is sokat mondhatunk, és a' méltóság' érzetét, melly gyakran csak egy két szó-tagú szeret lenni, helyesebben festhetjük, az angoly tömörséget ugyan többszer ki lehet fejeznünk, de ha olyan angoly jambusi sorra akadunk, mellynek nyolcz vagy tíz szó-tagja ugyan-annyi külön szóból áll, és így talán ugyan-annyi külön kép, 's mi, véletlenül azokat épen olyan szavainkkal tesszük-ki, mellyek a' kurtitást meg-nem szenvedik, sőt ragasztéknak' hajlításai által még nevednek, kéntelenül hosszabbakká kell lennünk. De inkább ezek maradjanak, mint homályosok vagy érthetetlenek. Mit aggodni azon, hogy néhány angoly jambusi tömött rendet mi egygyel kettővel meg-nyújtva fordítunk? A' Német nyelve rokon az Ángolyéval 's még se kísérheti mindenütt sorról-sorra rövidségében. Mi pedig mind e' két Nemzetet győzedelmeskedünk természetes könnyűséggel folyható vers mértékeinkkel, mert olly tiszta hangzású hexametert 's alküusi és száfoi verset mint a' miénk soha-sem zenghet Albion' nyelve, mivel nem positiós, nem quantitátiós, hanem inkább accentus határozza mind az ő, mind a' német szó-tagjainak hosszúságát vagy rövidségét, 's így van minden nyelvnek egyben elsősége másban fogyatkozása.

Eddig a' nyelvről mint fő öltözetről, most a' fordítás vers mértékére kell által-mennem, melly az öltözetnek csinosan fűzött ékessége.

II. Jegyzések a' Jambusokra nézve.

Ángolyul Macbeth Jambusban vagyon, úgy kellett lenni a' magyarnak-is. Magokat ezafolnák-meg ön magok, a' kik ellenem lennének, mert Iliast és Éneiszt, 's Horáczt Odájít prózában fordítva fel se vennék. De minek ez a' Jambus? mondhatja még-is egy némelly.

A' bizonyos rythmusú Jambus bizonyos komoly, de kedves méltóságát veszi-által magába a' kebelnek, melly a' szomorú Játékban a' lelket mindennapibb érzéseknél felelyebb emeli. Így festi szerentsésen a' hexameter az elbeszélés neki eredő hajlongva futó, 's könnyű lassúsággal lejtő folyamatját, így enyelgi azelid édes hízékedéssel hozzája

illő tárgyat a trocheusi vers, ekkép kísérik, öltöztetik-fel a többi vers-nemek is azt, a' mit a' Költő általok éreztetni kíván. Mindenik azon tónhoz simítja tehát az éneket, melyben a' Költői-érzés természete szerint, vágyakodik másokkal közleni minéműséget. Epen ezen theoria útastítja a' prózát a' vig-játékba, mely a' rendszerint való csinosabb társalkodás nyelvével él, 's neki a' megindítóból csak lassó elérékenyítés, szabad prózát óhajtanék megállítatni még a' francia Vig-játékokban is, ha magyarra fordítatnak, ámbár azok többnyire Alexandrinerek rémeiben ékeskednek, de a' Szomorú-játékot semmiféle vers nem másolja külsőképp jobban a' Jambusnál. Az ennek mechanizmusára való ügyelet még a' mondás felsőbbségét is elégeitheti, mert annak szoros megtartása gondot ad, 's minél inkább igyekszik a' Költő betölteni reguláját, annál jobban magányja több oldalról a' gondolatot, 's így magasztja; a' prózai hirtelen elfutás pedig gyakran nem megyen oly fenekére a' kifejezésnek.

Becsüljük-meg nyelvünk azon tulajdonságát, hogy több formákba való öntetésre is képes, 's a' midőn Hellász- és Róma-nyelvének mértékén büsake örömmel zengi nyomról-nyomra kelendőbb éneket; az újabb művelt nyelvek vers-nemeihez és formájához is szerény bátorsággal kezd közelíteni.

De az a' kérdés támad a' magyar Jambusok' írása körül, ha épen azon mérték és elosztás szerint vegyük-e fel ezen Vers-nemet, a' mint a' Görög és Római írta, vagy úgy, a' hogy azt az Angoly 's utánna a' Német a' maga nyelvéhez alkalmaztatta. Kétségen kívül minden nyelv olyan vers-mértéket kíván, mely szavai mértékbeli hosszúságához és rövidségéhez képest vagyon össze-állítva, hogy akármiféle gondolat és érzés azon nyomban a' mint hennünket el-fog, az öt kifejező szóval öntödhessék a' formába, 's ennél fogva szabadon mozoghasson a' Költő a' maga világában, 's a' nem az ő nyelve természetéhez illő mérték miatt reptének szárnya ne szegettessék. Ezen kívánáshoz csatolja még a' kényes fül 'a' a' csinosított érzés is a' magát, előre kimondván hatalmasan, hogy a' nyelvhez illő versmértéket kellemeskedő folyamat nyájaskodtassa.

A' görög 's római stílus és hatos Jambusnak oléggé szabadon össze-szedett verslábai alkalmazását minden szavainkat megengedik felvéletni, és így bátran alkalmazhatatnók akármellyiket nyelvünkhez, de — ha nem csalódik érzésem — bennük kellemeskedő harmonia nincsen. Verseknék mondatnak, 's minden kényes válogatás nélkül szerkesztetnek össze, nem lebegteti az érzést bennük semmi takt, ide 's tova dőlöngözve szédelgenek. Kedvesebb nálókná a' vigyázva írt próza. Előttem legalább az a' Jambus, mely közzé anapaestus, tribrachys proceleusmaticus azon theoriával vagyon szöktetve, hogy két három rövid szó-tag egy hosszú helyett olvastassék, olyan mint a' taktot vesztett szép Tántrosné, mikor a' Menüet négy lépését hattal sietteti-ki. Szép lehet, de ha ügyetlen fordúlósú!

Az Angoly-költők által az Angoly-nyelvhez alkalmaztatott 's a' Németek által is felvett ötös Jambusnak sokkal kellemesebb folyamata van. Ez oly bizonyos harmóniájú, mint a' deák hexameter, mint a' görög Szafói és Alkéusi vers-nem. Caesuráji az érzés minéműségéhez képest rendelődhetnek-el. De itt megint az a' baj, hogy az angoly és német módon szedett verslábak sok szavainkat kiszorítják. Ezt választám azonban, 's fordítás közben az eléadandó mód szerint mind inkább nyelvünk prozodiájához képest igyekszem kiszabni reguláját.

Egészen tiszta Jambust sokra terjedő munkában mi nem irhatunk, valamint a' quantitásos régi két nyelv se mutat olyant, valamint az accentuáló Angoly- és Német-nyelv se írhat. Nekünk a' Jambus ν — közé spondeust — és pyrrichium $\nu\nu$ kell befélezabádnunk, 's így mind'sok olyan szavaink, mellyeknek egymás után három négy szótagjok is hosszú, mind a' három és négy söt öt rövid szó-tagnak is helyet lenek a' formában. — Folyjanak ezek sorra a' mint következnek, olvastassanak a' nélkül hogy két vagy három rövid szótag egy hosszúnak kimondása idejére sebesen össze-huzattatnék, 's így a' nyugvó pontok által bizonyos rythmus is jó beléjek, 's nem fog állani egyik rend tizenhárom, a' másik tizenöt szótagból, söt egy harmadik többőlis, hanem illendő folyamatot tartó ötös Jambusunkat tíz szótagból összemértnek lenni tudjuk, mellyekhez a' tizen-egyediket ritkábban csak azért engedjük csatlódni, hogy az olvasásbeli tón vagy érzés egyformaságát szeltyessze. Ekkép kerüljük ki az Anapaestus $\nu\nu$ — a' tribrachys $\nu\nu\nu$ a' proceleusmaticus $\nu\nu\nu$ lábakkal elegyített Jambusnak rozant óra-ütésű biczegését, 's úgy nem szedvén össze mindenféle verslábakat, mint a' hogy a' hexameter, Szafói és Alkéusi vers-nemhez a' ki-rendeltteknél többfélétt venni nem lehet, mégis szavaikat ki nem szorító 's kellemes folyamatú szerkesztetést nyertünk.

Ezen szabad ötös Jambus nyugvó pontjaival egygyütt ilyen:

$$\frac{\nu}{\nu} \frac{\nu}{\nu} \frac{\nu}{\nu} \frac{\nu}{\nu} \frac{\nu}{\nu} \frac{\nu}{\nu} \frac{\nu}{\nu} \frac{\nu}{\nu} \frac{\nu}{\nu} \frac{\nu}{\nu}$$

Azt vatem e' mérték alá, hogy a' második és ötödik Szakaszban mindenkor Jambusnak kell állani.

De hiszen itt, ezt lehet ellenvetésül mondani, itt a' hol három négy kurta szótag is egymás után fordúlt-elé 's tribrachysok $\nu\nu\nu$ és proceleusmaticusok $\nu\nu\nu$ formálódnak, a' hang emelése 's alászállása nem játszik?

Mingyárt következék ezen ellenvetésre a' felelet, csak elébb a' nyugvó pontokon menjünk keresztül, mivel ezek által a' felelet világosabb lehet, — 's majd az ötös jambusnak több regulájt tekintük-meg.

Az olvasásbeli rythmusra nézve van úgy-e bár a' hexameternek az Alkéusi- és Szafói-Versnek nyugvó pontja, kell lenni a' Jambusnak is. Fő nyugvó pontul (caesura) az ötödik szótag végzete vételhetik, de kellemes folyamatot érzetet a' negyedik vagy hetedik szótag után való kimondásbeli megpihenhetés is. Horze, a' ki igen kényes ízléssel tudta szélllyt fejtegetni több vers-nemek közt a' Jambus harmóniáját-is *) a' hatodik szótagnál való megállhatásnak sincs ellene, de ezt csak azon esetben gondolnám követhetőnek, midőn valamely heves nagy indulat szava épen ott végződnék, 's utána különböző gondolat következik. Én ugyan ki-kerültem mindenütt Macbethben, a' hol csak lehetett.

Most fel-foghatjuk az ellenvetést. Az a' Monotonia, mely a' három vagy négy kurta szótagnak folyvást csak annyi idő alatt való kimondásából származik, mint a' mennyibe két Jambus vagy Spondeus telik, igen kevés ideig tart, söt ha az emelkedő 's eső folya-

*) Lásd: Grundriss der Kritik von Heinrich-Homer Zweiter Band, aus dem Englischen Uebersetzt von Melchard. Wien 1794. Lap. 126 — 117. A' ki Angolyul olvasza, még jobban tessz.

mat kellemességét megszokott érzés rajta felakad, is a' nyugvó pont megtartásánál fogva kifejlődő rythmus azon megütökösést eloszlatja, 's a' következő accentuált szótagok elfelejtetik. A' görög mu'sika, melyhez Hellásza' költői, mértékeiket alkalmaztatták, vagy a' mellyet verseikhez szabtek, nincs fenn; mi tehát legalább az elmondásnak adjunk egybeillőséget. Egyébbáránt igen-is a' mu'sikában két rövid kóta jel egy hosszú gyanánt vétődök, 's ennél fogva az anapaestusnak két első rövid szótagja úgy kíván hirtelen reppentve kimondatni, hogy csak egynek tartathassék, de nem hamarébb kiejthető-é az a' mu'sikai regula a' mu'sika-szeren, mint a' szónak csupa kimondása által. A' Mu'sikust intik előre a' Kóta-jelek, az Olvasót csak a' megszokott vers-folyamat' érzete vezérelheti. Nem egyébbre való lévén így, Jambusos versben a' tribrachys, proceleusmaticus, anapaestus, hanem hogy oly mértékű szavak is belé csúszhassanak, mellyeket a' tiszta Jambus vagy még Spondeussal elegyített Jambus-is kiűök, a' pyrrichius felvétele által pedig sok proceleusmaticusi ~~szavaink~~ szavaink mint p. o. madarai, szemekre, paradicsomát ereje nem oly; sok tribrachysunk ~~sv~~ sv mint: lehaladt, szereti, korona, szekere, unoka: számos anapaestusok ~~sv~~ sv — mint levegő, lerogyott, közepét, feleld, lehetett 's a' t. önkéntesen ajánkozhatván a' Költő' megővellett gondolata, képaeltje, és érzése kifejezésére, 'minek a' többféle botorkáló versláb szabad öts Jambusunkban?

Anapaestusi, sőt trocheusi és dactylusi verseket vehet-fel a' tragoedia' nyelve, szabad öts jambusi sorai közé, csak-hogy azok külön lévő belé-fűzések gyanánt folyjanak. Mikor andalogva lebegő érzés, édesen 's hirtelen ömlő fájdalom festése következik, akkor komolyan lépegetett Jambusról neki sebesedő anapaestusba kapni még elragadó lehet. Ezen Theoria szerint tételték anapaestusi versek Jambusok közé a' Fantáziához írt verszetben, lásd: Auróra 1823. 313 lap.

'S tisztább helyén a' lement idő,

Regesó örömmel remegő kézzel

Heresen megindult meleg érzetek közt

Karolom mejjemhez mosolyogva rangó

Vid hépezetjét a' még, vestetetlen

Természet áldott ártatlan Korának.

A' trocheusok is kedves lejtésűek oly helyen, hol örösn könnyűség; 's egy kis enyelgés vidámja-fel a' szomorú játék' setét menetelét. Próbául tettem ezt a' Vének' sulyában, midőn Otto örvendő fut Anyjához azon hírral, hogy a' Kastélyba Spanyolok érkeztek:

Látod Jerta, ládd Anyám, nem

Hűg érkezett lovóval.

Más Országok jövőnek

A' mi könnyű küntösünkben

'S oly csinosok szépek abban,

És Spanyol-nyelven beszélnek.

Igy Jertának enyelgését dactylus elegyítéssel véltem jobban kitehetni:

*Látod az éjszaki férfj — lyány nem
Csügged-el egy hísi tévedésben.*

Valóban nagy kellemeit, felsőbb díszseihhez tartozó csinosságait hagynók műveletlenül Költői nyelvünknek, ha az ilyen bájkra nem ügyelnénk. Csak a még ki nem fejlett érzésű száraz kebel tarthatja ezeket ok nélkül valóknak; a' ki megszokta a' nyelvnek ezen mu'sikai részét, az kinnal olvas mindent, a' mi ezzel ellenkezik.

A' mi a' szabad 618s Jambus olvasását illeti, abban ha érezni akarjuk kellemes folytatját, arra kell vigyáznunk, hogy minden kezdődő sornak első szó-tagja mu'sikai felütés gyanánt vétessék, 's azontúl a' rend mintegy trocheizálva folyjon, a' nyugró pontot pedig minden különös megszakasztás nélkül is éreztetni kell. Valamint a' mu'sika egy-erányosan folyton foly, ha-csak pauzái nincsenek, taktját azonban a' jöttő mindenkor észre-véteti velünk, úgy nem illik a' Jambusokat vagy akárminmás-féle verseket a' mérték-lábaknál megszakasztani, hanem a' benne kifejezett érzés gondolat megkívánásai szerint, majd kényesen hajladoztatva, majd áradó tűzzel neki repítve szükség azokat jó hangzással a' beszéd természetes folyamatián elmondanunk. A' mérték lábakkal az az uljakon való számlálgatása csak iskolai mest'ramkodás.

Most még a' szabad 618s Jambusnak a' feljebbi említésnél fogva, több reguláját tekintsük-meg. Úgy kell ezeket-is szabnunk, hogy csinos alkotást kívánásikkal a' harmoniát elő-segítsék, de feszességek a' Költőt ne kizozza, 's így jó, szabad, Jambusra és tűrhetőre osszuk-fel e' vers-nemet. Apróbb darabját köteles a' Költő mind jó Jambusokban írni, tűrhetőket csak több ívekre telő munkájának számosabb jó rendjei közt lehet elnéznünk.

1) Jó szabad Jambus, mellyben vagy a' negyedik, ötödik, vagy a' hetedik szótagnál nyugró pontól külön válik a' szó, melly jól hangozva foly, melly az értelmet a' nyugró pontnál felette nagyon fel-nem függeszti, 's végén a' fő szótól az ehhez tartozó szóttagot el nem választja.

A' negyedik szó-tagnál van a' nyugró pont e' következőkben Macbethből kivéve:

*Hogy sok vitéz | fel-helne jussomért.
Jól érzem úgy | megrögzött bennem a' bán.
Jószágért | loúlóm a' Nemest,
Kastélyodat | meglepték 's Hávesed.*

Az ötödik szótagnál, a' hová való esése legkellemesebben választja ketté a' rendet, 's azért erre az egész Macbethben leginkább is ügyeltem:

*Oh sírni tudnék || mint az Asszonyok
'S fenn-héjazással || sókát hajtani
De, fel-könyörgök || inkább Ég! te hozzád
Hagyj Skótiának || ördögével oly
Közel lehetnem || zembé, akadály
Nélkül, hogy érje || Kardom és ha elfut
Nem bánom akkor || enged-d-el bűnét.*

A' hetedik szó-tagnál van a' nyugvó pont ezekben :

*A' legnemesebb szű is || tántoroghat
 Midőn Kiráhyi Felség || bízza-meg.
 Isten veled már Herceag || olly silány
 Gaz a' minőnek tartasz || engemet —
 Ha öldni kell is szélvész || melly miatt
 Templom 's az oltár el-dől || 's a' sűdült —*

Jól hangozva foly a' Jambus, midőn a' nyugvó-pont után hosszú szótag (arsis) kezdi-meg a' következő szót, 's az erre való vigyázat kedvéért azt kell itt megjegyezni, hogy a' Jambus közé szabadított pyrrichius egy könnyen oda bé ne csuszassék.

Függőben nem marad a' jambusi rend értelme, ha a' nyugvó pont olly helyre eshetik, a' hol mással érthetőnek magában érthetőtől elől utóljárónak fő szótól elválasztani nem kell, a' mire a' most ki-írt jambusi rendek például szolgálhatnak, valamint ollyan jó Jambusra is, mellynek végén a' fő-szótól az 'ahoz tartozó szótag el nem választódik.

2) *Tűrhető szabad Jambus* az, melly az értelemnek egy kevéssé való fel-függesztésében az említett helyen magának kivételt kér, 's a' végén is a' szó részecskéket a' fő-szótól elválasztani meri, egyébbaránt azomban a' nyugvó pontot, 's a' ki-jegyzett jól hangzást megzavarni nem bátorodik, 's ama kifogásokkal is csak akkor él, mikor azt a' mit hív rövidséggel szükség kifejeznie, semmikép más módon kitenni nem lehetett. Csak egyedül ezen szorultságban szabad neki a' nyugvó pont után megkívántató hosszú szótag helyett rövidet-is elé-venni, mindazonáltal ez legritkábban történjék. E' vigyázva alkalmaztatandó szabadságok közé tartozik a' nyugvó pontnak a' hatodik szótag után való tétele is.

Függőben marad egy kevéssé az értelem e' következő Jambusokban, az elsőben ugyan mindenütt akárhová ejtődjék a' nyugvó pont, a' két utólsóban pedig az ötödik vagy hetedik szó-tag után is.

*Azon egész nagy | Országért | se lennék
 Mellyet Tyrannunk' | körme | fojtogat
 'S azá Keletnek | Kínese | sem teszen,*

Elválasztódnak a' mással érthetők a' magokban érthetőktől, az Előli utóljárók 's más szó-részecskék a' Jambus végén fő szavaiktól ezekben:

*mint két meglankadott
 Úszó, kik egymást átkaptsolva el —
 Buktatni törtnek.
 Nem dulá —
 Fel a' Tyrannus béhességeket?
 Hogy töröm' éle a' setében a'
 Sebet né lássa.*

Költői szorultságból a' nyugvó - pont után hosszú szó-tag helyett rövid van e' két
rendben:

Semen' ki-tolja || Korand.

'S tán szép kegyessen || imádkozok is.

E' kettőnél több ilyen rend talán az egész Macbethben sincs, valaminth a' nyugvó
pontot a' 6-dik szótagnál ki-jegyző is kevés legyen.

Azomban továbbá mind a' jó mind a' tűrhető szabad Jambusnak több szabadságot-
is engedhetünk, mely hogy írását könnyebbíti, vagy még jó hangzását is neveli. Ki-fo-
gást formálhat ezen szabadság:

1) A' tulajdon nevekre nézve. Azt láttuk a' kijegyzett szabad Jambusi mértékből,
hogy ha Jambus helyett az első, harmadik, negyedik szakaszba spondeust vagy pyrr-
chiust vehetünk-is bé, a' második és ötödik szakasznak tisztán Jambusból kell állani, 's
okvetetlen mindenkor csak abból, hanem-ha a' tulajdon nevek épen oda jutnának. Ezek
azért oda-téteessenek, a' hova előfordúlnak, különben a' sok kerülgetéssel addig kellene
építhetumokat eleikbe tevegetni, míg a' gondolat elbágyasztatnék.

2) Az ötödik tiszta jambusi szakasz helyébe, molosszus-is állíthatatik, mint a' hogy
a' hexameter' ötödik szakaszában a' dactylust spondeussal lehet felcserélni, midőn ott a'
hosszú szótagok által valamely súlyosság festetik, de ezen szabadságnak valósággal érez-
hetőnek és igen ritkán elő-fordulóknak kell lenni.

3) Beszédet szász- költő egyes-szótag, *monosyllabum* állhat a' rend végén-is, mikor
különösen arra a' szó-tagra a' kimondásban fontosn' megnyomó hang esik.

4) Az ötös Jambusok' sorai közé tételhetik kettős hármas Jambus' is oda, hol az indá-
lat nagyon kifakad, 's mintegy nyugodni akar, míg új érzésre által megyen. Ez a' másik
ézés akkor a' következő sorban álljon.

Fussunk végig most mind ezen mondottakon emlékezetünkben. Ha nem eléggé nyelv-
vünkhez van-e alkalmazatva a' Költő szabadsága végett az így szedett ötös Jambus, ha
a' tribrachysek, és proceleusmaticusoknak nem szász-húzott, hanem folytokban hagyott
egy hangu kimondását nem felejtetheti-e el az a' rythmus, mely a' nyugvó pontoknak
változtathatásából ered, nem kell-e az olvasásban azon egyformaság helyébe, melyet a' csak
tiz szótagból állani kellett 1) Jambusi soroknak egymás után néhányzori elő-fordulása
szűl, megint új fordulású inger, midőn a' sor tizen-egy szótagra-*) nevededik? Könnyen
elhízem-anomban, hogy az ily kedvesen elevenkedő változtatásoknak ki nem mondható
hanem csak örömmel érezhető kellemei idővel Költőink még jobban kifogják fejteni, 's
oh fejtsék. Énekeink legfőbbképen várják a' kisimítandó bájos hangzású folyamatot.

Nagyon óhajtanám ha Olvasómat ezen, neki talán száraz kitsínykedéseknek tetsző
v'ágaldóssók körül el nem fárastottam volna, sőt még egy prozódiai jegyzésem ellené-
re nem lenne. Ez-is Verseink' írása könnyebbítését tárgyazza.

Quantitásos nyelvünk úgy mint, vagy a' magán - hangzó betűk egymás mellett állása,
vagy accentusok által kimutatja, hogy mellyik szótagaink hosszúak, ki ismérteti azt is ezek

1) Versus catalecticus. 2) Versus hypercatalecticus v. hypermeter.

nem létében, hogy mellyiknek rövidke, de sok oly szótágaink maradnak fenn, mellyeket a két Magyar-hazának egyikik vidéke hosszsan, a' másika röviden ejt-ki, 's mi legyen ezek felől a' határozás? Mi-féle okkal mutathatja-meg Erdély és Tisza-mellyéke, melly ezen szavakat hosszsan hangoztatja: sűrű, tűz, bé, szór, lassú, mivelni, úgy, búvik, hogy a' Dunán-túli születésű is ezeket, 's több efféleket mind hosszszúknak tartozzák megismérni, 's minél-fogva kívánhatná-meg a' túl a' Dunai ember-is, hogy a' hír, csuf, ut, kigyó, okbol, kíván, bosszu, nyil szavakat azért mivel ő röviden ejti, Erdélyiek és Tisza-mellyékiek rövideknek tartásák. Külsőnösen tehát úgy gondolom az következik ebből, hogy a' Kultó szabadon élhet álljenekkel majd hosszsan majd röviden, a' mint mértéke kívánja. Én legalább bátran kétféle hangoztatást adtam olyan szavainknak, mellyekkel túl a' Dunai születésem mint rövid ejtésűekkel, Erdélyben volt sokáig lakásom pedig mint hosszszú kimondatásúkkal is megismerkedtetett. Macbethben ennél fogva a' következendő szavak közös hangzásuak *comques: mig, mig, ugy, úgy, hír, hí, nekéd, néked, mi, mink, mi, csim, csim, csuf, csuf, bosszu, bosszú, buborék, búborék, tűnik, tűnik, gyöker, gyökér, szivesen, szivesen, be, bé, mitől, mitől, kívül, kívül, vele, vele, hív, hív, ut, út, leszen, léssen, dísz, dísz, szin, szin, így, így, mai, máj, lassu, lassú, vig, vig, egynehány, egynehány, ifju, ifjú. Homer a' négy görög beszéd-ejtésből szabadon szedte nem bizonyos, meghatározottságú szótágait majd hosszsan, majd röviden, 's a' Rómaiak nyelvében-is elég vagy hosszszúnak vagy rövidnek vehető szótág vagyon. Helyesen mondja Horvát Ádám a' Magyar-nyelv dialektusairól írt 's jutalmat nyert jeles munkájában. (Lásd Jutalom-Feleletek a' Magyar-nyelvről I-ső Kötet. Pesten 1821.) a' 73 lapon. Ha egyik dialectus a' másiktól nem állja elfogadni a' hegyezett vagy hegyezetlen magán hangzókat, úgy a' betű-cseréléseket, töldásokat, és kihagyásokat, gyakran sokat segíthet a' poétai képzéseknek szabad folyásán, könnyít a' beszéd korlátjain, sőt néha megszeresheti a' hangok' összke-illését. A' Görögöknél is ebben volt legnagyobb haszna.*

Az úgy-nevezett hang-mértéken, melly nélkül kivált az énekes verselésben alig lehet el (de épen nem lehet-el) a' poésis mechanizmusa, kérdésen kívül segít; mert a' *sisza* közönséges szó-ejtés szerint *trochaeus* láb, hegyaljai mondással pedig *spondeus*: szekér *jambus* szekér *pyrrichius*, (ha t. i. ezt vessük ide az r. betű után mássalhangzó betű nem következik, és így a' *ker* aneaps) véllünk *spondeus* véllünk *jambus*; *stolgdímat* tehát olyan helyre a' hova nem jó szolgálmat; ha nehéz a' *metrumba* belé-tenni ezt *mint asszonyok*, könnyebb talán Erdélyiesen asszonyokúl; ha kevés a' *jobbára* teheti talán jobbadárs; ha sok az ütötte jó lehet az *ütte*; ha a' *régen* sok, teheti *rés*, ha pedig kevés, régebben; néha *én* pedig helyett *én* meg savanyú helyett *sányu*, *vildgöndök* helyett *vildgöndök*; *keservesen* helyett *heserven*, *nincsenek* *nincsek egyívó*, egyű 1) 's a' t."

Horvát Ádám a' mint látjuk, nem-csak a' hangok változtathatóságát ajánlja, hanem a' külömbféle-képen ejtődő szavakat is, ha azokra úgy vagy amógy van szüksége a' Költő-

1) Lásd még erről: magyar prosodia írta Virág Emedék 15 lap.

nek. — És miért ne nyúlhatna a' Költő-nyelvének az egész Nemzet minden vidékeiben kiterjedett tárházába épen azon szóért, mely leginkább könnyíti kifejezését? Nem de nem egy olyan arany-bánya é a' nyelv a' Költő érzésének, melyben biztosan nyitogathatja ezt és amazt az eret, hogy az itt amott össze-gyűjtendő, gazdag részekből szépen üntött mivet alkothasson? Bátran felveheti valóban mind azon szavainkat is, melyeknek vagy elejéről vagy középekről szoktat-ki egy két betűt ez vagy ama vidék, csak azt fontolja-meg effélék körül, hogy melyik illik ko noly nagy méltóságú tárgyhoz, 's melyik egyedül furcsához való. A' Székely *csálnai, ajándék, vette, jedtség* helyett, aphaeresissel és syncopéval ezt mondja: *csálat, jándék, vette, jedtség*, túl a' Dunán a' *híjjába, hová* így hallatik; *jába, há*, de-kétlen, hogy a' *csálni jába és há* Szomorú-játék nyelvébe bészabadíthatnának, 's úgy a' Horvát Ádám által ajánlott *zónyu és egyé* inkább nevetetéshez valók. Feleleszethetők ujuló Költői nyelvünkbe elavult szavainkat is, mint p. o. Kemény János Erdélyi Fejedelem a' maga Élet-írásában a' mai *vevénk* levénk, *vivénk* helyett azokat így írja: *vök, lök, vinek*, hanem minelölte még efféléket alkalmaztathatnánk Költői szükségből a' mérték kívánságához, azt kell kérdőre vennünk, ha azok nem olyan szavakká váltak-é már a' mi időkhez-képest, mint Virgiliushoz ezen avult római parancsolati Festusnál; sei parentem puer verberit, at oloe ploravit, puer Deiveis sacer estod, mely később ezé kerekedett: Si parentem puer verberet, at ille floret, puer Divis sacer esto.

Ezen vélekedés' útján majd így majd amúgy ejtve éltem én-is néhány szavainkkal, akképen, a' mint vagy két 's többféle mód szerint is vagnak szokásban, vagy a' grammatika másképen iratja ugyan őket, de a' szokásban lévő kimondásnál fogva egy két betűjeket a' Költői nyelv kettőztetheti-is, belőlek el-is vehet. Hosszú szavaink helyett törzseikiek elé-vételét 's új szavaink' használatát itt már csak érinteni kell.

A' Macbethben elé-forduló szavak között többféle mód szerint csak vagnak szokásban: *sürgődik, sürgődök; atad-é?* Erdélyben; *atad é* Magyar-országon, tehát az *é* mind hosszán, mind kurtán; *hogy'*, *hogyan'*, hiszen *hiss'*, 'szen, 'sz; *engem'*, *engemet*; *gyerek*, *gyermek*, *biz'*, *bizony*; *mikép'*, *miképen*; *körülbé*, *mindenfelé*, *körül*, *környül*; *szün*, *szünik*; *elkése*, *elkésék*; *rend kívül*, *rendkül*; *megért*, *megérett*; *elejbe*, *eleikbe*, *elejbe*, *eleibe*; *feleje*, *felé*, *feléje*; *mért*, *miért*, *tán*, *talán*; *valóba*, *valóban*; *útba*, *útban*, *úton*; *töd*, *tudod*; *reám*, *rám*.

A' Grammatika e' következő szavakát ekképen iratja: fontosabb, szívesen, kisebb, közelebb, magasan, közé, csudálatosabb, tökéletesen, tanácsosabb, de a' Költői szükség ezekben az s, k, z, betűt kettőztetheti, annál - is inkább, mivel a' kimondásban - is hangzanak így: fontosabb, szívesen, kisebb, közelebb, magassan; közzé, csudálatossabb, tökéletesen, tanácsosabb; sőt a' két 's több szótagú ilyen mással érthetőket össze-is húzhatja a' Költő így: fontosb, közelb, csudálatosb, magasb. Efféléket ugyan némelyek nyelvbeli újító rantásnak néznek, de régibb Iróink-is gyakorta éltek velek. Listius László 1683-ban írta tekintetes'b, érdemes'b, nemes'b 1).

1) Magyar Művés avagy Mohács merőlen történet csodálatosnak emlékezte. Nyomtatott Bécsben, Comenovia, Mihál Császár Urnak éő Főispé Udaóó Könyv-nyomtatója által 1683. esztendőben.

Elvehet egy két betűt a' Költői-nyelv ismét a' beszédbeli szokásnál fogva-is e' következőkből: tetteidet, által, benne, fel-tétel, tisztjére, szálában, rajta, melyet, 's irhatja ezeket így: tetteid', ált, benn, fel-tét, tisztjere, szálába', rajt, melyt.

Ezen hosszabb szavak helyett kegyesség, gyönyörűség, csendesség, parancsolat, elő-jó Macbethben a' törzsek kegy és csend, elő gyönyör és parancs, melyek valamint az árny és lég, árnyék 's levegő-ég helyett nem oly alaposan vagnak ugyan törzsükéről új kihajtás végett vissza-óltva, de azt hogy szükséges létüket ne éreznők, lehetetlen tagadnunk. Ritkább alkalmaztatások nem sérthet, könnyebben is megszokják talán lassanként olvasójunk ezen hosszú szavaink helyett, fohászkodás, nyughatatlanság, magánosság, mosolygás, egyedül-valóság, könnyűlételesség, iszonyatosság, segedelem, gerjedelem, dicsőség, azoknak következő megrövidítését-is: fohász, nyughatatlanság, magány, mosoly, egyedültség, könnyör, iszony, segély, gerj, dics, ha velek a' munka felettébb-is el nincs óltva.

De tanácsosabb volna közönségesen mind az efféle szóbeli változtatásokat csak egyedül Költői-nyelvünkbe tenni, 's ezt a' prózától, mely a' szokottabb mód-szerint kedveskednek, egészen elválasztani. Ekkép jeljük a' Rómáinak költői-nyelvét, prothesis, epenthesis, paragoge, aphæresis, syncope, apocope, antithesis, episis, naloephe, extasis, systole, metaplasmus 's a' t. figuráijk szabadságaival, melyek közül némelyik alá a' feljebb említett mieinket-is lehetne hárznunk. Ekkép szedték össze az Olaszok 's Angolyok-is a' nyelvekbéli többféle beszéd-éjtéseket, 's a' hol a' kimért formába nem mehető szó miatt kénytelen volna költőjeik eltérni gondolatjától; oda szabadon az épen azon helyre illőt teszik, mellynél fogva poésisek nyelve ezzel-is könnyebbült, 's a' képzelés szárnya fel nem tartóztatik. Angoly-költő ezen prózai szavakat: *anycould, flowers, never, sevennight, have not, i would, thou wouldst, was not* bátran hárza így össze: *'spy, cou'd, flow'rs, név, séven-night, han't, i'd, thou 'dst, wa'ni*. Efféle pedig sok van hatalmában, és Shakespeare ugyan élt velek. —

DÉNAZVANI GÁSON.

FELSŐ MAGYAR-ORSZAGI

MINERVA.

Nyolczadik Füzet.

Augusztus 1828.

3.

Lindvai Bánffy Miklós,

Mátyás' Vezére.

Hazánk dicsőbb Nemzetségeinek első rendében, mind régiségére mind tetteinek méltóságára, a' Hazához és Királyához való hűségére nézve-is, méltán helyet foglal Bánffyak derék Üsdedes Nemzetsége. — Ha dicsőség őseink' tetteit a' történetekben ragyogni látni, nagyobb dicsőség azokat hasonlókkal szaporítani, 's őjjakkal gazdagítva minden szenny nélkül átadni ivadéknaknak, 's azon Nemzet ajkán mellynek tagjai vagyunk, élni, míg maga a' Nemzet lenni meg-nem szűnik. Őseitől res háromlott fénytől körülvéve, jövődjéről nagy várakozásokkal lépett-fel Bánffy Miklós az élet pályára; oly szívadban melly Hazánkra nézve a' legzajosb 's legdicsőségeseb vala. Hol Hunnia szélein 's Hunnia ölében marcsona fegyverek zörögtek, a' pusztítás lángja lobogott, kül és gyakorta bel ellen vér párolgott, 's az ki magát a' szelidebb és csendesebb tudományok' társaságában kívánta volna műlatni, fegyver forgatást rohant tanulni, mert ott több érdem-füzéceket lehetett szereznie, 's mind a' Haza, mind a' Király, mind a' saját java védelme azt kívánta.

A' halhatatlan nagyságú, 's utánazbatlan tulajdonságú Corvin derék oskolájában szívé Bánffy Miklós zsenje korában a' vitézség' elméit, mellynek érése közben, oly gyönyörű, oly irigylendő példáit mutatta a' Haza 's világ szeme előtt. — Mátyás uralkodása alatt egy alkalom után más nyílt mellyben magát a' férjfiúi létek 's erő megkülömböztethető. Miklós első Vitézi próbáit nagy hadi tudományú példányok' szeme előtt tette

F. M. O. *Minerva*. 3. *Negyed*. 1828.

1467-dikben, 's nem remélt alkalom nyílt Királyához való hűségét és buzgóságát a' csata-piaczán bébizonyítani. Az Erdélyiek némelly súlyos adók által lenyomatva annyira chloridegenültek Törvényes Uroktól, hogy Vörös Benedek gondolatlan szaturnizációira nem kétkedtek halgatni, 's a' pártulás zászlója alatt Szent Györgyi János Vajdát Fejedelmöknek kiáltani. Ez gyöngye lévén a' zajt elnyomni akartalan elragadtatott. Mátyáshoz ért a' kellemetlen hír, 's a' fájt neki hogy seregét melyet a' Tar ellen nagy szorgalommal gyűjtött, most talán Jobbágyai ellen fordítani kénytelen lesz. Maga állott elébe, és Vitéz, Ország, Zápolya, Bekensloer, Veronai Gábor társaságában, büntetni, csendesíteni, 's jutalmazni ment és 40,000 harczra termétt legénnyel állott-meg a' Keresztes mezőn, azon a' mezőn hol Trajan Decebaluszt megverte. A' nagy Fejedelem jelenléte megfojtá a' pártulást — A' Tordai Gyűlésben kegyelmet adott, csak az Vajdát fosztá-meg tisztségétől, Zápolya esengett testi lelki Barátságért, de Mátyás most szigor bíró volt, 's ez által Zápolya' vesztését kellett szenvednie.

Erdélynek veszélybe forgó nyugalomát megtérítvén, István Moldovai Herceg ellen fordítá fegyverei' élét, ki Magyar-ország adóközs lévén, Vörös Benedeket fegyverrel segíteni készült hogy Erdély-magát a' járom alól kiszabadítsa, — Ezen hűtelenség, Mátyás teljes haragját fellobbantá, 's tüzzel-vassal pusztított Román Vésárig Moldova fő Városára István' lakhelyéig, melyet azonban, a' vétkét érező pulya lelkű Fő elhagyott, hegyek szűkein át-hatott, ezt szét-dőlván Bánia Püspöki Városba ment igazságot szolgáltatni 's nagyjaival tanácsot tartani; mert István követjei Román Vésárba terdeden esengtek szemtelen vakmerőségök' bocsánatját. Azonban csejt használt az' armányos Moldovai Despota, 12,000 Oláhok tartott rejtekbe közel Bániához, Mátyás erről későn tudósítva, csak a' halálban látott menekéket — az egész seregtől csupán test-örei valának védelmére — de ezek mint-egy ércz-fal állottak, minden mejj vasbástya volt. Dűhvel vontanak-első az Oláhok, 's dűh vezette az harczot, sorok hálltak Ország' Báthori, Bánffy, Czupor, Pongrátsz elött — 's háromszor verettek visszaz az Oláhok és háromszor törtek társak többiség helmain elő. Mátyás bizodalommal szemében, tüzzel tekintetében, karddal kezében száll hősei körébe, 's nevéért életéért kimondhatatlan ügyességgel harczol, őt. Mellette Bánffy kinék több sebből folyt élete, már ereje elhagyá, midőn Királyra egy izmos Oláh méri karját — mejje lesz Király' pajisa, 's felfogja a' sebet 's elerőtlenedve rogy szazse kedves Ura lábánál, azon édes érzettel hogy honja védszentét kiragadhatá a' halál sötét tereméből — Mátyás azonban nem maradt seb nélkül, derekában érte őtet egy nyíl, 's négy évig sinlé ezt. A' Magyar Vitéz István Király' vérért pirálni Oroszlán lett 's a' győzelem a' pártosok felett az övé — István Lengyel-országba lett menekéket.

Moldovából vissza-térvén Egerbe készült Gyűlésre, hogy ott Podiebrád György ellen-készüljön, a' mire őt Roborella Lőrincz Pápai követ, 's Fevaria Püspök üzentöndate. Ugyan ezen ő Gyűlésben mely 1468 elején vala, gaadagon megjutalmazta élte' megtartóját Bánffy Miklóst ki súlyos sebeiből ifjú erói által könnyen felépült, és ismét alkalmas lett a' fegyver forgatásra, de jobban mint minden jutalmat becsülte Bánffy Király' bizodalomát, 's édesdeden 's dicsőségessen megkülömböztető hajlandóságát. Mellynek megbizonyításául Király a' Posonyi várnak, mely Asztria határán Fridrik nyugtalanságainak

vala kitelve, Kapitányságra emelte. Bánffy ekkor már erős vala, hölgye a Természetből ritka kellemekekkel felékesített Szilésiai születés.

1466-ban Bánffy Mátyással Morva-országba ment, mint seregei egy részének vezére, 's dicsőségének osztályosra, ott is mindent mély belátással 's ügyességgel végezett, onnét Mátyás' vissza-térését más fontos dolgok sürgetvén, a Budai gyűlésre 1470. Jan. hónapjába. Bánffyt is kinek hűségébe 's szonokságába feletta bízott magával vitte, 's mivel Mátyás a súlyos adók által már elidegenítette magától a Nemzet nagyjait, 's jelesen a Papságot, nem kis zúgást okozott, midőn új segédelmet inkább parancsolva mint kérve kívánt. Ezen kellemetlen állapotban Bánffy szegezé magát ellen a Rendek' fenyegető rivalgásainak, 's megmutatta mennyire áll Ura kegyelmében, 's mi nagy tekintetben az egész Nemzet előtt — mert ő Mátyásnak kezesse lön hogy illy súlyos adóval a környülményektől kényszerített Fejedelem nem fogja többé a Nemzetet nyomni, 's Miklós szava helyt talált.

Mátyás Podiebrád Katalinban néjét az Ország Királynéját siratta — jól tudván mennyi véres villongás csirája a Királyok' magtalanúsága, Mátyást kérték hogy özvegy Királyi ágyába egy bölcs Fejedelmént hozzon. Mátyás körül vizsgálta Európa legfényeseb udvarait. Kormányára bízott Nemzete' álláspontját is a 'miveltég' lépcsőin tekintetbe vette, mert tudta hogy a férjfiaknak, kik a Nemzet lelke, durvasága lesimítására, 's minden jóban szépen való hálá-adsra nincs hatalmasab ösztön 's rögö, mint a szeződ lelkű Asszonyok' befolyása. Azért választá Beatrixot Ferdinánd Scilicisai Király szép, heves, és tudományos leányát — Olaszország már akkor a szép mesterségek' központja 's a boldogító szelidebb tudományok' gazdag tárháza volt.

A' küldendő Követségre Bánffyt és György Pécsi Prépottot választá 1474-ben. Bánffyt gazdagsága 's Királyához való hűsége udvari miveltéségével, Györgyöt pedig ékes külseje, 's alkalmaztatása méltatta ezen gyönyörű tisztségre. Ritka fénytel érkeztek meg Ferdinánddal, az Olasz nép bámúlva nézte a ragyogó csoportot, Ferdinánd oly tisztelettel 's megkülömböztetéssel fogadta, melyet oly nagy és hatalmas Király mint Mátyás való képviselőji érdemlettek. A' két követ oly szép reménnyel tölté-bé a' kényes izletű Beatrix keblét, hogy ez nem késedelmeskedé ohajtott feleletet adni; 's a' követek egy év múlva 1475 Mátyás meglegedésére tértek honokba, hol reájok új foglalatosságok lestek. — Mert Mátyás nem türelhetvén Fridrick ármányait, ennek ereje megtöréséről gondolkodván legválogatottabb vitézeit egy csoportba gyűjté, 's Országá' leghatalmassabb fiaival ment Osztriába — Zápolya István volt hadainak kormányozója, 's a' többi gyakorlott Vitézek közt — Jazic Döcsy Péter és Imre testvérek, Újlaky Lórincz Miklós Bosniai Bánnak hűségese fia.

Tudjuk mennyire rendíté-meg Mátyás Fridrik' birodalmait Bécs elfoglalása által.

Jelen volt Mátyás' menyegzőjén 's kevéssel azután Mátyás egyetlen fiának Jánosnak jövendő sorsáról aggodván, őt gazdag és ékes udvarokkal kívánta rokonítani, 's szövetségbe hagyni, hogy ezeknek segedelmekkel ha a' zivatáros sors úgy akarná, egykor élhessen, a' tapasztalásból tudván Corvin mi szerencsés kérő szeretta Bánffya, őt választá Sforczia Mediolanomi Hercezeghez követül és kérőül — társul csatlolván hozzá a' nagyobb fény miatt Rabenstein Jánost Wischradi Prépottot. — Itt ismét sikeres volt fáradsága — Corvin János Blanca Hercezeg Asszony' jegyese lön, de ezen szép szövetséget a' később

idők' mostohasága megsemmisíté, valamint Corvin Jánosnak több reményeit több feltéteit is eltemette az irigy szerencse' melly életét-is gyümölcsözözte előtt learatá. — Ezután Bánffy az aggsághoz közelgő napjait, hol Királya mellett hol első Lindván János fának ki dicő örökösse vala Atyja szünhetetlen ragyoglatú tulajdoninak, nevelésében töltögette, de úgy hogy igaz szíve tanácsát se Hazájától se Királyától meg nem vonta — Mellyel még később- is iparkodott hazáján segíteni — 1490. Szentánúja volt Hunnia Mátyás lehnýtának. — Az ő könyvei-is folytak midőn Corvin halhatatlan lelke megszűnt vérével védett Országait kormányozni — tanúja volt mindenek gyásának, tanúja és vigasztalója az elhagyott Corvin János sídjalmának, — De az ő sídjalmát nem enyhítette csak az a' ki minden sídjalmat enyhít. Midőn Vitéz János' jeladására Mátyás' legtöbb nagyai legtöbb Vármegyékkel a' Lengyel Kazimirt hívták a' Thron elfoglalására, a' hű Bánffy, Országgal elnem szédült.

Ő volt ki Királya kettős takarításának szomorú pompáját rendelé — Ő volt a' ki a' Nemzet szavának engedve a' sok választandó Fejedelmek közül választott Ulászlóhoz, midőn hódulással ajánlá a' Nemzet a' koronát, mint követ ment. Olly lélek, mit Bánffy mutatott hamar megnyeré Ulászló kegyelmét-is, 's kegyelme mellett, mellyet csak az ünhasznat kereső vadász bizodalom nélkül, megnyerte bizodalmit-is — Eltűnt Fridrik az Élők' sorából. Tisztelete hébizonyításául mellyel a' Keresztyény Európa világi fejének tartozott, Ulászló Bánffyt küldé Tamás Egri Püspökkel Bécsbe.

Albert Ulászló testvére-is gazat táplált a' Magyar koronához, 's a' mit néki a' Nemzet önkényesen nem ajánlékosa azt a' vérmexön kívánta fejére tenni, pusztítá tehát némelyek tanácsára, kik között fájdalom a' példás Magyar Balázs is vala, Magyar-orozág' Lengyel-orozággal határos hegyszeres Vármegyéit — Eperjes Kassa Lőcsé hatalmában volt, midőn Ulászló szép hadát testvére ellen a' nap alatt vezette, 's ezzel a' sok hadakban gyakoroltatott Albertet a' tágtításra 's a' béke: kérésre kényszeríté. Testvéri szívvel végeztetett az eggyezés ritka pompa között, Bánffy késértette a' béke-kötés után 600 válogatott lovaggal Albertet Eperjesre.

Még egyszer jelen-meg Bánffy történeteinkben, midőn Ujlaky Lőrincz pártulása által Ulászlót lételeembe hozá, ekkor ő kegyelmet mint Királyi keménységet iparkodván használni, minden jelusebb tanácsosai' véleményeit kihalgatá 's így Bánffy sem maradt kiközülök; Minekutánna Ulászló Ujlaky lecsillapítására mindent használt fegyveres kézzel támadá-meg. Bánffy Verőcze szaját várába megvonúlva szerencsésen élőzte Ujlaky szitójának vadrohansáit 1494.

Királya, temérdek érdemeit megjutalmazni kívánván őt az Ország Zászlósi közé helyezé hogy olly béles olly jártos Tanácsos mindég közelében lenne, fogyhatatlan kétségein segíteni, örök ingadozását erősíteni. De úgy látszik sem a' Hazá sem a' Király nem élt soká Miklós tudományaival — mert itt letűnt, 's a' Történetekben nyomára nem lelmi.

Bánffy' nagyságát legelevenebben festi Mátyásnak egy 1474 Költ Oklevele mellyben Bánffyról nyilván említi, hogy mind korára mind elméjére szendülvén Királyi Udvarának

disze leve, említi két súlyos útazását, 's nemkülömben hálás szívvel érdeklí Miklósnak Moldovai tetteit.

Utánna a jelenkorig sok nagy 's dicsőséges Vitéz 's Polgári tanácsos tündöklött a hazá egén — míg Ferenczben Bánffy György Erdélyi dicsőséges kormányozója' fiában a csata síkján 1813 el nem húnyt férjü éga.

Kovacsócz.

4.

Polykletus' útazása, vagy Római Levelek.

(Folytatás.)

Tizenegyedik Levél. Polyklet a' testvér hugához Rhodopéhoz.

Római Asszonyok. — Asszonyi vicelet Asszonyi ékességek. — Vesztlők.

Ma néked irok, kedves Rhodopém. Ez a' tárgy, mellyről levelem szól, különösen téged illet; mert mindenhez az én szeretetre méltó hugomnak van első jussa, a' mi a' rényhez, illendőséghez, és szépséghez tartozik. — Míg te asszonyi lakhelyben (Gynaicum) barátnéiúddal együtt magánosan foglalatoskodol, 's hőseink' neveit azon hajónak, melly innepinken Athénába tiszteikedik, vitorlájára varrod, én itt annak a' nemnek, mellynek te disze vagy, ezen országbeli sorsát vizsgálom; 's látom hogy az emberek mindentűt igyekeznek az Isteneket legdicsőbb művekben tisztelni.

Ámbár nem örömet mondom 's kivált néked nem örömet írom; de meg kell valólni, hogy az első Római-Asszonyok a' haza éránt bizonyított nagy-lelkű feláldozások 's famíliájok éránt való szíves szeretetek által minden egyéb Nemzetek' asszonyait felülhaladták. A' mi Athenei Asszonyaink több fénylő mint valóságos jelességekkel dicsekedhetnek; a' Spártaiak természet ellen-való merészséggel külömböztetik-meg magokat; a' Rómaiak ellenben hazájok éránt-való burgó szeretetet az édes Anyai forró indulattal, 's a' feleségi hűséggel egyesítik. A' Szabinai hűlgyek, a' Lukretziák, Vetturiák, Corneliák minden időben diszei lesznek, 's például szolgálnak nemeknek. Neveik a' legkésőbb maradáknál-is fognak emlegettetni. Az Asszonyok rólok akármelly nemzetben-is kevélykedéssel, a' férfiak tisztelettel fognak szóllani; de dicsősségeknak legszebb ragyogását nem a' nagy tettekkel legtermékenyebb Századokban kell keresni. Akkor alig vétettek ők észre, míg a' mostani Asszonyok, kik gyönyörködve dicsérik őket követni talám alkalmatlanok.

De vallyon szemekre vethetik-e ezt nékik férjeik, ők, kik eleitől olly igen hátra maradtak? Hol vagynak ma az ollyan férfiak, kik tisztségeket megvetnék, vagy csupán kötelességből vállolnák magokra és szajnázkodás nélkül akarmikor letennék? Mind a' két nemnek a' virtus által kell vezéreltetni, 's a' mellyük nyilvánosságosan azokról lemondott másoktól nincs jussa azokat megkívánni.

Régi megjegyzés az, hogy az Aszszonyok' sorsa annál szánakozásra méltóbb, mennél közelebb vannak a' népek a' természet állapotjához; Itt ugyan ezen ok ellenkező következtéseket szült; a' Rómaiaknál épen a' vadság állapotjának köszönhetik az Aszszonyok legszebb jussait, mellyeket utóbb-is fenn-tudtak tartani. Róma fundálói ezen házatlan jüvények, nem tudtak máskép, hanem-csak szomszédjaik leányainak egy Innepi mulatozás alkalmával való elragadása által feleségekre szert tenni.

Ezeket kedveskedéseik és szépen bánások által szerencsések voltak magokhoz szelidíteni és a' szerelem nem sokára elfelejtette az erőszakotél' igazságtalanságát. Azonban a' Szabinusok fegyverrel készültek a' szerelemért bosszút állani; már egymással szemközt állottak a' hadi-seregek már kezdődni kelle a' vérontásnak, midőn az ifjú aszszonyok, kik házassági frigyeknek gyümölcseit szívek alatt viselték, a' harizolók eleibe rohantak, 's fenn-szóval nyililakostatták sorsokkal való megelégedéseket. A' bosszu-állás kívánsága engedett a' szép kérsnek 's mind a' két nép örökre egyesítette magát. A' Római férfiaknak feleségeik eránt szeretetekhez hozzá járult ekkor a' háládatosság 's ezen egymást nevelő két indulat a' Római Aszszonyoknak hová-tovább nagyobb és hathatósabb házassági tekintetet adott.

Míg Görög-országban az Aszszonyok uralkodása csak a' házi-gazdaságra van beszorítva, itt ők minden mulatságokban részt vehetnek. Megjelenhetnek a' játék-színekben, 's a' köz-játékoknál; minden innepi mulatságokat díszítenek. Szabadon meglátogathatják Rokonaikat 's Barátnéikat; mindazonáltal a' szokás megkívánja, hogy rab-szolgálóikkal kísértessék magokat, 's ábrázatjuk belegyen fedve. Egy Szulpitaiusz Gallus nevű Római férfi csupán azért vált-el feleségétől, mintbogy az mindenek láttára fedetlen ábrázattal mutatta magát.

De ezen szokás naponként kevesebbé tartatik-meg, 's nem sokára a' rabszolgák ollyan kellemekről merészelnék ítéletet hozni, mellyeket soha-sem kellene látniok. Ezen bölcs mértékű szabadság, mellyel Rómában az Aszszonyok bírnak, elejét vette sok ollyan kicsapásoknak, mellyek nálunk gyakorta történnek, 's a' szerfelett való keménységeknek műhatatlan következtései. A' mi Athenei eleven természetű Aszszonyaink meglévé fosztva egy ollyan szerencsétől, mellyhez jussokat tartják, nem állották azt néha szép tulajdonik' elvesztésével-is magoknak megszerezni; az ügyességben a' férfiak vetélkedő társaik lévén saját nemeken túl menttek. Egy Aspasia természet ellen való teremtésnek tartatnék, 's egyébb Aszszonyok-is, kik ha bár előttd esmeretlenek -is, egész Görög-országban emlegetlének, nehezen jutottak volna Rómába olly díztelen hírességre.

Minekélőtte a' Római szabad köztársaság a' gazdagsággal megismerkedett, az Aszszonyok férjeik' példája szerint hasznos munkálkodásban töltötték életüket; házaikba zárkózván abban találták foglalatosságokat hogy gyermekeikre vigyáztak, gyepiút fontak és házok' népe' számára ruhát szöttek. Lassanként elfajultak ezen egyszerűségtől, 's már

a' legdrágább ékességekhez voltak szokva, midőn Oppius' törvénye, mely 540-dik esztendőben, az olly sokszor elő-fordult országos veszedelmek' egygyikének alkalmával, vissza-hívta a' Római Aszszonyokat a' régibb idő' egyszerűségére. E' szerint nem volt nekik szabad öltözetekben egy latnyi aranynál több ékességet hordozni, sok színu ruhát viselni, 's a' városban kotsin járni. Ezen törvény szerentesebb környülmények között kicainyenként kimentt a' szokásból, 's végre 558-dikban egészen eltöröltetett. Attól fogva az Aszszonyoknál szüntelen nevededett a' pompa szeretete, 's minekutánna a' Rómaiak Á'sia' tartományaiiba benyomultak, minden határokon túl mentt.

Egy fő rendű Aszszony szégyell nyilvánosan megjelenni, ha gyöngy, arany, drágakő öltözetének minden részeit nem ékesíti. Fejének ékességét legfontosabbnak tartja, 's arra legtöbb gondot fordít. Haját mesterségesen készült vízzel mossa-meg, mely annak fényesebb színt ad; asután azt drága illatú szerekekkel megkenvén egy arany-hálótskába gyöngyörgeti össze, vagy ékesen felfésülvén, bársony pántlikákkal 's mesterséges lánztotskákkal, vagy egyszerű hosszú aranytövel leszorítja. Néha hogy férjében kedves gondolatot támaszson, feje' ékességének sisak formát ad. Ha a' természet fejét a' legszebb ékességtől megfosztotta, ezen fogyatkozást-is kitudja pótolni, sőt gyakran még India' elefánt-tontjával - is adatja vissza szájának fiatalkori szépségét. Egy szóval a' természetis szépség üregbittetik, a' hiba orvosolhatik, a' fogyatkozás kipótoltatik, 's a' tetszeni kívánás, mely minden szeretni termett állatnak első szüksége, az a' végre gyakorlott eszközöket bótánandókká teszi.

A' főnek ékessége után legtöbb gondot kíván a' lábbeli. Ez hasonlít a' férfiakéhoz; csak-hogy könnyebb és szebb. A' lábokat kisked tapók szorítják-bé, mellyek rendszerint fejérek néha bársonyszínűek és gyöngyvel vagy arannyal kivarrottak, 's mellyeknek orrok vagy hegyek egy kevésfelfele van görbitve.

Az Aszszonyi köntös (stola) bársonyszínű finom gyapjú materiából készül, alul széles, rendszerint földigérő aranyfodorral ékeskedik. Ezen alul egy a' férfiakéhoz hasonló dolmányt viselnek, de valamivel hosszabbat és kezek' fejjéig érő ujakkal. Mikor az házból kimennek, az eddig le-írt öltözön fellyül még egy igen tágas felső ruhát-is vesznek magokra, mely pallának vagy peplusnak nevezetik.

De próbáljam-é leírni a' nyaklántsotksákat a' fülön-függöket, kenőtsöket, szépítő-szereket, kar-pereczeket, gyűrűket és száz-efféle csillogó haszontalanságokat, mellyeknek neveit sem tudom megtartani? Létudnám-é pontosan rajzolni a' hajfodorító vasakat-és fogókat, az atzéból vagy kisimított rézből készített tükröket, 's ollókat 's a' t?

A' Rómaiak nagyon szerencsésen fejezik-ki ezen tárgyak' sokaságát, midőn azoknak *mundus mulieris* (Aszszonyi világ) nevet adnak. Azomban az Aszszonyok a' tréfát tréfával váltják-fel, azt mondván, hogy az Aszszony gyöngy nélkül olyan, mint a' Consul Lectorok nélkül; 's ha férjeik a' tszifrálkodás szeretetét vetik szemekre, azt felelik, hogy a' Gratiáknak áldozni egy részét teszi az Isteni-tisztelőtnak. Egyszóval akarmit mondjon vagy tegyen-is a' férj, végre kéntelen halgatni; 's ha figyelmesen megvi'sgálja mi történik körülötte, még meg kell győződnie, hogy nem ő a' legszerencsötlenebbik.

A' közrendű Polgári - Aszszonyok' öltözete egyszerűbb, 's áll a' mind két nemmel közös dolmányból vagy tunicából, és egy a' férfiakénál hosszabb togából, mely kebe-

leken alul egy széles örvvel szorították -össze, felyül bekaptoltatik 's az egész természet befűdesi. A' jobbik kar a' felső részén kiöltetik, a' balog pedig ezen ruhának alsó részét felemelvén rajta kellemes ránczolatot csinál, mely Szűsznek nevezetik.

A' gyásat-viselő Asszonyok, akarmelly rendbeliek legyenek, nem aranyal sem ezüsttel, sem báronyal nem ékeskednek; hanem egy igen tág fekete ruhával takarják-bé magokat, mely *ridánannak* hivatattik; a' természet napján több efféle ruhát vesznek tőstekre, 's azokat egygyenként házas-társaik' vagy gyermekeik' égető rakásfájára hányják. Már a' tizenkét táblák törvényében -is van ez a' szokás említve, hol az -is meg-van határozva hogy az ilyen alkalmakkal három ilyen ruhánál többet elégetni nem szabad.

De elhagyván az ily leírásokat, mellyek csak a' hű ójság-kívánást elégíthetik-ki, inkább akarom a' Római Asszonyokat a' házi-gazdaság' folytatásában elődbe rajzolni; mert ott láttatnak egész fényekben 's ott bírnak valósággal azon igaz tekintettel, mellyet kívülről hijsában keresnek. A' melly napon a' férj új jegyesét házába vezeti, azonnal általadja neki minden kulcsokat, kivéve azon pincze' kulcsait a' hol bor szokott tartatni. A' borivást a' törvény az Asszonyoknak világosan megtiltja. Egy régi Római férfi Eg-nitains Mecennius tüstént megülte a' feleségét azért, hogy az azon nagy korszakból ivott, mellyekben bor szokott állani; törvényben idéstetvén ezen gyilkosságért. Romulus törvénye szerint szabadon bocsátatott. Jóllehet ezen törvény sokkal kegyetlenebb, mint sem hogy egész erejében most-is fenn-állhatna; de az okfő, mellyből származot, még most-is tekintetben van, 's az Asszonyok rokonainak mikor őket meglátogatják, jussok van azájokat megcsókolni, hogy megtudhassák, ha nem ivott-e bort. A' Római törvényhozó kétség-kívül az Asszonyokban a' részeseget fő véteknek tartotta, de mit mondana, ha látná, mint tesólják a' mi eszeveszett Menadencink az Isteneket, midőn állítások szerint nekik tiszteletet tesznek 's mikép követik-el szemtelenül és elpirulás nélkül a' legrútább feleletéseket? Rómát a' sacreflett-való keményiség, Görög-országot a' szerfelett-való lágyasági irasi vétkesség.

Azon tisztelet mellyel az Asszonyok magok előtt tartoznak, azt is törvénybe tette hogy nyilvános alkalmakkal nem szabad nekik a' férjikkal együtt ebédelni; még pedig az ebédésnél szokott fekvésnek módja miatt. Ezen szokás kemény, de mégis keményebbek a' törvények; 's oly mostohasággal bánnak az Asszonyokkal, melly azoknak valóságos helyzetéseikkel egészen ellenkezni látszik. Férjektől tökéletesen függenek; egyedül az bir minden hatalommal; mind kettejek értékéből az parantsol; gyermekeinek tetszése szerint tutorokat nevez, síjainak és leányainak jövődő sorsát kényjére elhatározza; testamentomában javait annak hagyja a' kinek akarja, a' nélkül hogy felesége hasonló jussal bírna; sőt ezt még örökösévé sem teheti valamely Római Polgár az ő végső rendelkezésében. Sok ideig a' férj a' házassági kötést -is szabadon feloldozhatta, a' nélkül hogy feleségének csak egy eszében -is jussa lett volna tőle elválni.

Ezen az erő-által alkotott 's az erőtlenség által helybe-hagyott rendelkezések némely igen tisztességes és kedveskedő megkülömböztetések által könnyebbékké tetteinek. Akarmelly illetlen azót is Asszony jelenlétében eljeleni megvan tiltva; 's a' Rómaiak a' tartózkodást annyira visák hogy egy férj sem ületi-meg leánya jelenlétében feleségét. A' melly Asszonyoknak három gyermekei-vagyunk annak a' köztársaság' tisztét ad; neve nyilvánosan

feljegyeztetik; halála után pompásan felöltöztetve temették - el 's egy szólnok által az Őszsze-gyűlt nép előtt magasztalva tiszteltetik-meg. A' ki velek nyilvános helyen Aszszonyal találkozik Őszsze, annak engedi a' tisztességesebb helyet, és azt tselekszik a' legfőbb tisztviselő-is, még akkor-is midőn hivatalbeli foglalatosságait gyakorolják. Lectoraik még soha-sem merték kezeiket egy Polgárnéra-is vetni. Ha férjével egy kotsiban van férje-is részesül felesége elsősegeiben, 's nincs senkinek-is jussa tőle kívánni hogy az Ország fő méltóságú tisztviselője előtt-is a' kocsiból kiszálljon. Az olyan törvényes ügyekben, mellyek gyűlkösségről vagy más főben járó vétkekről szóllanak, az Aszszonyokat nem szabad tanúbizonyságnál hívni. De leginkább a' Vesztálisok intézeteiben tetszik-ki a' Rómáinak Isteni félelmek 's az Aszszonyok eránt való tiszteletek.

A' tüz eránt való Isteni-tisztelet, melly talán minden Isteni-tiszteletek között leg-régibb, már Róma építése előtt sok idővel esmeretes volt Itáliában. Azt mondják hogy Aeneas Napkeletről, hol régtől fogva szokásban volt vitte-bé oda, 's Latiumban Vesza Istenné neve alatt állította-fel. Romulus anyja már Papnéja volt ezen Istennének; de ennek tisztelete még Numa Király által emeltetett arra a' fényességre, mellyel most bír. Ezen bölcs Király ezen felséges intézet által egyszer'smind Róma fundálójának eredetét dicsőíteni, népe erköltséit szelidíteni, és saját Isteni félelmének maradandó emléket emelni, szándékozott. Elsőben Vesztának csak négy papnét (Vestales virgines) rendelt: Servius Tullius még kettőt adott hozzájuk, 's számok változhatatlanul hatra határozottat-meg. Ezek a' szent tüzet, az élet példázatját őrzik, melly Rómában az Ország maradandóságának jelensége. Egyedül nekik van jussok ahhoz közléteni azt táplálni; 's ha vétkek vigyázatlanságból eihadják aludni kemény büntetés alá esnek. Olyankor nem máskép' gyújtatik az meg hanem egy igen mesterségesen készült rés-tükör által, melly a' nap ságárából tisztább tüzet von-ki, mint a' millyen az emberek szükségére szokott fordíttatni. Az ilyen eset nagy háborodást okoz Rómában, úgy nézettek mint a' legnaggyobb köznyomorúságoknak 's veszedelmeknek elő-jele, 's nincsen sem végek sem számok a' bosszús Isteneket engesztelő könyörgéseknek és áldozatoknak.

A' Vesztálisoknak kötelességek továbbá a' szentségekre (Sarra) is vigyázni, mellyeknek még nevek-is titok. Némelyek azt mondják, hogy ezen neveset azon híres palladiumot vagy Pallás-képét jelenti, mellyet Aeneas Trojából hozott; mások azt állítják, hogy ezen Szentségek setét-helyen lévő két hordócskákából állnak, mellyeknek egygyike tele van a' másika üres, 's mellyekhez senkinek-sem szabad közel menni. Abban mindenek megegyeznek, hogy az a' titok, melly alattok fekszik megmagyarázhatatlan 's az országulás' alapjaival szorosan egybe-függ, melly mindent sűrű homályba szeret takarni, valami bátorságban.

Eleinten a' Vesztálisokat a' Királyok választották; a' Királyság eltöröltetése után ezen jus a' fő papra szállott. Külömbség nélkül vétetnek az Országban-lévő mind a' két rendből; 's vallyon nem kell-e az Istenek előtt elenyészniek azon hiú külömbségeknek, mellyek az embereket háborgatják 's egymástól elszakasztják? Csak a' kívántatik-meg, hogy motkátlan familiából származzanak, Atyjok és Anyjok életben legyen, 's testekbenszem fogyalkozás ne találtsassék. Hat esztendő koroktól fogva már felvétethetnek, de mint-
F. M. Or. Minerva 3. Negyed. 1828.

hogy a' szűzesség elmúlhatatlanul kívántatik 10 esztendőnél már idősebbek nem vétnek - fel.

Történt néha, hogy a' Szülők félvén ezen Papi-méltóság' veszedelmeitől, gyermekeiket nem akarták ezen hivatalra adni. Olyan esetben a' Fő-papnak jussa van 20 leánykát kijelelni, kik sorsot vetnek magok között, mellyik töltsé-bé a' megüresült helyet. Mihelyt a' Vesztálisok kineveztetnek, azonnal felszabadúlnak az atyai hatalom alól, hajok ezen felszabadulás jeléül lenyírettetik, 's egy természetlen fára akasztatik az ifju Papnének jövendőbeli sorsának szomorú példázatjává. Minden Római Aszszoyok között egyedül nékik van jussok értékjeiről 's javaikról Testamentomi rendelést tenni. A' kőszársaság olyan fizetést ad nékik mint a' három Gyermekes Anyáknak, 's azonkívül még szép jószágokkal-is bírnak, mellyek szerzetek' számára ajándékoztattak.

A' Vesztálisok szerfelett nagy tiszteletben részesitetnek, a' városban mindenkor Lektor meg előtők; a' legfőbb tisztviselők még a' Consulok-is, ha velek össze-találkoznak, megállanak, 's előtők, valamint az össze-gyűlt nép előtt leeresztetik a' vesztó kévét, a' ki őket bántani vagy csak szóval-is sértetné, halálra büntetnének. A' Theátrumokban és egyéb nyilvános játékokban, a' legisztelesebb helyen ülnek; 's végre az a' jussok - is van nékik adva, hogy a' városban temetnék-el: egy olyan fontos megtisztatetés Rómában, melly csak a' legjelesebb szolgálatokért adattatik jutalom gyanánt.

De a' Vesztá Papnének legzebb 's az ő szent hivatalokkal legjobban megegyező jussok abban áll, hogy a' vétket, ha össze-találkoznak vele, mikor a' vesztó-helyre vitetik megmenthetik a' büntetéstől, csak-úgy nyilatkoztassák-ki magokat, hogy az össze-találkozás történetéből esett; mert esküvés soha-sem kívántatik a' Vesztálisoktól. Igazság szeretetek oly nagy tekintetben van, hogy a' Polgárok sokszor köz-bírókká választják őket pereikben; 's ezen esetben ítélétek oly erővel bír, mint a' Magistrátus Szententziája. Akármelly dologban-is sokat nyom közben-járások; 's rendszerint a' Polgárok nállok teszik-el testamentumjaikat. Semmi sem felelhető-le jobban azon, tiszteletet, mellyet magok előtt másokban gerjesztenek, mint az a' történet, mellyet minap hallottam; Appius Claudius egy kevély 's a' Plebejusok előtt egy gyűlölséges ember, a' Szenátustól megnyerte a' Triumfos dicsőséget. Minthogy a' nép ezen végzéshez nem adta jóváhagyását, annak tribunosi fellelték magokban, hogy a' pompát akdsályoztatják 's Appiust a' piacz közepén dísztelenül leszállítják kocsijáról. Klanoka, ennek leánya, Vesztalis volt, megtudván a' tribunusok szándékát, a' piatra megyen, keresztülhat a' tolongó sokaságon, felugrik az Atya szekereére, 's azt azon tisztelettel, mellyet személye gerjeszt, óltalmazván Triumphi pompával felkéséri a' Kapitolumba.

Az ily nagy és jeles jusoknak másfelől sok nehéz kötelesség 's igen kemény függés van ellenekbe téve. A' Vesztálisok harmintz esztendőkre kötelezetlenek-le, mellyek között tizet azoknak gyakorlására, tizet foglalatosságaik' tanulására, és ismét más tizet az utánnok következőknek tanítására tartoznak fordítani.

Ezen idő után szabad nékik a' világba vissza-térni; sőt még férjhez-is mehetnek, de igen ritkán élnek ezen engedelemmel, 's a' mint hallom az az észre-vétel-is tétetett, hogy az efféle házasságok soha-sem szerentsések. A' Rómaiak ezt annak tulajdonítják,

hogy az ilyen házasságok által egy olyan szent papi hivatal megfertőztetik. De valíyon nem sokkal természetesebb-e azt gondolni, hogy az olyan Aszszonyok, kik olyan sokáig olyan szerfelett-való tisztelőben részesültek, kevély lelket visznek magokkal házaikba, mely férjeiket, kiktől a magok boldogsága függ éppen nem alkalmasok boldogítani?

Ezen Papnék szerzetekben a legidősebbik által kormányoztatnak, ki nagy Vesztálishoz nevezetik, 's kinek nagy hatalma van a többiek felett, úgy azokat kisebb vétkeért-is megbünteti. A nagyobb vétkek a vallás feje által ítéltetnek és büntetettnek-meg, kinek egyedül magának van jussa kezét egy Vesztálisra vetni. Minthogy a tiszta élet Vesztá Papnéinak első tulajdonok, annak megsértését-is a Fő-pap keményen megbünteti; az e részben vétkezőket egy setét helyen minden tanúk nélkül megkorbácsolja, 's az ilyen fenyték a miut mindenkinek hiszik igen kemény. De a kikre reájok bizonyodik, hogy a szűzesség fogadását által-hágták, azok éppen menthetetlenek. A velük vétkező halálra vesszőztetik, a vétkes Vesztálist pedig a legiszonyúbb halál-büntetés várja, melyben mindazáltal még megvan egy-kis árnyéka annak a tiszteletnek mellyel a szerzet bír. Minden papi ékességétől megfosztatván egy háant vívő széken Róma kerítésén kívül vitetik. Ott a Fő-pap minékutánna valamely titkos imádságot elmondott, 's kezeit az ég felé emelte, kiháza a gyász-ruhába öltöztetett vétkest a vívő székől; le-kísérteti egy föld alatti helyre, hová egy kis meggyújtott méts, egy kis kenyér, víz, olaj, és tej van téve. A bejárás elzáratik 's a szerzetlent az éhség és a kétségbe esés öli-meg.

Lehetetlen azt a háborodást leírni, mellyben a Rómaiak az ilyen kegyetlen elvesztésnek alkalmával vagynak. Kiki bézarokzik házába, hogy ne lássa az ilyen boldogtalannak iszonyító kikísértését. A város gyászol, a boltok bézaratnak, minden foglalatosságok félbe-szakadnak. Nem, Róma akkor sem mutatott sirajmassabb ábrázatot, mikor a Gallusok a Kapitólium alatt voltak. Az ilyen gyászos esetek, mellyeket a történet írók mindenkor feljegyeznek, a Római-nép legnagyobb szerencsétlenségei között számláltatnak 's mindenkor szükségessé tessik az Isteneket Czeremoniák által engesztelni.

Vesztá templomának kerékded formája van, mint a földnek, mellyet az Istené példáz. Benne minden a régi világ egyszerűségére emlékeztet. Nincsenek ott sem álló-képek, sem templomi ékességek. Közepén egy komoly formájú oltáron szünet nélkül ég a szent-tűz, képe a mindent teremtő és mindent elrontó természetnek. Nappal mindenk szabadon bemebebetnek a Templomba, éjjel senki-sem jelenhet-meg benne; a szentek-szentéhez pedig soha-sem szabad senkinek-is járulni.

A Vesztálishoz hasonlíthatatlan formával tündökölnék, mindnyájan szépek, mert valóságos kötelességnek tartatik az Istenek tisztelőtére azoknak legkövetkezőbb műveiket szentelni. Az uralkodás' hosszas gyakorlója olyan általjáró tekintetet ad nekik, melly előtt alig lehet megállani. Midőn a piacokon 's utzákon bársonnyal prémézett hó-féjerségű pompás öltözetben, 's homlokokon szent pántlikákat viselve megjelennek, kísértettbe jár az ember előttük, mint Istenségek előtt aratra-borúlni. A köz-társaság kezdetében ök-is érezték ennek szegénységét; de talán annál tisztább életűek voltak; máj napon ellenben a Rómaiak, Isteni félelemből származó tékozlások által megzavargattatván, az oltárokhöz kevéssé illő fényt és pompát űznek. Nem mutatják másképp magokat, hanem csak pompás

kotsikon, 's körül-véve sok gazdagon öltözött rabszolgáilókból álló kísérő sereggel. Ezen kevély Aszszonyok megvagnak részegítve tisztelet-tételekkel; a' nagyságnak tetején állanak, Királynéi annak a' Rómának mely maga-is az egész világnak aszszonyja; de legelső botlások szerentsétlenebekké teszi őket legutólsó rabszolgálójoknál.

S. K. J.

5.

Az egész látható Világ' Rende.

(Folytatás.)

III. Resultatumok.

123.

H₂ a' tűz, mint bontó erő, egy fél-osztályos hatalmú factor a' világ' dolgaiban, ha ő a' soha nem nyugtható, 's a' testek' egybe-állásának ostromlására járó természetű, azonban a' testektől ki se zárható befolyású míves az egész alkotmányban, a' mint eddig láttuk: hol és mikor lehet az a' szempillantás a' világon, hogy miatta csendesség lenne revoluzió nélkül 's tehát égések, lángolások nélkül?! — Mennél szélesebb kiterjedésű 's a' mellett keményebb szövetű testek ültenek előibe a' szabadabb térből rohanó tűz-ostromának: annál tűzesebb csata-piattzává válik az a' környék, annál nagyobb revoluziónak, mely lángba-borítja a' tőjéket, ki kell ott törni, mint a' tenger' zajjai ellen kiálló kő-szírtnél a' haboknak. E' szerénthát a' csillagok' felülete körül, legnagyobb ütközetek, legszembetűnőbb 's leg-gyakrabban revoluziók történnék — annál-inkább ha azok kemény és nagy felületek mellett sebes mozgásúak (§ 112), és mégannál-is inkább, ha székes rangnak; mert az első eset szerint, kevés idő alatt sok tűz' folyamokkal, melyek az athmosphaerákban levegőnek, alkalmok van össze-ütközni futtokban, és akár-honnán jövő ostrom buléjek akad, 's általok vissza-verve külsőségekben ürvényködik; a' második szerint, a' székes körül megforduló drabantok közül mindenik valamint oda-rohanni törekedik, úgy levegő-oge' sugárjait fordultával oda lövelli a' székeshez; így hát a' székes, ha számos a' drabantjai, ezeknek közepette centrális helyen csupa ürvények küzt üzik, 's tehát hozzája, mint valami gőz-monopoliumba, oda szolgáltatik mindenfelőlről a' sok égetni-való materia, különbözőle athmosphaerákból a' velek járó tűzzel együtt; és minthogy az ilyen gyülevény' heterogenitásánál fogva legkésebb a' gyülvadás, az égés:

(§. 116) egymás-után tartó tűzes revolúciónak, égésnek, lángnak kell itt teremni a' felület körül mindég, mint valami iszonyú hámorban.

124. Ezek következésében mi hát a' világosság' örökös tengere, mely a' mi napunkat — ezt a' mi melegünk, 's fényünk' természetes forrását — körül - ömledesteti, és onnan vissza-sugározván a' drabantokhoz, ezer áldásokkal tölti-be mind maga, mind holdjai' levegő-egét — mi a' fény (Lux)?? Ez hát nem egyéb, hanem az érdekelt módon szüntelenül teremni szokott tűz-láng! A' tűz nagy röllát játszik az egész világ' alkotása munkájában! Ő a' folyóságokat okozó factor álltajában. A' fény folyóság; tehát tűz nélkül lehetetlen lennie. A' fény a' tűz természetéhez legközelebről járuló folyóság, a' melyben hát legtöbb a' tűz (§. 104); melegítő 's világító erejével hat keresztül rajtunk csak-úgy mint a' tűz-láng; a' saíne-is olyan mint a' lángé meszazehről tekintve; rugósága, természete, nagyjából azon egy a' tűzével. Minek hát entis sine necessitate? A' fény tűz a' 117 §-ban leírt revolúcióban foglalkodva; a' nap' teste körül, mint jelesebb rangú székesnél és sebesen forgónál az előbbeni §-ban kijellett oknál fogva a' tűz gyűl a' mi téjékunkhoz képest leggazdagabb mennyiséggel; a' gyuladékony materiák, az égni és lángolni valók, a'ur formában oda-áradnak bőven. Mi természetesebb hát annál, hogy ez a' gyülevény gyuljon-is meg és lángoljon az arra-való requisitumokkal fel-lévén készülve; és ezeknél fogva tehát tartson illuminatiót az egész környékre?

Igy tehát nem teste ég a' napnak hanem atmosphaerája, a' testét legközelebről környező levegő-ég. Innen hát nem csuda, hogy a' fény valamivel különb természetű a' nálunk támadni szokott lángoktól; mert a' földhöz tartozandó test, és pedig többnyire durvább test lángol; amott a'ér, és még ki tudná, miféle egyvelékes a'ér?

125. Ily állitmány tám botránkoztató-is fog lenni azon gyáva gondolkozású philosophusok előtt, kik féltékenységből, hogy emígy majd el ég a' világ; vagy a' nap' teste elfogy a' sok tűz által megemésztve: a' napot — ezt az egygyik tehetős kis szívét a' nagy Univerzum' organizmusának — valami dologtalan és nem-is tudni honnan termett hügy-fénnyel (phosphorussal) vagy olyas maga nemű folyósággal, mely semmit-se csinál, csak ártatlanul világít a' pusztá tájékokra, — öntik körül; és így heveréssel mellőzik a' világnak legdicsebb tünemény' magyarázatját — a' fény' természetét, régi teremtés' históriájára bízván a' dólgot. Vétek és. Ezzel ugyan nem sokat derogálnak a' napnak; mert ez, mint centrale organon; manipulálója fogna lenni így-is a' fénynek; de hogyan pótolhatik ez vissza neki? Oda-véss ösökké a' mit magától kilövell? Tízatára nem lehetnek ki. A' szív maga rendes mozgásával kerényülésre vetemíti a' test' csatornáján keresztül-járó vért; vissza-löki csatornába és ezek által az egész test' elterjedésére osztják minden részekre, a' mit tőlök vett-be magához; és a' részek megint szolgálnak neki vale meg nem-csökkenhető quantumban. Igen de a' vér azon égésnek részei által'késztül intra-sphaeram, melyben a' szív foglalja a' székpontot. Mutassák-meg pedig, hogy a' világ nem organizmus! — Ezt ök szívesen organizmusnak nevezik. A' fény hát — ez a' vére a' világnak — hól és mi által készül, vagy hogyan pótoltatik vissza a' mindég kőltő napnak? Mert különben el-kell fogynia, ha-csak az Isten nem teremti minden-nap. Így fogynak-ki ezekből ök-is, mibelyt az egésze-re-való kiterjedőleg jön a' kérdés. És azért a' Systemájok mindenkor semmire-való.

Ezeket jó lesz' meginteni, hogy itten kíván zárva a' teremtés — még mind eddig; tehát ha mi olyas jön elő jelesemb' tünemény' formájában: azt magunknak teremteni kell észszel, — az az: módját vizsgálni, hogy miként teremhet ez magától — természetesen? Ne-is gondolják, hogy ez a' fényes pompa csak hevertében jönné a' napnak munkálása nélkül. Dolgozni kell itt, — itt a' hol minden darab mozgásban van, nyugtalanodik, belekap másba; szüntelen revoluziót kiállani kell itten, tüzet gyújtani, materialékkal manipulálni; és így lesz' a' világlolás.

126. Ennek természetes módja a' tűz' factorságának felvétele mellett, ez:

A' gőzölés' munkája folyton-foly-a' tűz' soha meg-nem szünhető ostromjai mellet, félbe-szakadás nélkül minden égi-testek körül. Ez által valamint a' plánétákból: úgy szinte a' nap' testéből-is — kinek-kinek maga erősebb vagy gyengébb alkotásához képest, takarodnak kistebe holmi gözélékenyebb alkotó részetskéek nagyobb kissébb mennyiséggel. Ezen részetskéek; vagy azért hogy nincsenek még utolsó szilig felolvasatra a' tűz által; vagy azért, hogy már új szövetségre kezdenek kelni egybe, és apróbb csoportokban már próbálják az űszszeszedés' munkáját: a' tűznek mindenkor adnak ostromolni, bontani, osztalni-való alkalmat, és tehát foglalatosságot. Kitakaródnak a' testből, és az a' ductusa szerént külsőbb atmosphaerába-is repülnek. Minthogy pedig az atmosphaerák egymást érik, és némű-némű részben űszsze-is folynak, (§. 35.) az űszsze-folyás' közönséges szék-pontja pedig a' teste körül-való tájék: ide-gyűlnek idővel a' plánéták' gőzei, valamint a' napból olvasztás által kitakarodott részetskéek-is, a' 123-dik §-ban érintett okon és módon. És itten a' nap' közelségében kigyúlván, világítanak az egész vidékre. Ezen világlolás' bázisa, a' fény, nagy rugósága szerént, a' centrumtól vizsxa-lövetetik a' plánéták' környékeire, temérdek távöllétre-is széjel. És így a' nap egy nemesebb szin-alatt, egy kidolgozottabb formában osztogolja azt más mérték szerént, egygyarántat törvénye után, hódollóinak széjel, azt, a' mit tőlök in crudo ez előtt beszédett; az alatt pedig a' plánéták' annak helyébe más megint olyas materiával néki szolgálának, és a' nap újra 's mindég világlósággal kifogyhatatlanúl. Ez így megy cirkulusában vég nélkül. Hát nem organicum quid ez? Mit tesszen egyebet a' sziv az állati test' organizmusában??

127. Következésképen: a' nap nem magából költ a' világlósásra, hanem köz magazinból, melyre egygyaránt adóznak mind a' nap, mind a' plánéták — ki-ki maga értéke szerént. Tehát ha a' nap' teste fogy ez-által: úgy az egész Közönség-is fogy; és minthogy ez a' közönség egybe-függőleg van az egész világ' Közönségével (§.): ugyan ezt kell ki hozni az egész világra, a' mindenségre-is. Minden napok itten, minden systemák hasonló sorsú kérdésre jutnak egymás után, és utóljára az egész Rend; mert ezekből mindenik költ maga értéke szerént az egész mindenségre. Azért a' Szaryus-is, de a' legtávolabb' lévő fixumok-is fényes illuminációt tartanak az egész Publicum előtt mindenüvé behatólag, egész' ide mi-hozzánk-is, csak arra való látásunk' eszköze szolgáljon. Azért, ha egygyik költ és fogy az-által: mindeniknek hasonlóúl költeni és fogyni kell; mert oly nagy kiterjedésű illumináció nem jöhet ingyen. Azomban tudjuk, hogy a' világ' egészszéből (masszáját értvén ide) semmi-se vehet-el, valsmint hozzá-se járulhat a' teremtés' és semmivé-tevés' munkájának hozzá-járuhatja nélkül; és hogy a' tűz nem emésztheti-meg, nem teheti semmivé a' testet illy értelemben, hanem csak compositióját bontja, az előb-

bi kötelekét feloldozván és ez által új compositióra alkalmat szolgálván. Ugyan-azért az illuminatióra való költség se vesztet-el, nem mehet-ki semmire, természetesen, hanem tehát valami más célra fordítódnia kell; a' mit hogy majd meglátjuk: hogy fordítódik-is, és hogy nyereség itt a' veszteség.

E' szerént nem szükséges az eles-eszú Stahl' tűz nélkül világító *csüdrőlőjét* felvenni; se a' híres Neuton' csonka *emánatóója* mellett vakon buzgólnodni, hanem-csak a' közönséges *manipulációt* megérteni, és túl vagyunk a' százados nehézségeken.

128. Hogy meg-ne akadjon az ember azon, ha felgondolja, hogy itt a' föld' felülete körül, a' mi atmosphaeránkban a' menykő-erő' villámjain 'a' a' tűznek a' külső levegőben néha-néha jó láthatólag, de darabosan, kiűtő játékjain kívül, semmi olyast folytatában vagy szüntelenül tartó tűzi tűnemények féléit se vehetni észre; holott ezen theoria szerént a' föld' golyóbia körül-is szinte, mint a' nap körül, szüntelen revolutiónak kellene tartani, csak-hogy a' proportioe, kisebb mértékben: jó lesa' meggondolni a' mi organizatióknak épen ezen mértéktelehez való hozzá-szabását, hogy t. i. csak a' durvább lán-golást, olyan, mint a' nap' fényjétől sugárzik-le, vehesse észre-látó észreke szerént, tapintása szerént pedig csak akkorányi meleget, mekkora nem kisebb a' naptól jövőnél; kisebbet sóha-sem. Osztan, a' vakondok', melly csak a' föld-gyomrában lévő temperá-turánál láthat, sorsát, és a' tűzben lakó állatotskákét, mellyeket természeti organizatió-jokhoz képest a' tűz-lőgnél kisebb benyomat nem-is érdekelhet, hozzá gondolni, és úgy tovább folytatni velem együtt gondolatait háborítatlanul. Hát Úránus csillag' lakosi, kiknél 300-szor is gyengébb a' naptól jövő világolás, hogyan láthatnának, hanem ki-sebbre vonulva lenne az organizatiójok? Meglehet, hogy olyan lények is vannak a' vilá-gon, kik a' tűznek legkisebb revolutióját-is veszik észre a' nekünk soha észre nem ve-hető fogásokban. De, gorombaság is, az emberi észreket egy universalis thermometru-mává tenni, és nem inkább az okosságra bízni azt, mikor ő úgy-is természete szerént hajlandó az universalizomura.

Hogyan legyünk mi földiek a' nap' láng-köréhez képest — beléje merülve-é; miképen melegsünk és látunk nála; roint van az, hogy a' pláneták néha setétek, és csak a' nap mindig világos? — a' többi olyan-féle kérdésekkel, 'a' a' fény' theoriájához tartozandókkal egygyütt, a' Tűnemények magyarszajja' theoriájára hagyom; mert itten nem szabad annyira terjeszkednem.

129. Ha a' fény (lux) nem egyéb, hanem csupa tűz-láng messzebből tekintve: úgy az ő fogantatására 's meg nem szünhető folyamatajára e' következő feltétel mulhatatlanul szükséges; u. m. 1-ször hogy a' csillag, mellynek tartós fényjéről szó-van, ne legyen el-szigetelve másoktól, hanem többel és sokkal egygyütt egy örkösű közösületben (com-merciumban) maradjon; mert sok-felé égni való materiaának azé formában folyoi kell ösz-sze felülete körül és oda székesedhetni szünet nélkül; a' mi egynek vagy kevésnek gö-zelékjéből nem teltetik-ki annyira, hogy a' mi organizatióink illendően érdekeltekké. és így olyan világolás legyen, milyent a' naptól kapunk. Ugyan azért 2-szor azon csillag-nak szükséges nagyobb székes rangúnak lenni, hogy t. i. több és sok hőlők' aranya, melly szerént az árának a' székes felé vezető ductusa nyílik; vágjon beléje, és úgy szolgáljon égetni való materialét bővebben és szünet nélkül; a' mi csak a' székes rangú csillaggal tör-

ténhetik. 3-or szüntelen mozgásban legyen mind a' székes, mind a' hódóllai azon mozgásbeli viszonyokban, a' mint 92 §§ levannak írva; különben se az sür' köztök való kerengülhetésnek, se a' tűs-ostromnak nem lesz' meg az a' rendes járása, hogy néki székesedés, és abból kigyulladás következzék.

Ha ez a' három feltétel megvan: úgy a' 123-dik §-ból és a' 117-dikből könnyű vetni hozzá, hogy miként az égetésből támad a' világlós; valamint azt megérteni, hogy ez a' világlós nem szűnik-meg maga rendes folyamatjában, ha az a' három feltétel nem szűnik.

130. És így a' fény nem egy, vagy csak némely csillag' maga tulajdona; hanem valamint soknak egy közösülésben munkássága után való készítmény — az egészről való ezultatum, olyan, mint az állati organizmusban a' vér: — úgy közös tulajdona minden csillagnak és tehát az egész világnak, — csak-hogy különböző grádusban, a' székesnek nagyobb a' drabantnak kisebb menységgel, és azért a' mi érzékink constitúciója szerint tüneményképen ez homályos, vagy selet amahoz képest. És ez első jele annak, hogy a' világ közösége — az a' nagy Mindenség, nem egyéb, hanem organizmus, az az, eleven constitúció, olyan, mely maga-magát helyhateti abba a' rendbe, hogy minden munkáljon mindennek számára — helyhateti 's fenn is tartja. A' vér az eleven testben minden arra-való tagtól készül mindenk' számára, és a' szívhez székesedik, mint az élet' legnevezetesebb centrumához, hogy onnan rendes kerengülésre (circulatióra) tétetvén, oszoljon széjel minden tagok között, mint eszköz mindeniknek munkálhatására. A' fény hasonlóul mindenk' adózása, munkája után való készület, mindenik tagjától a' világnak készül; de ki számára és mi ezéltől még most nem jöhet kérdésbe. Elég az, hogy mi általa látnak, és látjuk, mi testek 's mely temérdekségyűek dolgoznak arra, a' mi bennünket éltet, 's világlósít, a' mi nélkül nincsen elevenség se az állatok', se plánták' országában! Mint-úgy fog lenni ez a' nagy organizmusban-is, a' világ-állat' nagy testében. A' mely darab nem részesül a' fénynek vagy természetében, vagy felvételésben: hőltaz, nem eleven; valamint az állatban csak annál-fogva tagja az egésznek valami rész, annál-fogva eleven, ha azon kerengülő, circuláló nedvnek felvételésben részesül.

A' fény tehát első jele 's szüleménye a' világ' organizmusának. Haj, mi felséges jel ez! Ezt csak az nem láthatja, a' ki nem lát. De még ez a' jel nem tökéletes documentum; mert nincsen még circulus. Majd azután, ha meglátjuk, hogy azon erők, melyeket a' fény éltet, őt' is éltetik és készítik — néki költsönbe szükségesek lévén, mint nékiek ő — ez az organicum folyóság: akkor nyilván való lesz, hogy tehát eleven itt minden és költsönbe él egy egymásból.

131. Tovább, minthogy a' nagyobb rangú székesek körül szüntelen világlós van láthatóképen, azért hogy szüntelen ott az égés nagyobb mértékben, és tehát szüntelen olvasztás az odagyűlt égetékeny materialéiból: ki lúnné, hogy olly temérdek chemiából — olyanból, mely az egész világ' láttára, és tehát szörnűnyű nagy hatalommal vitétik végbe — ne keletkezék elő valami azon-kívül, hogy világlós van? hogy ne legyen valami forrasztás is egyszer-aminde, a' hol annyi az olvasztás? Mert a' hol vége van a' felbontásnak: ott nyomba kezd az alkotás — az egész világ' törvénye szerént (§. 97). Bizonyos ugyan, hogy az alkotás' munkája folytatódik a' testek' országában mindenütt 's mindenkor opródonként 's kisebb grádusbeli felhatalmazásban — olyatón, mint a' 116 §-ban érde-

kelve van; de ezt csak nevededés, vagy vissza-pótlás-ként vehetni oly formán, mint az organikumokban a nedv' kerengülésekor történő táplálást. De hiszen, csekélység az ahoz-képest, a' micsoda nagy olvasztások történnek a' napok körül! A' nagy munkától, hogy-ne várhatnánk nagyot? Ugyan micsoda proportióban lenne a' világ' két fő faktorának dolga egymáshoz képest, ha a' forrasztó csak apróságokba vesztené magát, mikor az olvasztó oly hatalmas fogásokban tüneménykedik, mint az egész világ' felvilágosítása? Gondolkozás' regulája ellen való ez; de képtelen-is.

Ne bántsuk most még a' finalitást — azt hogy a' Természet a' fény által az organikumok' éltetését czélozná — olyanokét, mint nálunk a' fereg, vagy, a' mi mindegy, az emberek, állatok, plánták. Mert egy az, hogy a' finalitás egy fő Ész nélküli haszontalan gondolat; más az, hogy ugrás lenne, az egész világ' költségével — oly nagy lépésű tételekkel közvetlenül tárgyatlatni a' Természet' apró terményeit. Nagy eszközök nagy czélokot tesznek-fel. Az se képtelen ugyan, hogy a' Természet a' többi közt ezt-is tárgyazza, minthogy tudva van felőle, hogy megkémélvén az eszközök' sokaságát, egy vagy kevés eszközzel több czéljait szokta vitétni végbe, (Lex parsimoniae) de mi menjünk illendő úton: először a' nagyobb foglalatosságát vizsgálván; majd a' kicsinyekre-is jön a' sor.

132. Hát ha a' Természet ezen nagy költségű remek munkája által azt vízi véghez közvetlenül, a' mi az organismusban a' legremekebb, a' magához hasonlónak természetét — nagy és oly fogásokban; mint a' millyen a' rá-való készület?! — Haj mi felséges, mi bámoltató látni fogna ez lenni egy szemlélődő előtt, ha esze' fogásait hitelen rá-tudná az ember fordítani arra, hogy tehát nézze-mag a' Természetet ezen nagyot jelentő munkájában, a' fényben, hogy mikor ő ezzel legjobban bűjálkodik, mikor az egész világra kiható illuminátsziót csinál: akkor új világok alkotását tárgyazza, akkor ő természet és teremtményt publice, hogy ki-ki lássa. — De szörnyű kicsiny az ember a' dicsért észre nézve! E' többnyire csak apróságokhoz van szoktatva, 's ezekkel vesződve eltéveszti a' nagy dolgot; vagy nagyok által elfogódik egészen, 's nem tud pófusokra mutató compensát adni magának észével az ezekről való gondolkodásban. Én még-is próbálok szerencsét.

133. Ez a' theoria lehetségesnek mutatja, hogy a' fent-érdekelte nagy chemiából egy új alkotmányú égi nagy test, egy új csillag keletkezzen-elő természet és nevelés által. Lássuk:

1) Először-is azt verje eszéből-ki az ember, hogy az Aér — ez a' folyó nagy tenger, mellyben az egész világ' úszik, még universalis teremtméskor így árasztatván-el, csak bitanglóban tengődne a' világon ide tova levegve rendetlenül a' mint lehet, minden genesis, minden functio nélkül. Nálam az Aér nem teremtett, hanem actu teremtődik tűz által azon testek' alkotó részeiből olvadván-ki, mellyek' szövetje ki nem állhatja a' tűz' próbáját vagy mindenestül, ha a' tűz erejéhez-képest mindenestül gyenge az alkotás; vagy részelékenyen, ha heterogeneum a' szövet (§. 116). Nem-csak a' különös Athmosphérák, hanem minden Athmosphérák' szvesége, a' levegő nagy Ocean, az előbatsátottakhoz-képest, nem egyéb, ha oly féle kibontakozott elementumokból, olvasztás' és gőzölés' útján kitakarodott test-részecskékből álló gyülevény, mellynek a' tűz, mint eredeti folyóság, ad ide 's tova folyhatóságot, és a' világ' szabadabb térjeire lett ki-áradása után forgó-körökben való folyamatot. Tehát ez-is a' mindenféle különösöknek adózásából lett egy közöséges gyűjtemény

F. M. O. Minerva, 3. Nagyed. 1828.

(Universal-Cabinet) melyben külsőbféle materiálék fentartatnak, felbontakozott állapotban, míg nem adatik alkalmok, a' mennyire a' tűz miatt lehetséges, levegésök közben új szövetségbe lépni, és úgy az alkotmány' vagy eredetét, vagy nevedekését kieszközölhetni. Ez a' Cabinet soha-sem ürülhet-ki; mert valamint költődik belőle minden szempillantásban, úgy vissza-is pótolódik a' most érdekelt úton, mert a' tűz mindég dolgozik.

2) Ny-képen a' levegőben készen lévő 's az összeszedésre természettől hajlandó elementumok, miért ne adhatnák kezdetét egy új alkotmánynak, oly módon, hogy eleinte csak kicsiny test támadjon egybekelésekből, és idővel osztán nőjön-meg az aérben való futása közben hozzája ragadó több 's több elementumoktól, coalitio' útján? a' tűz, mely úgy is csak nagyobb 's keményebb testek körül székesedhetik, (§. 123) csak úgy fogna érthetni ezen embrió lételének, ha történetből reá csapna erőszakosabb ostromjával és felgyúlaszthatná; külsőben semmi ok nincsen reá, hogy életben ne maradjon. Csak fogantatása tehát ne legyen időtlen az említettekől érhető környülmények miatt; felneveltetéséért jót áll az egész világ, azon köz-intézetnél fogva, mely szerint minden egék telí vannak a' párosodást kereső részszakékkal, mellyek az atyafiság' törvénye szerint oda sietnek eggyesedni a' köztök megforduló vándor' testével; mellyek hát illy módon fel-is nevelhetik területében a' nélkül, hogy valami lehetlenség adná itten elő magát csak-úgy, mint mikor a' kristályosodások teremnek, mikor a' plánták', de sőt az állatok' országából a' halsk' 's bogarak' nevendékjei, minekutánna anyjoktól még tojásokban árván maradtok, a' környülményektől neveltetnek-fel árván ugyan, de természetesen.

3) Arra-is emlékezzen az Olvasó, hogy ezen theoria szerint ki-ván küszöbölve a' testek' országából az erőszakos ragadás (attractio) az hogy a' nap, p. o. tulajdon erejével húzza magához a' közelségében megforduló testet, akármellyiket. (§. 61). Nem úgy! szabados itt a' test, e' magától hűz a' naphoz ha tetszik neki, az-az: ha atyafiság' többsége miatt lévő okoknál fogva inkább a' naphoz kell indulnia, mint máshová, vagy máshoz; külsőben indifferens-is lehet a' nap iránt, és ekkor nem szűkség, hogy a' napba essen, akárm' kicsiny területű-is legyen ő; mert ha nagy területű, úgy nem eshetik minden vonzódása mellett-is — amannak forgása által mindenkor elléttetve lévén. (§. 19) Azomban, míg nevededik a' test, míg nem tisztul-ki heterogeneitásából tűz által, mellynek ostromjait nem kerülheti-el, (§. 116) míg emigy nem keményedik maga alkotásában; természetesen, területéhez-képest kicsiny tömörségűnek, és tehát, az aér' folyamjában való úszását vévén számba, könnyű testűnek kell lenni, következőleg az athmosphéra' szélére forgó-kör' szele által kivetődékenynek és alkalmasint csak az egék' határ-lineájí körül járhatnak. Ide pedig ha vetődik, mi könnyebb, hogy a' forgó-körök' neutralis párkányába jutván, ennél fogva költőzzön egyik égből által a' másikba, ebből megint másukba, (§. 85) és így határtalanul tébolyogván járjon keresztül hányva vetődve a' világ' különböző-külömb tartományain; és így világ' vándorrá legyen a' kérdésben lévő nevendék, míg állapotjában 's formájában tkéltetesedvén nem áll-be valamelyik székes' országába ősi polgárnak; a' miről alább.

13. Lássuk ezen le-írt módnak applicaturáját, és valóságát a' Természetben:

A' tanyázó, vagy anya-csillag' testéből; p. o. a' földből, párázatok' 's tehát olvasások' útján kitakarodó részecskék között azok, melyek közlelbbi atyafiság szerint erősebben húznak a' földhöz, nem kelhetnek magok közt annyira egybe, hogy egy új világ' nemzésére való magvat hadjanak magok után; mert ezeknek nagyobb része, mihejt az akadály miatt lehetséges, az alább elő-adandó oknál fogva, anya-testhez a' földre le hull, vagy azon felbomlott állapotjában elszáradva, egybe-keles nélkül; vagy a' már valamennyire megkezdettt összszesedés' munkájának némű-némű zsenge formájában, de tökéletlenül, milyen nálunk a' felleg, az eső-cseppek, a' hó, vagy jég-eső, 's a' t. — a' többie atmoszférában vándorolva leveg. És ezek azok, melyek a' föld-ége' alját, atmoszférájának legbelsőbb réteget (§ 34.) formálják, azt, mely nélkül az egyik ég nem vághatja magát ki a' másokban 's nem állhat fenn mint különös a' közönségesben. (§ 84) Hanem más részetské megint, és nevezetesen azok, melyek vegyült atyafiság szerint össze-váltak fogódzva, az anya-testtől való elválások után revoluzió' alkalmával további vándorlásra út kapván tovább repülnek az ég' külső határja felé; és mivel futtokban-is ostromolatnak a' velek egygyütt folyó táztól, 's beljebb-beljebb bontakoznak egész a' tiszta elementumokig széjel; így szubtilizálva lévén határon túl-is repülnek. Ugyan ezt kell tartani a' más és a' többi planéta' gözleléje' kifolyományáról-is; ezek-is hasonló sorsra jutván honyjok' ege' határain túl repülnek.

Mit tesz az, *határon túl?* különös egek' határai a' közönségesben végződnek (§. 84) és így planétáké a' napéban. Itt hát ezen a' köz-helyén gyűlnek a' Systemához tartozandó planétákból kitakarodott elementumok valami finomabb aer' formában, (és ez azon sokszor említett híres *űker*) és itten ezen indifferentiális helyen egy-közönséges folyó zavarban (chaos) levegnek, melyben csak-ugyan most-is tűz a' praedominans, u. m. a' mely nélkül nem-is lehet meg az átheri folyam. Minthogy pedig elszólt elementumoknak természetekben áll, nem nyughatni egygyesület nélkül; tehát, ha széjjel vannak, összszesedésre törekedni akárhogy-is (és azért ott kell nyomba kezdődni az alkotásnak, a' hol vége van a' felbontásnak; itten pedig vége van, mert utolsó szálig fel-van bontva a' kötelék) természet szerint itten ezen zavarban repeső elementumok azonnal új-szövetkezéshez fognak. Hogy fognak a' tűz miatt, ha itt-is tűz van? A' tiszta atyafiságuk ezen zavarban össze-akadván a' tűznek ellenére-is egybe-kelesnek, mert ezek legerősebb indulatúak, (§ 109) annál inkább, hogy itt ezen indifferentens vidék-helyen a' nagyobb tűz ostromján kívül esik a' dolog, és nagyjából megszűnt a' revoluzió, (§ 118) és ezek adnak kezdetet egy új compositionának, a' jövőendő kis világ' alattékjának (régi romokból új épületnek!) Mihejt megvan a' kezdet akármí csekély foglatban, már folytatása hirtelen megy osztán, a' miből az *anya-ból* (nucleus) egy szempillantat alatt megvan, mint mikor a' felolvasztott kova-földből, és lág-sóbból az üveg terem.

135. A' tűz' praedominans factorsága mellett átheri folyamában, tiszta atyafiságú elementumok által fogantatva lévén az anya-ból, tudni-való: hogy teste' alkotásának tiszta homogeneousnek, és tehát a' legerősebb, legkeményebb compactiójúnak kell lenni, mely hát nem akár-micsoda tűz-ostromnak engedhet, olyannak bizonyosan nem, mint a' millyenben fogantatott, és a' millyen a' közbeni térségekben a' világ' közönséges temperaturája szerint, rendesen uralkodik, de tán semmifélenek sem. Azért helyesen lehet

azt *gránitnak* nevezni. És így természetből bátorságba van téve első zsenge-magva a' jövőendő világnak (a' nevendék csillagnak).

Először a' zavar; azután a' rendbe-szedés! És ez az, hogy az alkotás' munkája nem mehet, ha-csak nem előzi a' felbontás. (§. 95) Innen Cháoszából fejtik-ki a' rendet (absurdum!) Nálam a' Cháoszt megint a' Rend előzi; és ez az, hogy a' bontás nem mehet végbe, ha-csak az alkotás nem előzte-meg. (§. 214) Mert az egy köz-helyre való gyűlévénye az elememtumoknak a' honnyok' atmoszféráján túl nem eshetik-meg tüz' faktorkodása nélkül, és ez nem faktorkodhatik, ha nincsen az előbbiekben leírt Systema. Tehát kerek számra: az *össze* nem lehet *sztél* nélkül; és ez megint ama nélkül; a' cháoszt előzi a' rend; a' rendet a' cháosz felváltva és soha meg-nem szűnhető-képen — hátrafelé, és épen azért előre felé-is. Circulus. De ezt szeretem én. Azok, kik cháoszból generáltatják a' világot, csak félig fogták-meg a' dolgot, és azt gondolják, hogy vége van.

136. Folytassuk a' nevendék' dolgát — a' gránitét. Ez mihelyt fogantatott, hirtelen nevededik, míg nucleussá nem lön; azt mondom az előbbeni §-ban. Hirtelen azon törvény szerint, melly szerint minden magányos a' többséghez siet, (Quodlibet singulare nititur universalificari) és tehát kicsiny a' nagyhoz (§. 98) massza' mennyiségéből itélvén a' nagyságot. Ennél fogva hát a' gránit annál indul, siet, fut, további összeköttetés után törekedvén; *fut*, mert az a' természeti vonzódás, és ennél fogva való nyugtalanság, melly minden test' belsőjéhez hozzája van kűtve akár elementumokra elszolt, akár összesített állapotban legyen, nem marad most-is kiűzhetetlenül, az t. i. hogy törekedjen tovább egyezni más testekkel, magánál nagyobbakkal; *siet*, mert már most kis de kemény 's nehéz masszában lévén bír az Aér' folyamának ductussától való akadállyal, 's kivágja magát akár mere-felé indultában. Mennél kissébb és sűrűbb a' terület; annál sebesebben fut, annál hamarabb nevededik területében; mert többféle elementumokkal akad össze-futás közben kis idő alatt-is, mellyek közül annál többen sietnek hozzája saint-ügy, mint ó a' nagyokhoz, és alkalomok adatván ragadnak-is beléje, ragadván pedig öregbitik a' testet. *Megint*, mennél kissébb a' terület; annál beljebb vág a' forgó-körbe (§. 46) és annál sűrűbb gyűlévénybe elegyedik; a' miből megint az következik: hogy tehát annál hamarabb nő ha vegyült atyafiság szerint-is.

Azonban ennél-fogva épen vesztére-is hamarabb akadhat az olyan hamar nevedékő vándor; mert egy részről hirtelen növen többfeles szövetü lön és így többszöri veszedelmes próbája alá esik a' tűznek. (§. 116) más részről kis területü lévén, 's e' miatt közelebb járulhatván a' székes, testéhez' (olyan csillaghoz, mellyhez a' közelebből való atyafiság szerint inkább ház) beléje süljedhet és így elveszhet maga különös fenn-lételére nézve, mint a' meteorok' példájából látjuk. — Csak úgy van ez a' sors a' nagy posztiókban-is, hogy a' ki hamar él: hamar múlik! —

137. De hát már mere-fele — mellyik csillagba indul a' nevendék — vándor?

Eleinte határozatlanul indul bizonyos tárgyhoz való arányzás nélkül szabadon tébolygva az Aérekben mind-addig, míg nem kezd korosodni. Mert mivel származása után többnyire csak vegyült atyafiság szerint való alkotású a' többi szöve (heterogeneitas) a' mint t. i. futólag, 's történet szerint lehétett: igen-is természetesen jön-ki, hogy ennél-fogva az egész test a' külbmb hajlandóságú részeihez-képest indifferentialiter legyen az e'

vagy ama' részének húzása szerint való erányozatra néve. De mivel azért csak kell indúlnia így-is (§. 136) indól 's leveg az Aërben rendes intézet nélkül — a' nélkül, hogy valami bizonyos tárgy felé tartson magától indúltával; indól hól erre, hól amarra felé velődve, a' mint az alkalom hozza magával az áthmosphérákon keresztül, ha-csak valami praedominans hajlandóság nem űti magát ki részeiben; külömben mind-addig úgy jár, füt, vándoról rendetlenül, míg osztán idővel nem tisztúl-meg heterogeneitásától, a' tűz' többszöri próbája után, ha-csak nagyjából-is. És ekkor határozódni kezd járása. Mennél többször 's jobban tisztúlt: annál inkább közeledik szövete az egyfésleghez (homogeneitas) és tehát erányja-is annál inkább állapittatik 's függesztetik arra, hogy valami bizonyost tárgyazzon; és azért részeiben határozottabban húzó többség' ereje szerint csillagokhoz indúljon; eleinte többekhez, míg annyira tökéletesedik a' most érdekelt módon; hogy idővel kevésre, és utóljára csak egyre, az az: egész készségének határozójára szorúljon indúlatja; a' mikor osztán rendes járásba álhat-be valami közelebb atyafiságú székes' tartományjába drabantnak.

Igy lőnek idővel sok vándorlások után az üstökös-csillagokból plánéták; így próbálják sorsokat a' meteorok, a' lehúlló csillagok; így neveltenek az égi szülemények természetesen! —

138. De hogy-is magyarázhassa az ember külömben az üstökösök', a' meteorok', a' húlő-csillagok' (cometae, holidés, stellae cadentes) képtelen számát, nyilván-való rendetlenségét, és külömb változások alá vetett sorsát, ha-csak nem ily történetekből, ha-csak nem a' Természet' ily próbákra vetemedett' erőlködéséből? — Azok, kik az-első teremtetéstől őrta hagyják rendetlenkedni-ezeket a' tökéletleneket, és még a' fő tökéletességű Isten által teremtetik, szörnyű keveset mondanak; és azok, kik az attractio' felvétele mellett időközben természetesen teremni állítják, megint szörnyű sokat. Vagy tán' megfordítva kellett vala mondanom, hogy t. i. az első esetben szörnyű sok, a' másodikban szörnyű kevés? Rá illik úgy-is; mert két extremum az akárhogy fordítva, és az ember tellyességel nem mehet-ki vele tisztára a' gondolkozásban.

Az első rendbélieket reflectálni kellene a' nálunk természetesen teremni szokott kristály-szemekre, vagy gránitokra, a' nélkül hogy valami Fizikus le-merné alázni ezek' kedvéért a' nagy teremtés' actusát. Ugyan hát, mikor egy csillag terem az előbbeniekbed leírt módon, mi egyéb az, hanem hogy itten nagy fogásokban, amott kicsinyekben dolgozik ugyan azon egy Természet, a' spherához-képest tudni-illik? Nézzék csak hát a' kristályt az északnak nagyító-, és a' csillagot kicsinyítő-üvegjével, és ne irtózzanak attól; hogy ez az egeken magosan tünik-fel és fénylik; meglátják hogy ezek között nincsen ugrás, hogy egymás után természetesen következhetnek, és mind egyg akár ezt akár amaz természeteni. — A' második rendbélieket meg kellene kérni, hogy mikor jó úton indúlnak külömben, hagynák-ki egyszer próbára, az Attractiót; mert e' miatt lehetetlen kíváncsoltatni a' csillagot, de csak fogatni-is a' levegőben; mert ez olyan fatalis anya, hogy a' magzatot, melyet szült, egyszerűben visszanyeli, mint a' föld a' Vulcanók' revoluziója' alkalmával a' fellőveltetett köveket.

De ezekről majd bőven a' Tümenények' magyarázatjában. Most csak a' Systemához tartozandókat úszom.

139. Azt bizonyosnak tartom, hogy az égi testek' formáját, a' teremtés' kizártával, lehetetlen fözanon magyarázni másként, hanem csak úgy, ha azt veszi-fel az ember, hogy azok az előbbbeniekben leírt mód szerint idő-közben mind rendre teremnek, és neveltetnek-fel természetesen az ottan érdekelt környülmények' befolyása alatt. Mások a' mit az Attractio' felvétele mellett próbálnak, csak észbéli játék, de sőt oly nagy érdemü fogáshoz-képest, csak gyerekség. Ez az egy-is tehetősen harcol az én felvételem-nék igazsága és magyarázásom' módjának valósága mellett. Lássuk:

140. Az égi testek mind rendre gömbölyűek. És ez az 'ö constitutzió' formájok kivétel nélkül. Honnan van ez? Cartész, alkalmasint esztergály - munka' mivelményéből hasonlatosságot vévén gondolattal, (minthogy ő is Neutonnal együtt csak mechanizált) a' tengely körül való forgásból veszi eredetét a' gömbölyű figurának. És utánna ugyan ezt teszik Neutonék-is, elég balgatagúl 's magok ellen való felvétellel.

Híszan, a' légy, vagy folyó test, de általában a' nem gömbölyű és a' mellet könnyű, nem-is foroghat rendszeren tengelye körül, a' mint a' tapasztalás-is bizonyítja; nem foroghat a' vele nagyon bíró szél miatt, és így nem gömbölyűzethetik ez által, főképen ha nincsen közepében széke gyanánt valami kemény, nehéz erős szövétü gömb. Itt csalódás csúszik-be a' gondolkozásba: hogy foroghasson a' test, feltéteik hogy gömbölyű, azomba épen a' gömbölyűsége eredetéről van a' kérdés. Ha pedig kemény a' test, milyen az értz, kő 's a' t. akkor az egész világ' forgó-szele se elég arra, hogy gömbölyűre esztergályozhassa-kí, ha csak nem járul hozzá valami légyító szer olvasztás' útján, és olvasztás után következő reformázió. De már ekkor ez más kérdés. Ez chemia; chemice pedig egyik se próbált bántsi a' világgal. Hát a' föld' hőlaja és a' mi országunk-béli hőlók mindnyájan miként lehetnek gömbölyűkké, mikor nem-is forognak? Hát a' plánták' tör'sökjeit, ágait, melyek mind rendre gömbölyű henger, mitsoda mozgás esztergályozza gömbölyűre — mikor nem-is mozognak?

Cartész következőkenyen (consequenter) menta' maga theorijájában; mert ő evoluziójához fogván az égi testeknek, kötelezőgelen állott figurájokat-is magyarázni. De Neuton ez tempore latennel teremteti az egész systemákat; mit csinált hát, mikor a' gömbölyűsít-hetésekről gondolkodik? osztán, ha üresek az égi térségek, a' mint ő állítja; ha az atmosphérák nem érik egymást: hol az esztergály-mív, a' forgó szél? Ha van-is némely csillagnak maga levegő-ége, de ez az ő ítélete szerint nagyon csekély lévén és a' csillag' testének utánna, nem ellene forogván; hogyan dör'sölheti-le róla a' hegyeket, az enormitásukat? Mind visszásón van ez, gondolkozás' regulája ellen. —

141. Én így fejtem a' csomót: (és nékem könnyű már most) Először terem az anyalél (nucleus) a' jövendő csillag alattékja, a' 134 §-ban le-írt módon, természet szerint eleinte csak kis foglatatú test, csak egy gránit forma. Ezt akármi figurájú legyen kezdetben, még-is már-csak az első hártja-is, a' kezdetkori vakolás, mellyel a' hozzája szövétkező 's testéhez ragasszókó elementumok körül formázzák, gömbölyűre kezdi egyengetni kívülről, azon törvény szerint, melly szerint minden test maga vonzódása-béli tárgyhoz legközelebb jutni törekedik, oda egészen a' belsőjéhez; és így ha azon bélnek kitsut-rodott részei vannak, inkább a' horpadtakra szállani, mivel ezek közelebbiek a' belsőjéhez, a' szék-ponthoz. (Hozzá húzás', nehéskedés' közönséges törvénye cz). A' második

behártyzás folytatja a 'rónázkodás' munkáját tovább; a 'harmadik hasonlóúl, és így tovább. Idő jártával a 'sok egymásra halmozott hártványatok begömbölyiténék az egész testet tökéletesen, a 'nehézkedés' törvénye szerint, ha semmi akadály és zavarodás nem adna itten elő magát. De minthogy ez az egész dolog történetesen megy véghez és futólag, mert a 'nevendék fut, kereng, mozog, kezdetétől fogva nyugtalan lévén, (§. 136) azonban az atyafiság-is, mely szerint a 'részlelkény vonzóadások' következtetésében egy oldalhoz vagy némely részekhez kelleténel-is több ragadhatván, kiállásokat, enormitásokat okozhat a 'figurában, lehetetlen hogy illy környülményekben normalis gömbölyűség keletkezzen, ha-csak a 'tűz nem járúl hozzá vagy ostromonként egyszer-egyszer, vagy csandesebb folytatással egymás után, és nem planirozza az alkotmány' őszsze-állását. Ez a 'csuda contra-factor, de egyszer'smind nagy eszköz az alkotás munkában, mely nélkül nem-is mehet véghez a 'dolog, (§. 138) maga ki- 's beütődésekor oly revoluziót szerez az alkotmányban, hogy a 'test' részei, sok helyeken az előbbi kötelékjek-től kibontakozván, új compositió formába állanak, és a 'hirtelenkedve alkotott fekvésekben igazítást tegyenek akkor, mikor a 'hegyek a 'völgyekre dőlnek és az előbbi alkotások esett hiba (a 'gömbölyűség' figurája ellen) helyre szokott hozódni, mint nálunk a 'Vulcánok' kirohanása, árvizek', 's a 't. alkalmával.

Igen, de ez nem egyszerre eshetik, se az egész szövetet feldúló revoluziójú erőszakkal; mert ez még nagyobb hibát ejtene a 'figurában, még nagyobb enormitást; azonkívül, hogy lehetetlen-is az erőszak természetesen a 'tűznek rendes járása mellett, a 'mint ez ezen theoria szerint felvétetik. Hanem tehát szükség, hogy kis korától fogva és szakaszónként, a 'mint t. i. idővel nagyobbra 's nagyobbra nőtt a 'test, vitessen végbe ez a 'plázmatio lassanként, minden vakolása és hártványtja után. Innen még' kitetszik, hogy a 'gömbölyű figura' felvehetésére sok idő, sok próba-kiállítás kívántatik; és minthogy nevedekés által hozzá-járul a 'test' masszájához; gőzblés által pedig tőle megy-el, fogy: sok változás, sok idő elfolyás, míg nagyra nő, tökéletesedik és gömbölyű figurába áll-elő.

E' szerint hát ha egy helyen állana-is az égi test minden forgás, futás nélkül, még is idővel ezt a 'figurát kellene vennie magára természetesen, mint a 'plánták tör'sűkjei, ágai 's a 't. Ezt Neutonék-is szint-úgy magyarázhatnák 'nehézség' törvénye szerint; de nincsen elegendő atmosphérájok, a 'tűz nem faktorkodik, és a 'nucleust lehetetlen fogantatni, annál kevésbé neveltetni-fel velek a 'fatalis attractió miatt. És azért kéntelenek voltak a 'teremtéshez folyamodni.

142. Én az eddig mondottakra támaszkodván megyek tovább.

Mivel a 'mi napunk csak plánéta a 'maga feljebb való rangú napjához, ez megint magáéhoz-képest, (§. 67) és így tovább egész a 'fő-napig, míg t. i. végig nem futtatik által a 'sor: látni való, hogy a 'mi a '134-dik §-ban a 'csillag' természetére megkívántató elementumok' a 'külső tájékokos kívándorlásáról, és egy indifferentialis helyen való gyűlevényéről általában mondva van a 'nap systemája eránt: azt applicálni kell az egész Rendre kiterjesztőleg, 's tehát minden különös Systemák' őszszeségére, hogy t. i. egy-egy darabnak természetében befolyólag legyen az egész Minden. Következésképen a 'nevendék csillag nem a 'föld, vagy hől, sem a 'nap', vagy valami privat csillag', vagy különös Systemának' maga különös productuma; hanem szint-úgy mint a 'fény,

az egész Mindenség' terménye, a' nagy égi Publicum' ágyából való szülemény! Illy születésűek az üstökösök, a' hüllő-csillagok, és a' mi egünkben néha hajó-törést szenvedő meteorok, mellyek miként vetődhetnek mi felénk a' külső világokból, megmutatam (S. 133); és miként vándorolhatnak megint ki tőlünk, vagy itten hajó-törést szenvednek, 's milyen sorsúak azok: majd az 138-ban megígért Theoriában mutatom-meg.

Hát ha ez a' kis *Nefelejts* virág, mellyre most kertemben nézek, mikor ezeket írom, — hát ha ez-is azon Publicumnak köz terménye, és nem egy földi alak? Mert hogy amannak neveltetje, abból tudni, hogy köz költéssel tápláltatik, a' nagy világból ide lesugárzó fényvel, melly nélkül nem-is élhet. A' lenne szép, ha ez kicsinynek természetére az egész nagy világ szolgálna befolyásával, csak úgy mint mikor egy csillagot természeteni kell. Ekkor a' mi plántáink', a' mi állataink' formázatai mind a' nagy Univerzum' typographiájából valók volnának, a' más világokon lévők' typusaival bélyegezve; és mi nem fognánk csudálhatni, hogy nálunk az organicumok' fajjaiból annyi sokféle-kép tanyázik, más-más formákra verve; mert úgy az Egészben található cöpiák nálunk, ezen a' szűk helyen, találtatnának-fel, csak-hogy kisebb portrékban, t. i. ezen helyezethoz-képest lemásolva. Ekkor nem kételkedhetünk, hogy másutt is csak olyanok az organicumok. De erről majd alább.

Elég az hozzá, hogy a' világ világokat producál, az-az: a' Természet a' nagy fogásokban-is magához hasonlónak természetére erőlködik. És ez második jele annak, hogy tehát a' világ egy valódi organizmus. Még csak egy jel van hátra, a' circulus; de az-is kifejtődik nem sokára.

Déhovics Basil. Ungvári P.

(Folytatás következik.)

6.

Washington Irving' Irásai közzül holmi Darabok.

(Folytatás.)

Falusi-élet Angliában.

Az Angol karakter felől magának képeletet szerezni kívánó külföldi, vizsgálódásait ne a fővárosban tegye, hanem nézzen-szét kint a falusi vidékeken; maradjon a faluban, mezei gazdaságokban; látogassa-meg a külső palotákat, majorságokat, kerti-lakásokat, a pór-nép' hajlékait, sétálgasson a ligetekben, kertekben, berkekben; mennyen-bé a falusi templomokba, jelenjék - meg az Egyház' innepein, vásárokon; a nép játékjait nézegesse-meg, és így a köz-nép szokásaihoz, kedvtöltésihez alkalmaztassa magát. Más Országok' nagy városai, a nemzet' egész gazdaságát és újjuló szokásait magokba foglalják, a nagy városok szoktak a pompa és felpiperézett társaságok' helyei lenni, kint a falukon egyedül a parasztság, vagy egyfűgő gazdaságbeli tisztviselők tartózkodnak. Angliában ellenben a főváros a Nemzet' ki művelt-részének csak üdőkori össze gyűlekezete, vagy közönséges Rendezvonsja, hol az esztendő' egy kicsiny részét vígdozásokban, mulatozásokban eltöltvén, és minekutánna így Carneval módon élt volna, vissza-szér a hozzáfín-kább alkalmazhatóbb falusi-élet' szokásaihoz; a társaságok' külömbféle rendjei így szét-szóródnak az egész országban, 's még a távolabb vidékein is találhatni olyan össze-barátkozott gyűlekezeteket, mellyek még nem régiben egymástól különözve Londonban mulatoztanak.

Átaljában az Angolnak igen eleven hajlandósága vagyon a falusi-ülethez. Ő a természet szépsége eránt igen érzékeny, és mi a mezei gyönyörűséget 's foglalatosságot illeti, különös jó ízléssel bír. Ezen hajlandóság benne már természeti karakter. Még a magas falak, és záros keskeny útsák közt született, 's felneveltett Angol-is könnyen szok a falusi ülethez, és az itt munkálkodó foglalatosságokban véle született elmésségét szembe-tűnővé teszi. A kereskedőnek a főváros' szomszédóságában kellemes mezei lakása vagyon, hol ő épen olly büszkeséggel, és szorgalommal foglalatoskodik virágos kertje művelésében, gyümölcs-fái tenyésztetésében, valamint otthon a kereskedés Comptóárjában. Még azon nem igen szerencsések-is, kik kéntelenítetnek életüket a város lármás körében eltölteni, magoknak igyekeznek annyit szerezni, hogy esztendőben legalább egyszer-is a zöld természetben mulatozhassanak. A város legesetébb, és szorosabb részeiben-is virágos kertecskékhez hasonló ablakokat lehet látni, minden ollyas föld-foltocska, mellyen plánta teremhet, zöld-fűvel, vagy virág ágakkal díszeskedik; mindegyik közönséges pi-F. M. O. Minerva. 3. Negyed. 1828.

arcznak vagynak kicsiny ligetcskéi, melyek' szerkesztésében a' legjobb füzés látszik, a' szemet a' legelevenebb zöld gyönyörűsödte.

Kik az Ángolokat csak a' nagy városokban láthatják, nem csuda ha az ő társaságos karakterek fölül nem a' legjobb vélekedéssel léznek, az Ángol vagy elvagyon merőve szorgos foglalatosságaiban, vagy pedig figyelmét magokra vonzó társaságtól elvagyon foglalva, mely társaságok ezen hatalmas fővárosban az időt, gondoskodást, érzéket munkásságban keresik, azért itt minden tárgy a' sietségnek, és feledékenységgnek jelét viseli. Ha történetből egy Londoni valahol vagyon-is, viseletéből észre lehet venni máshová menni akaró igyekezetét; ugyan azon szempillantásban, melyben ő valamely tárgyról beszél, elméje már más tárgyon kereng; midőn ő látogatásképp valamelyik esmerősínél vagyon, újszín számolja az órákat, miképen kémélhesse-meg leghasznosbban idejét, hogy késedelem nélkül másokhoz elmehessen. Az ily nagy roppant város mint London, természet-szeredat az embereket magok hasznát keresőkke, és magokat igen kevésé ajánlókká teszi. Ők egymással véletlenül nyilván-való helyeken össze-találkozások alkalmával igen rövid ideig beszélgetnek, karaktereknek csupán hideg külsője látszható, nyars, és szellemes tulajdonságaiknak nincs alkalmuk a' részt-vevő ömlodezsekre felmelegülni.

Kint ellenben a' falukon természeti érzékenységeiknek szabadabb útát engednek, ott ők kivetkeznek a' város' hideg fessességéből és ön-magokat megtagadó udvariságból, megszünnnek szilaj vissza-tartózkodóknak látszani, vidámabbak és a' kímélt élet' kellemeségeit a' bővelkedéseit magok körül össze-gyűjteni minden kényszerített erőlködés nélkül igyekeznek. Az Ángol' mezei lakás, mindezekkel, melyek csak a' tudományos magányosság-nak, a' társaságos élet' finom füzése kielégítésének, a' mezei foglalatosságok könnyebbségének megfelelnek, gazdagon bővelkedik. Lovak, ebek, vadász-készültek mindjárt kéznél vagnak. Az Ángol sem ön-maga, sem pedig vendége mulatni kívánó akarátjának határt nem szab, hanem a' vendég-szeretés valóságos kedvvel arról gondoskodik, hogy kiki örömet kedvére tölthesse, szabad-akaratja szerént ki-ki magát mulathassa.

Az Ángol' jó-füzése az úgy nevezett falusi kertek' elrendelésében valóban felséges, ő a' természetet maga tulajdonságában megtanulta esmérni, a' szép forma' elrendelésében és harmóniás szerkesztésében értelme szembetűnő. Azon ingerlő kellemek, melyek más országokban vadonul eltékozolva vagnak, az angliai mezei lakások körül szorgalommal össze-gyűjtetnek, azoknak jőzan, eltűkolt gyönyörűségűt magokhoz kapcsolják, és mint-egy varázs erővel falusi házaik' elejbe terítették.

Hatalmasabb pompával a' néző' szemei előtt semmi más meg-nem jelenhet az ángol ligetek' szív-emelő báj scénáinál: eleven zölddel messze-terjedő fűpázsitok; itt, 's ott óriási magasságra felnyúló élő-fák' grüpei, melyek lombjaikkal hűs árnyékok okoznak; a' berkek 's erdő-lárabok' kellemes pompái, hol tellyes hátorságba n dóm-vadak tanyszának, fektekből felíromlott nyulak futkosnak, és hirtelen felijedett fészának repdesnek; természetes tekerében folydogáló, vagy vízenyörsben elterjedő csermely; a' fák' zöldjeit vissza-játszó magányos csendes halas-tó, melynek ülében a' sárgás lap szunnya-doz, vagy kristály vízben tarka pisztrángok úszkálnak; nem távol onnét a' régiségtől

kalmatosabbak lennének; a' falun köztök a' különbség nem oly szembetűnő, annak elméllőzése könnyebben megtörténhet mint a' városokban. A' nagyobb birtokot apróbb jószágokra és kibérlett vagyonra felosztó mód kieszközölte azon rendes és lépesűs közzeledést, mellyen által a' nemesből a' polgári rendhez, a' nagy birtokú vagyonosoktól, gazdag Arendásoktól a' dolgozó parasztig juthatni; mivel mindenikben az egymáshoz nem köti függetlenség' lelke uralkodik. Most ugyan ez így, a' szó egész értelmében mint az előtt, nincsen; az elmúlt száz évtizedökben a' nagyobb birtokok elnyeltek az apróbbakat, 's így az ország' több részeiben az alacsonyabb sorsú földmivelők' erős fajja majd egészen megszűnt. — De ez a' felebb említett közönséges Sístéma' tulajdonságában csak véletlenül bécsűszott történet.

A' mezei foglalatosságokban nincs semmi alacsonyág, vagy alávalóság. Azon foglalatosságok az embert a' természetes nagyságnak és szépségnek Scónai közze viszik, a' lelket érzékeny indulatokban ereszti, mellyek továbbá külsőképen-is felségesen hatnak az egészre. Az ilyen ember egyszerű, és őrya lehet ugyan, de alaton lelkű soha sem. A' kivált ember így nem talál a' falusi lakosokkal megeshető közlekedésben semmi kellemetlen szembetűnődést, midőn a' nagy városokban a' szegényebbek' társaságában keveredni kénytelenítetik; lerakja fő-rangját és szilajságát, 's azon őrvend hogy a' rendek' különbségének elfelejtésében, a' szív' természetes örömeikre alkalmas ömledezésében csalekvő részt vehet. Úgy-is van: a' mezei gyönyörűségek az embereket egymáshoz mind inkább és közlelőbb hozzák. Hol az ebuk' utatái, vadász kűrtők' harsogási halhatók, ott egymásba olvadnak minden érzékenységek. En azt állítom, hogy a' fő-nemesség, és vagyonos polgárság eránt egy országban sem viseltetik nagyobb sziveséggel a' porság, mint Angliában, csak a' legulsúlyosabb terheket minden zúgolódás nélkül eltűrik, és a' szerencse javainak egyenletlen olosztása ellen nem panaszkodnak. *)

A' kivált, és falusi társalkodás' ilyen egybe-keveredése, oka talán azon idilliai érzékenységeknek, melly az Angol-literatúrában oly annyira elterjedett. A' mezei életből vett szokásoknak megfajtása, az Angol-költőkknél oly bőven feltalálható hasonlíthatatlan kelemű leírása a' természeti tárgyaknak tanú-bizonysága ennek. A' más Nemzetek' írói, kik mezei, falusi tárgyakat festettek, úgy tetszik mintha ők a' természetet csak valamely alkalommal látogatták volna meg, 's így annak kelemességeivel csak egy-átaljánb ösmérkedtenek-meg; de az Angol-költők a' szép természetben bent laknak, múlatoznak, azt a' legítimosabb menedékhelyén meglesik, legesekélyebb örömeit is felfogják. Egy por-felleg sem reughat a' feikerekedő szőlőben; egy le-esett falevél sem zűrdülhet-meg a' földön; a' folyókban egy gyűngy-csepp sem csűrdülhet-meg; az iboljékból egy szagűmet sem ömölhet-ki; a' hajnal' pirosában egy virág sem fejtheti-ki bárfony szűpűféget a' nélkül, hogy az Angol írók észre ne vennék, lelkesedésre ne repűlnének, figyelmeiket valamely érzeki tárgyra által ne változtatnák.

*) Bűldog semmi helyesbűtűdés!!! On a' bűndűp szűrya kűryag műveler, hogy lelke a' szűpűs és műgyes lelkűs hajlandű, mint szűnt. On a' bűndűp' nevelűdűsűl műkűp gonoskoskodnak mint szűntek, úgy tetszik, hogy szűp Hazűrdűben az Urak a' szű, vagy más hazűm tanűyűstűdűsűr lelkűsűl ügyelűdűnek, mint ember-lelkűsűl kűpallűsűdűsűdűsűs. A' Lelekűtűdűk és Hazűrdűk' műgyes felűllűdűsűs nevelűsűs szűműs jűn-űnűsűm mindűn cűstűndűlűsű; a' falusi oakűtűk' felűllűdűsűsű, vagy jűbű hazűba helyesbűtűdűsűre pedig senki-sem ügyelűm? ?

A' kimivelt lélekek a' mezei foglalatosságokhoz vonzó hajlékonysága az egész ország' kiképzetére csudásan hatott-által. A' sziget' nagyobb része sík, ez a' művelés kelleminek munkálkodása nélkül sivatság, idomtalan unalmas táj lenne; de ezen síkföld bévagygon hintva számos csornokkal, pompás házakkal; számtalan ligetek, kertek, berkek vagynak rajta elszórva. Nem lehet ugyan állítanunk, hogy rajta a' felséges kilátások mint a' hegyek között szoktak lenni, számosan volnának, de annál több a' falusi őszinte csendesség kicsiny és otthoni lefestések' képe. Valamennyi ókori majorság, móhval bétölt pórház, annyi ékes környékű kellemes képet ad, és mivel az utak szakadatlanul ide 's tova tekerődzenek, a' kilátás a' bokrok és berkek által minduntalan megakadályoztatik, a' szem tehát minduntalan újabb meg újabb leggyönyörűbb vidékre találhat.

Az Angol-vidéknek legnagyobb ékessége, a' szemlélésnél minket átható erkölcsi érzékenység szokott lenni, szellemünkben az minket, a' rendtartás képzéséhez, a' régi szokás és tisztas eredetiség nyugalmas, józan, áthatatos talp ítéleteibez kapcsol. Minden úgy látszik, mintha benne a' rendezes, és békés lételnek gyümölcse lenne, úgymint: a' szokatlan épületű Őreg templom alacsony és mossziv kapuzatival, gothus tornyaival, ablakaival, köves ékességével, üveg festésével szorgalmatosan megővő; benne fennállanak a' hadviselők, híres férjnek' emlékére állított halotti szobrok; a' birtok' mostani tulajdonosa magát eleinek hamvai között képzelheti, és ugyan azon oltárnál térgyelhet az Isten színe előtt, hol ősei ájtatoskodtanak; ugyan azon szántóföldet művelheti, mellyen azok szorgalmatoskodtanak; a' papháza egy különös rend-nélkül össze-állított épület, egy része régiség, más része pedig újkori jobbítgatás, a' benne lakotak' és az idő' különböző ízléseit lehet rajta észre-venni, a' pallóhid, vagy ösvény, melly a' kellemes réten, vagy árnyékos bokrok között a' templom udvarából a' faluba viszen, még mostan-iz ugyanazon rendszabás szerént' vagyon, mint már végtelen időtől fennáll; a' falu tisztas házaival, legelőivel, árnyékos fáival, mellyek alatt a' mostan élők ősz-szülői még mint gyermekek játszadoztak; a' régi uraság' háza, melly elválva a' falutól magányosan a' mezei gazdaság' közepén áll, mintha az egész tájéket oltalma alatt tartaná. Minden egyes vonás az Angol-vidékben bizonyos érezhető nyugalmas és biztos bátorságot okoz, honnyi erkölcsiségnek örökös fenn-maradását, helybeli hozzá-ragasszkodást mutat, ezek nyilván éreztetik a' vizsgálódóval a' Nemzetnek erkölcsi, eredeti, szokásbeli karakterét. *)

*) Ezt nem tapasztaltuk Hazánkban — Hogy tüköbös igazsága legyen Bál Mátyás' személynységnek, midőn feje „Nalla is re detides magis sumus Hungari quam in asseruendis majorum nostrorum incrementis (Math. Bál notice Geographiae Hungariae T. IV. p. 551.)” hogy méltán panaszra láthatott T. Jankovich Úr-iz a' tekinthet Hazánkfilialnak megoson hozzájáruló gondatlanúságát. (Lásd Tot. Gyűj. 1827 II. kö. 42 lap.) Érdemesem tapasztaltam én-iz, hogy Hazánkban a' nemzetiség megővőben régiségek nem csak hogy a' szorgalmatlanság által örök szemlétségbe dőlnek, hanem többek nagy költségvel oszát, hol azoknak a' klasszikus emlékeket min, első Apostoli Királynak edes memóriá létező hazugságnak létezőségére fenn-maradni kellett volna; ugyan ott nyoszolnak-iz minden magyar maradványi Nemzetünk függetlenségének, hol azoknak épen tartásokat leginkább reménylette a' hazák, úgy tetnik, mintha az ily szent régiségek' kintés által, mellyek valóban a' szűzen éreső léteje felőleg lelkendezve gerjesztik; megakarnak folytatni hazánk a' nemzetiséget a' minden magyank érségnek gazdaság kifizeti. Én megkönyvestem azon szent emlékek' igen mostoha csúfít, sírva bódóltam-el tőlük; megvallom, azon helyükbe felmunkédó roppant épület hennem igen vizgás kiadatokat szült, nem tartanék csodának, ha hogy az ókor' megbővődésen lehet hoznánk állana az ó-kor' fértelen örekső kirádság.

Igen kellemes látni, midőn vasárnap reggel a' templom harangja első hangját a' csendes vidéken szét küldi, a' falusiak legjobb öltözeteikben egészségesábrázattal, őszinte szelidséggel a' szőlő üsvény' hoszszában a' szent-egyházba hallagnak; még kellemesebb őket estve hajlékjuk' kapuja előtt össze-gyűlni látni, midőn ők szerény kedvvel és önnön kezek munkája által készített gazdaságjuk' azépítésében gyönyörködnek.

Ez egy jöltévi érzése a' bonyiságnak, csendes nyugalma a' házi-életnek, mely már magában is a' legméltóságosabb erkölcsöket szülni szokja. Én valóban telyes gyönyörűséggel emlékezem mind azon Angol írókra, kik oly eleven lelkesedéssel hazájok' falusi életét oly szembevető ecsettel festették.

A' megrepedett szív.

Azok, kik már túl vannak az érzékenységek korán, vagy azok kik a' tobzódó zajos élet' szívtelességében nevedtenek-fel, a' szerelmeskedést kiszokják kaczagni, 's a' romantikai indulatokról szóló elbeszéléseket csupán a' román-írók, költők, vagy a' dallosok érzéseinek tartják. De engem az emberek' valóságának kifürkészésére fordított figyelmem épen ellenkező vélekedésekre hozott. Megbizonyosodtam én abban, hogy ha bár a' karakterek külsője, a' világi sok bűk, gondok, aggodalmak által elhidegülve megmerevedik is, vagy az udvaria társalkodás' hímész mesterséges kimivelődése által minderre mosolygó lézen-is, de a' legridegebbnek tetsző kebelben is pislog még olyas valami slattomos, és soha el-nem fojtható tűz, mely ha egyszer felélesztetik, lobbanó lángra kap 's legiszonyúbb következeseket szül. Egy átaljában én azok közül vagyok, kik a' vak istenség' hatalmát hiszik és vallják, felőlle szóló tanúságokat egész kiterjedésében igaznak tartják. Vagy egyenesen megvalljam-é? én hiszem, hogy a' szív megrepedhet: lehetségesnek is tartom hogy érzőjenek a' szörnyő szerelem halált okozhat. Nem hiszem ugyan, hogy ezen betegség a' him-nemre oly igen veszedelmes következesű lenne, ellenben megvagyok abban győződve, hogy a' nő-nemből több szeretetre méltó teremtesek a' szerelem miatt korán halálra hervadtanak.

A' férjfi, önhasznát szerető 's becsre vágyódó teremtes, természetes ösztöne őt a' világ zavarjába és csatáiba kiragadja. A' szerelem csak fiatalabb életének oly ékesége, mely hamar elenyészik és oly dalhoz hasonló, mely a' játék-színen a' felvonások közt minden valódi bényomások nélkül élénkelletetik. A' férjfi, a' hir 's szerencse után, a' világ emlékezetében maradásra nem más, mint szerelmes hajlandóságának eleven története. Önszive az ő világa, itt igyekszik az ő becs-szeretete uralkodni, itt iparkod ő eltitkolt gerjedelminek bő kielégítésére találni. Az asszony, tüneményes esetek keresésére fordítja érzékenységeit, egész lételet az élet' tengerén úszkáló hajóra rakja, hogy így szerelme gazdag nyereséget hajtson, ha pedig hajótörést szenved, kétségbe esik, szíve romlásban süllyed.

Az elszerencsétlenedett szerelem a' férjfiakban fájdalmas érzéseket szül ugyan, nyájaskodásához vonzó hajlandóságai megtompúlhatnak, szerencsére vágyódó reményje azért

oszolhat; de mivel ő egy munkás teremtés, foglalatossága' zavarjában mulatságot könnyen találhat, vagy pedig a' gyönyörűségek' örvényjébe rohanhat, ha pedig megcsalódott reményjeinek néző-helye benne kinos emlékezeteket gerjesztene, megváltoztathatja lakását, és a' hajnal-pír szárnyain a' föld legvégsőbb hatáira repülhet, ott nyugalmat kereshet.

Az aszszonynak élete egybe-hasonlítva pedig nem más, mint egy megmozdíthatatlan, mindentől megvált, magában töprenkedő sanyarúság. Az aszszony inkább társa öngondolatjainak és érzékenységeinek; hová folyamodjék ő, ha ezek néki bűt 's gondolatoknak; az ő határozata csak arra vár, hogy őt felkeressék, 's megnyerjék. Ha hogy szerelme szerencsétlenné lesz, akkor szive oly erőszéghhez hasonlít, mely megvívattván és kirabolttván elhagyattva elpusztítva áll.

Hány csillámló szem setétült már el, hány rózsza piros arczák elhalványodtának, hány kellemes testalkotás süllyedt a' sírgödörbe a' nélkül, hogy a' szerelmet gerjesztő kellemek elhervadása' okát tudhatnánk. Valamint a' megesebetett galamb, szárnyait magához szorítja és az őt halálra sértő nyílat eltűkolni igyekszik: úgy az aszszony is, természet szerént megsebhedett érzékeit a' világ előtt elrejtve tartja. A' nyájás érzékenységu aszszony-nak szerelme bátortalan, titkolódó; ha boldog is szerelme, még akkor is félve vallja-meg azt ön-maga esmérétének, ha pedig szerencsétlen, akkor azt még inkább igyekszik keble' legbelsejében elrejténi, nyugalmának szomorú romjai közt önmagában sompodlik, szívének békéjével megszűn szívének minden gerjedelme, élete minden ingere elenyészik. Elkomorodott szellemét felvidéimtható, haldokló szívének új életet adható, és elyengült élete' folyamatjának erősebb érzéket nyújtható foglalatosságait egészen elszorgalmatlanítja. Nyugalma oda van, az elvás' felcseventő édes ereje megmérgező, és mindaddig szívja a' száraz bű, míg csak ön eltikadott test valamelly külső szenvedés miatt végképen lerokkad. Rövid idő múlva, ha a' szenvedőt megtekinteni akarjuk, a' siránkozó barátságot sírgödörön csu-dálkozódva találjuk, mikép történelmet-meg, hogy egy olyan telles egészégu teremtés, oly hamar a' sírgödör' és a' férgek' prédájává lön. Azt fogjuk hallani: egy teli hús-zivatar, vagy más hirtelen meglepő nyavalya őt elragadta. De senki sem tudja honnét eredett halála, előbbeni erejét megrongáló 's az elenyészetnek oly könnyen 'sákmányjává tévő kórsága.

Az ilyen aszszony hasonlít egy olyan élőfához, mely árnyékot vető ékes lombjával telles szépségében büszkén áll az erdő közepén, de féreg-rája gyökerét, és épen akkor fogjuk tapasztalni elhervadását, midőn még annak legdúsabb 's bujálkodóbb fennállását várunk lehetett. Látjuk ugyan miképen hajlandoznak lekonyult ágai, lombja' levelei egyenként lehulnak; míg végre az egész fa elszáradva, elrohadva az erdő-csendben lerogyik, 's midőn a' földre terült tuskójánál állunk, hujjában igyekezünk vissza-emlékezni azon szélvészre vagy villámra, mely azt össze-rongálhatta.

Tanóbizonysága voltam több oly esetnek, melyben az aszszony egészen oda-lett, magát elszorgalmatlanította 's lassanként mintha életét az Éghez sohajtná a' földszinéről elenyészeit, előbb halála okául különbözőféle kórság nemeket: elszáradást, meghűtést, vagy elyengülést véltem, végre a' boldogtalan szerelém' nyomaira' jöttem. Ilyen esetet hallottam nem régebben beszélni; környülállási azon tartományban hol megtörtént, tudva vagyok, én tehát úgy adom azt most itt elő azoknak, kik tudni akarják, valamint én tudósítást vettem felőle.

Talán még eleven emlékezetben vagyon az ifjú E*** Irr-oroszági Patriota' szomorú esete, a' sokkal is érzékenyebb, mintsem hogy olly hamar feledékenységre jönné. Ő 1798-ban az Irr-oroszági nyughatatlanságok alatt halálra ítéltetett, 's megbüntettetett. Sorsa sokakat szánakozásra indított. Ő egy értelmes, nemes szívű, derék fiatal ember volt, benne mind azon felséges tulajdonságok megvoltak, mellyeket csak egy Ifjúban olly korán feltalálni csudálunk. Pöre alatt viselete nagy lelket, rettenhetetlen bátorságot mutatott. A' haza-árulás' vádját megczáfoló nemes makatsága, becsületes neve' védelmében ejtett ékes-szóllása, az elkárhizatás reménytelen szempillantatában a' jövődő korhoz lelkes felszóllítása, az érzékeny lelkekben mély bényomást okozhatott. Még ellenségei is szánták, hogy elvesztését az irgalmatlan Politika szükségeseznek tartotta.

De egy szív-is szenvedé mellett, mellynek kétségbe esését leírni nem lehet. E*** boldog korában, szép napjaiban egy kellemes magához vonzó szűznek szerelmét megnyerte, a' Leány a' Nő-nem legelső fiatal szerelmének legvalódibb indulatjával kedvelte az Ifjat. Midőn E... ellen a' világ kikelt, midőn szerencséje csillaga lehanyatlott, a' boldogtalanság' terhe reá-omlott, a' gyalázat és a' veszély még nevét is fenyegette, akkor a' Leány' szerelme a' kedves Ifjú' szenvedései végett még inkább nevedett. Midőn E... sorsa még az ellenségeit is sajnálkozásra bírta, mit kellett akkor azon léleknél szenvedni, kinek egész valósága az Ifjúhoz volt kapcsolva. Olvasóim közül ezt csak azok tudhatják megítélni, kik között, és azok közt kiket a' világon leginkább szerettek a' sír-gödör' párkányozati örökre bécsukódiak, 's a' gyászos küszöbön magán állanak; vagy azok, kik a' magányos világban mindentől, mi előttök kellemes, szeretetre méltó volt, megválva hátra maradtanak.

És még milyenek az ollyan — E... testét rejtő sír-gödör iszonyai. Ezek rettenetek és becstelének. Az emlékezetnek nem marad ott olly nyugvó menedék helye, mellyen enyhülést nyerhetne, melly a' megválás' keserveit megkisebbitené, vagy ha bár szomorú is, valamennyire gyönyörködtehetné; és így az elválás' Scénáit olly anyira elfelejtethetlenné tenni szokó környüállásokban, semmi sem olvashatja az iszonyú kínt könnyecskékre által, mellyek pedig valamint az Ég harmatja a' szomjas földet, a' szívet kintőlő bús elválás után feléleszthetik.

A' mi az elárvultnak állapotját még inkább keserveesebbé tette a' volt, hogy mivel a' boldogtalan Atyja' haragját maga ellen gerjeszté, kéntelenített szüléit elhagyni, másoknál segítségét keresni. Ha csak ugyan a' barátság' szolgálatra kész segedelmével az ijedségtől annyira elszédített 's elbetegedett elmének orvoslást nyújthat, úgy valóban a' szegény elhagyatott Leányka a' vigasztalásban fogyatkozást nem szenvedett, mert az Irr-föld lakosai, nagy-lelkű 's eleven meleg érzésű Nemzet. A' leggazdagabb, nagy tekintetben álló nemzetségek a' Leánynak segedelmeiket ajánlták, a' mulató-társaságokban mindenki igyekezett hája eloszlátása végett a' Leánynak kedvét keresni, gyönyörűséget okozni, szerelmének fájdalmas történetétől őt elvonni. De hűjjában! Vannak olly szerencsétlen esetek, mellyek a' lelket egészen össze-szúzzák, lenyomják, a' boldog lélelt a' legbelsőbb valóságában felbontják, annyira megsértik, hogy a' többé virágozó bimbóra épen nem is juthat. A' Leány ha megjelent is némelly mulatozásokban, ott is olly egyedül

volt ő mint a' legesendesebb magányban, zivataros mély gondolkodásban járt fel 's alá, észre sem látzatott venni mit mivel körülötte a' világ; oly fájdalmat hordott keblében, mely a' barátság' minden hitelkedéseit megveti, 's nem gondol a' bájoló dalljaival, ha bár az még oly gyönyörű volt is.

Az, ki nékem ezen esetet elbeszéli, a' szenvedőt egy álorczás mulatságban látta. A' megvalósodott szerencsétlenség szembetűnőbb 's gyászosabb schol sem volt, mint az ily vigadózó körben. Ő mint egy rém magányosan, örömtelen járt a' vigadók között, a' leány ruházatja csinos, a' mulatsághoz alkalmaztatott isléssel volt ugyan, de oly halavány, oly kintlódó színt mutata ábrázolja, mintha erőszakkal törekednék szíve' bánatját bár csak egy szempillantatig-is meggyózní. Minekutánna a' tündöklő szobákban, a' tarka zajközött a' jelen-nemlévőség ábrázat' vonásaival egy kiskorig járkált volna, leült az Orkheszter legelsőbb lépcsőére, üres tekintettel nésgélt egy ideig, mely nyilván bizonyította semmiben nem részesülését, míg végre a' megbetegedett szív kedvetlenségével egy nyögő panaszdalt kezdé énekelni. A' leányszava-hangja felséges volt, de ezen alkalommal oly egygyűgyű, oly szív-indító volt, hogy a' bánkodó kebel' egész keservét kinyomozta ékes szavával. Sokan néma bámulással vették körül az éneklőt, mindnyájokat könnyre gerjesztette.

Az ilyen hív és nyájas szerelmi történet, oly földön mint Ircország, hol a' fellengző lelkesedés uralkodik, kétségkívül nagy részvételt nyert, különösen egy haditiszt' szívét igen érdekelte, bizonyos lévén abban, hogy egy leány, ki egy más, életben nem lévő eránt oly álhatatos szerelemmel viseltetik, az élő eránt-is hív marad, megkérte kezét. A' leány ellene állott az ajánlásnak, mivel minden gondolatja csupán az elveszett kedvese' emlékezetével foglalatkoskodott. De a' tiszt kérésénél annál inkább álhatatosan megmaradott, ő nem kívánta a' leány érzékeny szerelmét, egyedül tőle tiszteltni ohajtott. A' tiszt esedezését ön bécse esmérétől támogatva lenni tudván, abban megbizonyosodott, hogy a' leány' állapotja mindenben szűkölködő, 's mások' kegyelmétől függő legyen, mind addig fel-nem hagyott ajánlásaival, míg csak a' leány kezét meg nem nyerte, ám-bár bizonyos volt, hogy az tántoríthatatlanul a' megholt' emlékezetének élni magát eltökéllette.

A' tiszt kesergő hitését a' környüllállások' megváltoztatásával fájdalmi könnyebbédését reménylven, magával Szicziába vitte. A' leányból szeretetre méltó, tiszteletet érdemlő társ lett, ki semmit el-nem mulasztott boldognak látszani; de azon csendesen emész-tő, lelkeben más erős gyökeret vert búsongást semmiképen meg nem orvosolhatta. Ő hatkal reménytelen elhervadásban mindaddig fonnyadott, míg végre az elrepedett szív gyászos áldozatja lón, elvesztett kedvesére szüntelen emlékezve, a' fájdalmiban részt vevő férj' karjai között a' sír-gödőbe dült.

(Folytatása következik.)

Kiss Károly.

7.

Montesquieu' felelete ezen kérdésre: Meddig tarthat
egy universalis Monarchia ?

Tizenegyedik Lajos azzal vádoltatott, hogy ő egy világ szerzte kiterjedő országot szándékozott volna felállítani. Nem érhetne volna nagyobb szerencsétlenség Európát, a' maga országait, sőt a' maga házát és személyét-is, mint-sem ha ezen szándéka tükélletesre ment volna; de az Ég, ki mindenkor legjobban tudja, mi szolgáljon az embernek javára, több jött tett vele a' veszteségek mint a' győzelmek által. Az olyan országnak, melly Király által igazgattatik, középszerű nagyságnak kell lenni; mert ha feletőbb nagy, attól kell félni hogy a' hatalmas Dynasták vagy fejedelmi személyek, kik a' távol-lévő tartományokban laknak, 's a' kiknek privilégiumjaik és bévett szokásaik több szabadságot adnak, utóbb minden kötelességről lemondanak és magokat függetlenekké tessik. Ugyan azért a' Nagy Károly országa-is alig fundáltatott, midőn ismét fel kellett osztatnia, vagy azért hogy a' tartományok' fő kormányozói nem akartak engedelmeskedni, vagy azért mivel könnyebben lehetett őket szabályban tartani, minekutánna a' nagy ország kisebb-országokra fel-osztatott.

Ugyan ez történt Nagy Sándor halála után is. Mikép is lehetett volna egy könnyen reményleni, hogy azok a' Görög és Macedoniai Nagyok, kik Sándor győzedelmes seregeinek nagy hatalmú 's nagy szabadságú vezérei voltak, engedelmesre és függésre szokjanak ?

Attília Országának is hasonló sorsa volt. Az elnyomott Királyok az ő halála által fel-szabadultaknak érezvén magokat, nem akartak többé mástól függeni, 's mihelyt lehetett lerázták nyakokról azt az ígét; mellyet addig kénszerítve hordoztak.

S. K. J.

8.

Persius' első Szatirája.

Óh hány ostoba gond gyűlör itt! óh mennyi hiúság —
 „Így kezded? ki fog illy munkát olvasni?” — Nekem szősz? —
 „Senki-sem” — Egy sem hát? — „kettő, vagy senki-sem; — ily sora
 Pökní való” — De miért? Csak azért-é, hogy egy Lábcónak
 Engem Pulydamas? vagy az Asszony nép tesz utánna?
 Gyermekség! Ha mit a' zajjaltótt Róma lételvén
 Nem tart mértéket — megütönek, az érti-eszű Bölcsék
 Mérnek, ezek hibás becsülést igazítani kívánnak,
 'S nem keresik magokat kívülről mert ki nem ádás
 Könyv-megítélésbe nálunk? Óh hogy-ha lehetne
 Szólni de mért ne lehetne? Midőn Öreginkre tekintek
 'S vad 's komor éltünkön látom mit tenni szokásunk.
 Gyermeki játékok multától fogva, mi zordon
 Bátyákká válnak: akkor, már akkor okom van:
 — „Vetész.” — Mit tegyek? én pajkos kacszágra születtem.

Néma szobánkban irunk versben 's vers nélkül igen szép.
 'S felséges munkát, melly bár mi tudónek-is ád bajt.
 Ezt te, ha mézzel eléb sikosítod torkodat, ékes
 Köntösben, piperézett fővel, 's gyémánt-gyűrűs-ujjal
 Olvasod a' népnek felemelt székéről bujaságtól
 Szikrázó szemmel hányorogván. Ekkor az Ország'
 Főbbjei szép erkölcs' truttzára feszelve taikornayás
 Hangon tapsolnak, mert ágyékokra hát édes
 Versed, 's csiklandást legbelsőbb részeken indít.
 Vén dada, hát idegen fülek' és ollyan fülek' étkét
 Gyűjtöd-e, hogy tapsokra ha tudnál, kellne pirulnod?
 „Hasztalanul tanulék-é tehát? Hadd kelni kovászom',
 'S belső vad fűgefám' hadd májthasogatva kibujni.” —
 'S nem másért csak azért sárgulsz vénségedig? óh bűn
 Semmi-e tudni, ha nincs soknak tudtára tudásod? —
 „Oh de mi szép, ha reád sok néz, 's így suttog: ezám az!

'S azt, hogy verseidet vagy száz tsitsomált hajú gyermek írja-le felséges sorsnak nem tartod-e?" — Jól van!
 Vig poharak közt-is Rómának Gazdagi, megtölt
 Hassal az Isteni Vers' szépségét imádvá csudálják.
 Egy Nagy Úr, ő maga, kit hyacinth-színű köntöse széplít,
 Munkáját órrán szuszogó puha hanggal ajánlván
 Phillis' 's Hypsipyle sorsát, 's ha mi más szomorút költ
 Elnyögi, 's a' füleket csuda lágy zengéssel ígéri,
 Jóvá hagyni siet ki-ki: már nem boldog-é hamva
 E' nagy költőnek, 's tetemin nem könnyű-e hantja?
 Égre magasaltalják vendégi: nem éled-é már most
 Sirja csoportjaiból 's választott lelke porából
 Jó-szagú gyenge virág? — Csufolódol, 's messze visz a' guny!
 Mond „ki ne óhajtná, nép-nyelvén, hogy neve zengjen,
 'S olly munkát írjon, mely méltó czédrus-olajra,
 És se beszózott hal' se tömény' takarója ne légyen." —
 Halljad akarki vagy-ia, kivel itt vetekevve beszéllek,
 És itt írok, 's ha mikor szépet 's jót írni talállok,
 Ritka madár ugyan ez, de ha jótskát írni talállok,
 Nem bánom ha dicsér a' Nemzet, kő szívem el-hidd
 Énnékem sincsen, de hogy a' bölcs elme ne tudjon
 Főbb jót 's érdemesebb czélt, mint ez az: *az feles! ez szép!*
 Rézsd-ki csak értelmét! Mit ölöl? Nem-e most Labeónak
 Hányortól részeg munkáját, majd nagy Uraktól
 Étel után diktált epedéseket, és valamit csak
 Írni szokás cxitrom-fából készült kanapékon.
 Vendégelsz, rongyos költőnek holmi kopottabb
 Köntűst velsz, 's azután így szóllsz: legszebb az igazság
 Munkámról igazat mondjon ki-ki. Szolga-csoportod
 Mondjam-e? Halljad, igaz lessz, a' mit mondok ezennel.
 Hogy te kopasz tréffálsz, potzokod bizonyítja; de csuf lész'
 Jánus' háta megett nem mer sem senki kezével
 Hosszú számár füleket 's gólyát csufolódva csinálni,
 Sem nyelvet hosszsan szájából ölteni, mint-egy
 Szomjus agár. De Nagyok kiknek hátul szemetek nincs
 Vissza-tekintsetek és lássátok, mint kigunyolnak.
 Mit mond munkámról a' nép? Mit-e? Hogy soha még vers
 Nem folyt könnyebben 's szebb hangal: szerkezetében
 Olly síma, bár mi köröm sem sejteth rajta götsörtöt.
 Ez csak ez ám költő! szót 's képet (mintha sínóron
 'S egy szemmel mérné kiszabott czéjához erányoz
 Fő-nemes erkölcsöt, pompát 's fejedelmek ebédét

'S több ily nagy tárgyat maga fest a' Múza dalában,
 Hogy ne? midőn ma dicső hősök' nagy tetteit olykák
 Írják, kik görögül tréfálnak, 's kiknek etsetje
 Nem tud, mint jártas művész ábrázni sem erdőt,
 Sem falut és valamely azzal rokon egyszerű tárgyat,
 Tűzhelyt és kosarat, malacgot, Pálesnek enyelgő
 Szalma-tűzét, 's Rémus' sorsát, vagy téged ekével
 Foglalatos Quintust, mikor ökrök előtt ada bú nőd
 Rád dobogó szível fényes Dictatori köntöst,
 'S földedről Lictor kísért haza. — Mely csuda Költő

Actius' évvel bőv Briseise, Pacuviussal

'S ennek bússánczal hekerített szívű azönműltsős
 Antiopéjával most-is bálványja sokaknak.
 Gyermekeiknek az ily példákat hogyha dicsérik
 A' vak Atyák, van-e még okod azt kérdezni mikép jó
 Annyi zavart felemás nyomorúlt nyelvünkbe 's az a' rút
 Tapsolat, a' mellynek sok nyalkafi Trossulus örvend;
 Ugy, hogy tisztes Vént sincs menteni kedve haláltól,
 (Oh szégyen) ha csak egy forró Jelesen-re nem épít.

Vádolják Pédiust tolvajszággal: Pédiusnak

Legfőbb gondja mi lessz? Vádját ékesre simított
 Ellentételeken veti fontra. Tsudálva dicsérik
 Taira figuráit. „Mi dicső?” — Te dicsőnek
 Tartod-e, Római nép? Mire vitt a' szörnű fajultság?
 Rám ilyes hasson? 's krajtzárt adjak ha danolgt
 A' koldus? Te danolsz, 's tábládon festve hajódnak
 Örsze-törése vagyon? — Szívből, ne takornyás hangon
 Sirjon az, a' ki bűjät velem enyhíttetni kívánja.

A' darabos hangnak már dísz szép szerkezet sá ma
 Melly gyönyörűn végződnek ezek: Berecynihuson *Atin*
 'S Néreus' kékellő vizeit széli-szeldeli *Dolphin*.

'S egy oldaltól bír hogy fosztatik *Appenninus*. —
 „S Máró' tajtékkő művének nincs-e görösríje?” —

Oh hiszen az nem egyéb, csak forrott kérges aszott fa.
 „Mond-meg hát mi lehet lágy 's édes hangú tenéked?” —

Kürt mérges hajjal zúg telve Mimalloni szajjal
 'S a' törvénythágó fiat ebnek vélve levágó

Bassaris, és repkénygyeplős tigris-lovu Maenas
 Bacchust ordítanak 's Echoc hangot szaporítanak.

Történnének ezek, ha szívünkbe verne csak egy csepp
 Ősi-maradvány-vér; ez időtlen munka folytatja,
 Százaknak nyálát, Attyst 's Maenást vizesít csók. —

„Egy-de mi szükség hajt megsérteni mérges igazzal
 A' lényes füleket? Meg lásd, Nagyok Udvara töled
 El-lesz zárva, kutyák el ugatnak tégedet onnét.” —
 Nem bánom — feketét hát tartson akárki fejérnek,
 Hat mind azt valamit tesztek bámulva dicsérem.
 Tettük ez? Itt, így szólaz, szükségét senki ne merje
 Tenni. Tehát rojzolj két kígyót, 's ird oda „szent hely
 Itt ne vizelljetek.” Én tüstént eltávozom. — Ám de
 Lucilius nem félt kicsinyek 's nagyok' ostora lenni,
 Mucius és Lupus' harapásán zápfoga tört-ki;
 Flaccus minden bünt ravaszúl nyájas kacagással
 Érdekel és enyelgve magát be-hizelkedí szívbé
 'S nekem tiltva legyen mottaszani? véreben-is? — Ott is
 Könyvetském te beléd ásom hát: Látá Midáson,
 Látá számár füleket mind két szemem a' koronás főn.
 E' titkos nevetést, ezt a' nagy semmit akarmelly
 Illását sem adom. Te, ki bátor nyelvű Cratinus
 Hangján lelkesedel, 's komor Eupolis és amaz ószült
 Gunyköltő' műveit szereted, munkámat is olvassd,
 'S lásd ha találsz-e velőt. Illyek' szép lángja - hevített
 Izletút óhajtok kedvellőmnek, nem az ollyat
 A' ki Görög tsánnak gyűlöljője, mivel maga ronda,
 'S a' ki hibás szeműnek büszkén ezt mondja: te sandál,
 Fennyen kérkedvén, hogy, mint kis Városi Bíró
 Össze-zúratni tudá kortemákon az álnok itzéket;
 Ollyat sem, ki kaczag vagy földmérési figurát
 Vagy számokkal írást látván 's zabolátlan örömmel
 Nézi, ha csínczálnak Böltset bordélyi személyek.
 Illyenek a' piatrot koptassák reggel ebédig
 'S étel után magokat mulassák Callirhoéval.

Persius' második Szatirája.

E' napodat számláld, Macrinus öröm' követsével,
 Melly mosolyogva reád, élted' sebes éveit osztja.
 Tölts bort Geniusod' számára. Nem olyanokat kérsz
 Béres imádsággal te, miket széd Isteneiddel
 Nem bátorkodnék máskép csak lopva közölni.
 Illy titkon 's némán a' fő rend áldozik. Ám nézd
 Minden morantzolást 's susogást ki szeretne kizárni
 Templomból, 's megoyúlt szájjal könyörögni ki merné.

Ép ez, szép hírnév 's hitel e' szók zengenek, úgy hogy
Értheti szomszédjok; de magokban így öltenek: óh ha
A' bátyám megful, melly szép temetést adok! óh ha
Herkules azt tenné, hogy ekém felszántana pénzzel
Töltt ládát. Óh bác ez az árva gebedne kinek rám
Néz jószága, kiből úgy sem lessz semmi, mivelhogy
Tályogos és sok epés. Nerius harmadszor-is özvegy!
Illyeneket szentül hogy kérhess, a' Tibérisben
Háromszor feredel reggel 's tisztítod az éjjelt.

Hallod-e jöszte, felelj, (nehézet nem kérdek) előttd
Jupiter olly rangban van-e, hogy mást senkit elébe
Nem tész? — „Kit tennék?” — Kit-e? Stajust. — Kétd-e mellyik
Szent az ítéletben, 's árváknak mellyik az Atyjok?
A' melly kérést már tőled hall Jupiter, azt ha
Stajusnál tennéd: bizony ekkép fogna kiáltni:
Jupiter óh kézel bosszut állani, Jupiter? Es az,
Mit gondolsz, maga nem fog ezen kép szólni magához?
Nem bosszus azt véled, mivel a' fát sújtja tüzelgő
Mennyköve, nem téged 's nem házatad. Ugy de ha még most
Tessed villámtól megöletve nem úgy hever erdőn,
Hogy minden szomorún kikerülje Ergenna' szavára:
Jupiter azt véled már hagyja tsibálni szakálát?
Vagy te talán árron vásárolod az Isteni fülnek
Tettzését' de mit adsz fizetést ből-zsirt-e tudót-e?

Itt egy féldékeny 's babonás vén néje vagy Ánya
Felveszi böltsőbből a' gyermeket, annak eléb-is
Szemfelit és ajakit nyállal mázolja középső
Újával, neki hogy bővösök' szeme kárt ne tehessen;
És azután karján ringatván gyenge reményét
Szent sóhajtással Licinus' sok kincse' javáért
'S Crassus' házáért könyörgő száma, hogy ötet
Egy fejedelmi dicső házaspár kérje vejének
'S minden lány férjnek; valahol lép, rósz teremjen
En ilyen kérést nem adok szájába. Tagadd-meg
Jupiter, ambátor hó-szinbe takarva könyörg-is.

Izmos erős testet kérsz 's szép vénsegre segítőt
A' kérés nem rossz; de mi haszna, halálhamarított
Étek az Isteneket nem hagyják állani rája.

Birtokosodni kívánsz, 's göbült áldozva rimánkodsz
Merkuriusnak: Ügyelj kegyesen házamra, szerentsét
Adj öreg adj apró marhámhoz. Ugyan hogyan adjon
Ostoba, hogy-ha szünet nélkül oltírra pazarlod

Tulkaidat 'S még is hússal, süteménnyel imádván
Istenit, úgy hiszi győz. Majd meghallgattatom, a' nyáj
Majd szaporit, telekem majd terjed." Az esztelen addig
Álmadoz így, míg-nem lapos erszénnében utolsó
Pénze sopánkodik és sir, hogy megcsalta reménye.

Adjak ezüst kannát foglaltat gazdag arannyal:
Ilyen ajándékon remegő repesése szívednek
Mint izasztna, minő könyeket préselne szemedből!
Innét származik az, hogy nyertt aranyadba ruházod
Istenid' képét. „A' rész testvéri szeregéből,
Kik legteljesedőbb álmat küldöznek, azoknak
Llrik az első hely, legyen ifjú szakállok aranyból.”

A' Saturnusi kor' reze hát, 's Numa' másos edénnye,
'S Tuskus földnemű miv 's Veszálisok egyszerű vedre
Rég elűzetek már tőlünk 's változtak arannyá.
Földre hajótt lelkek; 's járatlanok égi hazában
Mit nyertek, ha saját erköltstök templomiyá lessz
'S Istenitek' javait ha-hogy undok testgyönyör adja?
Ez fűszerekkel olajt elegyített drága kenetnek
'S bársony nedvével megfőzte Calabria' gyapját,
Ez gyöngyöt készíteni tanult külföldi csigából,
'S lángok közt az arany' finomát tisztítani salaktól.
Vétkes ez-is, vétkes, de van egy kis haszna bűnéből:
Ám de mikép használ néktek templomban aranytok?
Mint a' báb, mellyel lányok Vénusnak adáznak.
Szokjunk áldozatul aat vinni nagy Isteneinknek,
Mít nagy arany-tálon Meszszálá' fajult úja nem visz,
Büntől irtózást, szívnek szent gerjedezését,
'S a' szépek 's jónak megrögzött tiszta szerelmét.
Így jöjj, 's bár mi csekély listet hoz, áldozom értted.

SURENTER. Kiss János.

FELSŐ MAGYAR-ORSZÁGI

MINERVA.

Kilenczedik Füzet.

Szeptember 1828.

9.

Székely György' támadása.

Est Historia animis hominum, ob ingenitam sciendi rerum eventa cupiditatem, valde familiaris et obrepit velut naturalis oblectatione. Joan. Hen. Boclerus de comparanda latinæ lingvæ facultate.

Legveszélyesb mérge a honnyugnak a nyugtalan pór, mely a Fanatizmusz' fellegvárait építő mámorától elragadva, riadalmas zajgással tépi a Haza mejjét, 's nincs is olly Álisten, mely, a világ első hajnal hasadásától fogva több véráldozatokat szemléltetett volna a nap alatt lassan elhuló kin-vonaglásokban párologni mint a Fanatizmusz, a föld egysarkától a másikig nincs hely, hol ezereként ne estek volna szomorú rabjai, hogy halálhozó dördületi bé-nem folyták volna a léget, egygyet a szabadság visketege, más a kincs vágy, harmadikát a Religio ösztönze vasat ragadni, 's azt Polgártárs' szívébe, azt testvére' melyébe mártani, hittel tölt kinézéssel a bődögek' mennyországába küldeni. Talán nem hazudok ha azt mondom, hogy a Religio' palástja több vérhalmot takart mint a politika inderkedő irigyei.

A keresztényenség' egykori védőfala Európa, ezen kis bődög föld - pont melyet hazánknak nevezünk, sokszor izzada illy kórságban; az elmúlt korok' eleven szónokja a hív történet csalhatatlan tanósága állításomnak, de mind illyen belső lobbanások közt legnagyobb kétségtelenül, Székely Dózsa György lázadása' neve slatt izmérétes paraszt - harca. —

F. M. O. Minerva 3. Negyed. 1828.

A' gyermek László halála után, kit kegyenczei gyermek-ként részént hízelkedéssel, részént ijeszteséssel kormányoztak, rendetlen maradt az Ország, 's törvények' féke megtépve volt, 's épen olly léleknek mint Corvin Mátyás vala kellett a' thronon tündöklenni, hogy az ártalmas kicsapongásokat hatalmas karja alá nyomja. Mátyás csillag volt, melly ha tovább ragyog pályáján, fénylésének szerencsés befolyásai több századokra elterjednek; a' sok dacos Nagyokat kik a' kényelmet megszokták, emberismereti alázatosságra 's engedelmességre szoktatta, nem kevés versengő-társait; kik reménytelenül nyert koronáját fejéről elcsikarni íparkodának; harczot gyakorolta karjával ós-lakjaikba vissza-űzte, 's a' Nemzettel minden tekintetben korán túl haladt, — eleven bizonyossága annak, hogy egyes ember' munkás szelleme, képea egész Nemzeteket porából kiemelni 's tiszteltesé tenni nevét és hírét a' merre említik. Letűnt ő 's itt ismét igazolja a' történet azon tételt, hogy olly Nemzetek, mellyek lelki-erejüket megmutatták, a' tehetetlenség 's aléftság' álmába vissza-űlyednek, rohannak.

Négy választandó Fejedelmek sürgették követjeik által Mátyás temetése után a' koronát, hanem a' pártokra szakadt Nemzet megúván a' kemény kéz' fenytő-kormányját, az állszabadság után sóvárogva, elfelejtvén az Oszmann szomszedságát; négy Fejedelmek közül a' leggyengébbet, lágyabbat 's engedékenyebbet Ulászlót, a' rest és tehetetlen Cseh Király Kasimir' korosb fiját kiáltá Királyának, eleinte verbe telt-a' koronának fejen való megtartása, 's maga-is kilépett a' harcz-síkjára ellenei hatalmával megmérkőzni, 's győzedelmesen lépett vissza; mert Corvin oskolója' tanítványi, a' dicsőség avatottjai 's a' halál szenteltjei emelték csatájában erős karjaikat. Megszűnven a' viadal öröngése, a' Nemzet tapasztalásból tudván mennyi vitanak ad okot a' fejedelmek' magtalansága, Ulászlót házasságra kérte, engedett ő a' kérésnek, 's Foix Anna Francia Herceg-Aszszonyt különös kelleműt, és ritka tulajdonságút vevé 1502. Sept. 29. nől, és fényesen meg is koronáztatá. Szép hölgyének ölelő karjain ringatta Ulászló álomba a' thron' gondjait, 's az Ország védelme felől való gondoskodás helyett, a' kényelmet keresve-kereste, 's ezáltal az Ország-zászlóas' szíveit magától jobban-jobban elidegenítette, annyira-ís ment az elkeseredés, hogy 1505. Julius 1-én az Ország-gyűlésén a' Rendek elhatározák: hogy Ulászló halála után Külföldűt a' thronra nem emelnek, — eddig Kiniss, Corvin János, Drágyf, Zápolya, gátolták a' Törökök' bérohanásait, hanem megürülvén az Ország-kincstára, 's egyenetlenség sarjadozván a' törvény féke alól felszabadúlt rendek között, napról-napra nagyobb veszély fenyegeté a' Hazát, annyival-ís inkább, mivel Ulászló szerette hölgyét elvesztvén, egész kényét szokatlan búnak engedé rontsolni, sem kérelem, sem intés, sem fenyegetés nem vala képes őt lusta tehetetlenségéből felrendíteni, 's szemeit a' sínlődő hon' véres sebeire fordítani. — A' Török látván a' Magyar birodalom' bomlott mivoltját, legalkalmasb pontúl vélte találni azon gyszos emlékeket, mellyeket Európába rohantok oltá Hunyady, Magyar, Szilágyi, Egerváry, Mátyás, Báthory, Zápolya, kik a' dicsőség fényes ösvényjén a' halhatatlanság templomába sietének, véres betűkkel jegyeztek évkönyvébe, mert győzedelmei-ís könnyekre fakaszták, 's az elbizakodott Murútha' heves ifjú 1-ső Ulászló buktánál könyes szemekkel kiáltá: „a' vér-síkon illy győzedelmet ellenimnek ohajtok.”

Más képe volt most a' győzedelmes Magyar hazájának, Királya' példája az egész Nemzetet melly az előtt egy testnek látszott, alányomta 's elikkasztá, II. Lajos' fiát 1508 Junius

4-én Budán két esztendő korában megkoronáztátá 's helyette eské az esküt, ekkor kezdett érzetlen álmából fel-ocsódni, szemei mindenhol zavarodásba akadtak, 's nem tudá melly rosszat kellessék elébb ki-irtani, hogy mást és nagyobbat ne vonjon maga után. A' Nemzet szegénysége, kincs-tár elerőtlenedése, a' rendek makacssága, kormányját hajó-jának töréssel fenyegették.

A' Török Császár ekkor testvéreivel villongásba egyeledett, de nem hagyá Magyar-országot vágyjainak régi czélijét szemei elől illanni 's elfoglalására készülgete, mozdulati-nak híret Czobor László jelenté. Bakács Tamás Esztergomi Érsek, azt hívén hogy Hunyady és Capiatrano' szelleme vezetendő a' csatákat, Rómába sietett eddig alig látott fény-el, a' Sz. Atyának Ulászló és saját tiszteletét jelenteni, a' Keresztynség állapotját le-festeni, 's az ádás Török elnyomása esakőrlése végett szentelt kardot, keresztet, 's bűn-bocsánati Bullát könyörögni. X Leo az újonnan választott Római Püspök nem késett Egy-házi hatalmával élni, 's mind azon keresztynyeket, kik a' Török ellen vérzendek bűn-bocsánattal megajándékozni. Örömmel tért-meg Bakács a' Vatikánomi Baborosoktól, 's a' rettegő határozatlan Ulászlót követségé' sikerével megvigasztalá, ha-bár pénztelen tére-is meg; mert Szent Péter tára szintén a' kiszáradás kórsgával küszködé. Bakács Tamás a' Magyar-országi Hierarcha Köz-gyűlése' tartására ösztönözé Ulászlót, 's ő azt kihir-deté, számosan gyűltek a' Nemzet Atyjai özsze-tanácskozni az eránt, melly háritó szer lenne hatós a' Török villámaít elmozdítani, a' vélemények külömböztek, 's a' Király, midőn a' Nemzet javáról, az Ország boldogságáról 's koronájáról tanácskoznak, leuj-tott fővel hallgata. Bakács csak a' Bulla hirdetését sürgette, 's bár mint ellenkezett ezzel a' Kincstárnok Telegdi István, ki ez előtt Lengyel-országi követ volt, még-is kérése erőtlen vala és elhalt.

A' kegyes Pápa Bullája 1514 Szent 'Sigmond templomában Budán 's minden Püspök-ségek' Megyéiben kihirdettetett, a' Keresztes-had' elrendelésére, mivel egyenesen az ő míve vala Bakácsnak teljes hatalom adatott, most a' vezér választása eránt való gond szállá-meg Tamás lelkét, de itt is reménytelenül tellyasíté az Ország' szerencsétlenségére a' sors Bakács kívánságait, — Székely György ismeretesb Dózsa neve alatt, Dálnoky Erdély szü-letés, izmos 's nem ügyetlen katona, a' legközelebb lefolyt véres években, egy szeren-csés párviadal által, mellyben egy nagy tekintetű Töröknek Epirotai Alynak fejét kardjával egygyütt egyszerre leszelé, nevezetes. — György bajtársai által ösztönöztetve oda-hagyá édes hazáját, hogy többé a' sors zivataros örvényétől elragadva azt ne lássa, 's dicsőség vágyának áldozatot vihessen; hősi tettéért a' Királytól méltó díjt kívánt, megnyeré azt, kettőzött zsold, arany láncz, ezüst sarkantyú 's nyereg, és czimerül vérsző Török-kar vala díja. — Erre a' Vitézre, ki boldog egyszerűségben tölté eddig vitéz életét, esett Bakács sze-me, 's őt jegyzé ki a' keresztes had-vezérének, mentéjét a' szent Míse szertartása alatt áldások között jegyzé a' megváltás jelével, hogy előre nem látott halált hozzon a' Nem-zetre, 's azután egy nagy fejér Zászlót szintén veres kereszttel jelével, mellyet a' Keresz-tyén-Anyaszentegyház fő várossába készítetett, tellyes reménnyel hívén hogy az onnért reá áradott erő minden ellent letipránd, nyujta Györgynek vezérsége jegyél. — Magasan lo-bogott a' fejér Zászló Dózsa telepedése helye előtt egy Czeglédi fővénny-halmon, 's úgy látszik az egész Országba elterjedett fejér lobogása, mert minden részéről gyűltek a' sere-

gek, mennél jobban gyülekeztek a had tagjai, annál mélyebben mélyebben süllyede György a szerencsétlen György csillaga. Az ugarok pihentek, nem volt ki kormányozza az ekét, a' család 's jobbágy elhagyá Urát, 's több henyélő gyülelésszel egyesülve Dózsa' jelei alá siettek, útjokban élelem végeit pusztítván, messzéről fenyegetve intett az éhség, 's azért a' Nemesség, ne hogy a' legnagyobb inségbe bukják, akadályozni kezdé a' csoportosan távozókat, ezáltal a' szóbeli villongásokból véres versengések származtak, 's a' pórság merészsége nevekede mert Dózsa szavának 40,000 kar 's fő mozdult. —

Tetézte még a' bajt Mészáros Lőrincz Czeglédi Lelki Pásztor' boldogtalan ábrándozása, boldogtalanabb és meggondolatlanabb szabadság 's egyenlőség vadászása is, ő Tábori Pap, segéd Vezér 's Tanácsnok vala a' választott seregnél, a' mint akkor magát nevezte ez hallván a' Nemesség gatlássíról, harsány hangon szólla a' néphez, festvén azon igazságtalanságokat melyeket a' parasztság születésétől fogva már több századok óta kénytelen a' büszke Földes-uraktól túrni, lerajzoló magyitva a' pogányi kegyetlenséget, melyel magokban csekély bűnök fenyítettek, hosszasan 's behatólag beszélt a' felriadt érzetű néphez, 's beszédét azzal fejezte-bé, hogy itt az idő hol az Úr választott népe a' súllyos szolgáljarmot leveesse, 's a' rabság bilincseit szerte szúván a' nem islelt szabadságot kényszerént használja. Ezután a' felingerlett pórság gyakrabbi rabló csapongásokkal tört a' szomszéd falukba és majorokba, 's ezek figyelmetessé tevék az Ország nagyjait, kemény parancs érkezett Dózsa táborába hogy több katonát ne merészeljen fogadni, de süket füleknek hangozott ez, a' mirigy elágazván azokat parancsolólag hívá, 's György a' Nemesseket karddal fenyegette; elbizva nevezte magát az áldott sereg vezérének és Király szolgájának, Bakács jó czélú vetésének keserű gyümölcsét látván, azt a' mit ő leginkább sietett állapítani, most minden módon szerte dűlni törekedett, Papi hatalommal fegyverkezett, 's minden kiméllés nélkül szorta a' lélek rettegető Anathémák' rettenetes villámain, de úgy látszik ezeknek tűzők kihűlt, mert még pörzsölni sem tudta az áldott sereg' riadozó bátorságát, sőt napról-napra fékezhetlenebbé, daczosabbá 's agyfűrtabbá tevé. Dózsa testvére Gergely vagy Getzo hallván Bátyja' esetjeit Erdélyben, hozzá - jött, 's szomorogva inté Bátyját ne lépjen tovább a' veszélyes úton, de szava a' pusztába kiáltozója vala. — Dózsát a' vihar elragadta, 's a' merre e' zúgott vele kellett rohannia, erőtlén lévén az egyenes ponton megállni, ez lögzádnak indúlt és Pártosok feje lett, serege Számberes Ambrással ezelőtt Pesti Pálgárral szaporodott, 's hadát három részre osztá, három Ezredel maga személyesen Szeged a' már akkor gazdag és népes Szeged mellé vonúlt, mely 3000 halászt számolt. — Egy más osztályt Bács tájára küldé, a' harmadikkal Számberes Ambrás Pest környén tanyázott, dúlt, illetlenkedett.

Ország-gyűlés lón, minden fő, minden lélek orvosa akart lenni a' körülharapódzó kórnak 's a' Király halgatott. A' sok fő sok nemű tanácsot adott, némelyeknek véleménye oda hajlott hogy Perényi Imre Nádoznak az egész ügyben teljeshatalom adassék, de ennek életét betegség rágta, az elgyengült lábak nem engedték az eleven elmének, 's csak székbe-vitette jelent-meg a' Gyülekezetben; mások tekintelbe vették az Ország' nyomorúlt állapotját 's mint vég menedéket teljes reményjel ajánlák, hogy leghasznosb lész Ausztriai Maximiliánhoz vagy 'Sigmund Lengyel Királyhoz folyamodni, 's ezektől egykor vissza-térítendő segedelmeket kérni; még mások elcsábítva azon álhir által, hogy

Dózsa Erdély földére vissza-tér, azt javasolták hogy Zápolya János Erdélyi Vajda bi-zaltassék-meg. A' sok tanakodások végett korához illő nyugodt lélekkel várta-bé Bornemissza János, gazdag tapasztalású 's bő tudományú gazdag kereskedőtől származott Zászlós, Ulászló' kedvence 's megpróbált Katona. — Ez azt mondá az Erdélyi Vajdának: hogy olly rendelés küldessék, mellynek tartalma szerint ez a' Nandorfehérvári, Szendrői, Orsovai, Temesi Zsoldosokat egy testbe gyűjttesse 's ezen hadiábat a' pusztítók ellen fordítsa.

Az alatt a' nyugtalanságok nevedektek, 's Számberes csoportjai Buda és Pest hóstyát zavargatták elannyira, hogy Bornemissza a' közellévő had-néppel ellene indúlt, 's a' szerencse kedvezvén, a' gyakorlatlan pórásgot egész az Anonymus említette Isaszegi rengeteg erdőig űzte. Ez alkalommal nyerek Battyányi Ferenc és Móré László az első ví-tézi-koszorút.

Dózsa fejét magasban emelte, 's bár jól tudta hogy Báthory István Temesi Gróf jártasabb népét ellene fordítja, bévárta azt 's vele szembe-szállott, a' csata véres volt, 's György a' győzelem. Báthory csak lovának melly gyorsan át űzta a' Tiszát kö-zszűnhette életét, de Csáky Miklós Csanádi Püspököt karóra hozatta, Telegdi Istvánt a' Kincstárnokot irtóztató kegyetlenséggel végezte-ki a' világból, 's több vitézeket, kik kö-zött legnevezetesebb vala Ravaszdi-Péter és Dóczy György megöletett, innét Temes ostromlásához, hova Báthory István szagúlda készült, Barnabás nevű Al-vezérét Egerhez küldvén más csapatját pedig egész az arany dúzs Körömczig engedé irlgalmatlanól dön-ni 's rotáni. Megérkezett Temesnél, hová Lőrincz Pap tanácsára mentt, első szándéka Er-délybe térni vala, de Zápolya készületeinek híre megijeszté, útjában Zólyomi Miklóst saját vár-alakú lakában három testvérel egygyütt megölette. Temes ekkor megbukik, ha a' Vajda segedeimével kés, de sietve jött, mindazonáltal György bátorságát sem ez, sem Eger haszontalan vívásának híre meg-nem csökkentette, jött, Barnabásnak Tokai ostromát parancsolá, mellyet Heteley Mihály vitézül védelmeze.

Számberes Ambrús, Hosszú Antal, Lőrincz Pappal Bácsnál maradt, kezdett pályá-jokon haladni.

Közel Temeshez Nagy-laknál álltak az ellenkedő honfiak, Zápolya helyes 's erős-seggel jött a' szomorú pártolásnak végét vetni. Seregében választott vitézek voltak, 's kór-mányját a' legválogatottabbakra bízta. Ezeredi jobb szárnyát Kismariai Lukácsra, 's a' balt Bánffy Jánosra bízta, az utóbbi nevéhez vitézsége 's bátorsága által minden ajk a' sisak nevet csatolta. A' Székelyeket Petrovics Péter vezette, Zápolya a' fő-vezérséget magá-nak megtartotta, közel Temesnél Zápolyát a' két Jaksics, János és Márk válogatott hadi kézzel fogadta. Dózsa az sors-intéző pillanat előtt népét szoval hátoritá, merészen végig nézé a' síkon álló sereget, 's tüzelte azt boldog 's szabad jövőt festegetvén elébe; de riadnak az érczek 's hánykódó sárkányként szörnyű elszánással és elkecsereddéssel rohan-nak egymásra a' csapatok, bosszú, düh és harag harczolnak, vér-szemmel szagult szer-te a' had, de végre Zápolya derék Banderiuma Dózsa soraí küllő közepébe ront, után-ok a' Székelyek, Petrovics Péter Dózsa Györgyöt saját kezével sebbe ejti, 's Zápolyáé a' győzelem, ez alkalommal aratta Andrásy Márton a' dicsőség és vitézség' első véres virágait, mint Zápolya kegyence a' Székelyek' egy csapatját ő vezette, 's ez időtől fogva

napról-napra inkább-inkább tündöklött az Andrásiak neve. A' pór csoport vezére, elfogatását látván a' megmenekedéshez látott, nagy része az iszapos Temesbe fült, némelyek veszedelmes fegyveröket elvetvén az ékehez vissza-tértek, mások pedig kiknek keblökben nyugtalanabb indulatok dagályoskodtak, a' Bácsai táborba siettek.

Dózsa, Petrovics által tévedésel' büntetése elfogadására Zápolya elé vezetettet. Iszonyú volt sorának képe, iszonyú állapota, de minden szorongatások között megemlékezze szelidebb indulatú testvéréről, 's megvallá Zápolyának, mely békés indulatokkal igyekezett legyen Geccz őt a' kezdett pályáról elvonnai, de saját makacssága 's megátalkodása őt is környülménye' osztályosává tevé. Zápolya illy vallás-tételt tekintvén, Geccz több foglyokkal egyült élete' vesztésével büntette.

A' kegyetlenség a' hajdani vitézségnek olly véres bélyege; melyet a' legmagosabb 's legfényesebb tettek sem képesek letörölni, mert a' szelidebb, lágyabb műveltségnek nem volt még akkoron elannyira elegendő befolyása az érzékekre, hogy ezeknek durva nyereségét enyhítették volna, 's az emberiség és könyörölés szavának nem vala olly hatós hangja, hogy a' vérmézőn a' halotti vonaglásokat megszokta szíveket valami irtóztatónak látásánál vagy végbe-hajtásánál, szendébben érdekelte 's könyörületességre rendítette volna. Ohajthatnánk hogy Zápolya Vajda' szívrazó szigorságára a' feledékenység szőnyege te-repülhetne, de a' történet ecsetje híven, felette híven feljegyzé azt, 's a' jelen kornak csak borsadózni lehet. Dózsa tömlőstabe vettetett, 40 társa a' pártolásnak nagyjai hasonló helyzetbe sinlődtek és éhség által több napig kínoztatták, Zápolya' leleményes elméje különös büntetést talált Györgynek, vas thron, vasból készült királyi címek, korona, kesztyű 's öltözet készítettet, 's megtüzesítette ez irgalmatlan ékességekkel Dózsa felruházottat, 's a' tűz alatta mind addig élesitetett, míg nyomorult testét a' tűz átjárta, 's akkor az éhség által sanyargatott társaknak eledélül adatott, illy gyötrelmek tengerében, illy szédítő gúny sokában fogódott-ele' György lelke, 's hőrűgő mejjel nyögé kínjában, nem barátokat hanem kutyákat neveltem, ápoltam. — Társai közül csak egyet tiltott az emberiség érzése, társa' testével enyhíteni éhségét, 's ez érzésért életével adózott. A' pór király pompás 's irtóztató koronázási gúnyjal meg-szűnt lenni. Szerte folyt emberiséget gyalázó kimúltának híre, 's a' sarkaiban megrázott pórhadat inkább megcsökkenté.

Egy részét a' lázadóknak Perényi Ferencz Váradí Püspök, Czibák Imre, Bajon Benedek, 's Ártandý Pál társaságában Zászlóikat egyesítvén, szerentsés kimenetellel Lengyel-ország felé úzték.

Míg Zápolya Temesnél pusztítá 's abajgatá a' Vezér vesztette lázadókat, addig Sisak Bánffy János Bácsnál érezteté velök marczona fegyvere élet. Apátinál állott tábor, 's keblében ennek, szívszerette barátja Drágffy János iparkoda vele a' haza csendét vissza-hívni. Megérkezett Apátíhoz a' két pór vezér hadlábával Hoszszú Antal és Lőrincz Pap, 's elszánásokban nem rettegtek a' gyakorlottabb sereggel viadalba szállni, 's a' szerencse eleinte kedvese, majd a' derek Drágffy életébe került a' harc, le-ésvén ményjéről kétségtelen a' halál áldozatja, de Bánffy barátság 's ügyessége megmenté életét, hogy ez által más alkalommal Bánffynak hasznos szolgálatot tegyen. Azomban Bánffy lett a' győzelem, temérdek pór-vérében ferdve fedente a' csata-helyét, bűnhődvén fontolatlán

vakmerőséget, Hoszszú Antal életét veszté, Lőrincz Pap, hová, miként? nem tudni, de ez időtől elveszett a szín-helyről.

Volt-még egy kóborló csoport, a' dólni szállangó parasztek közül, ez ellen az agg Bornemissza fogá fegyverét, 's Tomory Péter, Battyányi Ferencz és Móré László keltek fő-parancssal a' mirigynek régi erejét elfojtani, de a' kevéssel durván fellengő sokaság' lelkét a' sok bal esett, 's a' sok szomorú példa elnyomá, nem volt szükség vérontásra, Veszprémnél néhány fű 's korpával töltetett ágyú lövetett a' dölök közzé, 's szaladásnak eredtek, Bornemissza nem üldözé tovább, sőt esengésökre kegyelmet adott az eltévedetteknek azon reménynél fogva: hogy telkeikre vissza-térvén a' hazának békés 's munkás polgárai, 's a' fegyvert nem elnyomására, hanem csak a' haza védelmére a' témérdek inségek között kezökbe veendőek lézzenek.

Elhúnyt a' láng, mely a' haza felett fenyegetőn négy hónapig lobogott, hetven-ezer Keresztyén vérével elolva, közel 1000 nemes volt a' vérmazon kívül Dózsa és Czinkosaj kegyetlenségének áldozatja, mélyen érzé Bakács megfontolatlan vak-buzgóságnak súlyait, czélja szent, czélja jó 's dicső volt, de a' Magyar hatalom nem vala még elég erős az Oszmán csordáival mérkőzhetni, 's így midőn az Országot a' Porta dühöngésaitól egy hatalmas lépéssel örökre meg-menteni akarta, ugyan-akkor kínos nyomorúságba dönté.

Elzásló a' Kuruczok' (e' nevezet akkor jött dívalba a' Deák crux szótól, 's ezolta gyakran fordul elő történeteinkben) lenyomása után azonnal Ország-gyűlést hirdetett. Az elkéseredett Nemesség, felháborodva a' pórság cainjai által, ennek sorsát törvény hozással keményítette örökös szolgaságra kárhoztatván, 's bosszúból minden módon csigáni kezdvén. —

KOVACSÓCZY.

10.

A' nyelvtanításnak egy különös és kevéssé gyakoroltatott módja.

A' mi időnkben a' nyelv' tanítására nézve sok hasznos javításokat tettek a' Tudósok; de még sem annyit, hogy a' tanulásnak és tanításnak még jobb és könnyebb módjairól-is ne kellene gondolkodni. Figyelmetességet érdemel tehát minden próba, mellyből e' végre valamely nyereséget lehet reményleni: figyelmetességet érdemel következésképen az a' mód-is, mellyet Gutschuth ekképen ad elő: „Esmártam egy Prédikátort, a' ki egy „rokonzát a' Deák, Olasz, Spanyol, Frantzia és Portugallus, továbbá az Anglus, Hollandus, Dánus és Svéd nyelvekre egyszerre tanította, még pedig, a' mint nekem látszott,

„jó előmenetellel tanította. Ezen tanításában a' nyelveknek egymással való atyafisága és hasonlatossága által segített mind magán, mind tanítványján. Minden nyelven, melyet tanított, ugyan-azon egy könyvet olvasott; 's minthogy egy munkát sem esmért, melly annyi nyelvekre lett volna fordítva, mint Fenelon' Telemakja, azt választotta olvasó könyvnek. Az olvasásban szorosán azt a' rendet tartotta, melyet a' nyelveknek egy más-hoz való nagyobb vagy kisebb hasonlatossága javasolt, legelőször az eredeti-nyelven olvastatta-el azt a' darabot, melyet az napon elakart végezni, azután ugyan azt azon a' nyelven olvastatta, melly az eredeti nyelvhez legközelebb járult, következésképen először Deákul, azután Olaszul, Spanyolul, Franciaul 's a' t. A' Német származású nyelveknél először németül, azután hollandus, dánus, svéd és ánglus nyelveken. A' szók-nak és a' szók hajlásainak szembetűnő hasonlatosságaira való emlékeztetésén kívül mit tett legyen még egyebet, annak észrevételére nem volt alkalmatossága. Minthogy tanítványa az említett nyelvekből a' maga anyai nyelvére a' Németre, igen folyvást és akadékos nélkül tudott fordítani, azt gondoltam 's még most is azt gondolom, hogy a' tanításnak ezen módjából különösen az új nyelvek' tanulására nézve nagy könnyebbséget lehetne reményleni, kivált a' kinek az ahoz kívántató segítő eszközök birtokában volnának. Ezen segítő eszközökhöz tartoznak:

„1.) Az alkalmas és a' dologhoz értő tanítók, a' kik az új nyelvekben jártosok.

„2.) Az alkalmas könyvek, melyeket jó fogantatás lehetne olvasó-könyveknek választani; p. o. Gedike olvasó-könyvei, Campe Robinzonja, ha minden szükséges nyelvekre által volnának fordítva.

„3.) Szükséges lenne egy oly Grammatika is, melly az egy anyától származott nyelveknek egymáshoz való hasonlatosságait feljegyezné 's jó rendel elő-adná.

„A' nyelv tanításnak ezen módja egyedül csak arra való lenne, hogy az, a' ki e' szerint tanulna, az így tanult nyelveket a' könyvekben, vagy ha tanítója a' nyelvek helyes ki-mondásában jártas volna, legfelyebb a' beszédben is megérténé, a' nélkül hogy beszélni tudna. Sokakra nézve már ez-is elégséges, kivált az új nyelveknél, melyeket a' tudósok nagy részént csak azért szeretnék megtudni, hogy az azokon írt könyveket megérthetnék. Arról épen nincs itt szó, miképen kelljen valamely nyelvet úgy megtanulni, hogy valaki azon beszélfhessen is, irhasson-is, és a' nyelvnek egész természetét fundamentomusan értsé; hanem csak arról, hogyan lehessen mennél kevesebb idő alatt, 's mennél könnyebb móddal a' nyelveket úgy szólván a' nagyjából megérteni, 's az azoknak fundamentomosabban való megtanulására útát készíteni. Tudni való dolog, hogy a' fundamentomos megtanuláshoz ezen Methodusnál több kívántatik." (*L. Gutsmuths Bibliothek der pädagogischen Literatur, az első kötetnek 3-dik szakaszában*).

S. K. J.

I I.

SZENVEY JÓZSEF SCHILLERE.

Második köldo.

STUART MÁRIA.

HARMADIK FELVONÁS.

Első Jelenés.

(Egy Vadakert' környéke Featherlaghay Városán. ELŐTÉL. ELŐTÉL. ELŐTÉL.)

Mária széles főtájjal a' fők kőből álló-úton.
Kennedy Johanna hátkkal köves.

KENNEDY.

Hisz' úgy szalad, mikéint egy fűrmadár;
Várjon-be Lány! — nem követhetem.

MÁRIA.

Vonz a' szabadság' isteni kedre,
Mária gyermek; légy te-is az!
Hagyj szaladozni örömnök erevére —
Nézd, be igéző, szép a' tavasz! —
'S nem vagyok a' bús börtön' ülésben,
'S láthat az én szemem újra mezőt:
Hagyd szabadon nagy szomjám' hevében
Szívóm az égi szabad levegőt! —

KENNEDY.

A' régi börtön ez, szerette Ládya!
Csak öble egy kevéség' tágosabb; —
A' sűrű fák okozták, hogy sehol
A' köfalak nem tűnnek most szemünkbe.

MÁRIA.

Ó áldom e' fákot, hogy sűrűt adnak;
'S szelíden elrejtik fogházomat;
Magam' boldognak képzelem 's szabadnak —
Ne háborítsd-meg édes álmomat!
Felettem nyitra a' végtelen Ég!
És pillantásim a' kék messzeség'
Tájékira függetlenül haladnak —
Amott, hol a' nagy kőd-hegyek merednek,
E. M. O. Minerva 3. Nygyed. 1828.

Ott vészi szép Országom, kezdetét,
'S e' felhők, melyek délfelé szelnek,
Ős Galliaéknak kénlik tengerét.

Vigan evedő szép azim felhők!
Könnyű hajósi a' levegőnek —
Hogy ha mehetnék most veletek! —
Drága hazáéknak, óh, vigyetek
Egy seives hírnöt: *álom köztöntem!*
Más követtem náncs; rab vagyok itt,
'S a' keserű bű' könnyeit öntöm.
Nyílt, 's szabad a' levegő' bírodalma;
Nincs azon úton, hol ti haladtok,
E' koronás Aszszonyok hatalma.

KENNEDY.

Térjen magához, térjen drága Lány!
Hozzám rabság után e' kis szabadság
Lelkét csapongó érzélgésbe hozta.

MÁRIA.

Csónakot oldoz amott egy halász!
Seran szegény, keresztje hibás;
Engem a' csónak' ülésbe vehetne,
'S drága rekon helyeimre vihetne.
Én fel emelném gardagon őt —
Ő neki olyan halászata lenne,
Milyet halász alig ért az előtt,
Hogy ha a' csónak' ülésbe be-venne!

KENNEDY.

Öres Kiránatok! Tekintsen hátra —
Amott követnek vízga Örjeink.
Utunkból egy kegyetlen tülalom
Minden rekon teremést félre rezzent.

MÁRIA.

Nem, édes Hanna! hidd-el, hogy nem ok
Nélkül aytottak-fel ma börtönöm'
Ez a' kis kedvesem egy szob szerencse'
Elő-követje. Meglad, nem csalódom!
Egy édes 'rmet' szép munkája ez —
Lord Leszter itt az eszközlő, ügyemben
Az ő hatalmas karja dolgozik —
Ez neki kell köszönnöm. Imé lisd,
Előszür-is ki-tagdí foghelyem —
Kisebb szerencse által szoktatódom
Elnémén a' nagyobbhoz, míg szemem
Megtalja végre őt, ki rab kőtesim'
Őrűkre megszokasztja.

KENNEDY.

Ó miként,

Fejtsem meg e' csodálatos mesét.
Im tegnap itt volt a' halál' követje —
'S ma illy nem vár szabadság engedődök.
De annak is meggyűlik börtöne,
Mondják, 's le-hál rabláncza, kit siron tál
A' végtelen szabadság fűbe vez.

MÁRIA.

Hallod-e, hallod? száll a' Vadász-kürt! —
Torka mező be-rívall, 's ligetet —
O ha lehetne lóra szállkelnem,
'S rajta követnem a' víg sereget!
Draga rokouhang! viszza eszembe
Sok szomor-édes múltat idéz —
Ormai a' felföld' hegy-vadonában
Solksor utódiet játassa fűlébe,
Hogy-ha ki tört a' vadászati vez:

Második Jelentés.

PAULET. A' VOLTAK.

PAULET.

N'o's. lelkesen egyszer Milády kedvét?
Erdelek egyszer jó csekketeket?

MÁRIA.

Hogyan, Vitéz! Kegyed munkálta volna
Nekem ki ezt a' mai engedelmét?
Kegyed valóban?

PAULET.

Es miért nem én?

Én ott válok az udvarnál, 's traszt
Át adtam —

MÁRIA.

Által-adta? És valóban
Át-adta a' Vitéz? 's ez a' szabadság,
Mellyet ma nyertem, a' levél' gyümölcse?

PAULET (fantaszt)

'S pedig nem egyetlen gyümölcse! — Tartan
Készen magát egy sokkal szebbre még.

MÁRIA.

Egy szebbre még? Vitéz, mit értek ebből?

PAULET.

Hallotta a' kurták —

MÁRIA.

(Vissza dőlbe, sejtőleg)

Vitéz, az én

Szívemre főlelem száll!

PAULET.

A' Királyné

Ma itt vadász e' környékénn.

MÁRIA.

Egek!

PAULET.

'S kevés pillantat múlva ő Milády
Előtt terem.

KENNEDY.

(Mátyóss malad, a' ki vesztet, és által fölben van.)

Az Istenért! Egészen

Elváltozik színdben —

PAULET.

No's, tehát

Nem jól esett így? Nem Miládynek
Gonosz kérese volt ez? — Im korábban
Bé-tellessél, mint sem reményite volna. —
Hölgy-sjkain mindeddig a' szavak
Könnyen tenyésztak — itt az alkalom —
Most hát beszéljen!

MÁRIA.

Ó miért előbb

Nem adtak hírt nekem! — Most nem vagyok —
Most épen nem vagyok reája el-
Készülve. — Mit magannak fő kegyelmül
Kértem-ki, az mostan szörnyűnek, és
Iszonytatósnak rémlik én elditem. —
Jer, Hanna, jer vezess a' rab-terembe —
Hogy lelken ott erőt vegyen. —

PAULET.

Maradjon!

Itt a' Királynét bé kell várnia. —

Meg-meg hissem, hogy a' Rab szívesreugra
Jelen-meg a' Bíró előtt.

Harmadik Jelenés.

**TALBOT, SCHREWSBURY GRÖF,
'S A' VOLT'TAK.**

MÁRIA.

Ó ez nem aggaszt! — Egy más indulat
Léziítja most szívemnek húrjait —
Jó lelkű Schrewsbury! magát az Isten
Küldötte, hogy Véd-angyalom legyen,
Mentsen-meg ő mentsen-meg Ellenemnek
Gyűlölt tekintetétől — én reá
Nem nézhetek, képét nem állhatom-ki —

SCHREWSBURY.

Királyné! most magát ne hagyja el, —
Legyen bátor szívű, és engedékeny;
Es éra fogja elrendelni sorsát.

MÁRIA.

Rég' vártam ezt az órát, — én reá
Már érek óta készűlök. — Fejemen
Mindent kifelgoztam, mindent beírtam
Emlék erőmbé, a' mi által étet
Szánára olvaszszam majd, és könyörre. —
De hasztalan! kitűlödőit eszemből
Egyszerre minden, és e' pillanatban
Bennem nem él egyéb, csak szenvedésim'
Dühösen égő érzése. Hozzá
Szívem halálos gyűlölségre fordált —
Fut télem a' szelídebb gondolat;
'S kigyó hajat csöngetve áll körül
A' kárhozainak rém-csapatja engem.

SCHREWSBURY.

Fékezze vérdnek azilaj dagályát —
Zordon saívét most csendesítésé, mert nem
Szél jét, ha a' gyűlölség össze-jön
A' gyűlölséggel. Ellensége bár mi
Makattan ezt egy belső érzemény —
Az éra' törvényét kövesse most,
Ó a' hatalmas — hajtsa meg magát!

MÁRIA.

Én ő előtté? — Nem, nem, nem soha!

SCHREWSBURY.

Akarva, vagy nem, hajtsa meg! Beszéljen
Hozzája tisztelttel, és szelíden —

Nagy lelkűségét hívja pártfogásául,
Mertén, és szavakkal jussait ne
Vitsasa most, csak most ne! Ez nem arra
Való idő.

MÁRIA.

Ó én csak vesztemet
Kértem ki, 's a' kérés vesztemre meg
Halgattatik. Nekünk többé soha'
Sem kellett volna egymást látni! — Ebből
Már semmi - semmi jó sem származik.
Előbb less a' viz a' tűznek barátja,
'S a' gyerke jár előbb *szégy* párdunozot
Csakelni. — Én igen nagyon meg
Bántódtam; ő rajtam felette nagy
Sebet vágott. — Engesztelés soha
Sem less közöttök —

SCHREWSBURY.

Csak tekintse egyszer
Személy szerént őt! Én jelen valók,
'S láttam, saívét miként illette-meg
A' gyász-levél; — Köny csillogott szemében. —
Nem - ő nem érezketlen, csak maga
Legyen, Királyné! hozzá jobb hitellel —
Előre most *aggó* jöveik ide,
Hogy bátorítsam, és hogy látsem-és.

MÁRIA.

Talbot! Kegyed mindég nemes barátom
Volt. Ó miért Kegyed' lágy ízejeje
Alatt nem hagytak engem. — Schrewsbury!
Rajtam sok illetlen követtek-el.

SCHREWSBURY.

Felejtse most azt, és ügyeljen arra,
Hogy a' vetélkedőt képes legyen
Szélű alázkodásban elfogadni!

MÁRIA.

'S rossz angyalom, Burleigh is véle van!

SCHREWSBURY.

Leszter Grófen kiről más senki sem
Késéri.

MÁRIA.

Leszter Gróf!

SCHREWSBURY.

Ne félje őt!
Stuártnak el-vesztén ő nem tőrekszik;
Az ő munkája az, hogy a' Királyné
Bé-tűti kérelmét, 's itt megjelen.

MÁRIA.

Ó, azt gyanítottam!

PAULET.

Jön a Királyné!

(Mindem félre-veszi, csak Mária marad — Kenedyre hajolva.)

Negyedik Jelenés.

A' VOLTAK ERZSÉBET. LEICESTER
GRÓF. KÉSÉROK.

ERZSÉBET.

(Leicesterhez)

Mellyik mező-lak ez? mi a neve?

LEICESTER.

Ez Fotheringhay vára.

ERZSÉBET. (Schrewsburyhoz)

Kislője, Gróf

Előre a vadász késétretet

Londonba! A' nép szörnyen el-lepi

Az útakat; mi e' csendes vadasban

Kevésig elvondulunk.

(Schrewsbury elővenetája a' kisértőket, Erzsébet az alatt, hogy
Palesztin bezzel, de, hűz-szemekkel némi Mária)

Nézem engem

Hafírfalán szeret. Bátrányozólag

Mutatja kedvét mindenütt erántam.

Istent szokás tisztelni így — nem embert.

MÁRIA.

(A' ki ezen idő közt fel álltam Dajkja' mejjén csüggyt, fel-
emeli most magát, és szemé Szász-útkörk Erzsébet' kezére
pillantással — Leikében elterasz, 's magát visszat a' dajka'
mejjére veti)

Jaj, e' vonások szív nélkül valók!

ERZSÉBET.

Ki ez a' Lány itt?

(Köz- halgató)

LEICESTER.

Te Fotheringhay'

Vidékén vagy, Királyné!

ERZSÉBET.

(Meglepettezt, és szemközt áll, 's egy hosszú pillanta-
tot vet Leicesterre.)

Hah! kijétszott-

Meg engem így? — Leicester!

LEICESTER.

Bocsánatot —

Már megtörtént Királyné! Most mivel

Itt vagy, 's az Ég e' helye elvezérelt,
Áraszd kegyelmed' éltető' sugárait.

SCHREWSBURY.

Ó, kérelődj Királyi aszszonyom, —

'S tekints ezen szerencsédienre, a' ki

El vész előttd vétké' érzetében.

(Mária Szász-széki erjét, 's Erzsébet felé inódi; de
fél-dícs bőszege megáll; az ő mosdálai legallajabb belő
harcot árulnak-el.)

ERZSÉBET.

Hogyan, Milordok? És ki szól't nekem

Egy hervadó - alázott - bús Fogolyról?

Egy gögöset lelek, ki egygyeránt

Fenn-hordja bal sorsában-is fejét.

MÁRIA.

Legyen tehát! Alá vetem magam'

Még ennek is. — Távozz alált negédje

A' szép, nemes léleknek! — El-felejttem —

Azt, hogy ki légyek, 's azt is, hogy miket

Szenvedtem. Lábaököz borúlok annak,

Ki engem e' nagy szégyen-porba sújtott.

(A' Királynéhoz fordul)

Néném! az Ég-kegyelméből tít

Léte-a' szerencse. — Győzedelmi díaszt

Viselsz. — Imádom a' hatalmas Istent,

Ki téged fel-magasztalt.

(Előtte leborúl)

Most te-is

Néném, mutasd-meg, hogy nemes száved van!

E' rőt alázatban tovább ne hagyj

Heverni; — nyújtsd Királyi jobbodat,

'S emelj-fel engem a' szörnyé eszéből!

ERZSÉBET.

(Vissza-lép)

Te a' magad' helyén vagy, Mária!

'S dicsérem, áldom a' kegyelmes Istent,

Ki meg-nem engedé, hogy így heverjek

Előttd a' porban, miként te most

Heversz előttem!

MÁRIA.

(serekeső indúlással)

Ó gondold-meg azt,

Hogy változó mind, a' mi emberi!

Van Isten, ő bosszút áll a' kevélyen.

Tiszteljed és féld a' szörnyé hatalmat,

Ki labaidhoz engem most le-vez.

Ez idegen tanúk miatt becsüld

Képemben ön-magad! Ne undokítsd-meg

A' T á d o r o k' vérét, melly benned úgy

Mint bezzem ömlék. — Ó Egek! ne állj itt —
Egy meredék, sorden kőszikla-ként,
A' melyhez a' habokkal vívő hasztalan
Erőködök fogódnak. — Im szavam', —
'S könyüm' hatalmától-függ mindenem —
Függ kokca sorsom, és függ életem.
Olvasd-fel szívemet, hogy a' tiédben
Gyújthassak érzeményt. Ha ily hideg
Pillanatokkal illetsz, úgy szívem
Borzadva beázódik, — a' könyűk el
Akadnak, és egy lég-iszony mejjemben
Elfojtja a' könyörgő hangokat.

ERZSÉBET.

(Hűdegen és fesszen.)

Stuárt! te szállni kívántál velem.
Im itt vagyok — mondásod add elő!
És elfelejtem most a' súlyosan
Megerőltetett Királynét, és betöltüm
Egy jó rokonnak jámbor tartozását.
Im megvizsgáltalak tekintetemmel.
Nagy-lelkűséget, nézd, gyakorlok. — Önként
Teszem-ki a' szöges vádnak magam,
Hogy ily mélyen becsótkozok-le. Mert azt
Csak jól tudod, hogy vesztetemet keresed?

MÁRIA.

Mint kezdjek hozzá! mint rendeljem el
Okossza a' szókat, hogy szívvedet
Velők megillessem, de még ne sértsem! —
Ó Isten!, adj beszédemnek szelid
Erőt, 's minden félánkat irts ki abból! —
Ügyemben egy szót alig mondhatok
Akként, hogy az kemény vad ellened
Ne lenne; — ez pedig nem sajnódkom. —
Nézd! te úgy bántál én velem, a' mint
Nem volt igazságos; mert én Királyné
Vagyok, miként te, és te köz rabot
Tettél belőlem. Ha hoxnád jövék
Mint szívés eszéklő, — 's te, a' nemes
Vendég-barátság, és a' Nemzetek'
Szent és törvényeit gányolva bezzem —
Börtünbe zártattál; — barátim, és
Szolgáim eltöltöttak; — nemtelen
Szükséghez és hiányhoz kelle szöknom —
Egy caofos törvénszék elejbe vontak —
De szót se erről már! ösk felejtés
Borítsa, a' mit szenvedék galádul. —
Lásd, én ezen bal dolgok' kütféjének
A' végzetet kívánom tartani.
Te büntelen vagy — én-is büntelen —

Burlangból az étek' lelke fel-jött,
És életünk koránnyón szórta még
Szívünkbe hé a' gyűlölség' zsaratját.
És a' tux együtt sórt estendeinkkel —
'S boldogtalan lángját a' sok rossz ember,
Mérges lehetel által bojtogata.
Órjüngő párt hívek kará- és gyilokhoz
Kaptak hívatlanul. Ó a' Királyok'
Sors-átka az, hogy ék bosszúra gyávlón —
Dühös viharba hozták a' világot,
'S a' meghasonlta' minden szörnyeit
Kar-tétre lázzták fel a' pokolból. —
Most már küszöttünk nincs vívőki ember.

(Büszkeséggel beszél hozzáf. — Hirtelenséggel hangos)

Mi mostan egymás' ellenében állunk.
Most, Néne, szállj! neved meg vétkezet,
És néked szánta' fügek felelél.
Ó hogy nem halgattál-meg engem akkor,
Mióhú utánad oly forrón eszentem! —
Nem történt volna ennyi rossz soha.
Nem ily komor gyász helyezetben, és nem
ily gyász-helyen találkozáink ma össze!

ERZSÉBET.

Jó csillagom megérte; hogy sajnjamre
Eresszem a' mérges kígyót. — Ne vádold
A' végzetet; vádold rossz szívvedet,
'S házodnak búcs-vadászó rát dagályát.
Nem történt semmi ellenes mi közöttünk;
'S én nekem a' te bátyád, a' kevély pap;
Ki ana-körömmel kap minden Királyi
Palczak felé, kész habortú üzent.
Rá-dörített, hogy vedd-fel caimerem' —
Sajátisd-el Királyi címjeim' —
'S életre és halálra szállj velem
Viharba. — Kár sem sarkant ó redm?
A' szós papok' nyelvét, a' Nemzetek'
Kardját, — a' jámbor d' h' ismoytató
Mord fegyverét mind ellenem tüzelte. —
Még itt is- Országomnak béke-földjén
Elszorta a' vad pártolás' kanójtát,
De el-nem hágy az Isten!; a' kevély
Pap győzni nem fog. — A' csopos az én
Fejmeack állott — 's a' tied ealk-le!

MÁRIA.

Isten kezében sorsom! — Ám de még sem
Hiszem, hogy a' hőbörben ily szilaj kényt
Tudj elkövetal. —

ERZSÉBET.

És ki gátol engem?
 Szép bátyád a' Világ' Királyinak
 Példát adott, mint kell az Ellenekkel
 Békére lépni. — A' szent Berthán'
 Rév-éjszakája legyen iskolám!
 Mit várkötés vagy népek' jussa nékem?
 Egyházotok minden szent tartozát
 Megszommit; — a' rút bűség szegést,
 Király ölést törvényesíti: — Én azt
 Teszem csak, a' mit Papjaid tanítottok.
 Mi volna, szólj! elég kezes te érted,
 Ha én szabadságod' nagy lökőben
 Most vissza-adján? — Tarthatom hűséged'
 Oly ár alatt, a' melly fel nem nyílik
 Szent Péter' kulcsa által? — Itt erő,
 És kény lehet csak hűtés nyugtató szer.
 Kigyó-fajkkal nincs neves szövetség.

MÁRIA.

Ó a' szavak sötét gyanúd' szülötti!
 Én ellenség, 's vidéki ág valók
 Mindég szememben. Hogy ha engem, a' mint
 Törvény szerént illet, következődnek
 Nevezetl volna, akkor haladás
 És tiszta remény hív rokoni, 's barátné
 Tartottak volna meg te séked.

ERZSÉBET.

A' te
 Barátid ott kien vannak — a' te házod
 A' Vadkún — 's bátyád a' vad Pap ember —
 Mit mondasz? én téged következőnek
 Nevezzelok ki? — Csaf ravasz fogás!
 Hogy életemben még rézedre csabítád
 Jó népem, 's Országom' ifjait —
 Csalárd Armidaként ledér szerelmed'
 Cseldebe vond? — hogy földemen ki-ki
 Az új kolód nap felé hajójon,
 És én —

MÁRIA.

Uralkodj békén! — Én lemondok
 Ez Országhoz való minden jussomról.
 Leszvegy vannak lelkek' szárnyai —
 A' földi nagyság már nem ingerem.
 El-értted a' eszt; — már én nem vagyok
 Egyébb, csupán árnyéka Máriának.
 A' hosszú börtön-éjben megakadt
 Fellengző érem. Te rajtam a'
 Vég rosszaszt elkövetted. Össze-déltől

Virág koromban! — Végezd, Néne, most!
 Mond azt a' szót ki, melly miatt ide
 Jöttél ma; — mert hogy foglyodon kegyetlen
 Gúnyt éni velnál itt — azt nem hiszem.
 Mond e' szelid szót hozzám: Mária!
 Te most szabad vagy; — érezted hatalmam', —
 Most hát szívem' nemességét én érezd,
 'S tanuld becsülni. — Mond! 's én életem',
 Szabadságom' kezdehől kész vagyok,
 Mint egy jutalmat elfogadni. — Egy szó
 Mindent jóvá tesz. — Én várok rád.
 Ne hagyj sokáig várnom! — Jaj te uőked,
 Ha ezzel a' szóval nem végezed! —
 Mert hogy ha most dicsáid, miat egy isten,
 'S kegyelmet esztra nem volks télem el,
 E' dás szünetnek széles birtokáért,
 És minden országért, mellyet körül
 Folyaszt a' tenger — én előttem úgy
 Nem álland, miként te állsz előttem. —

ERZSÉBET.

Megismered már egyszer, hogy le gyűstek!
 Hát véget értek csak ravaszkedésid?
 Már nem keretsz gyilkost? Nincs Vitéz,
 Ki rém vitákra merjen kelni érted? —
 Úgy van Stúrt! mindennek vége már!
 Te nem csábítasz el több férjűt —
 Más a' Világnak gondja — Csiklanat
 Egy férjűben sincs, hogy negyedik
 Férjed legyen; mivel te egyaránt
 Veszed ki a' mátkákat, 's férjeket —

MÁRIA.

(Bé-lelkessé)

Néném! — — Kegyelem isten, adj nekem
 Mérsékletet.

ERZSÉBET.

(szélfel kezdly megsejtésel utáni)

Leszter! tchát ezek

Azen varázsi kezesek, mellyekre csak
 Egy férjű nem sáz büntetésül?
 'S mellyekhez mérve más asszony csak árnyék?
 Valóban, e' jelenség' híre oltosá
 Szerzetetted-meg. Mert egy minden e a
 Szégyenek hívódi, mába nem kerül, mint:
 A' férjűknak mindenesse lenni.

MÁRIA.

Már ez nagyon sok!

ERZSÉBET.

(nagy macogatóval)

Most látom valódi

Orcsádat — a' másik csak lárvá volt.

MÁRIA.

(a' hazagól lángolva, de még is nemes méltósággal)

Én ember-módon — ifjantan hibáztam,
Hatalmam elszédített; nem tevék
Belőle titkot, — a' rút tettétet
Fenn kelt szabad lélekkel megvettem —
A' legrosszabbat tudja a' Világ
Felőlem; és én méltán mondhatom,
Hogy jobb vagyok, mint a' hír' nyelve fest. —
Jaj nekéd, hogy ha egyszer a' világ
Le vonja tetteidről a' becsédet
Palástját, mely alatt szánkedve-loppal —
A' bújaság' vad lángját élteted.
Nemes szemérem nem szállott reád,
Sem tisztesség anyádról. — Tudva van,
Hogy Beulen Anna mely erkölcs miatt
Hajtotta vesztő bárd alá fejét.

SCHREWSBURY.

(a' két Királyné közt lép)

Irgalmas Isten! Mely követekés! —
Mérséklet ez hát, Lány Mária?
Alázat ez?

MÁRIA.

Mérséklet! Én sokat

Eltűrtém, annyit, menait egy halandó
Eltűzni képes. — Tőlem félre most,
Bárány szívű szelídség! Szállj az Égbe,
Te engedelmes békesség társ! —
Tépd össze láncod' egyszer, 's törj elő
Barlang-edűdből elfojtott gyűlötség!
'S te a' ki élődőklő pillantatot
Adtal a' sárkánynek, rakd most az én
Nyelvemre a' legmúrgesebb nyilat —

SCHREWSBURY.

Jaj! ó magán kívül van! ó bocsás meg —
Bocsás-meg a' nagyon fel ingereltnek!
(Erzsébet a' hazagól elnézőn, dühös pillantatokkal nézi Máriára)

LEICESTER.

(a' legnagyobb nyugtalanságban — Erzsébet el-igyekezik vesztel)

Ne hallgasd a' dühöset! — Félre! félre
Ezen boldogtalan helyről!

MÁRIA.

Az Angoly

Királyi szöket egy keres írudék
Megfertőztette; a' nemes szívű
Británok' Nemzetét megszalta egy
Rossz ezütkös ászszony. — A' félőn ha volna
Igazság, most te görbednél előttem
A' porban itt, — mert én vagyok Királyod.
(Erzsébet erősen el. A' Lordok legnagyobb szeszben követik.)

Ötödik Jelenés.

MÁRIA. KENNEDY.

KENNEDY.

Ó Lány, mit tett? — Im el-megy dühösen!
Most vége van, — most többé nincs reménység!

MÁRIA. (Nag' egészen magán kívül)

Ó meg dühösen! 'S a' szívben halált visz!

(Kennedy' egyikbe fordul)

Ó Hanna, most be jól érzem magam!
Hosszú alvás, szenvedés után
Im végre megjelent egy pillanat,
Mely bosszút állni — gyógni engedett!
Hegy terhek omlanak-le most mejjemről —
Én Ellenem' szívembe kést üttem!

KENNEDY.

Órjögő szózat ez, boldogtalan!
Szíven lövé az engesztelhetetleut —
Kézében a' villám — ó a' Királyné! —
Útet jelenlétében Kedvesének
Gyaláza-meg —

MÁRIA.

Hah! Lészer Lord előtt

Gyaláztam út meg! Ó tanója volt
Szép gyözedelmeknek. — Láttára vertem
Le a' magaról porba a' kevélytet!
Lelkem jelenlétében erőre éllett.

Küli Toldy Ferencz.

12.

Napoleonnak a' háborút illető alap-rendszabásai.

"*Maximes de Guerre de Napoleon*" cím alatt múlt évben Párisban kijött könyvecskét a' magyar olvasó közönséggel már csak azért-is kívántam közleni, mivel Tud. Gyűjteményünkben, mi a' hadi-tudomány tárgyát illeti, jobbadon minden évben érintlen szokott maradni, mintha mi Magyarok egészen lemondanánk azon jeles tudományról, mely az akkori idő szelleme szerint Elődeink' legelső tulajdonságok volt. Hogy ne láttassunk tehát Álladalmunktól törvényesen markunkba nyujtott fegyverünkről elpuhulva egészen elfelejtkezni, 's hogy valamikép fel-lobbanthatnám Hazánknál' mejjökben azon már elaludni készülő, a' hőst a' félistenek' körébe helyezettő felséges szikrát, elejbe adtam a' Nemzetnek az *6- és újkor' czata-rendjét* (Lásd Tud. Gyűjt. 1826 1 k. l. 27.) a' *Dvidáról szóló Értekezést* (Lásd F. M. Or. Minerva 1826 IV. N. l. 910); most pedig *Napoleonnak a' háborút illető alap-rendszabásait*, melyet a' Németek már nyelveken olvasnak jegyzésekkel megbővítve, akartam nyelvünkön kiadni.

Bár ha Szigethy Gyula Mő'ses Úr, Minervánk 1827 IV. N. l 1451. béiktattott máskép igen jeles Értekezésében, midőn az *Írók' sorsokat, elrendeltetéseket, minden dolgokra szoros, és általános befolyásokat* oly szépen lefesti, a' hadi hős-tettekről majd hogy megvetőleg nem emlékezik. Nagyra becsülöm én az Írók' érdemeit, magam is azoknak örök-emléket érdemlő soraikban állani már gyermekségemtől ólta igyekszem, de azért megbőmérnem, és különböztetni tudom mindenik osztály rendeltetését: a' *Polgár, bent a' Hárdban hivatalja rendes, lelkes, fáradszatlan igyekszéssel; a' Papi-rand nép oktatásával; az Író elmés, szívét a' jóra, szépre lüzdítő munkájával; a' Katona fegyverével majd kint, majd bent, egyeránt szolgálják a' szent Hont.* Ha mindegyik megfelel hivatalának, ha ők által nem lépik körök' határát, egyforma érdemeket szerzenek. Csak az Író ülheti-el a' szívet, lelket magas felemelkedett, az emberiség erkölcsét becsét igazán értő, valódi, józan érzelmeikkel, de azért még el nem hagyhatja azon gyalázattal terbelő láncokat, melyekkel egy Despota, egy Tyrannus a' hozzá hasonló, 's gyakran nálánál érdemesebb, felségesebb teremteteket megbáhozza, fegyver hall oda, hadiell, hős elcsántás. Nem maga Franklín szerette-meg az Éjszak-Ámerikaiak' olly boldogító szabadságokat, *Washingtonnak* is kellett születni. Ne említse Szigethy Úr *Nagy Sándorokat, Caesarokat*, mert azok Dzingsichámi tetteik alig hogy említést érdemlőnek. A' hőstett csupán a' Haza' védelmében szokott tündöklőni, említse *Leonidásokat, Grachusokat, Brutusokat, Hunyadiakat, Zrínyieket.* Amazok hődtők voltak, emezek Hazavédők. Ha az Írók' pályáját, érdeme szerint hathatosan magasaltjuk, el-ne mulasszuk Egekig emelni a' Hősekét-is. Ha a' szelidebb tudományokra akarjuk buzdítani polgár-társainkat,

el-ne mellőzzük őket a' Haza' fegyverrel való szolgálatjára is elleszteni. Így gondoskodtak Nemzetünk' képviselői is az utolsó Ország-gyűlése' alkalmával, midőn a' mellett, hogy a' Tudományoknak Akademiát szerzeni szándékoznak, a' más rég szükséges Ludoviceum fel-állítására-is figyelmeztek. *Mind kettőre nagy szüksége van a' Nemzetnek.*

Milyen érdemeket szerzett, vagy hibákat ejtett *Napoleon* a' politikai világra nézve, nem tárgyam fejtegetni; de hogy ő mint katona haditudományával örök emléket érdemel, merem állítani, nem felesleg való dolognak vélem tehát a' *Háborút Utaló alap-rendszabásait*, mint tudományt magyarul kiadni, mert azok csálhatatlan igazságokon épülnek, és a' hadviselőket győzedelmekre vezetik. Ezen Maximák nem magától *Napoleontól* szedettek rendbe, ő maga nem hagyott írásban Hadivezéreknek tanítást; mit igen jelesen tett: *Friedrik Király, Károly Főherceg*. A' mit *Napoleon* a' haditudományról mondott, vagy tartott, azok a' véle haláláig híveinek emlék-lapja közt szét-szórva találatnak. Azon szorgalom is már, melly szokat rendbe-szedte, köszönetet érdemel. Az én csekély fáradságom megleészen jutalmazva, ha ezt a' közönség olvasásra méltóztatja.

Napoleon Maximái 1-sőtől 78-dik szám alatt; a' Német kiadód *; az enyimek pedig ** jegy alatt olvashatók.

Még arra akarom végre figyelmesé tenni olvasóimat, hogy én koránt-sem vagyok *Napoleon* minden tetteinek vak bökölője; de őt mint Hadivezért a' tanúlásra igen méltónak tartom.

1. Az ország határai vagy nagy folyóvizek, vagy hegy-lánczok, vagy sívatag puszták. A' hadisereg' marsalt leginkább gátolható akadályok a' puszták, nem olly súlyosok a' hegyek, ezeknél csekélyebb akadályt okoznak a' folyó-vizek.

* *Napoleon* az ő hadi-pályáján mind azon akadályok' meggyőzésére látszott határozva lenni, mellyek csak a' hődtő-háborúkban felalálhatók. Egyiptomban keresztül tört a' sívatag pusztán; meggyőzte, megsemmisítette az olly híres, bátor Mamelukokat. Genije felutda magát az olly távol-lévő merész végbevitelekben hirtelen találni, még pedig olly országban, hol a' hadi-sereg' mindenben fogyatkozást szenvedett. Itáliát meghódítani két ízben a' legsúlyosabb úton olly idő-szakban lépett által az Álpeseken, mellyben a' mindenkori nehézségek még megnagyobbodnak. Három hónap után át-hágta a' Pireneusz, több Spanyol sereget szét-szórta. Végre a' Rajnától egész Dniepperig diadalmas serege' gyors előmenetelét a' természet' semmiféle akadályá fel nem tartóztathatta.

** Ország' határai közzé ugyan nem, de hadi-akadályok közzé tartoznak még az elementumok, és a' Nemzet gondolkodása. Az első miatt kezdé hervadni *Napoleon'* diadalmas fején Orosz-országban a' habér, a' második gátlá őt, hogy a' Pirenei félszigetet hét évi véres csatáissai után sem hódíthatta-meg tökéletesen, és haditapasztalt Legiójai az apró Gueriláktól nem ritkán megverettek.

2. A' hadviselésre készült plámban mind ollyast előre kellett látni, mellyet csak az ellenség ellentünk' végbe-vihet, és a' plámban mind azon módok felaláltassanak, mellyek csak az ellenség' feltételeit megsemmisíthetik. A' környüállások, a' Fővezér' genije, a' hadisereg' tulajdonsága, a' hadszín' helyhezterése végtelenül változtathatják a' feltett plánt.

F. M. O. *Művésza*. 3. *Negyed*. 1828.

* Többesr láthatjuk, hogy ámbár a hadi-tudomány minden törvényeivel ellenkező vakmerőn feltett háború-plánt szerencse követi; de az mindég csak egyedül a szerencse kedvétől, vagy az ellenségnél történt tévedéstől függ; a bölcs Hadi-vezérnek ezek közül egyikre sem szabad támaszkodni. — A hadi-tudomány valóságos alap-rendszerében épült plán- is elszerencsétlenebbek ugyan, kivált ha olyan ellenségre találunk, ki elébb magát oltalmazólag viselte, de azonban véletlenül egy ügyes mozdulással megtámadólag munkálkodik. E történet az 1796-iki had-évben †) a Bécsi Udvari Haditanács által készült plánnal. Wurmser lett a Főhadvezér, serege számát tekintve lehetett remélni, hogy annak roppant erejétől az egész Francia sereg megsemmisítették. Wurmser az ellenség bátorságos hátravonulását meggátolni akarván, operációját az ellenség helyzetéhez szabta, ki egészen ösvédelmére volt szorítva, mivel az Ets folyó lineán állván Mántua körül-táborozását, közép és alsó Itáliát kellett fedezni. Wurmser azt tette-fel, hogy a Francia-sereg Mántua körül felvagon tartóztatva, nagy seregét 3 haditestekre ††) osztá, melyeket hogy Mántua körül ismét összekapcsolódjanak, egyenként mozgásba hozta. Napoleon csak hamar állította Wurmser feltételét, észrevette azon nyereséget, melyet neki azon egymással semmi egybekapcsolásban nem álló három-hadi-testekre osztott seregnek részenként történhető megtámadtatása nyújthat. Ő azonnal Mántua körül táborlását megszüntetni rendelte, így összeháthatván minden erejét, mely a Császári hadi-testeket egyenként jóval felül múlta, Wurmszernek sereg-osztályait apródonként megtámadta, s megverte. A Főhadvezér, ki az előtt csak azon gondolkodott, miképen használhassa leginkább a bizonyosnak vélt győzedelmét, most egyszerre kéntelenített 10 napi csatás után, minekutánna 40 ezer ember, 70 ágyú, 9 zászló különböző veszteséget szenvedett volna, serege megmaradt részeit Tirolba viszsza-vonni.

** A Főhadvezérnek függetlennek, telyes hatalommal felruházottnak kell lenni. A had-színétől távol tartózkodó Udvari hadi-tanács ki-nem tűzheti azon ösvényt, melyen a Vezér a háborúban maradjon, mivel azonkívül, hogy az egész következés gyakran előre nem látott környüállásoktól függ, a sereg csatázó kedve-is megcsökken, midőn Vezérét más akaratjától függeni látja.

3. A hadi-sereg, mely egy tartomány elfoglalására indúlt, két szárnyait vagy neutrális országok határhoz, vagy természeti akadályokhoz szokja támasztani. Az - is megtörténik, hogy csak az egyik szárnya vagyon megtámasztva, vagy úgy-is, hogy mindkettő pusztán marad. Az első esetben a Fővezér másra ne ügyelmezzen, mint arra hogy homlokrende (Fronte) által ne töressék. A második esetben megtámasztott szárnyában bizván

†) Hadév, Campagne, Feldzug. Több esztendőig tartó háborúknak egy évet: Had-évek nevezük, p. o. Az előbb Francia háború 1815-1814. 1815-iki had-éve oszták. 1791-iki had-éve egy időszaka a két esztendő Barba háborúknak. Nem ritka Campagne a Franciaónál, vagy Németeknél akár mennyi évig tartott háború-is jelent, p. o. Die siebenjährige Campagne der Franzosen in Spanien.

††) Hadtest, Armée-Corps csak az Ármádának vagy hadiseregnek, p. o. 100,000-ből 200 hadisereg eloszták 20, vagy 25 ezer főből álló hadtestekre találjon de a Főhadvezéretől függő környüáll. —

a' támasztalatot leginkább oltalmaztassa. A' harmadikban pedig a' többféle hadi-testeket közepett együtt tartsa, egymástól soha el-ne szakozza. Már magában is nehéz állapot az, ha mind a' két sereg-szárny támasztatlan marad, a' suly pedig úgy kétszeres, ha több illy védtelen szárnyak találkoznak; az az: ha különbözőféle hadi-testek elbontakozva állanak, vagy marsolnak. Az első esetben az operáczióknak lineája az egyik, vagy a' másik szárnyára esik, mindegy, a' második esetben a' megtámasztott szárnyán legyen, a' harmadikban pedig a' sereg mars-lineájának közepével egyközűleg (parallel) essék. De mind a' három esetben arra kell figyelmezní, hogy minden ötödik, vagy minden hatodik marsnap az operáziós lineán, valamely megerősített hely legyen, melyben az élelemre, és fegyverkezetre tárházak találhatssanak.

* A' középkor' háborúiban ezen közönséges alap-rendszabás egészen elfelejtve volt, vagy nem tudtak felőle semmit. A' kereszties háborúk' viselői Palesztinában számos rohanásaik' alkalmával más tárgyra nem is figyelmeztek, mint: ütközni, vagy győzni, arról épen nem gondoskodtak, mikép lehessen a' győzedelmet használni; láttunk Szíriában roppant seregeket elenyészni, a' nélkül hogy más valami haszon következett volna, mint hosszabb vagy rövidebb szempillantati nyereség, mellyet úgy-is többnyire csak a' nép többségével szerezhettek-meg.

XII. Károly Svéd Király' operáziós lineája, és országával kapcsolódása Péter Csár ellen viselt háborújában elbomlott, mivel ezen alap-rendszabásra épen nem ügyelt. Ukrajnába rohant, hol seregének nagyobb része a' téli-táborozás terhe miatt a' pusata néptelen, a' mindenben szűkölködő tartományban elveszett. Pultovánál magvoretvén kéntelemtetett Török-országban menedék helyet keresni, midőn serege' romladékival a' Dnieperen átal-ment.

Gusztáv Adolf volt az első, ki a' háborút a' hadi-tudomány' valóságos Maximái szerént viselte. Az ő tettei Német-országban merészek valéan ugyan, de gyorsak, és helyesek. Nyereségeit olly ügyesen tudta használni, hogy a' veszteségben is mindenkor védve maradhasson. Ő operáziós lineáját úgy' intézte-el, hogy minden előforduló kedvetlen eseteket eltávozathasson, Svécziával össze-kapcsolódásban maradhasson. Csatáival a' hadtörténetekbe egy új idő-zak lépett-bé.

** Megtámasztott szárny az, melly egy vagy több oltalom által védve vagyon, p. o. Pestről le az alföldre a' Duna' bal partján mozgó hadiseregnek jobb szárnya a' Dunához van támasztva, a' bal pedig az alföld síkján, míg a' Tisza' közbé nem jut, támasztatlan. Mostan a' Török ellen csatázó Orosz sereg' balszárnya a' fekete tengerhez, jobb pedig a' Dunához vagyon támasztva. Hogy Napoleon is ezen alap-rendszabástól, mi a' támasztott, vagy támasztatlan szárnyt, az operáziós lineának el-nem másítható elébb említett felbonthatatlanságára ügyellő figyelmet illeti, hadi-szerencséje' hiúságában elfelejtkezett, bizonyítja Orosz-országban szenvedett vesztesége. Az operáziós linea' talpának kivált a' barátságatlan országban a' tárgytól (objectum) nem kell messze maradni, mert máskép a' hosszúra nyúlt linea könnyen megtörhetik. E' szokja jobbra mindgyik hódító' hiúságát büntetni, vagy ha nyert, szerencsáját igen mulékonnyá tenni. A' nagy hatalmakat nem rettegni tanít a' történet, mert az ön-terhének sulya alatt szokott összeroskadni.

4. Ha két vagy három hadi-testel, mellyek közül mindegyiknek egy bizonyos tárgyig, hol nekik ismét össze-zárkózniok kell, külön operáció lineája vagyon, egy tartományt elakarunk foglalni, alap-rendszabásul szolgáljon az, hogy a' haditestek össze-zárkózása soha-se történjék-meg az ellenség' közel-létében, mivel így az, ereje együtt lévén, nem-csak hogy az össze-zárkózást megakadályozhatja, hanem egygyenként azokat meg-is verheti.

* 1757-dik hadévben Cseh-ország' elfoglalására Fridrik Király két hadi-testel munkálkodott, mellyeknek külön-külön operációs lineájok volt. Ő oly szerencsés lett, hogy ezen hadi-testeket a' Lothringiai Herczeg' szemé láttára, ki Prágánál az Ausztriai Ármádával állott, össze-zárkóztathatta. De hogy ezen csata-mozgás jól elvégződött, csak a' Herczeg' munkátlanságától függött, ki 70,000 pihent katonáival semmit el-nem követett, a' mi a' két Burkus hadi-test' össze-zárkózását megakadályozhatta volna, pedig több módok állottak hatalmában.

5. Minden háborúnak a' maga rende szerént kelletik folyni, mindeniknek legyen valamely tárgya, mindeniket a' haditudomány alap-rendszabásain kell viselni. Oly erővel jelenjünk-meg a' hadi-színen, melly minden elő-fordúlható akadályokkal egyenlő mértékben vagyon.

* Marschal Villárs azt mondja, ha szerencsétlenségünk vagyon háborúba keverednünk, tudósítva légyünk azon hatalom' ereje felől, ki ellen háborút akarunk viselni; mivel a' nélkül, hogy tudnánk: mit reményelhetünk, vagy mitől félhetünk, lehetetlen a' védelemre, vagy megtámadásra igazi plánt csinálnunk. Ha az első ügy-lövések megtörténtek, már nem tudjuk miképen végződik-el a' háború; tehát erről még akkor kelletik gondoskodni, minekelőtte hozzá kezdtünk. Ha egyszer elhatároztuk magunkat a' háborút elkezdeni, a' legnagyobb és merészebb plánok gyakran a' legbölcsebbek és szerencsésebbek, ha háborút viselünk, viseljük jól, kivált sokig ne tapogassunk, ne azaszogjunk.

** Az ellenség' erejét, ha bár csekélynek tessék-is, megvetni nem kell, a' gondatlan elbizottságot már gyakran szomorú esetek követték, példát láttunk a' Francia Respublika ellen viselt első hadévekben, mellyekben a' nadrágtalan (Sansculotte) gyűlész-nép fényes gyűzedelmeket vívott; az éjszakai Amerikaiaknak Angliával viselt csatáiban, mellyek által a' rongyos gankeék a' hajporos fejű Brittok' igáját nyakokról lerázták; most a' Hollás bátor síjai mindenben szűkölködve, fegyverkezethen, eledelben, ruházaiban fogystkozást szenvedve már nyolcz év óta harcolnak a' felfúvokodott fényes Porta ellen. A' hadász szellem, a' minden nehézséget eltűrni tudó nagy lelkűség, a' nyilvános veszedelmekben el-nem tikattság, a' veszettség-is használni értő alrnéség, a' valóságos ereje a' hadi-seregnek, az ezen hadi virtusokkal nem dicsekedhető nagy számú fegyveres nép csak önmagának vagyon terhére, a' legügyesebb Hadvezérnek legcélelertányosabb intézeteit is véghez nem viheti.

6. A' hadviselés kezdeténél jól meggondoljuk, vallyon előre mozdúljunk-e, vagy nem. De ha egyszer az ellenséget megtámadtuk, a' támadás mellett kell mindenkor, bár mennyiben kerüljön-is, maradnunk; a' bátrálások bár-a' legnagyobb ügyességgel viessenek-is végbe, megcsökkentik a' sereg' morális erejét, mivel a' vélt nyereséget az el-

lenségnek engedjük-átal. A' hátrálásban mindenkor több ember, és had-szer szokott elveszni mint akármely véres ütközetben, és még azzal a' külömbséggel, hogy az ütközetben az ellenség mindég majd annyit vesz, ha győz-is, mint mi; a' hátrálásnál pedig egyedül mi szenvedünk veszteséget.

* Egyedül az olyan hátrálások szoktak szépek lenni, azt mondja Szászai Marschal, melyek a' lassan űző ellenség előtt tétlennek-meg, mivel ha, az egész erejével a' hátráló-nak nyakában vagy, akkor a' hátrálás szaladásra változik-átal.

** A' hátrálások csak akkor ajánlhatók, ha másképp az ellenségen nem győzedelmeskedhetünk, és lesbe akarjuk csalni; de akkor is igyekeznünk kellünk az űző ellenséget nyakunkról le-rúzni, mert másképp a' lesben állók akadályoztatva lesznek, az ellenségre véletlenül rohanni.

7. A' Fő-hadivezér ön-magát gyakran kérdőre vegye, hogy vallyon ha az ellenség' homlok-rendét, jobb, vagy bal oldalát megtámadná, mi tévő lenne? Ha a' fejelettel tétovizódna, akkor helyheztetése semmit-sem ér; nincs az alap-rendszabás szerint, hibáját azonnal, a' míg nem késő, jobbita-meg.

* 1758-iki hadévben a' Burkus sereg' helyhezete Hochkirchennél igen hibás volt, mivel azon a' minden emeleteket elfoglalt ellenség' ágyú-tűz helyei (Batterien) uralkodtának. Fridrik Király még-is azon hibás állásban, mivel Loudon hátát fenyegette, hat nap maradt, a' nélkül hogy azt megjobbítani igyekezett. Úgy tetszik, mintha a' veszedelmet, melyben forgott észre se vette, mivel Daun Fővezér, hogy őt másnap hathatosán megtámadhassa, egész éjjel morgásban volt, olly véletlenül mégis lepte a' Burkusokat virattakor táborokban, hogy azok védelmekről elegendőképp nem is gondoskodhattak. Bő is voltak egészen kerltve. Fridrik onnét még is, minekutánna ugyan 6000 emberét, több vezéreket, s majd az egész ágyúzó serejét elveszteni, rendben vissza-húzta magát. Ha Daun akkor győzedelmét használni tudta, Fridrik magát soha onnét vissza nem húzhatta volna: A' nyilvános veszélyből, melybe őt vigyázatlansága buktatta, egyedül a' szerencse szabadítja-ki.

Szászai Marschal ugyan azt mondja „hogy sokkal több ügyesség kívántatik, mint sem gondolnánk; egy hibás helyzetet megvívni, melyet ellenségünk jókor megjobbítani érti. A' támadót semmi-sem lepi-meg olly véletlenül mint az olly mozdulás: 5 „számot tartott valamire, készületeit a' szerint már megis fejté; de várakozásában az „utolsó szempillantásban megcsalatozik. Semmi sem tántoríthatja meg inkább az ellenséget, semmi-sem ejtheti nagyobb hibákba mint az ellen-seregnek véletlen mozdulata, „ha hogy a' szerint intézeteit meg-nem változtatja, megverettetik, vagy ha későn változtatja, akkor-is megverettetik.” De az illy Hadivezér, ki ütközete' fogantját az előbbeni alap-rendszabásra helyhezetti, mindég veszedelemben forog többet veszteni mint nyerni. Ha az ügyes megtámadó gyors mozdulást tenni ért, úgy időt nyerhet, a' hibás helyheztetést, minekelőtte a' megtámadott azt megjobbíthatná, hasznára fordítani.

(Folytatása következik.)

KISS KÁROLY.

13.

A' Keresztyén Vallásnak a' Magyarok közt Iett elterjesztéséről
's elterjedéséről.

Még mind e' máj napig is fenn-forgó 's el nem döntött kérdés az, hogy Á'siából ki-
jött dicő eleinknek, a' Pogány Vallásból a' Keresztyén Vallásra lett térítettések, Deák
szertartású Papok által történt-e meg, vagy Görög szertartású Papok által? mindenik
rész magának tulajdonítván ebben a' tekintetben az elsőséget. —

Igen hihető 's csak-nem minden kétségen kívül való, hogy a' mi Hunnus és Avarok
név alatt ismeretessé lett Eleink, a' Deák szertartású Papoktól vették-bé 's tanulták-
meg legelőször az Evangéliomi Tudományt. — Hogy az Evangéliom jöltévé világának
kiszárgássa, az Apostoloknak Jeruzsálemből lett széjjel osztása után, a' Földnek minden
akkor ismeretes határára csak hamar elhatott, nyilván bizonyítják azt *Esselius* (Caesa-
rea) *Soerates*, *Hieronymus*, *Theodoritus*, *Socomenus*, *Evagrius* és mások. Hieronymus és
Eusebius után *Debrezteni Ember Pál* *) azt állítja, hogy a' Scytháknak, a' kiktől származ-
tatja a' Hunnokat, Avarokat és Magyarokat, *András Apostol* hirdette legelőször az Evan-
géliomot, a' mellyet azok közül sokan bé-is vettek. — *Fariatus Dániel* **) Péter Apos-
tolnak tulajdonítja a' Pannoniai Népek' Keresztyén Vallásra lett terítettését, azt állít-
ván, hogy midőn Péter Apostol, Claudianus Császártól Rómából kiűzetett, Illyrián ke-
resztül Jeruzsálem felé tett útjában Syrmiumban, Pannónia nevezetes városában megállá-
podott, és ott sokakat a' Keresztyén Vallásra térítvén, *Epaenetus* Syrmiumi Püspökké
tette. *Hezychius*, a' Salonitai Püspök-is azt állítja, hogy Péter Apostol, Clemensel ter-
jesztette itt a' Keresztyén Vallást, így írván: Relegendum est utriusque iter, sive in
Europa, sive in Africae provinciis confectum; nam et Egyptum adiit, et Lybiam Iustra-
vit et ad oceanum usque Hispanias, Germanias, Gallias, Germanias, Italiam, Insulas multas, Grae-
ciam et Illyricum universum, itemque Venetias et Istriam et Dalmatiam et Pannonias et
Macedoniam et Epirum et Maesias et Thraciam et Scythiam, Getiamque cis et ultra Da-
nubium obambulavit. — Hasonlóképen *Hieronymus* ***) *Gregorius Nissenus* ****) *Asterius*

*) Lampe Hist. Eccl. Ref. in Hong. et Transylv. Part. 1. pag. 2.

**) Elyr. Sacr. T. 1. Proleg. Part. 5. Sect. 1. Cap. 1. §. 1.

) Elyr. Ep. *) Ouz. de S. Steph. T. 2. pag. 190. edit. Paris. 1818.

az Amasiai Püspök *) *Damianus Péter* **) és VIII-dik János Pápa ***) nyilván bizonyítják, hogy Illyriába, mely *Strábó*, *Appianus* és *Svetonius* szerint Dalmátiát, Maesiát, Noricumot és Pannoniát foglalta magába, Szent Pál Apostol terjesztette a Keresztyén Vallást, valamint a Messalinus által számkivetésbe küldött Ravennai Püspök *Apollinárius* is, a kiről így ír *Agnellus* ****): *Ad partes Illyriae captus (Apollinaris) ductus est, deinde per Salonom, Pannoniam quoque per ripam Danubii, Thraciamque obiit et ibidem atque in Littore Corinthi, multa per eum mirabilia intulit Dominus.*

Epaenetus után, *Hesychius*, *Dorotheus Tyrinus*, *Galesinius Péter*, *Ferrarius Filép* és mások bizonyításai szerint *Andronicus* lett a Syrmiumi Püspök. *****) Többre szaporodván pedig a Pannoniában lakó Keresztyének' száma, más több Püspökségek-is állítottak ott fel, és hogy Sziszekben már a 11-dik Század vége felé fel-állított a' Püspöki-szék onnan teltzik-meg, hogy a' Szombathelyen lakott Felső-Pannoniai Praetor *Dio Cassius* után következett *Amanius* 302-dik Eszt. a' Sziszeki Püspököt *Sz. Quirint* a' Keresztyén Vallásért halálra ítélte és Malom-követ köttetvén nyakára, a' Sibaris vagy Gyöngyös vizébe vetette *****). Ugyan ez a' sors érte a' Syrmiumi Püspököt *Sz. Iraenest* is, a' kit 303-dik Eszt. *Probus* az Alsó-Pannoniai Praetor, a' Keresztyén Vallásért halálra ítélte és a' Száva vizébe öletett. *****)

Az 1-56 Nicaei Árius ellen 325-dik Eszt. K. sz. u. öszsze-gyűlt és tartatott Egyházi közönséges Zsinatban, jelen volt a' Syrmiumi vagy Szeremi Püspök *Domnus* is *****) — Nem különben 326-dik Eszt. Ariminumba ismét Egyházi-gyűlés tartatván, abba Pannoniának hét Püspökjei jelentek-meg, úgymint 1.) A' Mursai (ma Eszéki) *Valens*, 2.) A' Singiduni, *Urak* 3.) A' Syrmiumi, *Germanius* 4.) A' Kibali, mely most Vinkovetznek neveztetik 5.) A' Petoviai vagy Potoli, *Aprianus*. 6.) A' Sziszeki, *Migdonius* 7.) A' Sabariai, *Megazius*. Ezekon kívül pedig még többen is lehettek, kik a' gyűlésen meg nem jelentek. Sőt már 347-dik Eszt. K. sz. u. Érsek-is volt Pannoniában, *Eutherius* név alatt, a' ki a' nevezett Esztendőben tartatott Szardikai és Majlandi Egyházi-gyűlésekben, *Apridnussal* és *Madrussal* a' Potoli és Sziszeki Püspökökkel jelen volt. *****)

Midőn tehát a' Hunnusok Pannoniába béroptottak, virágozott már akkor itt a' Keresztyén Vallás, és *Nicaetáznak* az Aquiléjai Püspököknek könnyű volt őket a' Keresztyén Vallással megismertetni, melyet *Sosomenus* szerint *Theotinus* a' Tomitánumi Püspök még szélesebben igyekezett közzéadni terjesztani; de hogy még ekkor kevés követőkre talált, avagy csak onnan-is ki lehet hozni, hogy ez a' még vad és pallérozatlan nép, a' Keresztyéneknek, csak-nem minden eleikbe akadt Templomaikat lerontotta, Papjaikat ölte, vágta; halgatóikat Honnjokból ki-kergette, 's valamerre fordúlt, mindenütt pusztulást 's veszedelmet hagyott maga után.

*) *Hom. 8. in Actuar. Bihl. P. P. Combefz.* **) *Sermo de SS. Apot. ***)* *Tom. 8. Part. 1. Concil. Hist. eccl. 18.*

****) *Apud Maratoc. Script. rer. Italicae Tom. 2. *****)* *Apud Faslat. T. 1. p. 222.*

*****) *Kerschlich pag. 11. — Schöslöwzer pag. 114. 6 125.*

*****) *Schöslöwzer pag. 127. — Most a' régi Syrmium helyén Mirovics nevű kis Város felel.*

*****) *Schöslöwzer pag. 140.*

*****) *Ibid. pag. 141.*

Attila' halála után a' Hunnusok Pannoniából kinyomattatván, és a' fekete tengerhez vonulván, a' VI-dik Század' második feléig magokat Pannoniába nem mutatták; hanem ekkor, Avarok neve alatt Pannoniára ütven, azt elfoglalták és nagy Károly Császár idejéig szakadatlanul bírták. — Hogy N. Károly Császárig, az Avarok adtak-é helyet szavokban az Evangyéliomi Tudományoknak, azt bizonyosan meghatározni nem lehet; hanem N. Károly Császár, őket fegyverrel hatalma alá hajtván, K. sz. u. 795-dik Eszt. Thudun egy az Avarok' vezéri között a' Császárhoz követeket küldött, 's magát a' keze alatt lévő néppel a' Keresztyén Vallás' bévételére ajánlotta, melyet az *Eginhardus* bizonyítása szerint tellyesített is, a' ki ezen dolog felől így ír: *) *Thudun etiam, de quo superius mentio facta est, fidei dictis suis adhibens, ibidem Aquisgranum ad Regem venit; ibique cum omnibus, qui secum venerant, baptizatus et remuneratus est.* **) Ugyan *Eginhard* így ír Chágánusról-is, a' ki Thudunt az uralkodásban követte: *Cacanus Princeps Hunnorum, propter calamitatem populi sui, Imperatorem adiit, postulans sibi locum dari ad habitandum inter Sabariam et Carnuntum, quia propter infestationem Slavorum, qui Behemanni vocantur, in pristinis sedibus esse non poterant. Hunic Imperator benigne (erat enim Cacanus Christianus nomine Theodorus) suscepit, et precibus eius annuens, muneribus donatum redire permisit. Qui rediens ad populum suum, paucis tempore transacto, diem summum obiit.* — Hogy pedig az Evangyéliom Tudományának az Avarok között felélesztett szikrája el-ne aludjon, Károly Császár, *Arnót a' Salisburgi Püspököt*, az Avarok közé küldötte, a' kicől így ír egy nevelen Iró: *Arno in Pannoniam profectus, sua praedicatione populum erudit, Ecclesias consecravit, sacerdotisque ordinavit.* És minthogy már ekkor közöttük számosan voltak a' Keresztyének; *Theodorikust a' Püspökségre felszentelte 's ennek halála után Adabramus a' ki a' Salisburgi Püspökségben Arnót követte, őtör tette Püspökké, a' kit ismét Osváld követett.* ***)

Nem különben a' IX-dik Században is *Urolphus a' Laureaceai Püspök*, nagy előmeneteivel terjesztette az Avarok között a' Keresztyén Vallást, és azok között egynehány Püspökséget is állított-fel, a' melyek között H-dik *Engenius Pápa*, a' *Favianai, Speculi-Juliai, Nyitrai és Vetvári Püspökségeket* meg is erősítette, a' mint ez megtettzik az említett Pápsnak az *Urolphus által felszentelt Püspökökhöz 's Tutondushoz és az egész Avarok' népéhez* írt leveléből, a' melyet így kezd: *Eugenius Servus Servorum Dei Rathfredo, Sanctae Favianensis Ecclesiae et Methodio, Sanctae Speculi-Julienensis, quae et Soriguturensis nuncupatur, atque Alesino, Sanctae Nitriavienensis Ecclesiae, parique modo Annoai, Sanctae Vetvariensis Ecclesiae Episcopis, simul etiam Tutundo, nec non Moymaro Ducibus et Optimatibus, Exercitibusque Plebis Hunniae, quae et Avaria dicitur et Moraviae etc.* ****)

Schwartz Gottfried ugyan, Bonfinius és Inchoffer után azt állítja, hogy a' Nagy Károly Császár' és az ő Fija 's követője *Ludovicus Pius* halálak után, az Avarok, a'

*) In Ansal. ad Ann. 796.

**) In Historiis Alcuini Epist. 7. 6. Theodulphus az Ansellai Püspök Tom. 2. apud Simand.

***) Anonym. de Coarum. Bojar. et Carar.

****) Tom. 5. Conc. Labb. col. 631. ed. Yenai.

Keresztyén Vallást megvetvén, ismét vissza tértek volna a Pogány Vallásra. De e nem hihető, mert ha találkoztak is olyanok, a kik az Evangyéliomi Tudományt megvetvén, a Pogány vakság' szövényeibe hanyat homlok rohantak: (mint ez, a Magyarok között is megtörtént a Sz. István és I. András idejében) mindazáltal a Keresztyén Vallást csak ugyan gyökerestől ki nem irhatták, sőt az, annakutánna-is sok követőkre talált, a' mint ezt hosszasan és fundamentomosan megmutogatta Salagyi István Pécsi Kanonok, de Statu Ecclesiae Pannonicae L. 2. csp. 2. pag. 51. seq.

Alsó Pannoniába is az Avarok által meghódított Slávok között, a' Salisburgi Püspök *Virgilius* iparkodása által (a' ki *Modestus* Püspököt, *Falko*, *Reginbert*, és *Contharius* Deák szertartású Papokkal a' Cettemarus kérésére ezen néphez küldötte) a' Keresztyén Vallás nagy előmenetellel terjesztetett, a' kinek példáját a' Salisburgi Püspökségben ő utánna következett s már fellyebb-is említett *Ayno* is hűségessé követte, azok között az Evangyéliomi Tudományt hirdétvén, Templomokat és a' hol a' szükség úgy hozta magával Papokat szentelvén. — *Theodoricus*, *Otho* és *Oswald* Püspökök alatt-is, sebes lépésekkel terjesztetett a' Keresztyén Vallás, a' kiknek iparkodások 's buzgó igyekezetek által, az alsó Pannóniában lakó népek, a' pogánybabonás vallást elhagyván, a' Keresztyén Vallásra tértek, a' kiknek számokra csak hamar, majd minden népesebb és nevezetesebb helyeken Templomok építettek, a' melyek, az említett Püspökök által fel-is szenteltettek. Egy ezen idő-táiban élt novellen Író, elő-számlálja azokat a' helyeket, a' hol ekkor Templomok építettek és szenteltettek, melyek voltak: Salapurgin, Lindovels-Kirchen, Palprumes-Kirchen és Quinque Basilicae. *) 's a' t. — Úgy látszik, hogy Salapurgin, nem más, hanem a' mai Szalavár; Lindovels-Kirchen, Lindva, Palprumes-Kirchen, Veszprém, és Quinque Basilicae, Pécs. — És így minemelőtte *Cyryllus* és *Methodius* ezek a' Tót-nemzetek Apostoli 863-dik Eszt. Pannoniába jöttek, már az előtt 803-dik Eszt. fogva, virágozott ott a' Keresztyén Vallás, Templomaikban gyakoroltatt a' Deák szertartás szerént az Isteniszület, és a' Salisburgi Püspökök a' Vallás Tantóikra nézve, nem engedtek nékiek fogvatkozást látni.

Igy terjedett-el az Alsó- és Felső-Dáciát lakó Nemzetek között-is lassan-lassan a' Keresztyén Vallás, úgy hogy mikor a' Magyarok 895 Eszt. K. sz. u. Almos vezérlése alatt be-jöttek Magyar-orazágba, itt a' Keresztyén Vallás, már mindenütt divatban volt, és a' Pogány Vallásnak, csak itt-ott volt valami nyoma még meg, mert külfömben nem lehetne megmagyarázni, hogy miképen terjedhetett oly sebes lépésekkel a' Magyarok között az Evangyéliomi Tudomány, ha az, az általok meghódított Népek között virágzásba nem jött volna, és ahoz lassan-lassan nem szoktatódta volna. Nem lehetne mondom magfogni, hogy *Piligrinus* a' Lauriaci Érsek, a' Magyar Előkelő mind két nemből valók között, miképen téríthetett volna mint egy öt eseret a' Keresztyén Vallásra, a' mint ezt maga *Piligrinus* dicsekedve írja VII-dik Benedek Pápához írt levelében **).

Azok a' számtalan Keresztyén hadi-fogyók is, kiket a' Magyarok Német, Olasz és Frantzia-orozágokból magokkal haza-hurtzoltak, mind a' mellett-is, hogy azokat a' leg-

*) De Caavem. Bajar. et Carant.

**) Petri Lambecii Comment de Bileisck. Vindobonensi L. II. C. 6.

csékélyebb szolgálatokra, barmaiknak örzésekre, vadászatra és halászatra fordították és a magyaros élet-mód követésére kényszerítették, nem kevésbé segítette-első azt a környül-állást, hogy a Magyarok a Keresztyén Vallással megismerkedjenek, darabos erköltsők lassan-lassan simúljon és a pallérozódásra nékiek út nyitasson. Nem különben a Német Császár is, *Henrik*, minden igyekezetét arra fordította, hogy a Magyarok közt a Keresztyén Vallást elterjessze, és az által vadságokat szelidítse, kemény erköltsöket lágyítsa 's annál fogva őket a ragadozástól és szagúldozástól, a mennyire lehet el-vonja, ámbár kevés sikere lett ezen igyekezetének.

Szerencsésebbek voltak ebben a tekintetben a Görögök, mert midőn 943-ban egész Constantinápolyig nyomultak volna a magok után mindenütt pusztulást és veszedelmet hagyó Magyarok, a Görögök drága ajándékokkal voltak kéntelenek tőlök öt esztendeig tartó békességet vásárlani; melynek szentül leendő megtartásának bizonyosságára, két Fejedelmi Vezért adtak kezeseül, úgymint *Gyulát* és *Bologudást* vagy *Verbulchot*. A Constantinápolyi Udvar, ezen fő embereket lassan lassan, az udvari finomabb izléshez, pompához 's jó éléshez szoktatván, és Patricziusi rangra émelvén, fényes ígéretekkel és szelid 's nyájas velek-való bánás módokkal csak hamar megnyerte, és oda vitte ki a dolgot, hogy velek a Keresztyén Vallást megszerettette, a kik azt valósággal be-is vették, melly történetnek bár nem a legnagyobb, de csak ugyan szembetűnő befolyása lett a Magyarok Keresztyén vallásra lett térítettésére nézve, nem kevésbé mozdítván azt elő a keresztységben István nevet vett Gyulának *Sarolta* nevű Leánya, a mint alább megfogjuk látni, a ki idővel a Geiza Fejedelem Felesége lett.

Az öt esztendőkre kötött fegyver nyugvás eltelvén, *Constantinus Császár*, *Gyulát* és *Bologudást* vagy *Verbulchot* Constantinápolyból vissza-küldötte, melléjük adván egy *Hierotheus* nevű Görög Papot, a' kit *Theophylactus* a' Constantinápolyi Pátriarcha, Magyarország Püspökjévé szentelt, a' ki Gyulával Erdélybe menvén, ez vele egész Familiáját, minden Udvari Tisztjeit és igen sok alattvalóit megkeresztelte, 's más Magyar-vezérektől számtalan keresztény rabokat kiváltott. *Verbulch* azonban, a' Keresztyén Vallást elhagyván a Pogány Vallásra vissza-tért, 's előbbeni ragadozásához szokott élete módját ezután is követte mind haláláig, a' Görögök földjén sok ízben szagúldozván és iszonyú öldökléseket 's rablásokat követvén-el, és e' volt az oka, hogy *Hierotheust* több Görög-papok Magyar-országra nem követhették, 's a' kik béjöttek-is, a' Magyarok nyelvét nemi igen értvén, igyekezetekbe nem bődögélhettek úgy a' mint kellett és lehetett volna. —

Ekképen az Evangéliom naplóságának a' pogány babonaszágban vakoskodó Magyarok közzé való kisúgázása Nap-keletről megakadályozatódván, Nap-nyugotról igyekeztek azt a' Magyarok közt felderíteni, 's őket Ásiáikból Europaikká tenni; de eleinte kevés sikerrel. Mert ámbár XII-dik János Pápa, az I. Ottó Császár megesküdt ellensége *Taksony* vagy *Toxus* idejében, küldött is Rómából két Papi követet, úgymint *Zachariust* és *Zachariust*, a' Keresztyén Vallásnak a' Magyarok közt való elterjesztésére; de mint-hogy a' volt titkos tzeljök, hogy a' Magyarokat Ottó Császár ellen ingereljek; Ottó ezt kitanulván, őket útjokban letartoztatta 's tőlök a' Pápa Bulláját elvitette. Ily kevés foganatja lett egy az Evangéliom hirdetésé végett az Országba bé-jött *Wolfgang* nevű Remete

türekedéseinek is *) a' ki minthogy ebben a' tekintetben itt semmire sem mehetett, a' Passaui Püspöktől Piligrintől 971-ben vissza hivatott.

Nagyobb tüzzel folytatódott a' Magyarok' Keresztjén Vallásra lett térítettése Geiza Fejedelem' uralkodása idejében, a' ki a' Feleségének Saroltának tanácsára, a' Keresztjén Fejedelmekhez és Püspökökhöz követeket küldött, azzal a' kérréssel, hogy azok küldésének keresztjén Papokat a' Magyarok keresztjén Vallásra leendő megtérítettésére, melynek az a' jó következtése lett, hogy Piligrin, a' tőle ide küldött mindenféle rangú és rendű Papok által, mintegy 5000 Magyarokat a' Keresztjén Vallásra térített, a' mint felyebb említettem volt De mind ezek mellett is, a' jó mag nem talált mindenütt jó földre a' Magyarok' szívében, mert azoknak nagyobb része, a' Pogány vallásban megmaradt és az Évangélium szelidségre oktató Tudományának nem adott helyt.

Leg-többet tett, úgy látszik, ebben a' tekintetben Adalbert a' Prágai Püspök, a' kire biza leginkább III. Ottó Császár a' Sarolta kérrésére a' Magyarok' megtérítettését. Woik is, a' Geiza Fia (ki a' Sz. keresztjén István nevet vett) 994-dik Eszt. Esztergomban, Adalbert Püspök által nagy pompával megkereszteltetett. De nem kevésé akadályoztatta a' Keresztjén Vallásnak a' Magyarok között való elterjedését az, hogy Geiza, az Adalbert Püspök tanácsára, minden rabszolgaság járma alatt nyugó Keresztjéneket, szabadságba akart helyhezetni 's a' mivelés végett örökös birtokul, bizonyos földeket szándékozott nékiek adni. A' Geiza ezen szándéka azonban, a' Pogány valláshoz szító Magyarok között nagy zendülést okozott, és a' pártütés tüze minden bizonnyal lobbot is vetett volna, ha Geiza, a' keresztjén rabokat elébbeni állapotjokban meg nem hagyta volna. Sőt Adalbertnek az Országból lett kimenetele után, maga Geiza is nagyon légy-meleg kezdett lenni a' Keresztjén Vallás eránt, mert nem csak megengedte a' Pogány vallás' gyakoroltatását, hanem a' Keresztjén Vallás mellett, maga is részt vett a' Pogány Vallású Magyaroktól gyakoroltatni szokott Isteni tiszteltesben, a' mit midőn az ő udvari Pappa szemire vetett volna, azt felelte, hogy ő gazdag lévén, van módja mind a' Keresztjénnek Istenének, mind a' Pogány bálványoknak áldozatokat nyújtani **).

A' Geiza 997-dik Eszt. történt halála után, az ő Fia István (a' kinek Gízelá, Henriknek a' Bavariai Herczegnek testvér húga, olly feltétellel adatoit feleségül, ha a' Keresztjén Vallásban áthatatosan megmarad 's annak alattvalói közt leendő elterjesztésére fogja minden erejét 's tehetségét fordítani ***); a' szomszéd Fejedelmekkel szövetséget kötven, nyilván kinyilatkozatta, hogy erős és áthatatos akarja a' légyen, hogy minden Magyarok megkeresztelkedjenek és minden Keresztjén rabok szabadoknak hirdettessenek. Nem tettsett ez sok Pogány Vallás mellett buzgólkodó Magyaroknak, kik is a' Somogyi Vezér Kupa vezérleése alatt fegyvert fogván István Király ellen támadtak, és őt Veszprémben ostrom alá fogták; de ő megkeresztelkedett hív katonáinak és néhány vitész Németeknek segítségével, Kupát meg-győzte, megölte 's zenebonáskodó seregét szőrtle.

*) Author Dissert. Parslip. rer. memorab. Hung.

**) Engel's Geschichte des Ung. Reichs T. I. pag. 105.

***) Sighester's Gemäldeausz. ad annum 1019.

Ekképen' csendesség helyre állítódván és a' Keresztyén Vallásnak a' Magyarok között való elterjedésének akadályai elhárítódván az Ország-lakosinak nagyobb része a' Keresztyén Vallást bévette, mellynek terjesztésében, hogy a' Görög szertartású Papok legnagyobb részt vettek *)— elhalgatván azt, hogy Sz. István a' maga fiához Imre Herczeghez intézett tunitásaiban **) a' Vasár-nap' megülsét parancsolván, a' Római Eklésiában megülni szokott Innepekről, valamint a' Szentek' imádásáról is legkisebb szóval sem emlékezik, a' mellyek ha akkor szokásba lettek volna, lehetetlen, hogy ezekről emlékezetet ne tett volna, és ezeket a' fiának Imre Herczegnek azívére ne kötötte volna, — avagy csak onnan is ki lehet hozni, hogy a' Magyarok egész Sz. László Király idejéig; a' bűjtülésben, a' Görög szertartás szerént való szokást követték. ***) Erre mutat a' Szent László Királytól Szabóltson tartott Nemzeti Sinat ezen végzése is: Bigami Praesbyteri et Diaconi, et Viduarum vel repudiarum mariti, possunt ad ordinem suum, post separationem et poenitentiam peractam, reverti. Illis vero Praesbyteris, qui prima et legitima uxore conjugia, indulgentia ad tempus datur, propter vinculum pacis et unitatem Spiritus Sancti. ****) És az is, hogy a' Vallásba az újabb Római szertartást bévett Magyarok, a' Görög szertartás mellett megmaradtakat régi vagy ó Hittűeknek, Vallásokat pedig ó Hittűnek nevezték 's nevezik mind e' mai napig.

Ebben az értelemben vagnak *Bonfinius, Inchoffer, Schwartz, Páterfi, Bárlossi*, 's mások, a' kik azt állítják Irásnikban, hogy szinte két századok lefolyta alatt, a' Magyarok közt a' Görög szertartás szerént virágzott a' Keresztyén Vallás; hogy minden Klastromok, Apátorságok és Prépostságok, görög szertartású Papokkal voltak bétöltve és egész 1204-dik Esztendőig egyetlen-uggy Deák szertartású Klastromnál több nem volt az Országban, bizonyosságul hozván erre fel III. Istvá Pápának Imre Királyhoz 1204-ben Rómából küldött levelét, mellyet lász T. Katona Istvánnál T. IV. pag. 735.

Ámhr pedig mind ezek ekképen lettek legyen is, mindazonáltal a' mint a' fellyebb valókból is megtetszik, tagadni nem lehet, hogy a' Deák szertartású Papok is részt ne vettek volna a' Magyaroknak Keresztyén Vallásra térítésésében, a' mint ezt *Salágyi* és *Szilágy* hevesen is mutogatják, és ha szinte az Ország' egyéb részeiben nagyobb számmal voltak is az ó Hittű Papok, annyi bizonyos, hogy a' Sz. István Király Udvarában a' Deák szertartású Papok foglaltak első helyet, és onnan a' Görög Papokat kiszorították. Die deutschen und italienischen Geistlichen und Mönche (sog' in Engel, Geschichte des Ung. Reichs T. 1. pag. 106) umgaben den Hof, und wurden zum Nachtheil der Staatsrenten mit Gütern beschenkt; allmählig nahmen sie auch auf die politischen Angelegenheiten und auf die weltlichen Gumbelungen Einfluss. Sie verdrängten vom Hofe die magyarische Sprache und führten am Ende in allen Geschäften die lateinische ein. Diesen Übelstand in Rücksicht der Cultur des großen Landes hätte die orientalische Religion nicht nach sich gezogen, und erst die Reformation hat der ungarischen Sprache ihr literarisches und zum Theil geschäftliches Daseyn wieder gegeben.

BALAJTHY JÓSEF:

*) Bédoussy Supplement. Analoc. Teresa Scopas. **) Verhändl. Tripart. Jan. Hung. Decret. S. Steph. c. 1. 1787) S. Ladislav Decret. L. I. c. 21. 1799) S. Ladislav Decret. L. I. c. 1. et 5.

Csesznek Váráról.

Minél ürvendesebb dolog előttünk, hogy bírnok olyan Folyó-íráásokat, melyekben Hazánk' nevezetesebb tájékait, hegyeit, várait, köz-ismeretűekké tenni van kezünkön alkalom; annál inkább lehet fájlalnunk, midőn épen a' legnagyobb nevezetességekről hallgatnak Iróink, 's azon emlékeztetre méltó dolgokat; melyeket szemeink' elől a' régen múlt idő' 's az előkor' leple borít, — nem igyekeznek a' lehetőségig napfényre hozni.

Veszprém Vármegyében a' Bakonyban, Csesznek nagyon nevezetes Vár lévén, valóban csudálni lehet, hogy a' ki már azt közelebről látni szerencsés vala, felőle eddig hallgatni tudott. Én azt nem láthatám, azért nem-is ismerem. Nem-is czélok itt annak környülállásos történeteit leírva adni; hanem csak intve, buzdítva kérem ama' Honfiainkat, kik Csesznekéről többet hallhattak, vagy annak környén lakván és megfordulván, többet láthattak és kitanúlhattak: tartanak hazafői kötelességüknek az éránt híven tudakozódni, 's tapasztalásaik' gyümölcseit nagyobb kiterjedésben, minden oldalról kielégítő tudósításban, derék Folyó-írasaink' számára beküldeni. Most én az emlékeztető buzdítás mellett addig is kívántam e' keveset Olvasóinkkal közölni, melyet egy jeles Hazafőtől hallék, ki 1784-ben az érintett Várt személyesen látta, 's körülé tett vizsgálódásai után itt adom észrevételeit, tapasztalásait.

Csesznek Vára egy igen erős és magányos kösziklán, de már egészen a' pusztulás' közügyű útján áll. Egy kocsí szélességű út van a' sziklában vágva, mely a' Várba felviszen. A' Vár alatt egy tizenhét fogú vagy lépcsőjű latorján lehet egy tömlőczebe lejutni, mely foghely hasonlóan egészen magából a' sziklából kivágva készült. E' nagy erősségű tömlőczeben holmi szavakat lehete még 1784-ben látni, magyar és görög betűkkel, melyek a' kőbe valának vésvé; ott áll a' többek között ez is: *Tien a' Vigasztaló*. Az ottani lakosok beszélték az említett évben, ama' férfiak' történeteit is, kiktől ama' fel-íráások eredtek; de minthogy az egész történet alig ad valamit, a' mi akár tudományos tekintetben, akár a' hazai történetekre nézve méltónak ítéltetnék a' környülállásos tudósításra, tehát arra kibocsátkozni nem kívánok.

A' Vár' ajtaja felett még akkor ezt a' felül-írást lehete olvasni: MILLESIMOIII⁺ (az-az: 1410) TEMPORE D. SIGISMUNDI; hol a' D. Domini helyett van.

Az ajtó mellett pedig mind a' két felől egy-egy kigyó van a' kőlábra kivágva.

E' várról, a' már többszer említett évben élt legkorosabb Cseszneki lakosok ezt a' Regét mondtották: „Hallottuk apáinktól; hogy e' Vár hajdani időkben valamely Garád (talán Miklóssé) volt. Itt a' körülülvő Bakonyban legelének egykor Gara' sertései, mel-

lyek közül egy-egy darab többszer is elmaradván, veszteségének okát a kanász ki nem tudhatá. Volt a' sertés-falkában a' többek között egy olly sertés is, melyet maga Gara is ismervén nagyon szeretett, és azt magához szelidítvén 's szoktatván, annak Csesznek nevet ada. Elveszett egykor a' Csesznek nevű jámbor sertés is. A' kanász ezen eseten nagyon megrémülvén, szorgalommal vigyázott sertésai körül midőn azokat legelteté. Végre meglátott egy a' kőszikla' oldalában lévő téres barlang előtt, valamely nagy kigyót a' verőfényen melegeadni, 's legott az ötlék gondolatjába, hogy bizonyosan az a' kigyó tevő neki már több ízben is a' károkat. Tűnődék a' kanász, hogy mitévő legyen. Azonban helyesen feltalálván magát, felment a' kősziklára próbát tenni, ha netalám az ott melegedő szörnyet, valamely nagy kőnek aláhengerítése által megölihetné. Kigondolt próbatétele nem-is lőn egészen haszontalan; mert egy nagy követ olly szerencsésen alágördített a' szikláról, a' magát napfényen melegen tő ragadozó kigyóra, hogy annak derekát elzúván, borzasztó övöltéssel veté-be magát setét barlangjába. Ennekutánna hírt adott a' kanász a' történetről másoknak is; odamenvén pedig sok emberek, holmi kézbe-valókkal felfegyverkezve, a' nagy barlangot közös erővel betömék szalmával, melyet azután meggyújtottak, 's így a' kártékony szörnyet csak-ugyan megölik. Ennélfogva építetté Gara e' nagy egyes kősziklán a' még látható Várát, melynek — a' sertés' történetéről — azonnal Csesznek lőn a' neve; valamint a' Vár alatt lévő helység hasonlóan máig is Csesznek nevet visel.

Ez a' dolog adott volna tehát a' Rege szerént okot arra, hogy emlékül a' Vár-ajtó' körülábira kigyókat vágatni parancsolt Gara. A' kigyó' barlangja az említett időkorban, midőn ez a' tapasztalás merített, már csak kevésé vala látható, be-lévén az már az idő' puszító hatalma által kőszikla darabokkal temetve.

Német-orazgban egy Újság jó-ki ezen czím alatt: *Der Beobachter am Main und Rhein*. Ebben igen nevuzetes az, hogy darabjaiban Német, Francia, Olasz és Spanyol-orazgoknak, úgy Angliának és Svájcznak városairól, erősegeiről, várairól és klastromairól, különféle Népmondák is közöltenek. Kérettenek a' Cseszneki Uradalomban lévő gazdasági Tiszt Urak is, Csesznek Váráról bővebb tudósításokat adni; minthogy e' részben ő elöttük fakad és foly a' leglühösebb dátumok' kútja. Úgy-sem lévén Hazánkban igen sok régi Várak, arra kellene törekednünk, hogy mindenikről tudhatnánk valamit. Ha mi nem nyomozgatunk, utánunk száz évek múlva még kevesebbet fog a' maradék kipuhatolni minden szorgalmatos kutatásai mellett is; pedig azoknak ismerete által a' honi Történet-tudomány is nagy világoságot 's nagy dísz fogna nyerni. Ha tulajdon Öseleink' híret, virágozott erofjét, bajnoktetteit nem iparkodunk az idő' veszélyétől hatalmasan megóvjva fentartani, feledni fogjuk a' régi magyar történeteket, feledni a' régi magyar szellemet is; és Utódink több Német Lovagokat, több Német Vársakat fognak emlegetni, mint Magyarokat. Minden Nemzetnek, úgy nekünk is szentnek kellene tartanunk ellónyt lelkes Eleink' áldott emlékezetét, 's azok közül kellene választani ollyat, kiben mint tükörben láthatnánk ama' Dicsőeknek, ama' Nagyoknak, minket is szent lángra gyúlasztó példáját.

N. Apáthi Kiss Sámuel.

15.

A' szerelmesek Kútja.

Rege Corvin Századából.

Eldüzetett a' vad pogány hadu,
Édkét hozott sok vérengző csata,
'S Corvin hatalmas Zápolyának
Adá Trencsót 's lököllő bércezeit
Díjozva őt 's buzdítva hőseit,
Kik a' Házért harczolának.

Víg hangot zeng a' szirtek' kebele,
A' Vár érvendő vendéggel tele,
Urát büszkélkedőn fogadja,
Istrán deli nőjének karjain;
Kéjgelve hős tettének díjain,
Kegyelmet és szívét mutatja;

Fegőlyjait nézvé eles szeme,
Mégbüvölé őt Fatme' kelteme,
'S Leoldatá könnyűs-bílinesét,
„Vedd őt, nőm, mint vitézi zálogot,
Ily Szépség szerzetépi a' láncokat.
Nem kérem megváltást kínosét.

Bús Fatme honja felé felsohajt,
Száz keble nem viselheti e' bajt
És foly szemének könnyözönje.
Honjában vár reá szegény híve
Honjába vissza, vissza vágy szíve
Szerelmi lánczát hogy kössönje.

Bátran mint a' lengő Madár-király,
Midőn az észő fellegkébbe száll
Néz Trencsón a' dúns völgy' élche,
'S miként mőhes szirtű új birtoka
Olyan kevély Urának homloka
És oly kemény szűt rejt keblébe.

Nyugvón győzelmi borostyánjain
A' sora kéjszerget bájol napjain
'S hűsében álmodik dicésnek.

Bétellyesül a' mit titkon kíván,
Százán szállnak egy gyors nézte után
Kedvől, kényben ferdő szemének.

A' foglyokért gyűlnek kincsalmái
De nem hatják Fatme'nak kínjai
És a' kérő esztét szavára;
„En tégedet már nőmnek adtalak
Néiküle innen nem bocsájtalak"
És kánhan hagyja őt magára.

Bús Fatme honja felé felsohajt,
Száz keble nem viselheti e' bajt
Sohajt, 's néz, Ómár nem jön e' még.
Honjában vár reá szegény híve
Honjába vissza, vissza vágy szíve
Várván nem éri e' a' kértvég.

Ne sírj, könnyűs szemmel mosolygj, remélj,
Zajgás után lelénik a' vesztély
'S egyszer megszűnik a' szív lángja,
Könyök között nő a' tiszta szerelem
Könyök között tisztul a' szív érzelem,
'S nem vívja le a' vész falánkja.

Ómár Ómár, állom fele,
Tűjed itrol Fatme sír
Jerse, kérlek, a' míg vele
Kínja, 's kínjával ő bír.

Ah, mi súlyosak lánczaim,
Könyvöm úatlan ömlenek!
Ah, mint hervasztnak kínjaim!
Ismerőji nincsenek.

Könyvek borúlnak szememre
A' mint méssze nézdelek,
Nem zeng széd idézletemre
Mellyel szellőt terhelek.

Ómar, Ómar, Fatme szíve
Lángárjába elszűnyed,
Ha csillagja, vágya, hőve,
Tart karjába nem ártled.

O jűj, lángitod hűlt keblemet
Lángvággyal szerelemmel
Váltód-meg igazdó eskemet
Kétség dólta hitemmel.

Fatme sír; légy védve
Légy e' vezében csónakja,
Tartsd, a' mit esked igére,
Boassza a' menny haragja,

Ómar, Ómar éltim fele
Tóled távol Fatme sír
Jersze kérelek, a' míg vele
Kinja 's ő kínjával bír.

Igy zeng, sír reggel, este,
Arczán láng kinja festve,
A' bás Török leány
A' Trencsén sziklán.

Száz mélyéből szívűnek
Forr a' sírmas ének
Hol kinja lángra gyúl
'S szerelme fel-virúl.

Csillaggal és szelekkel
Patakkal 's fellegekkel
Külső keszevit;
'S nem értik sérvit.

Caak szíve más felének
Zeng az ily gyászos ének
Melly színt ily hőre gyúl
Hol színt ily kín virúl.

De bár a' bőség kebele
Trencsint mindennel eitele,
Bar toronyosúl tar szikla gátja
Az ellent csak mosolygva látja,
'S Ura susongó béborán,
Már több kincseket nem kíván;
Mert merész álma tellyestül,
Forró képzelme létesüle,
Caak egyért forrnak vágyal,
Mi a' Természet bű sílhdől
Mint a' sap láng sugárai
Olyan teméredken ömöl.

Találmány, vágy versenygenek,
Munkások rajkát pezsgenek,
Mit a' szikla rejt mély ölébe
Nem tünik az ember szemébe.
'S néhány merét a' kém halál -
Az akna törkésben talál.
Ne küzdj, ember, magas erővel,
Bátor, ezéled várt esztra nem lel
Éz bánáslyos feltétedért
Az ingerlett elem-haragja
Nem adja az ohajta kért
Jutalmat, 's vágyod alá csapja.

A' szép vár víz nélkül eped;
A' sziklából ér nem reped;
'S mit a' szikla rejt ércz ölébe
Ámbár türekszik nap elébe
Sötét ölébe rejtte lése,
Nem eszja-ki fortély vagy ész.
Azért István vágyját feladja
Fogollyit többé nem 'zaklatja.
Mesterség a' Természetet
Zsoldossá nem tevő magának,
Szirt szíve forró druzet
Sohajtság 's könny nem bajolának.

Es egykor az úr hirdeti,
Hogy Tart személcnek nézeti,
'S ah Fatme ennek hallatára
Mint egy leten mentő szavára
Megrendül, sír, sohajt remél,
Küzd lankad, örülve fél,
Szívűnek belső ihletése
Súgalja, hogy közelg menése.
Szús ajkán baldeklük szava,
Halált lel e' hó druzetben
Vérben lángzik szép arcx hava,
Szús éltet el egy perczenetben.

'S István elé, búval teli
Méltósággal, lép egy déli
Ifjú, vi'gadó láng szemének
Táze mutatja lángját szívűnek,
'S bánattal hangon kérdezi
Bár hó reményét le-tezi:
„Hosszú útamba fíradoxva
„Reményét bajjal oasztakorva
„Kémlém 's váltom sorsosait
„A' kinnak, bának és hitemnek

„Kémelem nézem szám vágyait,
„Lelkem' 's bálványát érzetemnek.

„Kémelem, nézem, de hasztalan,
„Sírban lész a' boldogtalan
„Míg én érvényében szívemnek
„Riaszban, 's küszködésben hervemnek,
„Megértem Jászse-hamvadok,
„'S végtére hozzá juthatok.
„Tudod bajom, 's ha vágyaz segítni
„E' sullyon, embertárs, könyvitni
„Néked ajánlom kínosaim,
„Néked ajánlom életemnek
„Hálóját és eszésem
„És tisztelőtet hű szívemnek.”

És jönnek foglyok számtalan,
Kémelej, nézedel, de hasztalan
Nincs köztök az egy, szívé' vágya;
Reményét ellebegni látja:
„Sírban lész a' boldogtalan
„Míg én itt sírok untalan.
És élte, álma gyorsan illan,
Mint a' villám, ha szerte villan,
„S már távoztatja lépteit:
„Tán megcsán a' menny, 's nem sokára
„Létlél kiöm könnyeit
„Figyel végtére bám' szavára.”

'S én halkan Fatme lép elé,
Halkan fordúl a' szem felé
'S mint a' csepp a' cseppet ragadja
És láng-tűz az érvényt fogadja,
Akként ragadja szívöket
'S szívökkel hő érzelmöket.
Szerelmöknek szús villanása,
Vágyok' rokon hullámozása,
És a' mint a' kik felett habok
Örjögve zúgva Jászse-csapnak
Lettünnek menny és a' napok,
Szemök úgy más tárgyra nem kapnak;

Felzendült keblök' tengere,
Szívük egymás szívén vere;
Bátor féltés, csendes sohajtság,
Félték merészség, láng ohajtás,
Sétlan hangok, szús könnyezés,
Erőtlen harez, hős csüggedés
Lettek, egymást forrón ölelve
Egy élet egy szívből lehelve,

Kérelmeik, beszédjeik
Vágyoknak néma hangozása
Örömeik, és kéjleik,
Elsődéd tisztá aldosása.

Ezen küzdő láng érzetek
Szomor vidám tűz nézetek
E' nemesítő istenítés
Ezen haldokló lelkesítés,
E' vágy a' legmagasb után
Melly érzésnél mást nem kíván,
A' vizsga kíméletét útálja
'S mennyét én keblében találja,
Lángjok vándóit lettenek,
Szerelmöket nyilván mutatva,
Szabadságért hős kértenek, —
Eszeklő szókra nem akadva.

'S hogy szünt lángjok küzdő here
A' kórmáyzó az éz leve:
„Engedd Fatmémát karjaimban!
„Fogadd 's merengjél birtokimban,
„Dús sorsod nem trgyelem;
„Az én egem a' szerelem.
„Annyit nyerd a' kegyes égtől
„Ne rosd főbb kíncot a' szegénytől.”
Ómar térdén így esdekel;
Igy esdekel, ki boldogítja
De hangja szellőn lebeg-el:
A' szirt szívét meg nem lágyítja.

„En téged nőmnek adtalak,
„Kivüle nem bocsátalak” —
'S könnyében hagyja őt magára
'S magába mérges hős bajára.
A' szerelem zajtengerén
Világtorony a' szent remény;
Hiszik, hogy ennek láng-tűzénél,
Hűzelkedő vesztéstől
Csejlokhoz jutnak vágyaik.
Kérelmek forróbban megajjúl
Hangosbak ostromlásaik,
Bár István düh-lángjába dél.

„Ifjú ha e' szirt' kebele,
„Mellyben halált már sok lele,
„Könyvű' lángod' 's munkádnak enged,
„'S belőle nedves erüst cserged;
„Tellyesítem kérelmedet,
„'S tiédnek mondhatd Saépedet.”

Kacagva hagyja ott magokra,
Es nem hallgat kérő szavokra,
Lesujtá ez reményüket,
Egy homzsá forró ölelésbe
Könnycétek sugó szívöket,
'S lelánczolák szent esküvébe.

Az éj ezer gyémánt szemmel ragyog,
Az elfáradt körül álmodok lebegnek
Kínok láng szíve álmodban lobog,
'S nem enged nyugtot a' tűz képzeteknek.
Majd rát fertelmes képek
Majd hájlók, 's ritka szépek
Vívják 's dőlják a' kebleket,
Lángítják, 's bántatják reményeket.

Álmodok közt szendereg az éhren kebel,
Ómárt köszönti Fatmá bús alakja,
Fátmához Ómárt lengi az est lebel,
'S vágyit síron ezüst keblébe rakja.
És a' szelíden arcon,
Gyözzvén a' szív felharozna
Köny-gyöngyök közt öröm pirál,
Mint a' nap a' korony' határirál.

Magashan hallámszik a' telt kebel,
Hó karjai a' há felé merengnek,
Suhajtások lángjába lankad-él,
Szerelemi szellemek körülé lungnek.
Érzelmi olvadoznak,
'S esők-örvényben hab-znak
Élet-források ojjai,
Honnan halált szívnak há szemjat.

Nyugodt a' hab, esendeb az esti szél,
Csak a' szücs virághelyek leholnek,
Csak a' csillag-világnak fénye él;
A' borzasztó esend, és az éj fülelnak,
Ómár panasz-dalra,
Szókká termelt hajára,
'S Fatmát mint hőkés Angyalok
Álmából költik a' szív fajsztok.

A' külföldön mély bánatosanhan
Közel 's ah távol hozzá üdelek,
Végasztalást édes kúmban,
Mennytől, földtől, embertől kérelek.

'S mint a' virág a' nap hervónál
Nyílik, pirál, 's találja végzetét;

Úgy én Fatmémnak báj szeménel,
Szívom éitem' 's korom' ényészedt.

Szebbet nem képzelek kívüled,
Leled bús lelkennek várása ege;
Napfénykedat száll vágyam körüléd
És szívem csak bosszától rettege.

Az illatos rózsák hűsében
Kézemben forrván a' bor' gyöngyét,
Arcozod látom híg tükörében,
Azért szédítnek habzó cseppjei.

Ha búrír volnék, és felettem
Gyöngyöt nézvén, elhányna a' víd ég,
Minden gyöngyben látván szerettem'
Nem hányna-el vele a' reménység.

Ómárt már semmi - sem heríti,
'S ha az űr új földet teremtené;
'S reá a' dúas és szépét hiúti,
Te lesz 's maradsz szerelmem' látené.

Szelídeden illy dall emelkedik
A' várnak tálsó rejtekéből;
'S lágy szellők mint a' rózsát lengetik
Kínját a' lyány szorult kebléből,
Szárnyas hangban beszélnék érzetik,
A' szívnek elfolytatt hancéből,
A' hol mosolyg, pirál egy játszi nyár,
Bár új reményjeire n' től vár.
Szelíden illy dall emelkedik
A' várnak tálsó rejtekéből.

Repülj, evezs, lágy zengzetem,
Már-már kihálok lángjaim;
Cszéljához szárnyal életem,
Hlák valának végyim.

Lángjába bannad képzetem,
A' kín, bánt hallámain;
Cszéljához szárnyal életem,
Bé nem telt szent kívánjain.

Sokt ígért nagy végzetem,
Élelgettem báj-álmain,
Cszéljához szárnyal életem
Hűségnek, fagyunk kínjain.

Alkonylik vég kándzetem,
Függvén hitem száz ajkain,

Csaljához szárnnyal életem,
Egy szebb reménynek szárnyain.

Hervad buzgó szeretetem,
Rózsája ifjú ágain,
Csaljához szárnnyal életem,
De óh nem Ómár karjain.

Az égea új hajnal piról,
A' hit-telt szív új lángra gyúl,
Újabb remény ömlék társából
'S szesznek első nézete
Az átomnak setét öléből
Minden élet felkínáta,
'S Ómárt lelkeinek titkos villanata
A' vívhatlan szírtet vizsgálni ragadja.

Baj-társait gyűjtöngeti
Reményt gerjeztek éretti,
Bátran megív e' bő nyomorral
Eszközt munkáit csodítanak
Agya új - új tanácsot forral,
'S munkához fognak mindenek,
István biztos lakából néz kevélyen
Mint helyesül ez úgy a' sors szeszélyen.

Vezérlő lebb hő szerelem,
Szent hűség bátor védelem
A' szírt éjlakta mély ölében,
'S ha a' föld keblé szellemek
Vessélyt tornyoznak rejtekében,
Mentést fogadnak két szemek
Munkának köny, 's az éznek szírt nem enged
'S kemény érezes mélyéből ér nem cserged.

Pezseg, robog, és zúg alól
Egy szírt-rom rogy más kapesitól,
'S már a' nap' fénytellyes sugára
A' fáradóktól rejtezik.
Véget talál remények' szép határa
'S lángjok' laukadtát érezik,
Munkának köny, 's az éznek szírt nem enged
'S kemény érezes mélyéből ér nem cserged.

Bús holdat nap-fény követi
Jégtől szüntét nyár zengzeti,
És mint Sas a' légét sohajja,
És mint virág a' harmatot:
Ómár 's Fatme hanját ohajja,
'S az elveszett szabadságot.
Munkának köny, 's az éznek szírt nem enged
'S kemény érezes mélyéből ér nem cserged.

'S az ifjú' rózsás ajkírál
Épég vidámság elvirál,
Hány a' remény buzgó keblében
De buzgóbban él a' szerelem,
„Lassan elhervadó szívemben.
„Fájdalm nyugtom veled lelem,
A' csalni a' homályos felderülend
'S szám távol itt töled, hozzád kerülend.

Pezseg, robog, és zúg alól
Egy szírt-rom rogy más kapesitól,
Három bús kínos év lefolyt már
És a' szírt még kemény maradt.
Nem oserg kebléből enyhe ár,
És a' hűség még új maradt,
István kemény irigy makacs szavánál
Gyűshetetlen marad, mint a' vad kőszál.

Pezseg, robog, és zúg alól
Egy szírt-rom rogy más kapesitól,
'S hangoab a' nesz a' szírt ölében
Fellázdattak a' szellemek.
A' tenger zúg az éj keblében
De fényt ragyognak két szemek,
'S dühösb dühösb a' szírt öböl morajja.
Rémit, tempit, némit setét szíraja.

'S pezseg, robog, és zúg alól
Egy szírt-rom rogy más kapesitól,
Gyűngők csergenek a' szírt öléből
A' kő bővebben könnyezik,
Megmentés forr mély rejtekéből
Ben hűség' védje rejtezik.
Pezseg, robog, dörög, és zúgva csattan,
'S az érezes szírt kristály forrára, pattan,

Szírtet dől a' szív lángzata
Eget ér a' kedv hangzata,
És Fatme a' mély szírt keblébe
Kedvese karjaiba száll.
Osztogat első örömebe,
'S földni a' hit lángjánál.
Munkának szírt, 's éz könynek, lángnak enged
'S kemény érezes kebléből forrás cserged.

Némult első idvezletek,
Küzdek dalnak az érzetek,
A' hű kötés itt ismét újál
Illy kejj öröm és idvezség
A' hűségnek lángjánál gyúl,
Ember szívvel kegyes az ég;

'S boldogságnak nyúló reggelében
Omarnak új erő 's tűz gyúlt szívében.

Ölelték a' hűt karjai
Felszállottak lang vágyai
Fel, fel, halálai sírtnek
Az égi bú malasztokat,
Szűk a' szírtől az érzeteknek
Eloffogja a' szív lángzatokat,
'S a' bosszú betven ötet meghaladják,
Buzogva a' halát térdén adják.

Uram díjard szereltemet,
Engedd birnom há Szépmet!
Omar Istvánt ekként köszönti,
Gyöztet lett lángomnak here,

E' szirt a' vizet bőven önti,
Áldott legyen, Allah nere! —
„Burd őt” ezt mondja István nagy kedélyen
„Hited gyűszűs kőn a' sorsszeszélyen.”

'S már költőnek honjak felé
Hitök langjok' ezűjat telé,
A' vagy honjok' szélre szárnyal,
Letűntek a' bú éjjel.
Íj élet tansd minden árnyal,
A' föld ezer mennyet teli
Rendületlen hit vált bajból vesztők,
'S hitűknek boldogulás drága bérük.

Csibor H.

A' tiszta szeretet' hasznai.

A' már angyal Csokonatt
Lillája, engem Eszti
Hívó és indúlását
Lelkemnek ő szeszati.
Hogy lantot fogok kezembe
Hogy azt illetni merem,
Fel-felbuzdult érzésembé,
Szerelmünk volt Mesterem.
Ez tanított lángérzéssel
Szerelm-dalt zengeni,
Isteni belkesséssel
Múltat 's jelent képzéni.

Es töltötte-bé keblemet
Ártatlan vídamsággal,
Ez tanított meg engemet
Cédit futni a' világgal.
Ha forgó változásai
A' kétes szeretsének,
Vagy álom-biztatásai
Körültém lebegének;
Ha mossolygott vagy üldözött
Ha behorult felettem;
Esztim' hív karjai között
Ezeket fel-sém vettem.
Napjaim' gyors szárnyalását
Vidám szívvél szemléltém,
Míg óráim' szűk várását
Csókjál körtt le-dltem,
Az örömtől kettőtötötett
Mérűkkel kószolgtatám,
'S Bánatimat a' szeretel'
Ölébe elaltatám.
Mikor Lais rút társával
Körülhálózta színté,
Esztim nyájás nézésével
Szűz kebelébe inte.
'S Innen néstem űn-rabságban
Ki a' tenger' síkjára,
Uliszesi bátorságban
Sírénim' csoportjára.
Innen séttem, az éretlen
Kor mint rohan vesztére
A' titkon élő kegyetlen
Halál' öléssére.
Innen néstem csontvázsait
Legderűlőbb koromnak,
Eleven pelfásztjait
Egy mozgó sírhalomnak.
Lézeznai sorvadé tetemmel
A' Bujaság' házból,
Sáppadtan behállott szemmel
Mint árnyékok kriptából.
Innen láttam Nácziakat
Rút kóróvá változni,
Rózsákat, lilbimokat
Elcsúsnai hervadozni.
Itt éltém megelégedve
A' orsral a' az idővel,
Legkevésb' epkedve
A' múltal 's a' jövővel.

Ha álomra adalítva
 Lebegettám fejemet,
 A' jó Ámor el-lágyítva
 Édenbe vitt engemet.
 Im a' fukar álomban is
 Csál 's pénzével vesződik,
 Im önelkével a' hamis
 Bíró szímel 's győtrődik.
 A' nagyra-vágyó térdelve
 Látja alattvalóit,
 'S a' mord Tyrann leszedelve
 Ellene támadóit.
 A' 'sivány, ember-társának
 Úszik, fürdik vérbe.
 Vagy Míhósi Bírójának,
 Huroszoltatik elébe.
 Gallia' nagy Hannibálja
 Koronát vív kardjával
 Vagy fagyott népét számolálja
 Tusakodván sorsával.
 'S én csendesen álmadozva
 Szalma-kunyhót képzeltem,
 'S ott Esztiméért olvadozva
 Szerelmem énekelttem.
 Ó mosolygott 's mosolygának
 A' bekrök' lakosai,
 Együtt daniánk és daniának
 A' liget' madarai.
 Ha szomorún énekelnék:
 Az éjj' filomélája,
 Ha vígan, úgy zenge felénk
 A' tarasz' patsirtája.
 Oh sora! mutass boldogságot
 A' tágas ég' öblében,
 Melly ennél magasra hágott
 A' halandók' körében.
 Nem irigylen az életnek
 Szemfény-vesztő kintseit
 Tanak a' tiszta szeretetnek
 Éreztessd ily kegyeit.

Édes Albert.

A' Gyermekek' vágya.

Ha nésem a' kék felleget
 Könnyez siető csoppeket,
 Meleg könnyü olvad szemembe,
 Melegebb vágy szegény szívembe,
 Oh bár mehetnék róletek
 Sohajtják a' rah érzetek.

De a' felleget elárat,
 Gyors hab nem hallhat engemet,
 Meusék! egy boldogabb hazába,
 Hol még nem lépdelt ember lába,
 Hol édes álmim termenek,
 Hol képi léte lengenek.

Mint felleg 's hab olly nyugtalan,
 Benn veréjtkszem hasztalan,
 Gyauó ébred-fel, meg el-elhal,
 Kék felleg, gyors hab hív 's istén csál,
 'S horá hab és felleg siet:
 Ott hátóm tán lad tüzetem.

Meglátom új reg hol pirúl
 Meglátom lángnap hol borúl,
 Meg hol születnek szép virágok,
 Meg mint szunyadnak el virágok,
 Meglelem menny csillaghoz,
 E' szűk völgyből melly ösvényhez.

Atyám ne hátsd óh lángomat,
 Atyám vedd búcsú szókomat;
 Csörg gyors hab, fut kék felleg areza
 'S magasb szívem' vad harcza;
 Csillag, held, nap mindenhol kél,
 Völgy-hegy-nap-éjben isten él.
 Nem föld ember' tulajdona
 Mondtatok menny lelkünk' hena.
 Szűk e' völgy, szűk itten határom
 Megül vágyam, meglángzat árom,
 Szobb részem égől származa,
 Bocsászatok tehat hazra!

Básteleky.

A' Lantoló.

Dúlja bar szerelmi kínom' árja
Lelkemet vadul, kegyetlenül:
Lantom a' remény' hovat kitárja
Hol ragyogva szebb napom derül.

A' Dal égi hang-vegyület;
Bölg, a' ki Dalt teremt,
Haj-hatalma lelket ihlet,
'S időre lant a' Jelent.

Szerelem ha így szerelm vidítja,
'S édes alom' árnya leng velem:
Lantom ezt az ídvet is nagytítja,
'S szebb valóra száll az érzelem.

A' Dal égi hang-vegyület 's a' t.

A' magany' öleben andaloga,
Hol nagyobb a' búnak érzete,
Lantelök, 's a' fájdalom-habokba
Caend vonul — az élet' élete.

A' Dal égi hang-vegyület 's a' t.

Lant vidít, ha kedves ifjúságom
Elszabva, keblem elszorúl,
Hervadavra hull öröm-virágom,
'S kék egemre banat-éj borúl.

A' Dal égi hang-vegyület 's a' t.

N. Apáthi Kics Sámuel.

A' Múlandóság.

Sarbiev után.

Ir gyantát néznék sebeinkre, hogyha
Ugy enczazóneek valamint erednek
Lassan a' dolgok; de mi sok kevély Vár
Hirtelen omlik!

Semmi sem bölg nagy időre; nő 's fogy
Sokutele minden; 's mi magas tetőre
Szazaden bogott ugyan azt, ledűnti
Egy komor óra.

Ember, omló per magad is ha bátor
Íly málólag is valamit tekedhez
Vakmerőn, meglásd az Eget ne vádold
Mostohaasággal:

Téged a' melly nap hoz ezen világra,
Az hoz egyszeremind bizonyos halálra;
'S nem rövid lételt nyer az, a' kit érdem
Fényje dícsít.

A' Barátságához.

Herder után.

Szent Barátság; ki megvetve minket,
Felkeresni jámbor öcinket,
Nemünkől búzsút vettél;
Égnek bölgök lakosa lettél;

'S onnan most is mutatván kegyelmet
Gyermekeket hozzánk a' szerelmet
Küldöd, báf számtalanok
Az eránt is háládatlanok.

Nézz, óh kegyes, kegyesen bajunkra,
Bölgögtetni jöj meg világunkra
Melly nélkülled lásd mint jár,
A' szerellem sem szerellem már.

Ha siket léz kerésünk' szavára,
'S a' tsalárdság képedet magára
Íly bizvást tovább veszi;
Óh a' földet pokollá teszi.

Tavaszi Ének.

A' hó el-olvadott, a' föld
Virágot, füvetek
Terem, 's a' fák hajtnak fris zöld
Színú leveleket;
Zavarosan nem zógnak már
Hegyek folyamjai,
Minden patak partok közt jár,
'S tükörök habjai.

Mi van itt alatt végtelen
 Az évek négy szaka
 Szóljon, 's az egymást szüntelen
 Váltó nap 's éjszaka.
 De a' réz milyen tavaly volt,
 Hamar im olyan lesz
 Az ember, ha egyszer megholt,
 Örökre bátút vesz.

'S nem látjuk-é minden napon
 (A' példa szímtalan)
 Miat metani, mit Atropos fon,
 Lachesis utalan?
 Bizonytalan hol a' határ,
 Bizonyos a' halál,
 Melly kába, ki fő jót itt vár
 'S habon nyugtot talál!

Tsak álom, melly gyakran bát szül
 A' mit itt szeretünk,
 'S mint a' kilőtt nyíl úgy repül
 Málékony életünk:
 Ti vagytok égi táborok'
 Dícső hajlékai,
 Csak ti a' fíradt vándorok'
 Enyhítő tárgyai.

Még én is hát az idegen
 'S vad tájon bujdosom
 Rokan lelkektől ridegen,
 'S nincs nyomas városom:
 Feléd könyújtem kezesmet
 Mennyei szent honom,
 Hol készen várja lelkemet
 Állandó vagyonom.

Ki ad, ki gyorsan repülő
 Erős sas-szörnyokat?
 Ki-gyújt gyakran hidegülő
 Szíremben lángokat?
 Ők nem, hűség' félszke már
 Nem lézen kebelem,
 Remény' szárnyán lelkeim ott jár
 Hol öröküm' lelem.

Sur. Kiss J.

A' lelkiesméret' hartzá, szerzője a' boldogtalanságnak.

Haszonatlan áltak közte a' bőségnek
 Ha szívünkben virtus' faklyáji nem égnek,
 'S nem csendes kebelünk;
 Ha lelkünk a' jónak szerelmére tempa,
 Mit ér akkor minden őráság, rang, pompa,
 Nyugalmat nem lelünk.
 Ha a' gonoszságok üdülőké bilincse
 Miatt fogasgomban van szívünk' legfőb kintse:
 Lelkünk' esmérete.
 A' tolvaj, ha néki tud ragadománya,
 Tette' vétkes voltát azeszeire hányja,
 Nyugottan lehet-e?
 Az igazságtalant amott, míg ládája'
 Arányait férségy örömmel számolja
 Az árva átkozza.
 Ama' hamis Hírő csak fetreng álomban,
 Mert álnokság köszött fekké-je ágyába
 'S most is az kínozza.
 Mégnyivel boldogab egy füstös-kalyiba'
 Lakosa, a' kinek szívébe nincs háha,
 A' kinek kenyere
 Verétekje után megyen asztalára;
 De szíve nem haresol? — oh az bizonyára
 Boldogságot nyere!

Az epedő Ifjú.

Re'sát ábrázol szép korom,
 De azal a' különbséggel:
 Hogy én a' bent gyűlö hértől,
 Ő a' külső miatt ég-el.

Édes Albert.

16.

Méltóságos Gróf Széchényi István Úr Eö Nagyságának a' Minerva
Redactiójához küldött sorai.

A' Velekedések' különbözősége és egész Systemák' meghasonlása sokszor csak abból ered, hogy némely bizonyos szavakat, melyek a' Világlatok és Okoskodások fő tengelyei, egyik gondolkodó ezen, másik más értelemben ves. 'S így, sokszor megenik, hogy valamely tárgy' felvilágosításában két Réz mindég pörlekedik, ámbár az egyik' agyveleje épen úgy látja a' dolgot, mint a' másiké.

Mar én, a' toll-had' értelméről igen-igen elválasztom a' józan felfedést, barátságos megrostálást, igazságos megbírálat, egy szóval: a' valóságos Criticót. Azon szó had, annyira az indúlatoosság, igazságtalanság, kegyetlenség' 's a' t. értelmelt gerjeszt bennem, akár akarom akár nem, hogy toll-hadat csak a' gyengék közt vélek lehetőnek, és azért gyűlölöm 's megvetem.

De a' Nyelvnek tehetetlen állapotja — 's még ha görög nyelv volna is, vagy annál még tökéletesebb — kéntelenül maga után húzza, hogy a' legrövidebbet, egyszerűbbet, 's leg és legvilágosabbat, ez így, az úgy, ama pedig másképp fogja magyarázni. Így Smith Ádám, Say, Ricardo, Malthus' munkái, kik mind azon egy tárgy körül v'pálódnak, sokban, és sok fontosakban elágaznak, ámbár mind csak egy és épen azon törzsek növetjei. Így — ki nem tudná azt, a' ki Magyar — a' nap legfényesebb sugarailban kobolt legrövidebb törvények, ha nem születésekkor is tüzént, de csak egyazon hány Tavas' mosolygó vissza-térése után két értelműek lesznek, és végtére azt rendelik — a' mit a' hatalmas réz kíván. — Ebből a' Criticának nem csak bal, 's helytelen Ideák' felvilágosítása 's helyre-hozása végett való szüksége tűnik ki; — hanem hogy az által a' mondottnak igaz értelme — jobban és jobban kifejtődjék.

A' mi pedig a' szó'szók körét illeti, ki nem érzé azt tellyesen, ki a' Gyermekek' kor' anygallí vágyásaira, ki az Ifjúság mennyel gerjedelmekre vissza-émlékezik? — A' Szerelem édes aggdódsáit, 's a' még édes Honyszeretet' bálvány-imádású epedéseit emlékezetibe vissza-hozza, midén szív, és mely szantalan kívánság, remény, érzés — már itt-is megakadok, — 's nem tudom mondaní mi által, tele meg tele, állig-hogy meg-nem reped — a' fő és lélek, mintha egy Istén' küszelése egészen elfoglaltná, majd csak-nem itt hagyva agyaglakát, a' mennyek felé nem viszí reptét. — És a' nyelv, mintha nem mozdulhatna, némán hagyja a' gyarló embert! Könyvek az Érzés' szavai, némellykor versek. De azok, még a' legjobbak is, mely csekélyen, mely gyengén festik a' külön Érzemények tengereit! Némelly kevés kiválasztottak megpendíték ugyan — 's mi és utóink nem szájuk csudálai — azon Hárfát, ha úgy merem mondaní, melyben édes aggdódsáink és mély örömeink élnek ugyan, de a' mellyet még egy haladó se tudott tökéletesen használni, — 's azért kéntelen úgy tűrni, miat a' kössika ha érzene 's szánásáig mozdulatlan, némán tűrne szívét.

Kat a' rövidet 's igen tökéletlent — de épen a' mellyért tán Olivásom előtt még-is bocsánatot nyerek — szükségesnek véltem előre-bocsátani, minékelőtte ezen Polyó-trás 1828-diki II-dik Negydedben előforduló gondolatimra, a' Kiadó és Redactio által tett észrevételekre felelek.

Nem akarok toll-hadat indítani — legalább a' szónak azon értelmében nem, melyben én azt veszem — hanem úgy kívánsom mutatni, vagy legalább elhitetni, hogy észrevételeimet a' Redactio nem gy vette, a' miat én azokot értettem, és értetni kívántam.

A Redakció észrevételeiből azt látom, hogy rövid soraimat, kerekén kimondva, megsértének, megbántának vette. De azt csak nem gondolhatja felőlem senki, reményem, hogy oly keveset lettem volna *Pál Udvarház*,*) hogy éppen azon Redakciót kérjem gondolataim elfogadására, melyet megbántani kívánnék! Nem találhattam volna e' más és illeendőbb módokat? Annyi Soytha becsületet tén csak ki-ki fel-teaz felőlem, a' ki esmer, hogy csak-ugyan a' házi-gazdát a' maga házánál megsérteni nem bátorokodám.

Csekély kifogásaimat szembe mentam, azt nem tagadom, 's azért jól cselekedtem úgy vélem; a' Redakció pedig a' maga-meggyőzésnek legszebb példáját adta, és ama nagy-lelkű Maurus Hűsre emlékeztet, ki a' fia gyilkosát, mint szent vendégét becsülé-meg, 's én házánál neki memedék-helyet nyujt. Nem-hogy én Minervának gyilkosa akarnék lenni, vagy megsértője — de a' Redakció szavalaiból azt látom, hogy engem szinte annak tartott, 's még-is bevett, 's igaz magyar jószívűséggel fogadott-el. Mert koránt-se veszem Megjegyzéseit fájdalmas vagy szorult szárral, sőt inkább ha tanit, ha oktat, küszönöm.

A' mi az a) betű alatt lévő megjegyzést illeti, úgy látszik első tekintetre, hogy józanabb lett volna *névellyt* mondánon minden helyett.

De én a' Keszes, a' Bajt azon értelemben vettem, melyet a' német Zouber, a' Francia Char-me, által jelent-ki. Már ezen értelemben — 's nem-is tudom, mi módon tehetném-ki jobban azon bizonyos ki-nem mondható valamit, a' mi az emberi szívbe oly édes mérget önt, mely egy Szentet annyira elcsúfíthat, hogy szerethesse a' gyilkost; a' mi a' Maszkával hazuja harát, jeges zivatarjait mindenek felett szeretesti; a' mi Honnyunkat, ámbár esmerünk, nem oly sárosukat, porosokat, még-is minden fogatkozásival lelkünknek legkedvesebbé teszi 's a' t. — ebben az értelemben én Minerva *Becsét*, a' mint azt a' Redakció megjegyzéseiben e) betű alatt, de hibásan éri,ti, egy cseppre-sem érdekeltem, 's azt megtagadni, vagy csak kérdésben hozni sem szándékoztam. Bój vagy Keos, és Bees közt én azt a' megkülönböztést teszem, hogy a' Báj, a' Keos engem akaratom, sőt ítéletem ellen-is elragadhat; midőn a' Bees, csak a' valódi érdem megismerése által leend és nő bennem. Amaz egyszerre támad 's egyszerre tűnik, emez lassan ver gyökeret, de örök. Amaz kedresemhez vezet, emez Barátomhoz köt. Amaz elcsúfít és az egékbe ragad, de csak pillantatokig, emez lassan de tartós tűze által melegít.

Ezen rövid felvilágosítást elegendőnek tartom annak megmutatására; hogy én Minerva *Érdemét* kérdésbe vonni nem akartam. Ha azt kívántam, hogy minden erkölcsi tehetség mellett Minerva még Fesus báj-örvét is magára vegye, azért a' Redakció 's Honnunknak azon jeles és hív fia, kik szent házában munkálódnak; és az Istenné Pappai, rám ne uchezteljenek; mert rosszat kívánok-e Zeas Istent magasztálnak, ha sikere mellé még azt-is óhajtom: hogy Páris néki ítélje a' szépség gyümölcsét — ma midőn a' világ több pásztor emberekkel büvelkedik, kik csak óhazának utín írázóznak, mint akármely más hazafakkal. —

A' b) alatt tett megjegyzésre azt jelentem, hogy igen igen-is szabad a' Redakciónak minden nyelvbéli tévedéseimet helyre-hozni, de én legnagyobb barátja vagyok a' Toleranciának, 's azért fellelre nézre, melyek nem kevésbé magyarok, mint akárkik másé, kegyes engedelmét kérek, ha én a' d) s) kellemetlenebb hangnak nem ítélem, mint a' dedebé-et vagy d) s) t. Hogy a' nyelv törvényt ellen nincs, abból gyanítom, mert Réválnál helyben-hagyva taláom ezen szavaknt beteg, vastagb, boldogb, közelb, tendrédb 's a' t. 's én nem találok kevesb Eaphoniát a' d) b) ben, mint g) b, kb, l) b) ben; tovább igen helyesen van mondva szabd, dobd, 's a' t. A' Grammatikai Regula nem Ország-gyűlés szabása, melynek úgy hódolnék, a' hogy minden polgárnak kötelessége, 's égyesek, magánosok rendszabásait, törvénytétl és bizony csalhatatlanoknak nem tartom, 's éppem úgy a' velem-élők, vagy megholtak által magamat lebilincseltetni nem engedem, de olyl veretséges Gűg zines bennem, hogy mes-

*) *Székelyi Pál*, a' ki 1-3 Leopold és 1-3 József Királyiak' idejében Kalocza Ének volt, nagyon dínes és pompás udvar tartott, melyet akkor a' *ciencia udvaraság* mintegy Osakolónak tartották. Inasz len példabeszédéből a' bárdolatlan emberéki: „a' nem volt Pál udvaras.”

tani vagy jövendő Generációknak a' nec plus ultra-t én jellem-ki. A' tudósabbak tartssanak *Mozárta*l és tudatlanságomban *Rossini*vel tartok, 's midőn a' dologhoz értőket a' Német császárt komor képpel némán béuszíni látom, én a' sokasággal tapsolva 's lármáza ragadtatom-el a' jeles Téliannak a' szoros regulák ellen vétkező Haug-műrei által.

A' mi a' fekete fogakat illeti — a' c) betű alatt tett megjegyzésekre azt állítom, hogy se Ámort se Psychét azoknak festeni nem lehet, akárki mit mond. De hogy a' fog a' lehető legnagyobb megbecsültetésre általában nem szükséges, de még egyetlen-egy sem, abban a' Redactióval egészen egyet-érték, 's megvallom, nem tudom mely értelemben vette azt, a' mit mondék, 's hogy magyaráshatta a' tisztelt Folyó-írásra. Úgy van az árayék-szék eránt való megjegyzése-is c) betű alatt.

A' d) betű alatt tett megjegyzésre a' Redactiónak azt vallom, hogy a' *Tempel*-mal igazán azt akartam kitenni, a' mit a' német *Tempel*, a' Francia *Tempel* által tesz-ki. Magamnak sem tetszett, én-is kerestem egyebet, de nem találtam. Azonban a' Redactió tanácsa szerint kettőtétetni fogom iparkodásomat, hogy jobbat találhassak. Mindazáltal nem fogja a' Redactió rossz neven venni, hogy ezen *pó*m-at elkövettem, ha azon észrejelésre figyelmeztü a' valamennyire tekinteni méltóztatik, melyek szívem minden rejtekeit betöltötték; midőn egykor a' Görög Istenek szentelt márvány-Remakéibe léptem, melyek körül ánnapi esend, Attika nevetű tisztá virányai, Phylé oriai közséjrtjái, Sunius setétkék hulláminak morajjai, engem ha nem egészen a' felhá Olympus tetőire ragadtak-is — legulább Platárch nagy-lelkű fiainak mely 's melyen érzett tisztelőtetre gerjesztették — de azokban a' rossz argona, a' mester éus szava, a' gyűlöketet jödtelének és testi rendes munkálódásainak a' rózsaszaggal ellenkező illatja andalgásimból feldobrosztás, keresztényi diltossáigaimban poros *temp*lom közepe találtak! *)

Az f) betű alatt lévő megjegyzésre azt bátorkodom állítani, hogy én se szeretek mindennapi életomban istenkedni, vagy istenekkel társalkodni, míg csak nyugok, míg szívem dobog, míg melyem lehet, 's hogy én-is gyarlóságomnál fogva inkább érek Synpathiót gyarló feleharátommal, inkább sokszor mágnis erővel rossz valamé kineve-mondható tökéletesebb lételek-felé, kiknek fényjét, ha most el-se térhetném, sejtőlő leltem, hogy valaha elbőst fogom. Legyen a' Magyarok egyébbeserint püddürt hajszaja, vagy ne legyen - mindegy. Csak mindenke jó Hazátl legyen, mert a' Hazafáság a' Nemzetiség nem egyébb mint a' Hazához vonzó hív 's egyelően égő szeretet, és mindennek, az Ország előmenetelőnek, erejének, boldogságának leg- 's legmelyebb talpköve; úgy-mint a' Hitt nem egyébb, a' legfőbb tökéletességhez való égő vágyásnál. Nem szívenkhan fejt ki magát, de eszelekedtekben. 'S ha nek — ki most allg tudja, vagy észbe nem jut, hogy van hazája — azt szeretni kezdend, nem volna a' nagyra-beoszt Kládó, fájdalom, annak mondására kárhoztatva, hogy kiun-lérő pénzelt keresgése: Nem volna akkor édes Hazánk elhagyva, hanem a' legnagyobb tökéletességhez járulhatna nem sokára a' Hazafáság, hontek lapányokat termő mezőkék, egészenetlen posványokat virágzó rétekék változtatva; Országunkat a' tengerekkel, Budát Pestel összekapcsolná 's a' t.

Ru-is tudom, hogy Magyar-oroszokra nézve Minercának, úgy-mint más Magyar könyvefeknek igen kis színdó olvasói vannak, én-sem örülök azon, mint a' Kládó som, én-is szeretnék azon segíteni, 's tudom mely nehéz a' Jót a' világban labra állítani 's végbe-rinni — mennyi fogásunkkal kell éni, és sok embert szinte elcsábítani a' maga szerencs-jére, becsületére, 's nagyobb méltóságáért! Tudom hányra írúznak csak a' könyv formájától, 's hát még az olvasótól! Tapasztalom, hogy a' küllő héj többnyire több szerencsét lel, mint a' belső érték. Látom, mely méltánat ruhák a' szép kántós sokszor, és mely megtisztelőre segít. Köszerem az emberiség gyengeségeit, és merem mondani jó szándékkal tettem rövid észrevételeimet.

'S Hazánkban, hol az Anyanyelvünkön szült elme-magzatakat a' tizedik, századik, de az ezredik sem ismeri, nem kötelességünk-e mindent elköretni, a' mi által a' Sokaságot olvasásra édesgethetnének 's rábízhatnánk? mert csak vallyuk-ki, a' magyar könyveknek eddig ugyan sikerek ninc.

*) 1819. és 1820-ban Görögországban állott a' tisztelt Gerf.

Már a Bécsi-újság boldog, akármelylly Istató-papírosra van fekete szurokja nyomva, annak több szemmi szem ért; megnyerte a kőz Repntatziót's 10,000 példánynál többet ad-ki. Nekünk most kell azt elnyerni, 's azért előttünk, 's ránk névve egy kicsinyiség', egy híjjábalavóság igen fontos lehet. Nem elég a jó elodel, akármelylly jó szűzen el-legyen is készítve, sokan a díszes abroszt, fejér edény-is megkívánják.

En azt ohajtanám, hogy Minervát sokan tartanák, ha mindjárt eleintén egyedül csak azért-is, hogy meglegyen; és hogy azok, kik eddig olvasással szeméket nem igen fárasztották, rendes kis magyar Bibliothekát szerzessenek, gyűjtögessejenek. Ez volna az első lépés. Jönné továbbá a beletekintés, kivált ha a könyvnek külseje tetsző, 's annyira jó ízlésű 's ügyes formájú is volna, hogy még a magyruul nem tudónak-is kedve jönné megszerzéséhez. Jönné azután lassan-lassan az olvasás-hoz, 's azzal az elme kicsinosításához való kedv, ebből a lelki tehetségké kifejűdése, abból a tőkéletességhez való közelítés. Végűre az Anya-föld szeretete, mely a szerencsének anyai javaival megáldá, boldogíta, 's annyi temérdek jót, — melyet csak azért nem esmerünk 's nem becsülünk elégedően, mert könnyen jutottunk hozzá 's benne születünk — rakott ránk, hogy elrejtett kincsünk alatt szinte hazafiságunk-is veszedelemben fereg.

En részeműl Minerrát száma fogom olvasni, ha bár föllomra, és mégkisebb betűkkel nyomtatnák-is, mint most 's a t. mert szeretem, 's engem igen mulattat egyszerűsáim oktatván. De ha tezesem engem unatna, ha nem kedvelném 's nem szeretném, hanem-csak mert Magyar vagyok, becsület okéért, olvasgatnám; már sokszor elidegenített volna tőle az, hogy negyed réte miatt kocsiban menve, a mi szokásom, nem igen olvashatom, mert a' azél ide 's tóra herőja, 's két kézzel kell tartani, kis betűjű miatt pedig szemem féláldozásait kívánja. Borítéka sokszor feketít, 's ha pillantatra kezembe-venném, midőn éppen tisztán ültözve társaságba kisélnők, kocsimra várán, kelle-tik, hogy másodsor mosódják, vagy az előtt piszkos kezekkel jelenjek-meg, a' kinek tén tetszeni vágyom, a' mit, hogy ő nem kedvell, magam-is becsülök benne', mert a' testi tisztaság ugyan csak-nem kicsinyiség, mint a' lelki tisztaság minden erényeknek kútféje.

Híjjábalavóságoknak fogják sokan mind ezeket állítam, sokan pedig felemelkedett érzéssel azt mondani: „ha nem tetszik nekik, hagyják abban, ne olvassák. Kőldura gyűjtésünk-e Olvasókat, illy bajosan keressük-e őket?” 's a t. En ezekre csak általánosan azt kérdemjó haszna volna-e abból Hazánkunk, ha az Olvasók száma szaporodnék? Nekem úgy látszik igen nagy, 's azért kövessünk-el mindent szaporítások végett. — Ha az által Minervának, hogy két papírosra nyomtatnák és zöld borítéka volna, ezer olvasója helyett tízezer lenne, én túséat két papírost és zöld borítékot tanács-lanék. Ha az által több olvasója támadna, hogy én és mások a' Redactióba belé künök, ez pedig íles megjegyzésel által minket nevetésesekké tenne, és a' mennyire tehetségemben van, a' Redactiót mindenütt 's mindenben megtámadnám, legvéresebb toll-hadat, akárhogy gyűlölöm-is azt, írdítanék ellene, és ha meggyőzne, a' miben kétség nincs, 's én hatalmas fegyverrel miatt gyaláza-tosan a' panicát fujnám — szívem annál jobban értőne, mennyivel többen olvasnák futásimat, gyen-ge 's ügyetlen megtámadásimat, rút csata vesztéseimet! 'S midőn a' Sakaág tén azt mondáná tap-solva ugyan jól megádaték neki, részeműl akkor legkellemetesebbben éreznék szívem belsejében. Azon-ban egy-általánban kis számú Olvasókból egy agrással nagy számúak nem lehetnek. Kőrayállásaink-ban a' legeltőkéllettebb fáradozásnak 's legkeményebb állhatatosságának se lehet főnyes jutalma. Itt van azért helye 's ideje, azon virtusokat, mellyeket már sokszor szóval, beszéddel, írással nagy proszopocziával emlegettünk, végűre életbe hoznunk. Itt van hely 's idő a' legnehezebbek gyakor-lására — reménylhető siker és bizonyosságok nélkül nemes, nagy és szép cselekedetek végberítélére. A' hazafinak minden eméja az legyen, hogy Hazája előre haladjon. — A' nagy-lelkűnek elég jutalom, ha élete végső órájában azt mondhatja magamagának: „Ime Hazám egy kevésbé szerencsés 's bel-degabb lón, mint volt, 's ehcz én-is járultam” a' Gondolkodónak, az Irónak pedig elegendő az, ha mondhatja. „Ime vizsgáltaim, fáradozásaim által némellyek emberekké, 's néhányan jobb emberekké lettek.”

Ne vegyük a' dolgot, a' mint lennie kellene, hanem a' mint van, 's úgy az embereket. — Azon há-
lász, ki madagra költ horgát, mert ő bizony a' hal kedvéért lö-észérel, ez-is az-is csak szál lévén, nem
hajlédik — sok halat nem fog. Azon Tanácsadó, ki kereskedésben, gazdagságban, nagylelkűsége Ha-
szerevére támaszkodik, magánosan szónokol, mint Sz. János a' pusztában.

Emasoknak, sokának-is nehéz kümmunkálódással, egyet-értéssel valami Hasznost, valami Nagy-
got végre-elni, mert mint a' Nérvayországban a' Gax rüridebb idő alatt szaporodik, mint a' nemes
Plánta; úgy az Erköfesi-világban ener rosszat könnyebb tenni, mint egy jót előállítani. Fogjunk te-
hát azért lakább kezét, munkálódjunk egymással, csak Isteneért, egymás ellen ne. — Úgy-is sok a'
határlátó sok a' velünk ellenkező, 's azért legalább mi keresen, a' hányan vagyunk, ne éljünk há-
borúban.

„Az emberiség történetei melyebb vizsgálataiban a' Sokaságból időszakonként oly férfiak kikelését
tapasztaljuk, kik lassan és csak-nem észrevétlenül munkálódra, a' Tudományok és emberi Találma-
nyoknak sok fontosabb ágazatjait megváltoztatják, 's nagyobb tökéletességre hozzák. Azok csaközö-
lik az ily jónak elváltozásokat, azok hintik-el sok jónak becsésvát, 's jövendő Nemzetsegek mind
jobb-jobbban terjesztik-ki kezdetüket; de a' velekélők őket mint tisztább és józanabb Filozófának
alkotóját közönségesen nem ismerik-el. Az emberek könt ezek a' Mesterrelők. Mások ugyan magok
idejében nagyobb híre kaphatnak, a' Sokaságtól nagyobb tisztelet nyerhetnek, azou munkálódáse-
kat szokás ez csak becsülni, melyeket nyomba haszn követ, 's azon fáradozásokat pedig megve-
ti, melyeknek gyümölcsei csak későbbi időkbén érnek. De a' Bölcs émbér azáltalán jót alkot, azt csak
halkal, és közfigyelmet elkerülő módon viszi végre; előmenetelének minden lépése lassú, de bizo-
nyos — és nem előbb mutatják magokat az általa okozott hasznos elváltozások 's jobbítások, hanem mi-
dén már számos esztendők lefolytak az örökség iszonyatjába. Mindazáltal Felebarátjainak ő a' vezérlő
világa, ő azon forrás, melyből sok hasznos és jó az emberiségre árad, és azért az igazi dicsőret, a'
valódi becsület 's a' t. őtet illeti.”

Ezen gondolatait egy Angol Irónak itt, minckelte elbeszéltem, még elő-akartam hozni, mert
tudom, hogy a' Minerrának több Munkálói e' festésben magokra fognak esmerni — 's ha nem magok,
bizonyosan mások — 's csak ebből-is látni, mely ideával, mely szeretettel, mely tisztelettel visel-
tetem érántok.

Végére nem reménytem, hogy valaki azon megjegyzést fogja tenni, hogy ugyan mi közöm van
neken Minerrához, 's miért aratom belé magam 's a' t., mert az ugyan-csak a' leg-és legzomoruabb vol-
na, a' mire egy hív hazafi kárhoztatni lehetne, hogy annak t. l. a' Haza előmenetelére, kicsinosodására
's boldogságára ne lehessen gondja, ne lehessen ügye! Valóban pedig nem ám az a' bajunk, hogy igen
sokan avatják belé magokat hazai dolgainkban, — hanem hogy igen-is keresen gondolnak azzal.

Itt megállapodom 's midén nem kételkedem soraimnak a' Redactió által legbarátságosabb értelemben
való vételéről, az Olvasónak addig-is jó egészséget, sok lelki erőt, 's kivált oly képsélet kívá-
nok, mely mindent rózza- szűnden fest. *)

Gróf Széchenyi István.

*) Már azzal-is, hogy ezen szép darabnak esküdjé vele, eddig mégvan futalmatlan a' Redactió.
Nem kételkedett soha-is, és nem kételkedik, hogy a' nemes szövé Gróf, nem akart sérteni. A'
Redactió színdégy azt vallhatja magáról. Ha tehát két szemközben álló elvisegek össze-ütköztek,
azt úgy kell tekinteni, mint mikor a' korába ütköz az ell, értatlan szűrát áll, és házat nem
gyójt. De jó toplón azett a' szűra, és világító lángra adott alkalmatosságot. — Bizonyosan nem
volna soha véleményi megzavakada, a' jó fejt 's nemes szövé emberek között; ha ugyan-azon néző

pontra ügyetlen, minden szónak egyforma értelmet adának. Azért jék hát a' csendes felvilágító-
sok, sőt szükségesek, mert lehetetlen mindenkétlök tökéletesen egy értelemben véteni a' szavak-
nak, kivált egy még inkábbban - lévél nyelvében. De egy nagy magasságot értten-is, bár mi nagy
mestere legyen valaki nyelvének, nem kevés függ, (hogy úgy szóljunk,) a' lélek szeszélyességétől,
a' szavak tökéletes értelmének meghatározásában. Azonban e' tárgy mezzere-vinél a' Redactiót.
Éljék legyen e' sok tebiatetekben arany betűket érdemlő darabjára Gróf Székelyi Istvánnak, csak
két észre-vettelt tenni.

Elő az, hogy nem ez um vagy om vala az észre-vétel' czélja. — mert ez bizony mind egy, és
engedélyesebb gondolkozás a' Redactió, hogy sem az effélében gúncoskodják, — hanem a' Tem-
peli szó, mely helyébe más áhajtott volna, 's a' mint megállja maga sem talált eddig, egyébiránt
nem eik kétségbe, hogy majd talál valaki, weil gute Gedanken und richtige Wörter, Gesichte
des Glücks find, a' mint mondja Lessing. Addig-is a' szerencsétlen ezüktől sem vonja-el barátsá-
gát, 's nem-is tevé más ezüktől az észre-vétel, hanem csupán hogy alkalmatosabb keressessék.

A' másik észre-vétel az Euphoniát illeti. Ennek törvényeit, nem az ízbéngtől, nem ez vagy
amar fültől-függőnek bátorkodik vélni a' Redactió, hanem a' szófajok, fülnek és hangnak ves-
zetosus természetében gondolja fundáltatva lenni. Két néma (mota) magában-hangzót tehát nem
kedvelhet egymás mellett a' szóvégén, mivel nem lehet azokat a' ké-sztében elválasztani, ha (ne hogy
a' gondolat' világa, vagy a' kép' szépsége feláldozassák, mert ezek az Euphoniánál előbb-valók
még a' Keltánál-is,) — ilyekre Poétáinknál olykor találtak, mentel azt vélnék, a' Vers' mértéke,
de Próbában nem fordul-cs ez a' kéntelenség, azonban folyó, valaminek közt beszédében, helyén
van olykor-olykor az a' füle kemény nyelvétség, midőn tudniillik magának a' dolognak és ideának na-
gyobb szépsége azt nem ellenzi, sőt javasolja. Talán tárhetebb lét a' szabó, dobó noka nem
lenne hibás a' szabjad, a' dobjad is, de a' kerakdedeg' természeté nem javasolja ezen mással
érthetőnek „kerakded" hasonlításját egy: korakdedb.

E' hér mint piczinkedő jegyzékeket, a' tisztelt Gróf' nagyobbakra ügyél magas elmlje,
annál kevésbé fogja ross néven venni, mivel a' felemelkedett, der-látású Sas-almék, jobban bé-
lőtják mindennek határát, és így a' nyelvékét, és azok tökéletesedésének kerülett-is, könnyen
észre-veszik tehát, hogy az Euphonia is a' nyelv' tökélyei közzi tartozván, arra, a' kivált a' Gö-
rög Irókkal megbarátkozott, és Hellás' nagy embereinek sir-hantjai felett, a' boldog emlékez-
tek' segedelminél fogva még most-is olykor-olykor andaloga, és ábrándozva szomor-édesdeden
hallgóló Hexák, még felemelkedési körben-is, egészen megszóti szemet nem vehet.

Köszönvén ez alkalommal a' nagy becsú Grófnak szívesességét a' Redactió, szintűgy valamint
a' Kiváló, ez-is, az-is, bizonyosan igyekszik fogva, hogy arra megokat érdemessé tegyék, és
ő Nagysága helyes javallatainál fogva, ezen Nemzeti Folyó-írás, mind inkább- inkább töké-
letesedhessék.

17.

Rejtet Igék.

1.

Ha az elsőt érzem, a szívem megszorul,
 Kedvem elenyészik — éltem gyászban borul,
 A második tagom sok jó kedvet hozhat,
 Olykor tsete-patét' gondot-is okozhat,
 Harmadikom a' mi nehezen oszlik-el,
 Két három ütéssel kis erővel bont fel,
 Az egészet tavak, folyó-vizek szélén
 Láthatod, 's mint gyermek egy szalma-szál élin.

2.

Végét kettőztetve, minden gondolat,
 Felejdékenységből elsőm kiragadhat,
 Egy szük csüből, terjed másodikom árja,
 'S a' szívek' rejtekét, édesen eljárja.
 Harmadikom könnyen oszlat segítséggel,
 Nem egy szorost bonta-fel már erejével,
 A z e g é s z egészen sem tesz még egészet
 'S egészen, egészhez, könnyen hozzá férhet.

Magyarázat:

1-és Buborék — Bú-bor-ék.

2-ék Toldalék — Tol (kettőztetve erdőlyiesen Toll, a' helyet tallu vagy tall) — dal-ék.

Igazítás. A' F. Magyar-oroszági Minerva 1828-1 első Negyedében, — az *Arabs és Gyilkos* nevű északban, a' 10-és hírtelenkedéséből két hiba csúszot-bé:
 a' 15-dik vers így szól: *lelke és törvényinknek.*
 a' 92-dik vers: — *Fegyverés a' Garda kap, a' helyet a' mint ki-vagyon téve.*

F. MAROSI: GÁBOR,
 Erdélyben.

Foglalatja az 3da Negyednek. 1828.

Mária Magyar Királyné Nagy Lajos Leánya 's 'Sigmond' nőjének Élete-rajza. Lap.
1763

Hetedik Füzet. Július.

1. Nemzeti különbség. <i>(Szigeti Gyula Mő'ses.)</i>	1769
2. Shakespeare Játékainak Magyar fordításához tartozó Jegyzések. <i>(Döbrentei Gábor.)</i>	1781

Nyolczadik Füzet. Augusztus.

3. Lindvai Bánffy Miklós, Mátyás' Vezére. <i>(Kovacsóczy.)</i>	1801
4. Polykletus' útazása, vagy Római Levelek. <i>(S. K. J.)</i>	1805
5. Az egész látható Világ' Rendje. <i>(Dobovics Banil. Ungvári P.)</i>	1812
6. Washington Irving' írásai közül holmi Darabok. <i>(Kiss Károly.)</i>	1825
7. Montesquieu' felelete esen kérdésre: Meddig tarthat egy universalis Monarchia? <i>(S. K. J.)</i>	1834
8. Persius' első Szatirja. <i>(Superint. Kiss János.)</i>	1835

Kilenczedik Füzet. Szeptember.

9. Székely György' támadása. <i>(Kovacsóczy.)</i>	1841
10. A' nyelvtanításnak egy különös és kévesség gyakoroltatott módja. <i>(S. K. J.)</i>	1847
11. Szevvey József Schillere. <i>(Köszl. Tolby Ferencz.)</i>	1849
12. Napoleonnak a' háborút illető alap-rendszabásai. <i>(Kiss Károly.)</i>	1856
13. A' Keresztyén Vallásnak a' Magyarok között lett elterjesztéséről 's elterjedéséről. <i>(Balajthy József.)</i>	1862
14. Csesznek Váráról. <i>(N. Apáthi Kiss Sámuel.)</i>	1869
15. A' Szerelmesek' kútja. <i>(Czobor H.)</i> — A' tiszta szeretet' hasznai. <i>(Édes Albert.)</i>
A' Gyermekek' vágya. <i>(Büszkeky.)</i> — A' Lantoló. <i>(N. Apáthi Kiss Sámuel.)</i>
A' Málansdóság. — A' Barátság. — Tavasszi Ének. <i>(Sup. Kiss János)</i>
A' lelkiismeret' hartas, szerzője a' boldogtalanságnak. <i>(Édes Albert.)</i>	1871 — 1879
16. M. Gr. Széchenyi István Úr. O. N. a' Minerva Red. küldött sorai	1880
17. Rejtett Igék. <i>(Marosközy Gábor Erdélyben.)</i>	1886

Az 2-dik ez ideál Negyedhez tartozó Gr. Zrínyi Ilona képevel együtt, mely a' Munkácsi Várban látható Festés után le-másoltatott.

Ezen Folyó-íráásra minden Cs. kir. Posta-hivatalokon kívül, a' következő helyeken, és TT. Uraknál előre fizetni lehet a' kik erre nézve alázatos bizodalommal meg is kértettnak, úgymint:

Aradon: T. Dankó János Úr, T. N. Arad Vármegyei Hites Levéltárnokja és Jegyzője.
Bécsben: TT. Theol. Prof. Patay János Úr, és a' Cs. kir. priv. Kö-metző Intézet, Cs. Kir. Burg-mellett lévő Boltjában.
Debreczenben: Nzetes Tóth Mihály Úr Könyváros.
Egerben: Tek. Ivánszky Antal Úr, a' Magyar Nyelv és Literatúra' Tanítója.
Eperjesen: Kollár Gottfried J. Úr, Könyvhőző.
Székcs-Fejérváron: Raader Könyváros Úr.
Győrött: Könyváros Schwaiger Úr.
Kalotzsán: N. Tiszt. Wagner Tóbiás Úr, Kalocsai Északi Megye Sz. Szék' Jegyzője.
Kecskeméten: Tek. Ladányi Sándor Úr, Kecskemét Városa Fő Notáriussa.
Komáromban: TT. Alsó-Szopori Nagy Pál Úr, Év. Prédikátor.
Közegen: Engel Pál Úr, Könyváros.
K. Lomnícson: TT. Melezer Jakab Úr, Evang. Prédikátor.
Miskolczon: TT. Dunay Imre Úr, Professor.
Munkácson: TT. Balajthy József Úr, Ref. és Evang. Prédikátor.
N. Váradon: Nagytiszteletű Huszly Károly Úr, Sz. Szék' Jegyzője.
Nagy-Szombaton: T. Ocskai Ocskay Gáspár Tanácsos Úr.
Nyíregyházán: Kollár Károly Úr, Könyváros.
Nógrád- Vármegyében: T. Piliás és Seilán Sallasy József Úr, Fő Bistos.
Pannon-halmán: Nagytiszteletű Guzmics Izidor Úr, Theol. Doct. és Professor.
Péttett: Nagytiszteletű Farkas József Úr, Theol. Doct. és Sze-mináriumbeli Professor.
Pesten: Eggenberger József és Kilián György Könyváros Urak.
Pozsonyban: Landes és Schwaiger Könyváros Urak.
Sopronyban: Fő Tiszt. Kis János Úr, Dunától lévő Evang. Superintendentusa.
Szemesghen: Veszprém Várm. — T. Vizer István Úr, Magyar-oroszág, és a' Veszprémi Püspökség' Indozsallója.
Szatmár Németlén: T. György József Úr, Ref. Prédikátor.
Szegeden: T. Bene-József, Úr, T. Ns. Csongrád Vármegye' Fő-Jegyzője.
Tömörközön: T. Dessewffy Antal Úr, Fő Sz. Birt.
Ujhelyben: Tek. Csabai Dókus László Úr, T. Ns. Zemplén Várm. Fő Jegyzője.
Veszprémében: TT. Flizár György Úr, Theol. Doctor és Professor.
Érdélyben, Nagy-Egyedon: Tek. Baricz János Úr, Orv. Doct. és Professor.
Erd. Kolozsváron: TT. Méhes Sámuel Professor Úr, és Nates. Guttmann János Úr Könyváros.
Erd. Sz. Udvarhelyen: T. Saigethy Gyula Mihály Úr Professor.
Erd. Szébenben: T. Hochmeister Márton Úr, Városi Polgár-Mester, és Typograph.'s Könyváros

Teljes bizodalommal kértettnak az elő-fizetést bécszedő (Tit. Tit.) Urak, kik az 1827-diki elő-fizetésből begyűlt pénz még mind-ekkoráig is bé nem küldötték, ne terheltesenek azt hová hamarább béküldení, valamint az 1828-dik Esztendőre elő-fizető Tit. Tit. Uraknak is vezeték 's kereszt neveiket, titulussaikát és lakhelyeiket azon legközelebb-Posta-járás' tudósításával, a' honnan legrövidebb úton azokták leveleiket venni, méltóztassanak a' begyűlt pénzzel együtt, vagy Póstán, vagy hiteles alkalmatosság által béküldení, mivel tetemes költségekkel lévén össze-köttetve az efféle Folyó-írások' kiadása; csak úgy tétetődhetik az állandóvá, ha a' köz-segedelem megcsökkenését nem szenved, és az elindult Intézet össze telt vállakkal támogattatik.

Továbbá ismételtetik: hogy azon Tudos Hazánk' Íróji, kik ezen Folyó-írást, alkalmatos, jó és eredeti munkáikkal elő-logják mozdítani, minden kinyomatott ívert egy egy pengő arannyal tiszteltetnek-meg. A' TT. Collector Uraknak pedig, minden 9 elő-fizető után a' 10-dik példányt ingyen ajánlja a' Kiadó.

Végre, a' Pest's Budához közelebb lakó, 's ezen Idő-szaki Írásunkat feltartani kívánó tisztelt Olvasóink, teljes bizodalommal kértettnak, méltóztassanak az előfizetést Pesten, (Tit.) Könyváros Eggenberger József Úrnál, mint centrális helyen letenni.

